

T. C.
ANA BİLİM DALI
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
(ESKİ TÜRK DİLİ)

ÇİN'DE MİNG SÜLÂLESİ DÖNEMİNDE
TÜRK DİLİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR, FAALİYETLER
VE
İDİKUT MAHKEMESİ SÖZLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. F. Sema Barutçu ÖZÖNDER

Hazırlayan
Mağfiret KEMAL

ANKARA 1997

ÖN SÖZ

Türkiye’de ve Türkoloji çevrelerinde bütün yönleriyle bilinmeyen Çin’in Ming sülâlesi dönemindeki Türklerle ilgili çalışma ve faaliyetleri ortaya koymak Türkoloji çalışmalarındaki bazı eksikliklerin giderilmesinde son derece mühimdir.

Biliyoruz ki dil tarihinin araştırılmasında tarihî metinler, bilhassa sözlükler büyük önem taşır. Tarihî sözlükler pek azdır, bu yüzden de tarihî sözlüklerimiz büyük bir titizlikle araştırılmalıdır. Ne yazık ki, sözlük araştırmalarımız sadece *Divanü Lugat-it Türk* ile sınırlı kalmıştır. Oysa, tarihi çok eskilere dayanan bazı kıymetli sözlüklerimiz vardır ve bunlar üzerinde hiçbir araştırma yapılmış değildir. Türkoloji çalışmaları sözlük çalışmaları bakımından büyük bir boşluk içerisinde kalmaktadır.

Özellikle İslamiyetten önce yapılmış Türkçe-Çince ya da Çince-Türkçe bazı sözlüklerden bir kısım araştırmacılar haber vermiş olsa da bunlar üzerindeki çalışmalar detaylı olarak ele alınmamıştır. 1960 yılında Ürümçi’de yayımlanan *Medenî Yادigarlıklar* dergisinde 1959 yılında Turfan İlçesinin Yalkuntağ eteğindeki Singgim Buddha harabelerinde bir eski Çince-Uygurca sözlük parçalarının bulunduğu, bu parçaların 11 yapraktan oluştuğu hakkında haber verilmiştir.¹ Bu sözlük üzerinde ilk çalışma yapan kişi Kurban Veli’dir. Kurban Veli 1977 yılında yazdığı makalesinde 11 yaprak içinden bir yaprağı seçerek sadece yedi kelimenin transkripsiyonunu vermiş ve bu kelimeleri açıklamaya çalışmıştır.² K. Veli makalesinde eski metinden verdiği bir sayfayı şöyle anlatmaktadır: "... eski ve yırtık bu bir sayfada kara mürekkeple, tüy kalemle de yazılmış eski Uygurca yazılar var. Bu yazıların 1., 2., 3., 5., 6., 10. satır aralarında yedi tane Çince kelime (Çince yazı şekline göre 9 şekil) var. Her bir Çince söz ile onun yanındaki Uygurca sözler birbirlerine eş anlamlı sözlerdir..."³ IX. yüzyıla ait olduğu iddia edilen bu sözlük böylece bırakılmış üzerinde detaylı bir çalışma yapılmamıştır.

Dolkun Kamberi ile Yüsüf İsrail’ler de 1980 ve 1981 yılları arasında Turfan Bizelik’deki Mingöy’ün alt kısmını temizlerken buldukları çeşitli yazıların varlığından

¹ Bkz. *Medenî Yادigarlıklar* dergisi, Sayı: 5. s. 86, Ürümçi 1960.

² K. Veli, "IX. asırdaki Çince-Uygurca Luğat Parçaları", *Bizning Tarihi Yeziklarımız*, YN., Ürümçi 1986, s. 10-16. Bu makale aslında *Til ve Tercüme* dergisinin 2. sayısında yayımlanmış, sonradan düzeltilme yapılarak ŞG’de çıkmıştır, son olarak da kendisinin makaleler koleksiyonu *Bizning Tarihi Yeziklerimiz* kitabına alınmıştır.

³ Bkz. K. Veli, a.g.e., s. 10-11.

bahsetmektedirler: "...Daha eski Uygurca her bir sözün tam karşısında, satır aralarına Çince yazılan eski Uygurca-Çince karşılaştırmalı sözlük sayfaları da var... Eski Uygurca yazıların satır aralarına Çince yazılmış parça sayfalar eski Uygurca-Çince karşılaştırmalı sözlüğün parçaları sayılır..."⁴. Bu ifadelerden K. Veli,'nin bahsettiği sözlük ile bu sözlük arasında bir bağın olup olmadığı anlaşılmamaktadır. Fakat her iki sözlüğün Çince ve Uygurca iki dilli karşılaştırmalı sözlük olduğu bellidir.

Bunların dışında Çinli Türkologlardan Wang Yüen-hsin de "Çin'de Türk dilleri üzerine yapılan araştırmaların en eskisi Eski Kuçarca-Eski Uygurca Sözlüğü'dür (bazı Çin Türkologlarının araştırmalarına göre, bu eser 5. ve 8. yy arasında yazılmış olabilir). Ne yazık ki bugüne kadar bu eser hakkında daha fazla bilgi bulunamamıştır..."⁵ diyerek daha eski ve farklı bir sözlükten bahsetmektedir. Burada bahsedilen sözlüklerin nasıl sözlükler olduğu, arasında bir bağın olup olmadığı, ne amaçla yapıldığı, net olarak hangi döneme ait olduğu belli değildir. Merak konusu olan bir çok sorular ne yazık ki açıklığa kavuşmuş değildir ve görüldüğü gibi çalışmalar yetersizdir. Hatta bu sözlükler hakkındaki bilgiler bilindiği çevrelerce sınırlı kalmış dünya Türkologlarının haberi olmamıştır.

Öte yandan dünyada araştırılmış bazı önemli sözlüklerden bazı Türkologlarımızın haberi bile yoktur. Böyle sözlüklerden biri de bizim çalışmamızda ele aldığımız *İdikut Mahkemesi Sözlüğü*'dür. Sözlük *Divanü Lugat-it Türk* gibi mükemmel sözlük hazinelerimizden biri sayılır. Bu bakımdan Türkoloji sahasında önemli bir yeri vardır. Ne yazık ki, dünyadaki bazı Türkologlar tarafından araştırılmış olmasına rağmen adı geçen sözlük hakkında bir çok Türkologun haberi yoktur. Örneğin, İbrahim Muti, "*Memleketimizdeki Türki Tiller ve Bu Haktaki İlmi Tetkikatlar*"⁶ adlı makalesinde lugatçılık konusuna değinmiş olmasına rağmen "*İdikut Mahkemesi Sözlüğü*"nden söz etmemektedir.

Abliz Yakup'un "*Lugat Tüzüştaki Bazı Meseleler*"⁷ adlı çalışmasında "*İdikut Mahkemesi Sözlüğü*" hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Tanınmış Türkolog Kêng Shih-min'in "*Çin'deki Türk Dilleri Üzerine Yapılan Çalışmalar*"⁸ başlıklı makalesinde, "Türklerin pratik ihtiyaçları sebebiyle bir çok el kitabı ve küçük sözlükler de hazırlatıldı.

⁴ K. Dolkun, ve İ. Yüsuf, "Bizeklik'tin Yeni Tepilgan Kadimki Uygurca Hüccetler Toğrisida Tetkikat", *Türki Tiller Tetkikatı*, c. 3, MN yay., Pekin 1990, s. 56.

⁵ Wang Yüan-hsin, *Çin'deki Türk Dialektleri Araştırma Tarihi*, TDK yay., Ankara 1994., s. 1.

⁶ *Türki Tiller Tetkikâtı*, c. I, s. 1-72, MN yay., Pekin 1981.

⁷ a.g.e., s. 213-253.

⁸ *Türk Kültürü*, c. 26, sayı: 301, s. 302.

Ancak onların birkaçı bize kadar ulaşmıştır" diye yazmışsa da, bunların neler olduğu hakkında bilgi verilmemektedir.

Yukarıda ifade ettiklerimiz bizim Sözlüğü ele almamızın sebeplerinden bazılarıdır. Sözlük Çin'in Ming sülâlesi döneminde ele alınmış, Ch'ing sülâlesi döneminde kelimeler eklenerek bütünlenmeye çalışılmış ve kopyalanıp çoğalttırılmıştır. Sözlük bugün Çin idaresi altında yaşamakta olan 20 milyondan fazla Uygur Türkünün tarihi dilinin, özel tarihi durumlarının incelenmesi bakımından son derece önemlidir. Şimdiye kadar Sözlük üzerinde esas olarak Julius Klaproth, Louis Ligeti ve Çinli Türkologlardan Hu Chên-hua, Huang Jun-hua'lar araştırmalar yapmışlardır. Bununla beraber Sözlüğün Türkolojinin bugün eriştiği noktada, yeniden incelenmesine ve modern sözlükçülük anlayışına uygun olarak değerlendirilmesine gerek vardır.

Eldeki çalışmamızda dünyanın dört bir yanına dağılmış durumdaki Sözlük nüshalarını toplayarak elde ettiğimiz en mükemmel söz varlığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu söz varlığı çerçevesinde Sözlüğün gramer yönünden incelemesi, çeviri yazılı metni, Türkiye Türkçesiyle tercümesi yapılan dizini ve bazı özel kelimeler üzerindeki açıklamalar ele alınarak Sözlük üzerindeki analitik incelemeler ortaya konulmuştur.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü **Giriş** bölümüdür. Bu bölümde 14. yy'daki Ming sülâlesinin tarihi ve bu dönemdeki Batı Bölgesi'nin durumu, tarih içindeki yeri değerlendirilerek Türk-Çin ilişkileri üzerinde tanıtım yapılmış ve Türk dili ile ilgili çalışmaların ele alınmasında şart hazırlayan tarihî durum ortaya konulmuştur.

İkinci bölüm ise **İnceleme** bölümüdür. Bu bölümde Ming sülâlesi döneminde yapılan Türklerle ilgili faaliyetler, Türk dili ile ilgili yapılan çalışmalar üzerine bilgi verilerek bu konuları aydınlatan ve bu çalışmaları gerçekleştirmede payı büyük olan Tercümanlar kurulunun tanıtımı, yaptığı çalışmaları ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Ming sülâlesi dönemindeki "Tercümanlar bürosu"nun Türk dili ile ilgili çalışmalarından "**İdikut Mahkemesi Sözlüğü**" ya da Çince adıyla "**Kao-ch'ang-kuan tsa-tsu**" nin tanıtımı yapılmış, üzerinde yapılan çalışmalar, çeşitli nüshaları hakkında bilgiler verilmiştir. Sözlük dil bakımından incelenmiştir.

Yine bu bölüme bağlı olarak Sözlüğün çeviri yazılı metni verilmiştir. Çeviri yazılı metni verirken karşılaştırmaya kolaylık olması için yukarıda bahsedilen üç Türkologun çalışmasından sözcüklerin transkripsiyonu eklenmiştir. Bunların transkripsiyon sistemlerinde aslını korumaya özen gösterilmekle beraber, yazıda kolaylık yaratmak için bazı değişiklikler de yapılmıştır. Ligeti'nin **İ**, **c** olarak karşıladığı sesler **ş**, **ç** larla

karşılanmıştır. Hu ve Huang'ların kullandığı transkripsiyon sistemi Uygur yeni yazısı adı verilen Çince *pin-yin* sistemine uydurulmuş alfabedir. Bu çalışmayı eldeki tezde ifade ederken, mümkün olduğu kadar asıl transkripsiyon şekilleriyle vermeye çalışmakla beraber bilgisayar sisteminde olmayan bazı harfler üzerinde değişiklik yaparak ona uygun olan harfler ile gösterilmiştir. Örneğin, k---q, x--ş, Ө--ö, q---ç, ǝ--ä olmuştur. Çevri yazılı metninin Çince kısmının transkripsiyonu için Mathews'in kullandığı sistem tercih edilmiştir.

Yine bu bölümde sözlükteki maddelerin dizini yapılarak Modern Türkiye Türkçesindeki anlamı verilmiştir. Türkiye Türkçesine çeviri yapılırken iki ya da ikiden fazla kelimelerden oluşan madde başlarının alfabetik sıraya göre arasından birisinin ilk geçtiği yerde anlamı açıklanmış, diğerlerinin de geçtiği yerde tekrar anlamını yazma lüzumu bulunmadığı için yazılmamıştır. Sözlük maddelerinin Türkiye Türkçesindeki anlamını verirken metinde verilen Çince karşılığını göz önüne alarak bu çerçevede anlam vermeye çalışılmıştır.

Bu tezi hazırlarken bana yol gösteren, fikir önerilerini esirgemeyen hocam Prof. Dr. F. Sema Barutçu ÖZÖNDER'e teşekkür borçluyum. Ayrıca, benim Japon nüshalarını elde etmemde büyük katkısı olan M. SHOGAYTO beyefendiye çok teşekkür ediyorum, tezimi hazırlarken Pekin'deki, Japonya'daki ve Türkiye'deki bir çok arkadaşımın büyük desteğini gördüm. Onlara minnettarım ve sevgilerimi sunuyorum.

Ankara, 20 Haziran 1997.

Mağfiret KEMAL

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

GİRİŞ

BÖLÜM I MING SÜLALESİ DÖNEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Ming Sülalesi tarihi

Ming Sülalesi Döneminde Çin ve "Batı Bölgesi"nin durumu

Ming Sülalesi Döneminde Çin ile Batı bölgesi ilişkileri

Hui Hui'ların Türk-Çin ilişkilerinde rolü

BÖLÜM II MING DÖNEMİNDE TÜRK DİLİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMA VE FAALİYETLER

Tercümanlar Bürosunun Kurulması

Tercümanlar Bürosunun idari yapılanması

Mahkemeler

Tercümanlar Bürosu kadrosu

Başkanlar

Hocalar

Öğrenciler

Tercümanlar Bürosu sınav sistemi

Tercümanlar Bürosunda yükselme ve unvan verme sistemi

Tercümanlar Bürosunun maaş sistemi

Türk dili ve Türkler ile ilgili yapılan çalışmalar

Raporlar

Sözlükler

BÖLÜM III İDİKUT MAHKEMESİ SÖZLÜĞÜ

İDİKUT MAHKEMESİ SÖZLÜĞÜNÜN TANIMI VE ÜZERİNDE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Eserin nüshaları

Eser üzerinde yapılan çalışmalar

İDİKUT MAHKEMESİ SÖZLÜĞÜNÜN DİL BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

İmla ve Ses bilgisi yönünden

İmla

Ünlülerin imlası

Ünsüzlerin imlası

Eklerin imlası

Ses bilgisi

Ünlüler

Ünlü Değişimleri

Ünsüzler

Ünsüz Değişimleri

Sözlük Kategorileri ve Şekil Bilgisi Yönünden

Sözlük Kategorileri

Fiiller

İsimler

Adlar

Sıfatlar

Edatlar

Zamirler

Zarflar

Sayılar

Şekil bilgisi yönünden

Yapım şekil bilgisi yönünden

İsimden isim yapma ekleri

İsimden fiil yapma ekleri

Fiilden isim yapma ekleri

Fiilden fiil yapma ekleri

Çekim şekil bilgisi yönünden

İsim Çekimi

Çokluk ekleri

İyelik ekleri

Hal ekleri

Fiil Çekimi

Zaman ekleri

Kip ekleri

Söz dizimi yönünden

Tamlamalar

Cümleler

İsim cümlesi

Fiil Cümlesi

Sözlük bilgisi yönünden

Sözcük tasnifi

İDİKUT MAHKEMESİ SÖZLÜĞÜ KRİTİKLİ ÇEVİRİ YAZILI METNİ

AÇIKLAMALAR

İDİKUT MAHKEMESİ SÖZLÜĞÜ DİZİNİ

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR

İŞARETLER

ÖZET

SUMMARY

GİRİŞ **MİNG SÜLÂLESİ DÖNEMİNE GENEL BİR BAKIŞ**

Ming Sülâlesi Tarihi

Çin tarihinde önemli yere sahip olan Moğol dönemi, yani Yüan sülâlesi (1206-1368)¹ nin son zamanlarında ortaya çıkan iç kavgalar, siyasi ve kanunî düzensizlikler ve son olarak da halkın ayaklanması gibi sebeplerle devlet zayıflayınca, bu fırsattan istifade eden Chu Yüan-chang 1368 yılında Pekin'i zapt etmiş, 1371 yılında da Moğolların Çin'deki hükümrânlığına son vererek Ming sülâlesini kurmuş, Ying-tien (Nankin)'i devlet merkezi yapmıştır.

Chu'nun bu başarısı Çinlilere üstünlük hissi vermiştir. Onlar, Moğolların kanunlarına² karşı uyanan millî hisleriyle Çin tarihinin yeni dönemini kurmaya çalışıyorlardı. Çin tarihinde ilk defa ortaya çıkmış kabul edilen böyle bir millî his³, Çinlilerin yabancılardan nefret etmesine ve onlara karşı birleşmelerine sebep olmuştu. Chu siyasi alanda birçok yeni kanun düzenledi. Kendisi fakir bir ailede büyümüşü, bu yüzden zenginler ve tüccarlardan nefret ediyordu. Oysa tüccarların çoğu Moğol döneminden kalan yabancılardı. Devletin mali güçlükleri göz önünde bulundurulduğunda, onun zenginler ve tüccarlara karşı daha da dikkatli davranması gerekiyordu.

Chu Yüan-chang 1398'de öldükten sonra aslındaki veliahtın oğlu (veliaht çoktan ölmüşü) tahta çıkarıldı. Buna karşı çıkan dördüncü oğul Chu Ti Nankin'i zapt ederek

¹ Moğol imparatorluğu ilk olarak 1206 yılında Temüçin tarafından kurulmuştu. 1271 yılında onun torunu Kubilay imparatorluğa "Yüan" (ilk, birinci) adını vermiştir. Bu imparatorluk 1368 yılında Ming sülâlesinin kurulmasıyla ortadan kaldırıldı.

² Moğollar bütün Yüan imparatorluğunun egemenliği altındaki halkı dört sınıfa ayırmışlar: 1. Moğollar (en üst tabaka). 2. "Renkli gözlüler" (Orta Asya kavimleri, ikinci tabaka). 3. Huang ırmağı bölgesinde yaşamış olan kuzey Çinliler. 4. Yang-tzu ırmağı bölgesinde yaşamış olan güney Çinliler. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Eberhard, W., *Çin Tarihi*, TTK yay., Ankara 1987, s. 259.

³ Bkz. Eberhard, W., a.g.e., s. 260.

kendine karşı gelenleri katletti ve kendini imparator ilân edip, saltanat devrine Yung-lê adı verdi. Nankin'in başkentliğini iptal edip, Pekin'i başkent yaptı. Ming döneminin en debdebeli devri olarak görülen Yung-lê dönemi 1403-1424 yılları arası devam etmiştir. Chu Ti'den sonra onun oğlu Chu Chan-chi tahta çıkmış ve saltanat yılını Hsüan-tê ilan ederek 1426-1435 yılları arasında hükmetmiştir. Böylece 1368'den 1644'e kadar olan 276 yılda toplam 18 kişi imparatorluk tahtına oturmuştur. Ming'in son imparatoru olan Chu Yu-chien 1628'de tahta çıkmış, saltanat yılını Ch'ung-chên (1628-1644) adını vermiştir.

Çin tarihinde Çin yönetimini bir yabancı ulus elinden Çinlilerin eline geçirerek millî kahraman sıfatıyla tanılan Chu Yüan-chang'ın kurmuş olduğu bu sülâle 1644'de Mançuların hakimiyeti ele geçirmesiyle son buldu. Çin'de Ming sülâlesinden sonra Ch'ing⁴ sülâlesi (1616-1912) kurularak hakimiyet yine Çinlilerin elinden diğer bir yabancı ulusun eline geçti ve bu sülâle 300 yıldan fazla Çin'e hükmetti.

Ming sülâlesi dönemi, yani "14. yy. yeni tabakanın teşekkül etmeye başladığı hissedilen bir devirdir. Bu tabaka Avrupa'daki burjuvaya oldukça yakındır."⁵ Bu tabakanın çoğunluğunu teşkil eden memurlar ve önde gelenler bilime ihtiyaç duyarlardı. Onlar yabancılardan kaçmak değil, onlarla daha sıkı ve daha dikkatli ilişkiler kurmak istiyordu. Bu yüzden devletin çıkarlarını göz önüne alan devlet adamları ve önde gelenler yabancılarla ilgili birçok önemli konuları ele almıştı.

Tezimizin sonraki bölümlerinde üzerinde duracağımız *Ssü-yi-kuan* (Yabancılar Bürosu, sonradan Tercümanlar Bürosu olarak değiştirilmiş) gibi büyük bir dairenin kurulmasının ve bu çerçevede yabancı dillere özen gösterilmesinin, bu dillerin

⁴ Ch'ing sülâlesi aslında 1616 yılında Mançuların kahramanı Nurhaç tarafından kurulan Son Chin devleti olup 1636 senesinde adını Ch'ing diye değiştirmiş ve 1644 yılında Çin'i zaptederek Pekin'i başkent yapmıştır.

⁵ Bkz. Eberhard, W., a.g.e., s. 259.

öğretilmesinin, incelenmesinin, hatta sözlüklerinin yapılmasının sebebi Çin yıllıklarında şöyle gösterilmektedir: "Dört taraftaki yabancı ülkelere ziyarete gidiş gelişlerinde dil ve yazı bakımından anlaşılabilirlikler olduğu için Li-pu⁶ (Tüzük Bakanlığı) Kuo-tzü-chien (Milli Akademisi) öğrencilerine ... tercümanlık öğrenmelerini emretti".⁷ Bunlardan şunu görmek mümkündür: Ming dönemi hükümet erkânı yabancılara karşı daha dikkatli, daha ciddi davranmayı, onlarla iyi ilişkiler içinde bulunmayı amaçlamış ve Çin topraklarındaki yabancı kavimleri daha iyi yönetmek istemiştir. Çünkü, Moğollara karşı çıkmalarına, hatta onları Çin'den kovmalarına ve diğer yabancı kavimlerden nefret etmelerine rağmen, yine de onların etkilerinden ve yarattıkları tehlikeden kurtulamamışlardı. Böylece Çin tarihinde yabancı kavimler ve yabancı ülkelerle tekrar sıkı ilişkiler kurmaya çalışan bu sülâle, çevresindeki ülkelerin tarihi ve dili konusunda eskiden görülmemiş bir takım yeni ve önemli çalışmalar yapmıştır.

Ming Sülâlesi Döneminde Çin Ve Batı Bölgesinin Durumu

Batı Bölgesinin durumunu incelemeden önce Batı Bölgesi hakkında kısa bir tanıtım yapmak istiyorum.

Çin'in tarihî yıllıklarında Hsi-yü "Batı ülkesi, Batı Bölgesi, Batı Toprakları" diye kaydedilen topraklar, en eski dönemlerden itibaren umumiyetle Çin'in batısındaki ülkelere verilen ortak bir addır.⁸ Batı Bölgesi tabiri geniş anlamda bugünkü Orta Asya'yı göstermektedir.

⁶ "Li-pu" kelimesinin Uygurcası *WT'* da "tertip" olarak verilmiştir. (bkz. *WT'*, c: I, s. 9)

⁷ *Chung-hsi-chiao-tung-shih*, (Ek Bölüm) c: 3, Taipei 1955, s. 269.

⁸ Burada şunu belirtmek gerekiyor ki, "Batı Bölgesi" sadece Çinlilerin bu topraklara verdiği umumî isimden ibarettir. Bu günümüzdeki Doğu Türkistan'ın tarihi içinde de geçerlidir, kesinlikle Çin'e tabi topraklar anlamına gelmiyor. Bu topraklarda yaşamış olan kavimler ve halk tarihi boyunca kendi hanlıklarını, kendi ülkelerini kurmuştur. Her bir hanlık kurulduğunda bu toprakların ismi hanlığın adı ile adlandırılmıştır.

Bu toprakların sınırları, Pamir Tepesi merkez olmak üzere, doğuda Tarım havzası içindeki Doğu Türkistan, yani Tanrı dağlarının güney kısmı; kuzeyde İssik-göl, Balkaş Gölü ve Aral Gölü vadilerini kaplayan İli ve Cungarya vadileri, yani Tanrı dağlarının kuzey kısmı; Batıda Çu ve Talas nehirleri vadileri, yani Batı Türkistan; güneyde Karakurum ve Hindikuş dağları arasındaki alan, kısacası “Batı Bölgesi dediğimiz, esasen Asya kıtasının ortasındaki, ırmakları çoğunlukla denize ulaşmayan geniş bir alan”ı içeriyordu.⁹

Böylesine geniş bir alanı kaplayan Batı Bölgesi'nin Çin'e en yakın komşusu günümüzdeki Doğu Türkistan'dır. Çin'in Ming döneminde Batı Bölgesi olarak tanımlanan alan ise bugünkü Doğu Türkistan ile Batı Türkistan'ı içeriyordu. Çin'de Ming sülâlesi kurulduğunda, yani 14. yüzyılın ilk yarısında bu bölgeler Çağatay'ın evlatlarının idaresindeydi. 1365 yılında Tuğluk Temür Han'ın ölümünden sonra karışıklıklar içerisinde kalan bu bölgenin durumu daha da kötüleşmişti. 1370'de Timür isyan ederek Moğolistan Hanlığı'ndan ayrıldı ve sonradan Çağatay Hanlığı diye adlandırılan hanlığı kurdu. Bununla bütün Moğolistan hanlığı Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmış oldu. Temür'ün 1370 yılında Semerkant'ı başkent yaparak kurduğu bu devleti Ming sülâlesi “Semerkant Devleti” diye tanıdı. 1366'da Kaşgar'da Emir Kameriddin isyan ederek kendini “han” ilan etti, Tuğluk Temür Han'ın soyundan olan kişileri öldürdü. Tuğluk Temür'ün 3 yaşındaki oğlu Hizir Hoca'yı Atabeg Hodaydat'ın annesi Mirağa Hatun gizleyip birkaç kişiyle Badahşan'a kaçırdı. Hizir Hoca ölümünden kurtarılmış oldu. 1374'de Emir Kameriddin Elmalığ'a hücum başlattı. 1375'te Moğolistan'a bağlı Köktepe, Baytuğ'u ele geçirip, Kaşgar'ı zaptetti. 1387'de Moğolistan hanı Atabeg Hodaydat Hizir Hoca'yı bulup getirtip Elmalık şehrinde “han” ilan etti. Hizir Hoca aldığı tedbirlerle Moğolistan hanlığını sağlamlaştırdı.¹⁰

⁹ Bkz. Haneda Törü, *Garbi Yurt Medeniyet Tarihi* (Uyg. çevr: İ. Şerip), Ürümçi 1986, s. 1-2.

¹⁰ Bkz. Baytur, E., Sidik, H., *Şincangdaki Milletlarning Tarihi*, Pekin 1991, s. 883-886.

1393'de Hizir Hoca Turfan ve Karakocu'ya hücum etti ve 527 yıllık Uygur İdikut hanlığına son verdi. 1397 yılında Kumul'u ele geçirdi. Moğolistan Hanlığı'nı ise Ming sülâlesi "Beşbalık Devleti" olarak tanıdı.¹¹

1427'den sonra Moğolistan Hanlığı yine parçalanmış ve Seyit Ahmet Kaşgar, Yarkent ve Hotan'ı hükümranlığı altına almıştı. Bu tarihte Kumul, Turfan tekrar yerli Uygurların eline geçmişti. Ancak çok geçmeden 1435 yılında İsen Boka Han'ın idaresine geçerek yine Moğolistan hanlığına tabi oldu. 1462'de İsen Boka Han Aksu'da ölmüş, yerine oğlu Dost Muhammet Han geçmişti (1462-1469). Dost Muhammet Han'dan sonra yerine geçen Kepek Sultan (1469-1472) kabiliyetsiz hükümdardı, 1472 yılında Yunus Han¹² oğlu Ahmeti göndererek bu bölgeleri ele geçirdi. Bu bölgelerde Moğolistan Hanlığından sonra Yarkent Hanlığı (1514-1682) kuruldu.¹³

Ming Sülâlesi Döneminde Çin ile Batı Bölgesi İlişkileri

Ming sülâlesinin kurulduğu ilk dönemlerde Batı Bölgesiyle pek ilişkisi olmamıştı. Fakat Ming sülâlesi gittikçe doğu-batı sınırının müdafaasının çok önemli olduğunu hissetti. Çünkü Moğolların saldırıları hâlâ devam ediyordu ve Ming bundan korkuyordu. Diğer yandan ise tarihi "ipek yolu"nu tekrar açmayı, ona tekrar sahip olmayı plânliyordu. İlk başta Timür de Ming'e pek önem vermedi. Fakat, 1387 senesinde Ming'e Müslüman Hafız önderliğinde bir grup elçi gönderdi. Yanlarında 15 at ve iki

¹¹ Bunun sebebini şöyle açıklamak mümkün: Hizir Hoca Uygur İdikut Hanlığına son verdikten sonra Beşbalık şehrini de başkent olarak kullanmıştı. Bu yüzden Ming yıllıklarında Moğolistan Hanlığı "Beşbalık Hanlığı" diye kaydedilmiştir. Bkz. Shên Fu-wei, *Chung-Hsi-wên-hua-chiao-liu-shih*, Shanghai 1987, baskı: 2, s. 297.

¹² Yunus Han İsen Boka Han'ın kardeşidir. 1456'da Abu Said Sulhan Yunus Han'ı Herat'a çağırarak, ona Fergana, İskiköl ve Taşkent bölgelerine han yapıp, buralarda yine bir "Moğolistan Hanlığı" kurarak, iki kardeşi bir birine düşürmüştü. (Bkz. Baytur, E., Sidik, H., a.g.e., s. 899)

¹³ Yarkent hanlığı 21 Eylül 1514 yılında Saidhan tarafından kurulmuştur. Tarihte bu hanlık kurucusu adıyla "Seidiye Hanlığı" olarak da geçiyor.

deve de vardı.¹⁴ Ming de kıymetli eşya ve para göndermişti. Böylece, daha sonraları her sene büyük elçiler ve hediye göndermeler karşılıklı olarak devam etti. Hızir Hoca da Moğolistan hanlığının doğu sınırını iyi koruyabilmek için, komşusu Çin ile iyi geçinmek zorundaydı. Bu yüzden 1391'de Binbaşı Kemaleddin ve birkaç elçiyi Ming'e göndererek, Ming hükümdarına at ve başka hediyeler armağan etti. Bu olaydan sonra Çin ile Çağatay Devleti'nin uzun süreden beri kopmuş olan ilişkileri yeniden gündeme gelmiş oldu. Ming de hemen elçi göndererek hediye ve özel mektuplarla Çin'in durumunu anlattı.¹⁵

Çin'e yakın olan Turfan ve Kumul şehirlerinin bu dönemde Çin ile özel ve yakın ilişkiler kurduğunu görüyoruz. 1400'lerde Moğollar Çin'in doğu-batı bölgelerine saldırılar düzenliyordu. Chu Ti buna karşı savunmak zorundaydı. Bu tarihlerde Kumul da bu saldırılara maruz kalmıştı. Kumul'daki Uygur Emirlerinin başkanı olan Anka Temür 1403-1404'lerde Ming'den yardım isteyip elçi gönderdi, beraberinde çok sayıda at hediye etti. Tabii ki bu Ming imparatorunun çok hoşuna gitmiş ve hemen ona "Chung-hsün-wang" (Sadık Beg) unvanıyla beraber altın damga hediye etmişti. 1404'de Emir Temür Ming sülâlesini yok edip büyük Yüan imparatorluğunu tekrar kurmayı planlıyordu ve Ming hanına mektup göndererek savaşa çağırıyordu. Ne yazık ki, o bu amacına ulaşmadan yolda hastalandı ve 1404'de Otrar şehrinde öldü.

1406'da Ming Hükümeti Kumul'da "Savunma Kurulu" kurdu. Bu kurulda başkan olan Anka Temür'ün yeğeni Toktu Temür'e de "chung-hsün-wang" (Sadık Beg) diye unvan verildi. Ayrıca Ming hükümdarı bir Çinli memuru Toktu Temür'e yardımcı olarak gönderdi. Bundan sonra Kumul Çin ile Batı bölgeleri arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişmesinde de köprü rolü oynadı. Çin yıllıklarından 1403'de Kumul'dan gönderilen elçilerin Nankin'a geldiğini, imparatorun çok sevindiğini ve Kumul hanına verilecek hediyeleri çoğaltarak ondan 4740 tane at almak istediğini,

¹⁴ Bkz. Shên Fu-wei, a.g.e., s. 297.

¹⁵ Bkz. Baytur, E., Sidik, H., a.g.e., s. 902-903.

atlardan en iyi 10 tanesini seçerek saray için aldığını, geri kalanını ise sınırı korumak için gönderdiğini görüyoruz.¹⁶ Moğolistan ile Çin elçileri, tüccarlar, kervanlar burada buluşuyorlardı. Bu dönemlerde Kumul sanki Batı Bölge'nin "boğazı"¹⁷ olarak kullanılmıştı.

Çin yıllıklarında, 1408 senesinde Turfan'dan bir rahibin Pekin'e gelip imparator Chu Ti'ya hediye sunduğu hatırlanmıştır.¹⁸ Bir buddhist rahibin Çin imparatoruyla olan ilişkisi belki de dinî benzerlikten kaynaklanmış olabilir. Çünkü bu dönemde gerçi Hızır Hoca islâm dinini daha etkin bir duruma getirmek istemiş olsa da buradaki halk kendi geleneklerine, ve dinlerine sahip çıkmaya devam ettirmiştir. Hatta 1419-21 araları Çin'e seyahat eden Hoca Giyaseddin Nakkaş da yazdığı seyahatnamesinde Turfan, Kumul'da Buddha tapınaklarının bulunduğundan bahsediyor.¹⁹ Kısacası, görülüyor ki Çin, Batı Bölgesiyle bu topraklar aracılığıyla daha sık temaslarda bulunuyordu. Kumul ve Turfan şivelerinde yapılan sözlükler de bu noktayı kanıtlamaktadır. Ayrıca, Koço'nun da Çin'le ilişkileri olduğuna dair kaynaklar vardır. 1406 yılında Çin imparatoru Koço'ya elçi göndermiş ve Koço hanı Hasan'a ipekli mamüller hediye etmiş, ertesi sene ve 1409'da Hasan Çin'e elçi yollayarak hediye göndermiş ve bu ilişki 1448'e kadar devam etmiştir.²⁰ Sultan Ali döneminde (1469-1478) Koço onun eline geçerek Turfan'a tabi oldu.

Ming sülâlesi ile Moğolistan hanlarının karşılıklı elçi göndermeleri devam etmiş ise de İran'la olan ilişkisi ancak 1410 yıllarında kurulabilmiştir. 1395 yılında Ming 1500 kişilik ordusunu Samarkant'a gönderdiğinde Emir Temür rehine almıştı. 1397'de Ming yine Ch'üan An, Ch'êng Tê-wên gibi elçileri göndermiş, onlar da aynı akibete maruz

¹⁶ Bkz. *Ming-shih*, c: 329, (Batı Bölgesi I), s. 8511.

¹⁷ Liu Chih-yang, "Ming-tai Ha-mi, T'u-lu-fan ti-ch'ü Hui-hui-tê ch'êng-fên chi Yi-ssü-lan-chiao-tê shên-t'ou", *MED*, Sayı: 5, Pekin 1988, s. 78.

¹⁸ Bkz. B, Enver, S, Heyrinsa, a.g.e., s. 890.

¹⁹ Muhaddere N. Özerdim, "Acayibul-Leraif (Hitay Sefaretnamesi) ile Çin Kaynakları Arasında İlgî", *DTCFD*, Sayı: 3, Ankara 1950, s. 351.

²⁰ Özkan İzgi, *Çin Elçisi Wang Yen-te'nin Uygur Seyahatnamesi*, TTK. yay., Ankara 1989, s. 31.

kalmıştı. 1405'de Temür Ankara savaşından döndükten sonra Çin'e yürüyüş yaparken ölmüştü. Temür öldükten sonra onun torunu Halil ve oğlu Şahruh Çin'le iyi geçinmiştir. 1410'da Temür'ün dördüncü oğlu Şahruh Herat'tan Çin'e elçi göndermiş, bununla İran ve Çin ilişkileri gündeme gelmiştir.²¹

Chu Ti devrinde seyyah Ch'ên Ch'êng, Li Hsüan, Li Ta gibi elçiler grubunu 1413'de Batı Bölgesi'ne göndermiştir. Bu elçiler grubu Samarkant ve Şiraz gibi yerlerden gelen elçiler memleketlerine döndüklerinde onlarla beraber yola çıkmış ve bütün Orta Asya'yı gezerek ta Herat'a kadar gitmiştir. Onlar 1415'de gittikleri ülkelerden Çin'e gönderilen bir çok elçiyle beraber geri dönmüşler. 1416 yılında Ch'ên Ch'êng ikinci defa elçi olarak Batı Bölgesi'ne gitmiş, bu ülkelerin hükümdarlarına bir çok kıymetli hediyeler götürmüş ve 1417'de Çin'e dönmüştür. Ch'ên Ch'êng 1420'de üçüncü kez elçi olarak ülkesinden yola çıkmıştır. Bu tarihlerde Ming imparatoru Chu Ti çok yürüyüşler yaptığından dolayı Ming'e at lazım oluyordu. Bu yüzden Batı Bölgesi'ne elçi olarak gönderilen heyetler beraberinde götürdüğü altın paralar ve porselenlere at değişilip Çin'e götürüyorlardı. Ch'ên Ch'êng ve onun beraberindekiler Batı Bölgesi ülkeleriyle Çin arasındaki ilişkilerin gelişmesinde mühim rol oynamışlardır. Ch'ên Ch'êng ilk seyahatinden sonra memleketine döndüğünde Li Hsüan ile birlikte iki ciltli *Hsi-Yü-Chi* (Batı Bölge Seyahat Hatıraları) adlı kitabını yazmıştır.²² 1432 ve 1434 araları Çin Li Kui'yi Batı Bölgesi'ne göndermiş. O da Ch'ên Ch'êng gibi bütün Batı Bölge ülkelerini gezmiş ta Tebriz'e kadar gitmiştir. Ming sülâlesi dönemindeki yine bir ünlü seyyah Chêng Ho'dır. Chêng Ho 1406'den itibaren bir çok defa Afrika ülkelerine elçi olarak seyahat etmiş Mekke'ye, Marokko'ya kadar gitmiştir

Ming sülâlesi döneminde Batı Bölgesi ile Çin'in ticarî ilişkileri çok gelişmiştir. Fakat ticarî, seyahat işlerinin gelişmiş olduğu Yung-lê döneminden sonra, devletin malî

²¹ Bkz. Shên Fu-wei, a.g.e., s. 298-299.

²² Bkz. Shên Fu-wei, a.g.e., s. 298-300. Bu kitap hakkında "Yapılan çalışmalar" kısmında daha geniş bilgi verilecektir.

yöndeki sıkıntılardan dolayı seyahat işlerine bütçe ayırlamamış olduğundan bu tür ilişkiler de kesilmiş ve yavaş yavaş Ming'in Batı Bölgeleriyle olan ilişkisi azalmıştır.

Bu yıllarda Batı Bölgesi'nden de bir çok elçi, tüccar ve seyyahların Çin'e gitmiş olduğu daha önce belirtilmişti. Bunların içinde Timür'ün oğlu Mirza Şahruh'un göndermiş olduğu elçiler arasında Hoca Giyaseddin Nakkaş da bulunuyordu. Bu elçiler 1419 senesinde Herat'tan Çin'e yola çıkmıştı, üç yıl sonra Giyaseddin ülkesine dönmüş ve 1422 yılında, 1419-1421 arasında yaptığı seyahatten gördüklerini, yaşadıklarını içeren "Acaib-ül-Letaif" (Hitay Sefaretnamesi) adlı kitabı yazmıştır.²³ Bazı kaynaklarda Giyaseddin'in Mirza Uluğ Beg'in kardeşi Baysungur Mirza'nın ressamı olduğu ileri sürülmektedir.²⁴

Bu tarihlerde Türkistan Emiri olarak Samarkant'a gönderilen Şahruh'un oğlu Mirza Uluğ Beg Çin sanatına özen göstermiş, elçileri aracılığıyla Çin'den nadir, kıymetli vazolar, Çin porselen takımlar getirip Kühek'deki çinili sarayında saklamıştır.²⁵ O hatta "muavini olan Ali Kuşçi Begi sık sık gönderdiği sefaret heyetlerinden biri ile Çin'e göndermişti".²⁶

Çin ile Batı Bölgesi'nin bu ilişkileri sürdürebilmesinde, bu tarihlerde Orta Asya ve Çin'de yaşamış Hui-hui'lar (Sogdlar)'ın da rolü olmuştur.

Hui-hui'lerin Türk-Çin İlişkilerinde Rolü

Sogdlar çok eski zamanlardan itibaren Türklerle içiçe yaşamış ve Türklerin siyasi tarihi, kültür tarihi, ticarî tarihinde önemli etkinlikler yaratmıştır.²⁷ Gerçi onların yurdu "Amuderya ile Sirderya nehirleri arasındaki bölge idi. Ticaretle uğraşan Sogdlar Orta

²³ Bkz. Muhaddere N. Özerdim, a.g.e., s. 345.

²⁴ Bkz. A. Zeki Velidi Togan, *Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 96.

²⁵ Bkz. A. Zeki Velidi Togan, a.g.e., s. 96.

²⁶ Bkz. A. Zeki Velidi Togan, a.g.e., s. 96.

²⁷ Bkz. Bahaeddin Ögel, *İslamdan Önceki Türk Kültür Tarihi*, TTK yay., Ankara 1991, s. 188.

Asya'ya yayılmış ve yer yer koloniler kurmuşlardı. Ayrıca Orta Asya'daki ipek yolu ticareti de tamamen onların elinde bulunuyordu ”²⁸

Türklerin hayatına böylesine erkenden girmeyi başaran Sogdlarla ilgili olarak 15-16. yy'da Çin ile Türkler arasında siyasi, kültürel ve ticaret yönündeki ilişkilerinde de tarihî etkinliğini koruyarak aracı rolü oynayan *hui-hui* denilen topluluğun Ming döneminin başlarında sadece Sogdların çoğunlukta olduğu bir Müslüman toplumu içerdiği kanaatindeyim. Bu düşünce özellikle bu tarihlerdeki Kumul, Turfan “Hui-hui”ları için kesin olarak geçerli olmalıdır. Çünkü “hui-hui” Çinlilerin müslümanlara verdiği “İslam dinindekiler” anlamına gelen bir sözcüktür. Ming döneminde yaşamış olan Ma Wên-shêng'in *Fu-hsing-ha-mi-kuo-wang-chi* adlı kitabında “Kumul ülkesinde... Hui-hui, Uygur ve Ha-la-hui (Uyrat?) gibi üç çeşit kavim var, onlar birlikte yaşıyor”²⁹ diye yazıyor. *Ming-shih*’nin Kumul bölümünde de Kumul’da yaşamakta olan halkın Hui-hui, Uygur ve Ha-la-hui olduğu, onların beraber yaşadığı kaydedilmiştir.³⁰ Çin tarihçilerinden Liu Chih-yang “*Ming döneminde Kumul ve Turfan’daki Hui-hui’ların Maişeti ve İslam Dininin Yayılması*” başlıklı makalesinde “Ming döneminde Kumul’daki Hui-hui’lar Çince, Uygurca ve Farsça biliyorlardı. Ming daima onlardan tercüman olarak istifade ediyordu...Ming döneminin ilk yıllarında Ssü-yi-kuan’de çalışan tercümanların çoğu Hui-hui’lardandı”³¹ diye yazıyor ve *Kao-ch’ang-kuan tsa-tsu* ve *Hui-hui-kuan tsa-tsu* gibi sözlüklerin yazarı, bilim adamı Huo Yüan-chieh’nin de Hui-hui’lardan olduğunu iddia ediyor. Kumul’daki ne Uygur ne de Moğol olan, üstelik Arapça ve Farsça, hatta Çince bilen Hui-hui’ların Sogdlar olduğu pek muhtemeldir. Hoca Giyaseddin de seyahatnamesinde Çin imparatorunun sarayında Mevlana Kadı Yusuf adında bir komutanın bulunduğunu, onun Arap, Fars, Türk,

²⁸ Bkz. Bahaeddin Ögel, a.g.e., s. 188.

²⁹ Liu Chih-yang, a.g.e., s. 75.

³⁰ Bkz. *Ming-shih*, c: 329, s. 8513.

³¹ Liu Chih-yang, a.g.e., s. 75.

Moğol, Hitay (Çin), Kelemren dillerini bildiğinden bahsediyor ve "imparatorun yakını idi, on iki divanın birisi ona verilmişti" diye yazıyor.³² Eserde yine Arap, Fars dillerini bilen birkaç Müslümanın da sarayda görevli olduğundan bahsediyor.³³ Mevlana Kadı Yusuf adındaki kişi ve diğer kişilerin hangi kavimden olduğu hakkında hiç bilgi verilmiyor. Ama bizce bunlar Hui-hui adı verilen Sogdlardandır. Fakat şunu da belirtmek gerekiyor ki, Ming sülâlesinin son dönemlerine geldiğinde Orta Asya'daki bütün Müslüman kavimlerin hepsi "Hui-hui" adıyla adlandırılmış ve Çin yıllıklarında da karıştırılmadan öyle kaydedilmiştir.

1407 senesinde "Tercümanlar Bürosu" resmen kurulmuştur. Öyle anlaşılmaktadır ki, Çin Batı bölgeleri ve yabancı ulusları daha iyi anlayabilmek ve onlarla daha sıkı ilişkiler kurabilmek için önce dil problemlerini çözmek zorunda kalmış ve buna ihtiyaç duymuştur. Bu konuda Sogdlar bu ihtiyacın karşılanmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir.

³² Muhaddere N. Özerdim, a.g.e., s. 357.

³³ Muhaddere N. Özerdim, a.g.e., s. 357.

BÖLÜM I MİNG SÜLÂLESİ DÖNEMİNDE TÜRK DİLİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMA VE FAALİYETLER

Tercümanlar Bürosu' nun Kurulması³⁴

Ming döneminde uygulanan siyaset gereği yabancılarla ilişki kurma, onları iyi anlama gündeme gelmiştir. Bu, önce ilişkilerde engel olan dil problemini çözmek için yol aranması ihtiyacını doğurmuş, böylece, Ming Sülâlesi'nin hükümdarı Hung-wu 15. yılında (1382, bu Ming'in kurucusu Chu Yüan-chang'ın saltanat yılının adı) sarayda öğretmenlik yapan Huo Yüan-Chieh ve Ma Şeyh³⁵ gibi aydınlara "'Hua-¹ - ¹ - Yü' (Çince ile Diğer Dillerin Karşılaştırmalı Sözlüğü) nün hazırlanmasını emretmiştir. Onlar, 'Yüan Sülâlesinin Gizli Tarihi' nin yazılı özelliğinden faydalanarak" ³⁶ sözlüğü hazırlamaya başlamışlardır.

1407 yılında (Ming'in Yung-lê 5. yılı) Ssü-¹ - kuan (Yabancılar Kurumu) resmen kurulmuştur. Bu kurum devlet içindeki azınlıklar ve komşu ülkelerin dil ve yazılarını tercüme eden özel bir resmi kurum idi.³⁷ Ming döneminde yabancı dillerle uğraşan diğer bir kurum da mevcuttur. Bu kurumun adı "Hui-tung-kuan"dır³⁸. Ssü-¹ - kuan Çince yazı

³⁴ "Tercümanlar bürosu" diye aldığımız "Ssü-yi-kuan" aslında "yabancılar kurumu" anlamındadır. Bu kurumun fonksiyonu açısından da tercümanlar kurulu olduğu bellidir ve zaten ismi sonradan öyle değiştirilmiştir. Bu yüzden bu çalışmada da "Tercümanlar Bürosu" diye alınmıştır.

³⁵ Bu iki kişinin Çinli olmadığı adlarından bellidir. Bu konuyu Sogdlar bölümünde de anlatmıştık "Yung-lê yıllarında yazılan *Kao-ch'ang-kuan tsa-tzu*, *Hui-Hui-kuan tsa-tzu* gibi sözlüklerin yazarı bilim adamı Huo Yüen-chieh de hui- hui idi." diye yazan Liu chih-yang (a.g.e.) Ma Şeyh hakkında bir şey söylemiyor. Fakat bazı kaynaklarda bu kişinin ismi Ma-yi-ch'ih-hei olarak da kaleme alınmıştır. (Bkz. Norman Wild , "Materials For The Study Of Ssü I Kuan", BSOAS., Sayı: 11, s. 619 - 620 ve s. 620 dipnot) Ne olursa olsun Ma Şeyh'in adından en azından onun da bir müslüman olduğu, bir yabancı kavimden olduğu bellidir.

³⁶ Bkz. Hu, Huang, *IMS*, MN yay., Pekin 1984, s. 14 -15.

³⁷ Bkz. Li Tsêng-hsiang , *T'u-Chüeh-yü Kai-lun*, ME. yay. , Pekin 1992., s. 260.

³⁸ "Hui-t'ung-kuan" aslında 1276 yılında, yani Yüan sülâlesi döneminde kurulmuştur. Bu dönemde yabancılarla ilgili olarak yabancı misafirlere tercümanlık yapmak, onları karşılamak, yolculuk etmek,

dışında yabancı yazıları okuyabilen, yabancı yazıyla kaleme alabilen, tercüme yapabilen mütercimleri yetiştirmeyi amaçlamışken Hui-tung-kuan ise yabancı dildeki metinleri kendi dilinde ifade edebilen çevirmenler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu yüzden Hui-tung-kuan tarafından kaleme alınan bazı sözlükler sadece Çince yazısıyladır.³⁹ Eldeki çalışmada esas olarak Ssü- i-kuan üzerinde durulacaktır.

Ming devletinin niçin daha da gelişmiş bir mütercimler bürosuna ihtiyaç duyduğu şöyle açıklanmaktadır: "Ming sarayı yabancı ülkelerden gelen ve onlara gönderilen mektup, alâka ve belgeleri tercüme etmek için Ssü- i-kuan'ı kurdu. Ch'ing sülâlesi de bu kurumdan yararlandı, adını da *Tercümanlar Bürosu* olarak değiştirdi."⁴⁰ Çin çevresindeki kendinden başka ülkeleri ve ulusları barbarlar olarak görüyordu. Bu yüzden Ssü- i-kuan'ı tam anlamıyla "barbarlar kurumu" olarak tercüme etmek mümkündür. Burada kullanılan "夷" (yi) "barbar, yabanî" anlamını taşıyor.⁴¹ Ming sülâlesinden sonra bu kurula sahip çıkan Mançuların "夷" (yi)'yi "譯" (yi)'e değiştirmelerinin sebebi de "Mançuların barbarlar tabirini kullanmaktaki hassasiyeti"⁴²nden kaynaklanıyordu.

getirilen hediyeleri kabul etmek...gibi vazifeler üstlenmiştir. Ming döneminde de bu kurul hizmetini devam ettirmiştir. Ch'ing sülâlesi döneminde, yani 1748 yılında Ssü- i-kuan ile birleştirilerek ismi "Hui-t'ung-ssü-yi-kuan"a değiştirilmiş, 1903 yılında kaldırılmıştır. Bkz. *Tsü-Hai*, Shanghai 1989 (küçültülmüş nüsha), s. 361.

³⁹ Çalışmamızın "Sözlükler" bölümünde bu konuda daha geniş bilgi verilecektir.

⁴⁰ *Chung-hsi-chiao-tung-shih*, c: 3, (EB), Taipei 1955, s. 269.

⁴¹ 夷 (yi)'nin anlamı Çin ansiklopedilerinde çeşitli yorumlanmıştır: "Çin'in eski dönemlerinde doğudaki uluslara verdiği umumi isim. Mesela, Hsia sülâlesi (M.Ö) nden Chou (M.Ö) sülâlesine kadar chiu-yi (dokuz yi'lar) ismi vardı. Sonraları zaten dört bir yandaki azınlıklara böyle denmiştir... Yakın dönemlerde anlamı değişerek bütün yabancılara kullanılmıştır..." (*Tsü-Hai*, Shanghai 1989, s. 731); "Eski dönemlerde yabancı kavimlere verilen isim...Ch'ün-ch'iu (M.Ö 722-481) devrinden sonra Orta yayla'daki uluslardan başka diğer uluslara verilen küçümseten isim olmuştur" (*Tsü-Yüan*, Pekin 1995, s. 386.)

⁴² Bkz. Norman Wild, a.g.e., s. 620.

Mançular bununla da kalmamış, Pai-yi'lerin ismindeki "夷" "yi" de "譯" "ye" değiştirmiştir.⁴³

1407'de *Ssü- i-kuan* resmen kurulmuş ve aynı yılın Mart ayının malum bir günü "Ming-kuan-lu" (Ming kurumu notları) adlı kitap kaleme alınmıştır. Bu kitapta kurumun yerleşim yerinin "Ch'ang-an sol kapısının dışında" olduğu belirtilmiştir⁴⁴. Diğer bazı kaynaklarda Yü-ho köprüsü (Yü-ho-ch'iao)'nın batısına yerleştiği ve bu yerin Han-lin-yüan'a ait olduğu ve Ch'ing döneminde Chêng-yang kapısı (Chêng-yang-mên) dışına taşındığı söyleniliyor.⁴⁵

Ming sülâlesinin son dönemlerinde *Ssü- i-kuan*'ın durumu kötüleşmiş ve sadece adı kalmış, ilgilenecek kişi kalmamıştır. Bu durumu Wang Tzung-tzey *Ssü- i-kuan-k'ao* (*Ssü- i-kuan* Notları) adlı kitabında (kitap 1580'lerde yazılmıştır) detaylı anlatmıştır. Yine Ming döneminde yaşamış Wang Shih-chên'in yazdığı *Ssü-pu-kao* (4 parça kitap) adlı kitabında da *Ssü- i-kuan*'ın son dönemlerdeki zayıflama durumu anlatılmıştır.⁴⁶ 1556 yılında kurumun başkanlığını üstlenen Hsü Chieh imparator'a: "Çoktandır tercümanlık için öğrenci yok... Lütfen imparator öğrenci yetiştirmeye kendiniz emir verseniz ve iyice ilgilenseniz iyi olacak" diye dilekçe vermiştir.⁴⁷ Son dönemlerde durumun böyle kötü olmasına rağmen, 1579 yılında Siyam dili bürosunun eklenmiş olması çok ilginçtir.⁴⁸ Ama, Ch'ing sülâlesi döneminde yok olmaya yüz tutan *Ssü- i-kuan*'a 1644 yılında yeniden işlerlik sağlanmış ve son dönemlerine kadar yine yabancı ülkelerle olan dış ilişkilerde diplomatik yazılar üzerinde çalıştırılmıştır. Ch'ing

⁴³ Norman Wild, a.g.e.'inde Shan'ların adı *Pai-yi* (百夷) yi "hundred barbarians" (yüzlerce barbar) diye , değiştirilen son şekli *Pai-yi* (百譯) 'yi ise "hundred translation" (yüzlerce mütercimler) diye tercüme etmiştir (s.620).

⁴⁴ Bkz. *Chung-hsi-chiao-tung-shih*, c: 3, (EB), s. 269.

⁴⁵ Bkz. Norman Wild, a.g.e., s. 618.

⁴⁶ Bkz. *Chung-hsi-chiao-tung-shih*, c: 3, (EB), s. 270-271.

⁴⁷ Bkz. *Chung-hsi-chiao-tung-shih*, c: 3, (EB), s. 270-271.

⁴⁸ Siyam dili bölümünün kurulması hakkında şöyle bir hikâye kaydedilmiştir: 1578 yılında Siyam kralı bir elçiyle beraber bir altın yaprak üzerine Siyamca yazı yazılan abideyi hediye olarak Çin imparatoruna göndermiştir. Fakat bu anıtı kimse okuyamamıştır. Ming sülâlesi hükümeti bu olayı devlet şöhretini büyük bir ölçüde düşürdü diye sanmış, bunun üzerine 1579 yılında Chang Chü-chêng Siyam dili bölümünü kurmuş. Bkz. Norman Wild, a.g.e., s. 625.

sülâlesi *Ssü- i-kuan*' in adını değiştirmiş ve Moğol ile Çürçen (nü-chên) bölümlerini kaldırmıştır. 1748 yılında yine *Ssü- i- kuan* ile *Hui-t'ung-kuan*'i birleştirerek ismini *Hui-t'ung- Ssü- i- kuan* olarak değiştirmiştir. Sadece "Hsi-yü-kuan" (Batı Bölgesi Bürosu) ve "Pai- i-kuan" olarak iki bölüme toplamışlar. Bu kurum 1903 yılında kaldırılmıştır.⁴⁹ Ch'ing sülâlesi eski sözlüklerin kopyalarının yapılmasını ve *Wu-t'i-ch'ing-wên-chien* gibi beş dilli sözlüğün meydana getirilmesini sağlamıştır.

Tercümanlar Bürosunun İdarî Yapılanması

Ssü- i-kuan'in kurulduğu ilk yıllarda, Tatar (ta-ta "Moğol") dili bölümü, Çürçen (Nü-chên) dili bölümü, Tibet (Hsi-fan) dili bölümü, Sanskrit (Hsi-tien) dili bölümü, Hui-hui (Farsça) dili bölümü, Pai-yi (Dey kavmi) dili bölümü, Uygur (Kao-ch'ang) dili bölümü ve Birma (Mien-tien) dili bölümü olmak üzere 8 bölümden oluşuyordu. 1511 yılında (Ming'in 11. imparatoru Chu Hou-chao'in saltanat yılı Chêng-tê 6. yılı) Pa-peï dili bölümü, 1579 yılında (Ming'in 14. imparatoru Chu Yi-chun'un saltanat yılı Wan-li 7. yılı) Siyam (Hhien-lo) dili bölümleri eklenmiştir. Son iki bölümün Tai-ch'ang-ssü shao-ch'ing t'i-tu-kuan'nın tavsiyesi üzerine eklendiği kayıtlardan anlaşılmaktadır.⁵⁰

Mahkemeler

Ssü- i-kuan'in bünyesindeki yukarıda belirtilen mahkemelerin (bölümlerin) hepsi kendi dilleri ve Çince üzerine karşılaştırmalı sözlükler yapmışlardır. Bunun yanı sıra yabancı ülkelere gelen çeşitli mektup ve raporları Çinceye, Çin'den yabancı ülkelere giden mektup ve raporları da o ülkenin diline tercüme etmişlerdir.

Bu büroların hangisinin hangi yıllarda kapandığı üzerinde net olarak bilgi edinemiyoruz. Ancak Ch'ing sülâlesinin kurulduğu ilk dönemlerde kurumun adının değiştirilerek Moğol ve Çürçen (Nü-chên) bölümlerinin kapatıldığı, 1748 yılından sonra

⁴⁹ Bkz. *Ts'ü-Hai*, Shang-hai 1989, s. 361, 854.

⁵⁰ Bkz. *Ts'ü-Hai*, Shang-hai 1989, s. 854.

kalan sekiz bölümün de birleştirilerek "Hsi-yü-kuan" (Batı Bölgesi Bürosu), "Pai- i- kuan" olmak üzere sadece iki bölüm haline getirildiği anlaşılmaktadır.⁵¹

1560'lı yıllardan sonra sadece Tatar (Moğol), Çürçen dili bölümlerinde tercümanların sayısı dörde inmiş, Hui-hui, Tibet, İdikut (Uygur) ve Pa-pei dilleri gibi bölümlerde birer - ikişer taneden hoca olsa bile öğrenci hiç kalmamıştır. Pai-yi dili, Sanskrit (Hsi-t'ien) dili bölümlerinin hocalarının çoktan yaşlanarak hastalanmış veya ölmüş olduğu, Burma dilinin hoca ve öğrencilerinin hiç olmadığı kayıtlardan öğrenilmektedir.⁵² Wan-li (1573-1620) yıllarında durum daha da kötüleşmiştir. Ming döneminde yaşamış olan Wang Shih-chên'in yazdığı "Ssü-pu-kao" adlı kitabın 232. bölümünde yazılanlara göre: Ssü- i-kuan'ın Chia-ch'ing (1522-1567, Chu Hou-ts'ung'un saltanat yılları) döneminden önce üzerinde çalıştığı yabancı mektup ve belgeler pek çok olduğundan, hoca ve öğrenciler, zaman zaman yazıları yakarak kurtulmaya çalışıyorlarmış, şimdi ise sadece Moğol bölümünün hoca ve öğrencileri devam ediyormuş, fakat yazılar ya yanlış tercüme ediliyormuş ya da yapamadıkları tercümeleri uyduruyorlarmış. Hatta dışarıdan yabancıları getirip tercüme yaptırıyorlarmış. Kendilerinin uydurmuş oldukları şeyleri yabancı yazılar diye rapor edip "kendi adamlarını aldatıyor, yabancıların onlarla alay edip gülmelerinden bile korkmuyor"larmış.⁵³ Bunlar son dönemlerde Ssü- i-kuan'ın ne hale geldiğini açıkça göstermekten başka, büroların eski fonksiyonunu kaybetmiş oldukları neticesine de götürmektedir.

Tercümanlar Bürosu Kadrosu

Başkanlar: Ssü- i-kuan'ın tarihi boyunca sadece merkezi büronun başkanları olmuştur. Büronun hangi yıllarında kimlerin başkan olduğu hakkında, 1543 yılında

⁵¹ Bkz. Ts'ü-Hai, , Shanghai 1989, s. 854.

⁵² Bkz. Chung-hsi-chiao-tung-shih, c: 3, (EB), s. 270-271.

⁵³ Bkz. Chung-hsi-chiao-tung-shih, c: 3, (EB), s. 271.

başkanlığa üstlenmiş KuoYün'ün yazdığı *Ssü- i-kuan-tsé* adlı kitapta bilgiler edinmek mümkündür. Ancak kitapta on şube başkanlarından hiç söz edilmiyor. Bu yüzden büro genellikle genel başkan, hocalar ve öğrencilerden oluşmuştur diyebiliriz. Kuo Yün'ün kitabına göre 1540'tan 1695'e kadar 17 kişinin başkan olduğunu tespit etmek mümkün. Aşağıda gösterilen isim listesi başkanların başkanlığı üstlendikleri tarihe göre sıralanmıştır. Parantez içindeki tarihler başkanların vazifeye başladıkları yılı gösterir.

Mao T'êng (1522), Li K'ai-hsien (1540), Kuo Yün (1543), Ch'ü Yüeh (1566), Wang Tsung-tsai (1578), Fu Hao-li (1598), Chao Piao (1604), Hung Wên-hêng (1610), Chu Ta-ch'i (1628), Sun T'ing-chüan (1650), Kung Ting-tzü (1653), Ch'ien T'ing (1658-1659), Jên K'o-p'u (1660), Ch'ien T'ing (1663-1670), Sun Kuang-ssü (1670), Yüan Mou-tê (1672), Chang (1674), Wang Jih-wên (1684), Chiang Fan (1695) .

Hocalar: Kuo Yün'ün kitabında *Ssü- i-kuan*'de çalışan hocaların kimler olduğuna ilişkin kayıtlar da vardır. Kurumda Huo Yüan-chieh, Ma Şeyh gibi yabancı hocaların da bulunduğunu biliyoruz. HuoYüan-chieh ise aslında Han-lin-yüan'de okutmanmış. Ma Şeyh de bu devlet dairesinde tarihçiymiş⁵⁴. Kurumda ilk faaliyet dönemlerinde hocalık yapanlar yabancılar olmuş, sonradan yavaş yavaş eğitimini bitiren öğrencilerden hocalar seçilerek gittikçe yabancı hocalar azalmış ve Çinli hocalar çoğalmıştır. 1426'da resmî ve özel bilim adamları arasından dil öğretmenleri seçilmiştir. Bunlar aynı zamanda yabancı ülkeler hakkında bilgi sahibi olan kişilerdi. Bu öğretmenlere Han-lin-yüan tarafından *hsüeh-shih*⁵⁵ derecesi verilmiştir.⁵⁶ Ama son dönemlerdeki hocaların kalitesi çok düşük olmuştur. Önceki bölümde bahsettiğimiz son dönemlerdeki istikrarsızlık da bu noktayı açıklamaktadır.

⁵⁴ Bkz. Hu, Huang., a.g.e., s. 4.

⁵⁵ Bu unvan günümüzdeki Çinde Üniversite bitirdiğinde verilen ilk unvan niteliğindedir. Kaynaklarda İngilizce karşılığı "Bachelor" olarak geçmektedir (bkz. Mod. ChED., Pekin 1994). Uyg. Tü'si ise "ölima, pürüçü dorğap" olarak verilmiştir (bkz. HUTAL, Ürünçi 1990).

⁵⁶ Bkz. Norman Wild, a.g.e., s. 624.

Öğrenciler: Kurumun öğrencileri ilk başta Kuo-tzü-chien (Milli Akademi)'ndeki öğrencilerden seçilmiştir. 1407 yılında Devlet Akademisi'nden Chiang Li başta olmak üzere 38 öğrenci seçilerek yabancı dil ve yazı öğretilmek amacıyla Ssü- i-kuan'ın ilk öğrencileri yapılmıştır.⁵⁷ "Ta-Ming-Hui" kitabında bahsedilen Ssü- i-kuan'ın Tercüman Yetiştirme Kanununda "ancak Devlet Akademisi'nin öğrencileri kuruma girip okuyabilecek..."⁵⁸ diye bu şart belgelenmiş olsa da, sonraları buna pek uyulmamıştır. Bir ara "resmî, özel ailelerin çocukları da öğrenci olarak seçilmiş"⁵⁹, fakat sonraları bu düzen, orada çalışan herhangi bir memurun çocuğu için de geçerli olmaya başlamıştır. Kurumda tercümanlık yapmanın miras gibi babadan çocuğa kaldığı, öğrenci alma sınavına onların da girebildikleri, diğer yandan rüşvet vererek kuruma girenlerin de olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Gittikçe düşen öğrenci kalitesi disiplinsizlik, ihmalkârlıkla neticelenmiştir. Bu düşük seviye resmi yazılara da yansımıştır. Bu yüzden böyle öğrencilere gözdağı verilmesi, cezalandırılması için birer kaide çıkarılması tavsiye edilmiştir. Ssü- i-kuan hakkında en iyi bilgi verdiği sayılan Kuo Yün'in "Ssü- i-kuan-tsê" adlı kitabında, yazar: "1459 yılının Mayıs ayında 136 öğrenci Ssü- i-kuan'a girme hakları olmadığı halde Ma Ming ismindeki bir öğretmenin himayesinde kaydını yaptırmıştır. Halbuki, okulun tüm öğrencileri 150 kişi idi"⁶⁰ diye yazıyor.

Tercümanlar Bürosu Sınav Sistemi

Ssü- i-kuan'ın sınav sistemi ilk yıllarına göre gittikçe mükemmellik kazanmıştır. Öğrenciler ilk önce devlet sınavı denilen büyük sınava tabi tutulacaklardı. Bu sınav o dönemin en büyük sınavlarından olup buna sadece Devlet Akademisi'ndeki öğrenciler

⁵⁷ Bkz. Norman Wild, a.g.e., s. 624.

⁵⁸ Bkz. *Chung-hsi-chiao-tung-shih*, c: 3, (EB), s. 270.

⁵⁹ Bkz. Norman Wild, a.g.e., s. 618.

⁶⁰ Bkz. Norman Wild, a.g.e., s. 625-626.

girebiliyordu. *Ssü- i-kuan*'a girmek isteyen öğrencilerin bu sınavdan geçmeleri gerekiyordu. Bu sınavda başarılı olabilen öğrenciler memur sınavına girebiliyordu

Ssü- i-kuan'in kurulduğu ilk yıllarda kuruma giren öğrenciler her sene sınava tabi tutulmuşlardır. Kuruma girme sınavından geçen öğrenci ilk bir sene içinde unvan sınavına girip, bu sınavdan geçebilirse unvan alabilirdi ki, bu durum "takı ve kemer verilecek, hiç geçemezse kurumdan atılacak" diye belirlenmiştir.⁶¹

1490 yıllarında sınav şekli üç yılda bir defa olarak değiştirilmiştir. Değiştirilen yeni sınav kuralına göre devlet sınavından başarılı olarak kuruma girebilen öğrenciler üç yıl sonra, ancak derece sınavına girebiliyordu. Bu sınavdan geçebilenlere bir den⁶² pirinç verileceği, yine bir üç yıl sonra yine sınava tabi tutulacağı, ancak sınavdan geçebilenlerin takı ve kemer sahibi olacakları ve tercümanlık unvanı alabilecekleri, diğer bir üç yıl geçtikten sonra yine sınav aracılığıyla her zaman yükselme imkânı olan bir avantaja sahip olabilecekleri kayıtlardan anlaşılmaktadır⁶³. Ayrıca ilk sınavda geçemeyenlere kurumda yine iki defa sınava katılma hakkı tanınıyor, eğer üç defa sınava girip de başarılı olamazlarsa kuruldun atılıyordu. Ama bu kaideler her zaman yenilenmiş, sürekli az çok değişikliklere uğramıştır. 1495 yılında yine, kendiliğinden yabancı dil öğrenip kuruma girmek isteyenler varsa, mutlaka *Hsün-tien-fu* (büyük bir sınav) sınavından geçmesi gerek diye belirlenmiştir.⁶⁴

1521'de kurum başkanı *Mao Têng*⁶⁵in müracaatı üzerine, bu tarihten itibaren ilk üç sene sonunda sınavı kazanamayanlar okuldan atılmalı, altı yıl sonra mutlaka takı ve

⁶¹ Bkz. *Chung-hsi-chiao-tung-shih*, c.3, a.b., s. 270.

⁶² "den" ağırlık ölçüsüdür. 1 den = 50 kg (*UL*, Pekin 1992, c: III, s. 82).

⁶³ Bkz. *Chung-hsi-chiao-tung-shih*, c.3, (EB), s. 270-271.

⁶⁴ Bkz. *Chung-hsi-chiao-tung-shih*, c. 3, (EB), s. 270.

⁶⁵ Bu kişi 1517-1522 yılları arası büroda çalışmıştır. Onun sunduğu teklifi onaylayan kişi *Yang Yi-ying*'dir. Bu kişi 1519'dan itibaren *Li-pu* (Tüzük Bakanlığı)'nın başkanı olmuştur. (Norman Wild, a.g.e., s. 625, dipnot 1-2).

kemer sahibi olmalı, mütercimlik unvanı almalı, dokuz seneye kalırlarsa evine gönderilmeli şeklinde, 1522 yılında ise kurumda üç sene öğrendikten sonra büyük sınava katılabilecek şeklinde şartlar yeniden belirlenmiştir.⁶⁶ Buna göre büyük sınavda başarılı olamayan öğrencinin kurumda kalma imkanı kalmayacaktı.

Böylece sınav koşulları, tercümanlık unvanı alma koşulları gittikçe ağırlaşmıştı. 1543 yılına gelindiğinde, ilk sınavda oldukça başarılı olanlara ayda bir den pirinç verilmiş, başarısız olanlar tekrar okula gönderilmiş, onlara pirinç verilmemiştir. Bunların yine üç sene beklemeleri gerekiyordu. Tekrar sınava girip de, yine puanları geçerli olacak bir sınıra ulaşamazsa ya da sınava gelmezlerse, rüşvet vererek sınavdan geçmek isteyenler varsa, düzene aykırı davranırlarsa, hepsi sınavdan atılacak ve "genel halk" yapılacak diye belirlenmiştir.⁶⁷

Kısacası kurumun ilk dokuz sene içinde öğrencilere tabi tuttuğu sınavlar öğrencilerin maaşa bağlanması (ilk sınavdan sonraki aylık pirinç), öğrencinin tercüman derecesi alabilmesi (ikinci üç yıllık sınavdan sonra) ve memur tercüman derecesine (son üç yıllık sınavdan sonra) yükselmesini sağlıyordu. Öğrenci bunları tamamladıktan sonra unvan sınavına girebiliyordu.

Tercümanlar Bürosunda Yükselme Ve Unvan Verme Sistemi

Ssü- i-kuan'ın yükselme ve unvan verme sistemi kademe kademe gerçekleştirilen bir düzene dayanıyor. Önceki bölümde bahsettiğimiz dokuz yıl içinde üç yıl süreyle alınan sınavlar da kurumun yükseltme kurallarındandır. Bu dokuz yılı dolduran öğrencilerin memur olarak yine üç yıl çalışmaları gerekiyordu. Memur tercüman olarak üç yılı doldurduktan sonra rütbe sınavına tabi tutuluyorlardı. Kurumda uygulanan rütbe unvanları *Hsü-pan* unvanından başlamaktadır. Bu unvandan sonra her zaman yüксеle

⁶⁶ Bkz. Norman Wild, a.g.e., s. 625.

⁶⁷ Bkz. *Chung-hsi-chiao-tung-shih*, c: 3, (EB), s. 270-271.

bilen diğer unvanlara da sahip olabiliyorlardı, diğer unvanlar için ise sınav gerekli değildi.

Ssü- i-kuan'de uygulanan en üst düzey unvan üçüncü dereceden başlıyordu. Bundan sonra sırasıyla dokuzuncu dereceye kadar unvan verilebiliyordu. Memurların taltif edilmesi onların yaptığı hizmete bağlı olacaktı. En yüksek unvan *T'ai-ch'ang-Ssü-ch'ing*'dir. Ondan sonra sırasıyla, *T'ai-ch'ang-Ssü-shao-ch'ing* (dördüncü derece), *Shang-pao-Ssü-ch'ing* (beşinci derece), *Kuang-lu-ssü-shu-chêng* (alt yedinci derece) ⁶⁸, *Hung-lu-ssü-chu-pu* (alt sekizinci derece), *Hung-lu-ssü-hsü-pan* (alt dokuzuncu derece) unvanları geliyordu.

Kurumda memurların yetenekleri, unvanları, hakları muhafaza edilmekle beraber taltifleri de geciktirilebildiği kaynaklardan anlaşılmaktadır.⁶⁹

Tercümanlar Bürosunun Maaş Sistemi

Ssü- i-kuan'de çalışan memurların aldığı ücret onların derece ve unvanlarına göre değişik olmuştur. Ücretler aylara değil, mevsimlere göre ödenmiştir. "Ssü- i-kuan-tsê" adlı kitapta hangi rütbenin ne kadar maaş alacağına dair çok detaylı bilgi verilmiştir. Kitaba göre Ssü- i-kuan'de çalışan memurların maaşı için kullanılan maaş sisteminde altı çeşit maaş ödeme yolu vardır. Maaşlar genelde gümüş, o zamanın parası olan *wên*, her çeşit ikramiye ve pirinçle ödenmiştir.

Kayıtlara göre en üst düzey unvan sayılan *Tai-ch'ang-ssü-ch'ing* unvanına sahip olan bir memur ilkbaharda 15.4 liang⁷⁰ gümüş, *fêng-ch'ien* (memur maaşı) olarak 5236

⁶⁸ Altıncı derecenin var olup olmadığı bilinmiyor, kaynaklarda da bulunmuyor. Norman Wild da makalesinde bu konuda hiç açıklama vermemiştir. Fakat "Ssü-yi-kuan-tsê" da "Ocak, 1623 yılında Ma Ying-ch'ien'in oğlu Ma Er-chu *chien-ch'êng* unvanıyla Tatar bölümünün hocasına getirildi" (bkz. Norman Wild, a.g.e., s. 626) diye yazıyor, bu unvan başka yerlerde hiç gözükmüyor. Bu belki altıncı derecedeki unvan olabilir, bu sadece benim fikrimdir. Bu daha araştırılması gereken bir konudur.

⁶⁹ Bkz. Norman Wild, a.g.e.

wên (eski dönemlerde kullanılan para birimi), ch'ai-hsin-yin (yakıt ücreti) olarak 30 liang gümüş alıyordu. Bu ücretler diğer üç sezon içinde de geçerli idi. Yukarıda belirtilen unvandaki memur, yalnız yaz sezonunun dördüncü ve beşinci aylarında chüan-yin (ikramiye?) olarak 7.7 liang'dan gümüş, sekizinci ayda ise 5.133 liang gümüş ücret, 1745 wên para alıyordu. Bunun dışında her ayda değişmeyen bir den pirinç de veriliyordu. Bu unvandan aşağıdaki unvanların maaşı bundan biraz daha az idi. Mesela, dördüncü derecedeki unvan "T'ai-ch'ang-ssü-shao-ch'ing" in sahibi ilk baharda 7.78 liang gümüş ücret, 3665 wên para, yakıt ücreti olarak 18 liang gümüş, yazın dördüncü ve beşinci aylarda 5.39 liang gümüş ikramiye, sekizinci ayında 3.594 liang gümüş ücret, 1222 wên para alıyormuş. Aynı şekilde aylık pirinç de veriliyordu. Böylece en aşağı dereceye kadar farklı miktarda gümüş ve wên vasıtasıyla ödenen maaş, yakıt parası, ikramiye gibi maddi kaynaklara dayanan bir maaş sistemi uygulanmıştır.⁷¹ Bunların dışında kurumun başkanlarına ayrı gümüş, pirinç veriliyordu. Bazı aylarda özel olarak bazı memur ve öğrencilere pirinç ikram ediliyordu. Ayrıca kurumda kullanılan kağıt, mürekkep, kalem ve diğer gerekli eşyalar hükümete bağlı dairelerce dağıtılıyordu.⁷²

⁷⁰ Bu eskiden Çin'de kullanılan ve hala kullanılmakta olan bir ağırlı ölçüsüdür. Fakat değişik dönemlerde ifade ettiği miktarlarında değişiklikler olmuştur. Genelde 16 liang = 0.5 kg. Bkz. *Hsiao-Tai-Han-Yü Ts'ü-Tian*, Pekin 1995, s. 708.

⁷¹ Maaş konusu hakkında detaylı bilgi için Wild, N.'nin tercümesine bakılabilir. (Norman Wild, a.g.e., s. 617-640.)

⁷² Bkz. Norman Wild, a.g.e., s. 632-633.

Türk Dili Ve Türklerle İlgili Yapılan Çalışmalar

Raporlar Ming döneminde Çinlilerin Türklerle ne derece sıkı ilişkiler kurduğuna daha önceki bölümlerde inilmişti. Bu derece yakın ilişkiler kurmuş olan Çinliler ve Türkler tabii ki birbirlerinin tarihi, kültürü, dilleri üzerinde pek çok kıymetli kitap da bırakmışlardır. Bunların başında raporlar gelmektedir.

1) Ming dönemindeki en önemli raporlardan biri Ssü- i-kuan tarafından ele alınmış "Kao-ch'ang-kuan-k'ê" (Kao-ch'ang Kurumundaki Belgeler) veya diğer adıyla "Kao-ch'ang-kuan-lai-wên" isimindeki eserdir. Bu eser Uygur bölgesinden Çin'in merkezî hükümet dairesine gönderilen çeşitli mektupların, raporların ve belgelerin Uygurca-Çince satır satır karşılaştırılarak tercüme edilmiş dokümanlar koleksiyonudur. Bu dokümanlar koleksiyonu Ming döneminde toplanmaya başlanmış ve Ch'ing sülâlesinin sonuna kadar devam etmiştir. Fakat bu belgelerin (dokümanlar koleksiyonu) hazırlanış tarihinden bakıldığında, onların sözlüklerin yapılmasıyla beraber ele alınmamış olduğu, daha sonraları kaleme alındığı ortaya çıkmaktadır. Ancak bu dokümanlar koleksiyonunun hazırlanış tarihi hakkında kesin bir tarih belirtmek zordur. Bazı Türkologlar doküman kitapların hazırlanış tarihinin sözlükle hemen hemen aynı tarih olduğunu iddia ediyorsa⁷³ da, bazıları "1465-1566 yıllar arasında yapılmıştır" diye kesinleştiriyor.⁷⁴ Ayrıca bu eserin 89 parça belgeyi içerdiği iddia edilmektedir.⁷⁵ Eser içinde yer alan belgelerin bazıları birkaç sayfa, bazıları ise onlarca sayfa yazıdan oluşmuştur. Rapor ve belgelerin konusu o dönemde Turfan, Kumul, İli bölgelerinden Ming Hükümeti'ne gelen çeşitli konulardaki yazılar, raporlar ve belgelerdir. Bunların Uygurca aslına Çin yazısıyla okunuşu eklenmiş ve Çince tercümesi verilmiş olduğundan

⁷³ Bkz. Hu, Huang, a.g.e., s. 10.

⁷⁴ Bkz. Li Tsêng-hsiang, a.g.e., s. 260.

⁷⁵ Bkz. Li Tsêng-hsiang, a.g.e., s. 260.

ya da Çince sözlerin karşısına Uyгурcası tek tek yazılıp tercüme edildiğinden, o zamanki Uyğur konuşma dili ve gramer özellikleri pek iyi ifade edilmemiş sayılmaktadır. Bu belgeler üzerinde Çinli Türkologlardan Hu Chên-hua, Huang Jun-hua, Tien-wei- Chiang gibi Türkologlar araştırmalar yapmıştır.⁷⁶ Bu rapor ve belgeler üzerinde araştırma yapan bir diğer Türkolog ise L. Ligetidir. Ligeti bu belgelerin toplam 41 parçası üzerinde çalışarak, Fransızcaya tercümesini yapmış ve belgelerde çok kullanılan kelimeler ve bazı şahıs isimlerinden kelime listesi hazırlamıştır.⁷⁷

2) Ming sülâlesi döneminde yapılan yine bir önemli kitap, o dönemin ünlü seyyahlarından Ch'ên Ch'êng'in yazdığı *Hsi-Yü-Hsing-Ch'êng-Chi* (Batı Bölgesi Seyahat Hatıraları) adlı kitaptır. Bu kitap iki ciltten oluşmuştur. Birinci cildi Ch'ên Ch'êng ve Li Hsüan birlikte kaleme almış olup kitap ismi olarak yukarıda geçen isim kullanılmıştır. İkinci cilt *Hsi-Yü-Fan-Kuo-Chi* (Batı Bölgesi Ülkeleri (Tezkiresi) Hatıraları)'dır. Kitap kısaca "Hsi-Yü-Chi" (Batı Bölgesi Hatıraları) diye de anılmaktadır.⁷⁸ Ch'ên Ch'êng ve Li Hsüan'ler Batı Bölgesine gönderilen elçilerdi. Onların Batı Bölgesinde gittikleri her ülke hakkında topladıkları bilgiler bütün Türkistan'ı, Doğu, Batı Çağatay ülkesini kapsamaktadır. Eserde Herat, Semerkand, Beşbalık, Andican, Badahşan, Şahrokia, Sayram, Ho-hsi, Talas, Termed, Koço, Turfan, Kumul, Taşkent, Buhara gibi 17 ülke ve bu ülkelerin halkı, onların dini, kültürü,

⁷⁶Bkz. Hu Chên-hua, Huang Jun-hua: "Kao-ch'ang-kuan-k'ê-chieh-shao" (İdikut Mahkemesi Raporları'nın Tanıtımı), *ŞÜD*, Sayı: 2, Ürümçi 1978; "Ming-tai Kao-ch'ang-kuan-lai-wên chi-ch'i li-shih-chia-chih" (Ming sülâlesi dönemindeki İdikut Mahkemesi Belgeleri Ve Onun Tarihi değerleri), *MED*, Sayı:1, Pekin 1982; "Ming-tai-wên-hsüen 'Kao-ch'ang-k'ê' (la-ting-tzu-mu-chuan-hsieh-pên)" (Ming sülâlesi Dönemindeki Edebi Eser 'İdikut Mahkemesi Raporları' (Latınca transkripsiyonu), HN., Ürümçi 1981; T'ien Wei-chiang: "Ming 'Kao-ch'ang-kuan-k'ê' chu-han-wên-nian-tai-kao-yi", *Hsi-pe-shih-li*, Sayı: 4, Lan-chou 1984; "Ku-chi 'Kao-ch'ang-kuan-k'ê'" (Eski Miras 'İdikut Mahkemesi Raporları'", *ŞG*, Ürümçi 29. 6. 1985.

⁷⁷ Bkz. L. Ligeti: "Documentis Sino-Ouigours Du Bureau Des Traducteurs", *AOH*, 1967, seri: XX., s. 253 -306.

⁷⁸ Bkz. Shên Fu-wei, a.g.e., s. 300.

ekonomik yaşam durumu vs. doğrultusunda detaylı bilgi verilmiştir. Adı geçen değerli eser üzerinde de bir çok çalışmalar yapılmıştır.⁷⁹

3) Bunların dışında 1407 yılının Mart ayında kaleme alınmaya başlatılan *Ming-kuan-lu* (Ming Kurulu Notları) adlı kitapta *Ssü- i-kuan* hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler içinde Uygur bürosu hakkında da notlar vardır. Bu kitap sonradan birkaç kez ele alınmış, *Ssü- i-kuan* hakkında bilgi verilmeye devam edilmiştir.⁸⁰

4) 1580 yılında *Ssü- i-kuan*'in başkanlığını üstlenen Wang Tsung-tsai *Ssü- i-kuan-kao* (Diğer Diller Kurumu Tarihi) adlı kitabında örneklerle Uygurların kullandıkları alfabe (eski Uygur alfabesi) hakkında bilgi vermektedir.⁸¹

5) *Ming-shih* (Ming Sülâlesi Tarihi)'in Batı Bölgesi ile ilgili bölümlerinde 15-16 yy.daki Türklerin hayatı, coğrafyası, ekonomisi, kültürü vs. hakkında çok detaylı ve değerli bilgiler toplanarak kaydedilmiştir.

Sözlükler Ming sülâlesi döneminde yapılan sözlükler Çin tarihindeki sözlükçülüğü en yüksek boyutlara ulaştırmıştır. Sadece *Ssü- i-kuan* tarafından yapılan yabancı diller ile Çincenin karşılaştırmalı sözlükleri *Ssü- i-kuan*'in idaresinde bulunan on şube bürosunu göz önüne aldığımız zaman en azından on ayrı dili aşkın durumdadır. Her bir sözlüğün yine çeşitli nüshaları da vardır. Bunların dışında *Hui-tung-kuan*'in

⁷⁹ Bkz. Tzung Lan-chün: "Ch'ên Ch'êng -yü- 'Hsi-yü-hsing-ch'êng-chi'" (Ch'ên Ch'êng ve 'Batı Bölgesi Seyahat Hatıraları'), *Tz'u-lu*, Sayı:2, 1986; T'ien Wei-chiang: "Lun Ch'ên Ch'êng Ch'u-shih Hsi-yü" (Ch'ên Ch'êng'in Batı Bölgesi'ne Elçi Olarak Gönderilmesi Üzerine), *Hsi-pei-shih-ti*, Sayı:4, 1984; Hsüeh Tzung-chêng: "Ch'ên Ch'êng Hsi-shih chi-ch'i Chi-hsing Shih-wên" (Ch'ên Ch'êng'in Batıya Elçi Olarak Girmesi...), *Hsi-yü-shih-lun-ts'ung*, Sayı:2, 1985; Yang Fu-hsüeh: "Kuan-yü Ch'ên Ch'êng chi-ch'i Hsi-hsing-tê chi-ko Wên-ti" (Ch'ên Ch'êng ve Batı Seyahati Üzerindeki Birkaç Mesele Hakkında), *Hsin-chiang-ü-shih-yan-chiu*, 1986, Sayı:1; Lu T'an: "Kuan-yü Li Hsüan chi-ch'i Hsi-hsing" (Li Hsüan ve Batı Seyahati Üzerine), *Hsi-pei-shih-ti*, Sayı: 3, 1983.

⁸⁰ Bkz. *Chung-hsi-chiao-tung-shih*, c: 3, (EB), s. 269.

⁸¹ Bkz. Hu, Huang, a.g.e., s. 14.

yapmış olduğu sözlükler de mevcuttur. Burada sadece Türk dili ile ilgili sözlükler üzerinde bilgi verilecektir.

1) İdikut Mahkemesi Sözlüğü⁸²

Ssü- i-kuan'ın ortaya koymuş olduğu sözlükler içinde meşhur olan sözlüklerden biri İdikut (Uygur) diliyle ilgili sözlüktür. Bu sözlük elde çoğaltılma sonucunda çeşitli adlarla kaleme alınmış, dolayısıyla çeşitli nüshaları meydana gelmiştir. Bu konu hakkında II. bölümde geniş bilgi verileceğinden, burada sadece kısa tanıtımı yapılacaktır.

Ming dönemine ait Türkçe'yle ilgili kitapların başında *İdikut Mahkemesi Sözlüğü* (Kao-ch'ang-kuan-tza-tzu) gelmektedir. Sözlük⁸³ ilk olarak 1382 yılında Ming sülalesinin ilk imparatoru Chu Yüan-chang (Ming-tai-tsu)'in emriyle kaleme alınmaya başlanmıştır. Bu dönemde Sözlüğe *Hua-İ-İ-Yü. Kao-Ch'ang-Kuan-Tza-Tzu* adı verilmiştir. Sonradan kopyalanan nüshalarına *Kao-Ch'ang-Kuan-İ-Yü* (İdikut Mahkemesi Tercümanlar Derleme Sözlüğü), *Kao-ch'ang -kuan-i-shu* (İdikut Mahkemesi Tercüme Kitabı) gibi çeşitli isimler verilmiştir. Sözlüğün üç ciltli esas metin kısmına Ming döneminin sonlarına doğru bir *Ekleme* bölümü yapılmış ve sözlüğe eklenmiştir. Bunun dışında ekleme başlığı altında değil, müstakil başlıklar altında üç bölüm daha eklenmiştir. *Ekleme* bölümü ve diğer üç bölüm seviye bakımından esas metinden aşağıdadır. Ssü- i-kuan'ın son zamanlarındaki durumu göz önüne alınırsa bunu anlamak pek zor olmuyor. Eklenen son bölümlerinde kaydedilmiş kelimeler içinde sonradan hazırlanmış belgelerde görülen bir çok kelimeyi görmek mümkündür. Özellikle Hirth nüshasında bu daha net bir biçimde açığa çıkmaktadır. Dokümanlarda kullanılan sözcüklerden alınarak sözlüğe malzeme yapılan bazı kelimeler Çince'den tercüme edilmiş sözcükler olduğu için Uygurcanın düzenine pek uymamaktadır, iyi ki

⁸² Bu isim aslında Hu ve Huang'lar tarafından kullanılmıştır. Çince "kuan" eski dönemlerdeki "mahkeme" ile aynı derecede olmuştur.

⁸³ Çalışmamızda *İdikut Mahkemesi Sözlüğü* kısaltılarak "Sözlük" olarak verilmiştir.

bunlar cümle değil tek tek kelimelerdir. Bu yüzden kelimelerin temel anlamını bozabilecek etkileyici unsurlar yoktur. Kısaca, Sözlük Uygurca-Çince ⁸⁴ karşılaştırmalı, tasnifi sözlüktür.

Sayfalarda madde başı kelimeler yukarıdan aşağıya ve sağdan sola olmak üzere, ilk sütunda eski Uygur yazısıyla kelimenin Uygurcası, ikinci sütunda Çince anlamı ve üçüncü sütunda kelime telaffuzu Çince karakterlerle verilmiştir. Bütün nüshalarını topladığımız zaman 1042 kadar madde başı sözcük vardır. ⁸⁵ Bu maddeler sözlüğe on yedi klasik bölüm yanında yine dört ekleme bölüm olarak toplam yirmi bir bölüme ayrılarak yerleştirilmiştir. Bu bölümler sırasıyla şunlardır:

1. Gök bölümü, 2. Yer Bölümü, 3. Zaman Bölümü, 4. Bitkiler Bölümü, 5. Kuş ve Hayvanlar Bölümü, 6. İnsanlar Bölümü, 7. Vücut Bölümü, 8. Binalar Bölümü, 9. Aletler Bölümü, 10. Giysiler Bölümü, 11. Mücevherler Bölümü, 12. Gıda, Beslenmeler Bölümü, 13. Yazılar Bölümü, 14. Yön, Taraf Bölümü, 15. Renkler Bölümü, 16. Sayılar Bölümü, 17. İnsan Faaliyetleri ve Genellemeler Bölümü ve 18. Ekleme Bölümü, 19. İş-faaliyetler Bölümü, 20. Genel Konular Bölümü, 21. Yerli Ürünler Bölümü.⁸⁶

Bu sözlük üzerinde şimdiye kadar bir çok Türkolog çalışmıştır. Bunlardan en önde gelenlerden biri L. Ligeti'dir. Ligeti sözlüğün içerdiği sözcüklerin hemen hemen hepsinin değerlendirilmesini yapmıştır. Klaproth'un çalışması da adı geçen sözlüğün araştırılmasında çok önemli bir yere sahiptir. Çinli Türkologlardan Hu Chên-hua ve

⁸⁴ Bu sözlük üzerinde çalışan Türkologların hepsi "Çince-Uygurca" olarak değerlendiriyor. Bize göre sözlük Uygurca-Çince olması lazım. Çünkü Kurumda Uygurlardan değil Çinlilerden tercüman yetiştirilmeye çalışılmıştır. Sözlük orijinallerine baktığımız zaman bu daha net bir biçimde anlaşıyor. Sözlükte Uygurca kelimelerin Çince karakterlerle telâffuzu (transkripsiyonu) gösteriliyor, bu da sözlüğün Uygurlar için değil, diğer bir ulus yani Çinliler için hazırlandığının açık göstergesidir.

⁸⁵ Dünyaya dağılmış durumdaki sözlük nüshalarının üzerinde yapılan çalışmalardan değerlendirdiğimiz sözlüğün içerdiği madde başı kelime sayısı bu kadar olmuştu. Fakat bazı kaynaklarda sözlüğün 2000 civarında madde içerdiği ileri sürülüyor (bkz. Li Tsêng-hsiang, a.g.e., s. 260.)

⁸⁶ Bu sıralamada Pekin nüshalarının içeriği esas alınmıştır.

Huang Jun-hua'lar da sözlük üzerinde araştırmalar yapmış, dil özelliği konusuna da değinmiştir. Sözlük üzerinde yapılan çalışmaların detayları ikinci bölümde değerlendirilecektir.

2) Diğer bir önemli sözlük Japon Türkoloğu Masahiro. Shôgaito'nun üzerinde çalışmış olduğu *Wei-wu-erh-kuan- i-yü* (Uygur Mahkemesi Tercüme Derleme Sözlüğü) dir. Anladığımız kadarıyla bu sözlük Ligeti'nin de bahsettiği Hui-tung-kuan tarafından ele alınmış olmalı ki, sadece Çince yazı kullanılmış, eski Uygur yazısı hiç kullanılmamıştır.⁸⁷ Halbuki bu sözlük de Uygurca-Çince karşılaştırmalı, tasnifli (bölümlere ayrılmış) sözlük olması ve içerdiği çok sayıdaki sözcüğün benzerliği bakımından İdikut Mahkemesi Sözlüğü'ne benzemektedir. *Wei-wu-erh-kuan- i-yü* kelime kavram gruplarına göre 19 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler içinde üçüncü bölüm olarak geçen "Yer İsimleri" bölümü ile yedinci bölüm "İmparator Sarayındaki Törenler" bölümü *İdikut Mahkemesi Sözlüğü*'nde bulunmamaktadır. Yer isimleri bölümü *Samarqand, Turpan, Taş balıq, Han balıq* gibi 28 madde başı özel yer isimlerini kapsamaktadır. Yedinci bölümde ise *yükün, qop* gibi selam vermeyeyle ilgili kelimeler, *at tartıq, qaş tartıq, almas tartıq* gibi saraya sunulacak nesne isimleri, *yarlıq, çola iş tiläptür* gibi 25 madde başı kelime içermektedir. Shogayto'nun çalışmasına dayanarak *Wei-wu-erh-kuan- i-yü*'de 839 madde başı kelime bulunmaktadır diyebiliriz.

Wei-wu-erh-kuan- i-yü sadece Çince karakterlerle ele alındığından, yani Uygurca kelimeler Çince telâffuzuna göre Çince yazıldığından dolayı Shôgaito Uygurca kelimelerin doğru telâffuzunu bulmakta zorlandığını ifade etmekle çok haklıdır.⁸⁸

⁸⁷ L. Ligeti, "Un Vocabulaire Sino-ouïgour des Ming. Le Kao-tch'ang-kouan Yi-chou du Bureau des Traducteurs" (AOH, 1967, XIX / II, s. 117-199) konulu çalışmada "Hui-tung-kuan yalnız Çin harfleriyle ele almıştır" (bkz. s. 120) ifadesini kullanmaktadır.

⁸⁸ Bkz. M. Shôgaito, " Uyguru -Kan Yaku-go no Kenkyû; Min-dai Uiguru Kô -go no Saikô" (Wei-wu-erh-kuan- i-yü üzerine araştırmalar, Ming dönemindeki Uygur konuşma dilinin rekonstrüksiyonu), NAGK I, KGDGK., Kôbe 1983, s. 51-52

Shôgaito'ya göre İdikut Mahkemesi Sözlüğü'nde o dönemdeki Turfan ve Kumul Uygurlarının yazı dili, *Wei-wu-erh-kuan-i-yü*'de ise konuşma dili ele alınmıştır. Bu sözlüğün nüshaları da dünyaya dağıtmış durumdadır. Shôgaito çalışmasında sözlüğün üç nüshasından yararlanmıştır.⁸⁹

⁸⁹ Detaylı bilgi için bkz. Shôgaito, M., a.g.e., s. 51-172; ve "Uiguru-kan Yaku-go Çuruku-go no seikaku ni tsuite (*Wei-wu-erh-kuan-i-yü*' nün Türkçesinin özellikleri üzerine) ", Kôbe Gaidai Ronsô, 1982 Kôbe, 33 / 5, s. 21-37.

BÖLÜM III İDİKUT MAHKEMESİ SÖZLÜĞÜNÜN TANIMI VE ÜZERİNDE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

İDİKUT MAHKEMESİ SÖZLÜĞÜ (KAO-CH'ANG-KUAN-TSA-TZU)

Sözlük Ming sülâlesinin birinci imparatoru Chu Yüan-chang'ın emriyle 1382 yıllarında *Hua- i- i-yü* (Çin Dili ile Diğer Dillerin Karşılaştırmalı Sözlüğü) ile beraber başlatılmıştır. Çince ile diğer yabancı diller sözlüğünü yapmak üzere yabancı ülkelerden kendi dilini ve Çinceyi çok iyi bilen kişiler bir araya getirilmiş, dolayısıyla sözlükler yapılmış ve bununla birlikte Çinli tercümanlar yetiştirilmiştir. Ming sülâlesinin buna ne derece önem verdiği, tercümanlar bürosunun kurulması, gelişmesi, icraatı ile ilgili bölümlerde belirtilmiştir. Bu bölümde Tercümanlar Bürosunun tamamlamış olduğu Uygurca-Çince sözlüğün incelemesine yer verilecektir.

1. Eserin Nüshaları

Sözlüğün çok sayıda nüshası bulunmaktadır. Dağınık durumdaki bu sözlük nüshalarını bir araya getirmek hiç de kolay değildir. Aşağıda dolaylı yollardan elde edilmiş nüshalar hakkında şunlar söylenebilir.

1. Pekin Nüshaları

Sadece Pekin'de sözlüğün dört ayrı nüshası bulunmaktadır.

■ Hua- i- i-yü . Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu

(Çince ile Diğer Dillerin Karşılaştırmalı Sözlüğü . İdikut Mahkemesi Sözlüğü)

Hua- i- i-yü ismi altında yapılmış sözlükler Moğolca-Çince, Çürçence-Çince, Tibetçe-Çince, Uygurca-Çince gibi çeşitli dillerde yapılmıştır. Pekin kütüphanesinde 10507/ 2196 numara ile muhafaza edilmekte olan bu dev sözlük toplam 10 cilt olup bunlardan üç cildi *Hua- i- i-yü . Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu*'dir. Bu üç cilt *Hua- i- i-*

yü'nün içinde olduğundan dolayı kütüphane kayıt numarası *Hua- i- i-yü*'nünki ile aynıdır.

Ssü- i-kuan'ın içindeki bir şube büro olan Kao-ch'ang-kuan (İdikut Mahkemesi) tarafından yapılan yukarıda adı geçen sözlük diğer nüshalara göre tarihi en eski olduğu ileri sürülen (1382'de hazırlanmağa başlatılan) ve Ming sülâlesi döneminde yayımlanmış olan üç ciltli orijinal nüshadır. Sözlüğün imlâsı çok düzgün ve güzel bir biçimde yazılmıştır. Kitabın kapağı kaliteli yumuşak beyaz kâğıtla ciltlenmiş, kitap ismi mavi kalemle çizilen dik dörtken içine alınmıştır. Kitabın 32×19.7cm boyutunda, sayfaların yazı yazılan kısmının 23×15.2 cm boyutunda olduğu tespit edilmiştir. Kitabın birinci cildinin kapağına "Chang Ai-jo chang" (張瑗若章 Chang Ai-jo damgası), "Yü-tang-shih-yü" (玉堂侍御 Yü-tang Han sarayına ait) diye iki damga vurulmuştur. Yazmanın birinci sayfasına "Yü-tz'u-san-chang-ping-shan-chih-chai" (御賜三長并擅之齋 İmparator tarafından bahşedilen tahsilhâne), "Tzun-Mêng-ko" (尊孟閣 Mêng-tzü kulesi), "Pei-ching-t'u-shu-kuan" (北京圖書館 Pekin kütüphanesi) ve "Yun-chung-pai-ch'üeh" (雲中白雀 gökteki serçe) gibi dört mühür basılmıştır.⁹⁰ Bunların içindeki "Chang Ai-jo" yazılı damga bize bu nüshanın Ch'ing sülâlesinde yaşamış olan müfettiş Chang Ai-jo'nun elinde saklandığını anlatmaktadır.⁹¹ Sözlüğün ilk sayfasının sağ köşesine yukarıdan aşağıya *Hua- i- i-yü* diye dört Çince karakter, hemen sol tarafına ondan biraz aşağıya "Tien-wên-mên" (Gök Bölümü) diye bölüm başlığı ve sonra sol taraftan başlayarak, yukarıya *tānri*, aşağıya *tın* olarak iki kelime yazılmıştır. Diğer sayfaların her birinde dört taneden kelime bulunuyor. Kelime hazinesi açısından en çok kelimeyi içerdiği sayılan bu nüshada toplam 940 tane madde başı kelime yer almaktadır.

b. *Kao-ch'ang-kuan- i-shu* (İdikut Mahkemesi Tercüme Kitabı)

⁹⁰ Bkz. Hu, Huang, a.g.e., s. 3 ve 17.

⁹¹ Bkz. Hu, Huang, a.g.e., s. 17.

Bu nüsha Ch'ing sülâlesi döneminde yayımlanmış olan bir ciltli ahşap oyma nüshadır. Sözlük gövdesi 27.6×17.8 cm boyutunda, her sayfanın yazı yazılan alanı 21.3×14.5 cm boyutundadır. Sayfa ayrımı üzerinde "Kao-ch'ang-kuan" (İdikut Mahkemesi) diye damga vurulmuştur. Nüshanın her sayfasında sağdan sola ikişerden ve yukarıdan aşağıya ikişerden olarak dörder madde başı kelime bulunuyor, böylece kitap toplam 716 tane madde başı kelime içermektedir. Bu nüsha da şu anda SB-02139 kayıtlı numara ile Pekin Kütüphanesinde bulunmaktadır.

c. *Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu* (İdikut Mahkemesi Sözlüğü)

Bu nüsha Sözlüğün Ch'ing sülâlesi döneminde T'ung-wên-t'ang tarafından kopya edilmiş, bir ciltli nüshasıdır. Sözlüğün sayfaları kırmızı çizgilidir. Sözlük gövdesi 29.3×17.4 cm boyutunda olup yazı yazılan alanın boy uzunluğu 22.7 cm, genişliği 15 cm'dir. Kitabın sayfa kenarına "T'ung-wên-t'ang"⁹² diye kırmızı damga vurulmuştur. Bu, nüshanın T'ung-wên-t'ang yayınevinde neşredildiğini gösterir. Nüshanın her bir yaprağında dörder madde bulunuyor. Böylece bu nüshasında da toplam 716 tane kelime yer almaktadır.⁹³ Bu nüsha 5674 / 2195 kayıtlı numara ile Pekin Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir.

d. *Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu* (İdikut Mahkemesi Sözlüğü)

Bu nüshada, gerçi sadece 208 tane kelime bulunuyor, ama içindeki 62 tane madde başı kelime yukarıdaki üç nüshada bulunmayan kelimelerdendir. Bu nüsha Japonya "Tung-yang-wên-k'u"da saklanmakta olan nüshanın bir çeşididir. Pekinde bulunan bu

⁹² "T'ung-wên-tang" aslında Ch'ing sülâlesinin son zamanlarına doğru 1862 yılında Pekin'de kurulmuş olan "T'ung-wên-kuan"a bağlı yayınevidir. "T'ung-wên-kuan" bir tercümanlar okuludur. Bu okulda İngilizce, Fransızca, Rusça, Almanca, Japonca gibi bölümler açılmıştır. Bu okulun yayınevinde ise tercümesi yapılan matematik, coğrafya, kimya, tarih ve edebiyat kitapları yayımlanmıştır (bkz. Ts'ü-Hai, Shanghai 1989, s. 222).

⁹³ Bkz. Hu, Huang, a.g.e., s. 3 ve 16.

nüsha Milletler Üniversitesi Kütüphanesi'nde 552.6/2---144080 kayıtlı numara ile muhafaza edilmektedir. Sözlüğün her sayfasında dörder madde kelime yazılmıştır. Nüsha toplam 29 sayfa, 58 yapraktır.

2. Japon Nüshaları

a. Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu

Japonya "To-yo bun-ko" (Japon Kütüp Hazinesi)'da muhafaza edilmekte olan bu nüshada çok az kelime bulunmaktadır. Kitabın kapağı çok güzel ciltlenmiş, kapağın sol üst kenarına yukarıdan aşağıya beyaz dikdörtken içinde "Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu" diye sözlüğün adı yazılmıştır. İlk sayfa "Jên-shih-mên" (insan faaliyetleri bölümü)'den başlıyor. Sayfanın sağ alt tarafına yukarıdan aşağıya "To-yo bun-ko" (Çincesi: Tung-yang-wên-k'u) diye kütüphanenin adı yazılmış ve bu dikdörtken ile çevrilmiştir. Bu nüshada üç bölüm vardır. İlk ve son sayfaları ile yeni bir bölümün başlanmış olduğu, bölüm başlığı yazılan sayfalar hariç (bu sayfalarda ikişer kelime vardır) diğer sayfalarda dörder kelime bulunuyor. Üç bölümün her birisinde ayrı ayrı olarak, sırasıyla 37, 107 ve 61 adet toplam 207 madde başı kelime yer almaktadır. Yazı yazılan yapraklar toplam 46 yapraktır. Çoğu yapraklar iyi korunmuş olmakla beraber, bazı yaprakların kenarları hafif yıpranmış durumdadır.

b. Hua-i-i-yü . Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu

Sözlüğün Japonya Kyoto üniversitesi kütüphanesindeki nüshasıdır. Bu herhangi bir başka nüshadan çekilmiş fotokopiye benziyor. Çünkü ilk sayfada bulunan kütüphanenin damgası ile tarih ve kütüphane numarasını ifade eden diğer yine bir damga doğrudan eserin orijinal sayfalarına değil, eserin ilk iki yaprağı yan yana getirilip bir sayfa olarak fotokopisi çekilen sayfanın üst boş yerine vurulmuştur. Bu eser orijinalinin çoktan kopyalanarak Japonya'da bulundurulduğunu anlatıyor. İki damganın biri Çince eski

damga yazısıyla yazılmış "Kyôto Teikoku Daigaku To-shô" Kyoto Krallık Üniversitesi Kütüphanesi) diye yazılan, kütüphane damgası, yine birisi ise "Tai-shô 12. 3. 31" ve "250398" ⁹⁴ yazılı damgadır. İkinci damga ise bu nüsha fotokopisinin bu kütüphaneye getiriliş tarihini ve kütüphane numarasını gösteriyor. Nüshanın ilk sayfasında diğer nüshalarından farklı olarak, eserin kim tarafından onaylandığı da eklenmiştir. Sayfanın sağ kenarına yukarıdan aşağıya "Han-lin-yüan chieh-chih Ssü-i-kuan T'ai-ch'ang-ssü-shao-ch'ing Ch'ên Chan-p'ing ting" (翰林院捷智四言集館大常奉少卿 陳展平訂) ⁹⁵ olarak uzun bir satıra yazı yazılmış onun hemen sol yanında "T'ien-wên-mên" diye başlık yer almıştır. Aynı sayfanın yukarı kısmına *1(d)ñri*, alt kısmına *tm* olmak üzere iki kelime yazılmıştır. Diğer sayfaların her birinde bölüm başlığı yazılmış sayfalarda ikişerden, normal sayfalarda dörder madde başı kelime bulunuyor, yazının el yazı değil matbaa yayını olduğu yazım şeklinden bellidir. Her ikişer yaprağın birleştiği yerin tam ortasına Çince sayılarla sayfa numarası eklenmiştir. Bu numaralandırmaya göre iki yaprak bir sayfa sayılmıştır. Yazı yazılan yaprakların toplam sayısı 236'dır ve 714 tane kelime 17 ayrı bölüme yerleştirilmiştir.

c. Hsü-tzêng (Ekleme)

Yukarıda gösterilen b nüshanın devamı olarak eklenen bu bölüm de Kyôto Devlet Üniversitesi Kütüphanesinde bulunmaktadır. Nüshanın ilk sayfasına b'de olduğu gibi kütüphanenin iki damgası vurulmuştur. Metnin ilk sayfasında her hangi özel bir yazı ya da işaret bulunmuyor. Fakat her çift yaprak bir sayfa olarak değerlendirilmiş, her sayfanın

⁹⁴ Burada görülen "Tai-shô" ifadesi Japon krallarından T'ai-shô Ko-Tai'in saltanat yıllarıdır. Bu 1912-1926 yılları arasında geçen 14 senelik bir tarihi içeriyor. Damgadaki "T'ai-shô 12" ise 12. T'ai-shô yılını göstermektedir, bu miladi takvimine göre 1924 yıllarına denk geliyor. Sonundaki "3.31" sayılarını anlamak hiç de zor değil, bu da 31 Martı gösteriyor. Kısacası bu nüshanın Kyôto Üniversitesi Kütüphanesine kaydediliş tarihinin 3.31.1924 olduğunu göstermektedir.

⁹⁵ Bu uzun cümleyi "Han-lin-yüan'in Bilgeler Tercümanlar Bürosundan T'ai-ch'ang-ssü-shao-ch'ing (unvanındaki) Ch'ên Chan-p'ing onaylamıştır" olarak tercüme yapmak mümkün. Burada adı geçen unvan, üst dördüncü unvandır.

sağ üst köşesine Çince sayılarla 1'den 10'a kadar numaralandırma yapılmıştır. Toplam 10 sayfa, 20 yapraktır ve 78 adet madde başı kelime mevcuttur. İlk sayfada iki kelime yazılmış, diğer sayfalarında ise dörderden madde başı kelime bulunuyor.

d. *Hua-i-i-yü*

Kyoto Devlet Üniversitesi Kütüphanesinde bulunmakta olan sözlüğün bu parçası da Ming dönemine ait nüsha olup ilk sayfanın sağ köşesine yazılmış Çince sayfa numarasının 230'dan başladığına bakılırsa, onun sözlüğün bir büyük nüshasının devamı olduğu belli oluyor. İlk sayfanın sağ kenarına yukarıdan aşağıya "Hua-i-i-yü" diye sözlük adı verilmiş, sonra herhangi bir bölüme ayrılmadan 230'dan 248'e kadar olan çift yapraklı 37 sayfada 146 adet sözcük verilmiştir. Bu da sözlüğün normal yapraklarına dörderden kelime yazılan bir nüshasıdır.

Japon nüshalarından c ve d nüshalarının içeriği ve özellikleri Hu ve Huang'ın bahsettikleri ve kullandıkları nüshalara tamamen benziyor. Bu yüzden sözlüğün bu parçaları Japonya'ya Pekin'de bulunmakta olan nüshalarının sonradan kopyası yapılarak getirilmiş olabilir.

3. Avrupa Nüshaları

Sözlüğün Avrupa'da bulunan nüshalarını Ligeti'nin çalışmaları ortaya koymaktadır. Nüshalar arasında fazla farklılık yoktur, sadece kelimeler sırasında az çok değişiklik dikkat çekmektedir.

a. *Budapeşte nüshası*

Ligeti'nin çalışmasında esas olarak kullandığı bu nüsha Macar Bilimler Akademisi (Academie Sciences Hongrie) Kütüphanesi'nde "Tör.O.391" numarayla muhafaza edilmektedir. Nüsha 22×14.5 cm boyutunda, *Tibetçe-Çince Tercüme Kitabı* (Hsi-fan-kuan-i-yü) ile beraber saklanmaktadır. Budapeşte nüshası sözlüğün bir birini bütünleyen 27 ve 28 sayfa (a, b yaprak) lık iki parçasından oluşan, toplam 55 sayfa (a, b yaprak) lık nüshasıdır. Nüshalar içinde sadece bu nüshanın her bir yaprağında sekiz adet madde başı

yaprak) lık nüshasıdır. Nüshalar içinde sadece bu nüshanın her bir yaprağında sekiz adet madde başı kelime yazılmıştır. Bundan dolayı diğer nüshalara göre sayfa sayısı azdır. İlk sayfanın sağ üst köşesinde yukarıdan aşağıya "Kao-ch'ang-kuan- i-shu" diye kitabın ismi yazılmış, hemen onun sol tarafına yine yukarıdan aşağıya olarak "Gök bölümü" diye bölüm başlığı verilmiş ve aynı sayfada üstte *ı(ā)ñri, kün, yultuz* gibi üç kelime ve bu kelimelerin Uygurcası, Çince anlamı ve Çince karakterlerle telaffuzu yazılmıştır. Sayfa ortasına doğru yine *kün* kelimesi iki sütun (Uygurcası, Çincesi var, Çince telaffuzu verilmemiştir) olarak tekrar yazılmıştır. Alt kısmında *tın, ay, māçit* olmak üzere üç kelime yazılmıştır. Bu yaprak bütün diğer nüsha yapraklarına nazaran çok özel ve ilginçtir, çünkü bir yaprağa sözlüğün ismi, bölümün konu başlığı ve yedi tane (biri tekrarlanmış) madde başı kelime sığdırılmıştır. Bu yaprakta görülen tekrarlama, 5. bölüm (Kuşlar ve Hayvanlar Bölümü) de de görülüyor. 5. bölümün başlangıç sayfasında *käyik* kelimesi iki defa tekrarlanmış, ikinci defa sadece Uygurcası yazılmıştır. Bu nüshanın diğer normal yaprakları da farklıdır, çünkü her bir yaprakta sekiz taneden kelime bulunuyor, halbuki diğer nüshalarda sadece dört tane kelime bulunmaktadır. Bu Budapeşte nüshasının özelliğidir. Bu özellik yazım şeklinin küçülmesine sebep olsa da yazılar çok güzel ve net bir biçimde kaleme alınmıştır. Nüsha içeren kelimeler, kavram gruplarına göre diğer nüshalar gibi on yedi ayrı bölüme ayrılmıştır. Bölümlerin başlanmış olduğu her ilk sayfada altı taneden madde başı kelime bulunuyor. Ama bu nüshanın diğer nüshalardan farklı bir diğer özel noktası 17. Bölümde iki pasajın olmasıdır. Bu yüzden kelime sırası ve yaprakların sırası diğerlerinkinden farklı olmuştur. Tam olarak söylemek gerekirse, Budapeşte nüshasının birinci parçası öbür nüshalardan farklıdır. İkinci parçası ise Amiot ve Klaproth

nüshalarına benziyor. Ligeti bu yüzden Budapeşte I ve Budapeşte II diye aldığını ifade ediyor.⁹⁶ Eserin bu nüshası toplam 716 adet kelime içermektedir.

b. Amiot Nüshası

Paris Bibliothèque Nationale (Paris Milli Kütüphanesi)'de muhafaza edilmekte olan bu nüsha 100 sayfa (a, b yaprak) lık esas sözlük gövdesidir. *Ekleme* kısmı yoktur. Diğer nüshalar gibi 17 bölümden oluşuyor, her bir yaprakta dörder kelime bulunuyor. Diğer nüshalardan farklı olan yanı 10. Bölüm ile 9. Bölümün yer değiştirmiş olmasıdır. Ligeti nüshada 914 madde başı kelimenin bulunduğunu belirtiyor.⁹⁷ Söz hazinesi bakımından bu nüsha Pekin a nüshasına benziyor. Böyle çok madde içeren nüsha Ming döneminde yapılan üç ciltli esas gövde sözlük olmalıdır.

c. Société Asiatique (Asya Kurumu) Nüshası

Bu nüsha hakkında bildiklerimiz çok azdır. Ligeti'nin istifade ettiğini belirttiği bu nüsha diğer nüshalarından farklı olmasa gerek ki, Ligeti sadece böyle bir nüshasının da bulunduğunu bahsetmiş, nüsha hakkında detaylı bilgi vermemiştir.⁹⁸

d. Hirth Nüshası

Şu anda Tübingen'de muhafaza edilmekte olan bu nüsha Berlin'de bulunmakta olan nüshanın aynısıdır.⁹⁹ Bu nüshanın yapıldığı tarih Ming dönemi olarak belirlenmektedir.¹⁰⁰ Hirth nüshası toplam iki parçadan oluşmaktadır. Birinci parçası

⁹⁶ Bkz. L. Ligeti, a.g.e., s. 121-122.

⁹⁷ Bu nüshaları elde edemediğimiz için Ligeti'nin çalışmasından dolayı olarak kullandık. Yukarıdaki tespit için bkz. L. Ligeti, a.g.e., s. 117.

⁹⁸ Bkz. L. Ligeti, a.g.e., s. 121.

⁹⁹ Bkz. L. Ligeti, a.g.e., s. 121.

¹⁰⁰ Bkz. L. Ligeti, a.g.e., s.121.

100 sayfa (çift yaprak) lık esas sözlük gövdesidir. İkinci parçası ise 38 sayfa (çift yaprak) lık son üç bölüm¹⁰¹ den oluşmuştur. Esas sözlük gövdesinin diğer nüshalardan ayrılan belli bir özelliği yoktur. Fakat son üç bölümün sıralanması ve içeriği diğerlerinkinden çok farklıdır. 38 sayfanın her birinde sekiz adet (her yaprakta dörderden) madde başı kelime bulunuyor. Böylece toplam 278 adet kelime içeriyor, üç bölümü kapsayan bu kelimeler ikinci bölümdeki 40 adet madde başı kelimenin tekrarlanmasından dolayı gerçekte 238 kelimeye iniyor. Diğer nüshaların hiçbirinde görülmemiş olan bu topluca tekrarlanma olayı nüshayı kopyalarken yapılmış bir yanlışlığa benziyor.¹⁰² Hirth nüshasının ikinci parçası "Jên-shih-mên" (insan faaliyetleri bölümü) den başlıyor. Fakat içeriği Pekin ve Japon nüshalarındaki "Tung-yung-men" (genel konular) bölümünün içeriğidir. Böyle bölüm içeriğini değiştiren tek nüsha da bu nüsha sayılır. Bu sözlüğü kopya edenin ikinci bir dikkatsizliğini göstermektedir. Ancak sözlüğün bizi sevindiren bir farkı ise, diğer nüshalarda hiç görülmemiş olan tam 40 adet kelimeyi bulundurmasıdır. Ligeti'nin verdiği tıpkı basımda¹⁰³ 6a olarak belirtilen yapraktaki "açıp, ötüpmiş" kelimelerinden başlayarak 11a'daki "bota, saparan" kelimelerine kadar olan 40 adet kelime diğer nüshalarda bulunmayan yeni kelimelerdir. 12a'dan itibaren Çin ve Japon nüshalarında "Jên-shih-mên" in içeriğini teşkil eden kelimeler bu nüshada "Tung-yung-mên" başlığı altında verilmiştir.

¹⁰¹ Ligeti'nin temin ettiği tıpkı basımda Hirth nüshasının ek kısmı "İnsan Faaliyetleri Bölümü"nden başlamaktadır. Ligeti bu üç bölümü "Ekleme" bölümü olarak kabul ederek "S" (supplément) ile belirtmiştir. Ancak Ligeti BM 101a'dan BM 109b'ya kadar olan kısmını da *supplément* demesine rağmen, "S" ile değil, "BM" ile belirtmiştir. Ayrıca Hirth nüshasının "Ekleme" başlığı altındaki bölümünün olup olmadığı hakkında Ligeti sadece BM ile benziyor tabirini kullanmaktadır (bkz. Ligeti, "Glossaire supplémentaire au vocabulaire sino-ouïgour du Bureau des Traducteurs ", *AOH*, 1969, XXII/1, s.3).

¹⁰² 17a ve 21b yaprakları da kapsamış olan 10 yapraktaki madde başı kelimeler tekrarlanmıştır. Ligeti'nin verdiği tıpkı basımda ise 17a'dan 21b'ya kadar 8 yaprağın fotokopisi bulundurulmamıştır. Bu da bu 8 yaprağın içeriğinin tekrarlandığından kaynaklanmış olabilir.

¹⁰³ Bkz. L. Ligeti, a.g.e., XXII/II, s. 221-243.

e. *British Museum Nüshası (BM)*

Bu nüshadan 1914 yılında P. Pelliot haber vermiş ve bu nüshanın Ming sülâlesi döneminde kopya edildiğini iddia etmiştir.¹⁰⁴ Bu nüsha 109 sayfadır (çift yaprak bir sayfa sayılır). 101. sayfadan itibaren diğer nüshalarda "Hsü-tzêng" olarak başlık koyulup, ayrı bir bölüm gibi yazılan eklemeler bu nüshada esas sözlük gövdesinin 17. bölümünün devamı olarak normal sayfadan başlatılarak yazılmıştır. Bu yüzden "ekleme" kısmını hemen farketmek zordur. Bundan nüshanın daha sonraları kopya edildiği, ayrı bir bölüm olarak ayırt etme lüzumu duyulmadığı anlaşıyor. Böylece bir yaprağa dört adet kelime yazıldığından diğer yaprak ve sayfaların düzeni Çin ve Japon nüshalarına göre bozulmuştur. Yine bir diğer değişiklik 109b'den sonra mevcut olması gereken "*muniñteg, toprak çıqılar, tañsuq, başlıy boyın, öcip tapıtı, bilür*" gibi altı adet kelimenin bulunmamasıdır.

f. *St. Petersburg Nüshası*

Bu nüsha hakkında fazla bilgimiz yoktur. Nüshanın isminin *Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu* olduğu anlaşıyor. Radloff'un baş vurduğu bu nüsha 100 sayfadan oluşuyor¹⁰⁵, her yaprakta dörder kelime bulunuyor. 17 geleneksel bölümden teşkil edilmiştir. Klaproth kitabında¹⁰⁶ bu nüshanın 800 kadar madde başı kelime içerdiği ve katalog numarasının "No:121" olarak St. Petersburg Bilimler Akademisi kütüphanesi (der Bibliothek der kaiserlichen Academie der Wissenschaften zu S.-Petersburg)nde

¹⁰⁴ P. Pelliot, "Le Hoja et le Sayyid Husain de l'Histoire des Ming", *TP.*, 1948, XXXVIII, dipnot: 358.

¹⁰⁵ Ligeti'ninde elde edemediği bu nüshanın toplam kaç sayfa olduğu henüz kesin değildir. Gerçi Ligeti de 100 sayfa olduğuna inanmış, ama Radloff'un sözlüğünde (*Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialekte*) 109a'ya kadar giden maddeleri de içerdiğini ortaya koyuyor. Bkz. L. Ligeti, a.g.e., XXII/1, s. 2.

¹⁰⁶ Klaproth, *Abhandlung Über Die Sprache Und Schrift Der Uiguren*, Paris 1820, s. 8.

saklanmakta olduğundan haber veriyor. Ligeti ise bu nüshanın Musée Asiatique'de muhafaza edilmekte olduğunu, kataloglardan çok kolay tanınabildiğini iddia ediyor.¹⁰⁷

g. Klaproth Nüshası

Klaprot'un kullandığı sözlük St. Petersburg nüshasının bir kopyasıdır. O kitabında bu nüshanın kendisine ait olduğunu ifade ediyor.¹⁰⁸ Nüshanın farklı özelliği Amiot nüshasında olduğu gibi diğer nüshalara göre 9. ve 10. Bölümlerin yer değiştirmiş olmasıdır. Ayrıca 5. Bölüm (Kuşlar ve Hayvanlar Bölümü) de *qaraqulaq*, *arɣumaq* gibi kelimeler Klaproth'un çalışmasında sadece birer defa geçmektedir. Bu nüshadaki eksiklik değil, Klaproth'un tekrarlanmış olduğunu düşündüğünden kaynaklanmış olabilir. Bunun dışında Klaproth'un kelime listesine baktığımız zaman 6. Bölümde (İnsanlar Bölümü) *pai-yi* maddesinin, 11. bölümde (Mücevherler Bölümü) ise, *bolut*, *künüg suv* gibi iki maddenin eksik olduğu dikkatimizi çekiyor. Beş maddenin eksik olduğu göze alınırsa toplam 711 adet madde başı kelime bulunduğu ortaya çıkıyor. Bu nüsha "Ekleme" bölümü bulunmayan esas metin nüshasıdır.

İdikut Mahkemesi Sözlüğü Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Ming Sülâlesi döneminde kurulan "Tercümanlar Bürosu" tarafından "Uygurca-Çince" karşılaştırmalı, tasnifli bir sözlük olarak hazırlanan "İdikut Mahkemesi Sözlüğü" (Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu) üzerinde şimdiye kadar bir çok Türkolog araştırma yapmıştır. Bu sözlük hakkında Türkoloji dünyasına ilk olarak bilgi veren kişi Amiot'tur. Amiot Çin'de çalışırken Tibetçe, Sanskritçe, Uygurca, Burma dilleri vs. dillerle hazırlanan sözlük ve birkaç parça raporu Paris'e göndermiştir. Bu sözlük ve raporlar şimdi Paris Bibliotheque Nationale (Paris Ulusal Kütüphanesi)'de muhafaza edilmektedir.

¹⁰⁷ Bkz. L. Ligeti, a.g.e., s. 4.

¹⁰⁸ Bkz. Klaproth, a.g.e., s. 8 dipnot.

kaynaklarında kullanılan deyişleri de eklemiştir. Bu çalışma toplam 69 sayfadır. Klaproth'un bu çalışması çok önemli ve değerli bir çalışma olmuştur. Çince ve Uygurca sözcükler Türkologların ilgisini çekmiş, ilk olarak da Radloff sözlüğünde¹¹⁰ Klaproth'un çalışmasındaki kelimeleri de eklemiştir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Radloff, sözlüğün St. Petesburg'daki nüshasından yararlanmıştır.

Fakat bu çalışmalarda yanlışlıklar ve eksiklikler vardı. Sonradan bulunan birkaç nüsha bu yanlışlıkların doğrulanmasında yardımcı olmaktaydı ve sözlük üzerindeki çalışmalar uzun bir aradan sonra Ligeti'nin çalışmalarıyla tekrar gündeme geldi.

1966'da L. Ligeti *AOH* dergisinin XIX/II-III sayılarında "Un Vocabulaire Sino-Ouigour Des Ming Le Kao-Tch'ang-Kouan Yi-chou Du Bureau Des Traducteurs" başlıklı çalışmasını yayımladı. Bu çalışma Ligeti'ye kadar yapılan çalışmaların en mükemmeli idi. Ligeti bu çalışmasında birçok kelimeyi doğru okumuş ve doğru yorumlamıştı. Ligeti daha önceki çalışmalardaki bazı yanlışlıkları düzeltmiş ve tam 715¹¹¹ kelime üzerinde araştırma yapmıştır. Ligeti çalışmasının sonunda Budapeşte nüshasının faksimilesini de eklemiştir. 1969'da yine *AOH*'nin XXII/II-III sayılarında "Glossaire Supplémentaire Au Vocabulaire Sino-Ouigour du Bureau des Traducteurs" başlıklı çalışmasını yayımladı. Bu çalışma sözlüğün bilinmeyen son bir kaç nüshasını ve ekleme kısmını ortaya çıkarmıştır. Ama Ligeti yine de bütün nüshalarını bir araya getirmemiş, hatta bilinen nüshalar¹¹² arasında karşılaştırma yapmamıştır. Ligeti'nin iki çalışması toplam 1034¹¹³ madde başı kelimeyi içermektedir. Dolayısıyla az bir kısmı

¹¹⁰ W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialekte*.

¹¹¹ Ligeti'nin kullandığı nüshada gerçi 716 tane kelime bulunuyordu, ama *cabdusun* kelimesi Ligeti'nin kelime listesinde bulunmuyor.

¹¹² Ligeti Çin ve Japon nüshalarının var olduğunu biliyordu. İlk çalışmasında bunlardan bahsettiği halde ikinci çalışmasında bu nüshalarından hiç yararlanmadığı anlaşılmaktadır.

¹¹³ Ligeti ikinci çalışmasında gerçekte *topraq çıqılar* hariç diğerlerinin hepsi üzerinde çalışmış sayılır. Aslında Ligeti'nin birinci ve ikinci çalışmalarda kullandığı nüshalarda (tekrarlanan 36 tane madde

yine eksik kalmıştır. Ligeti bu çalışmalarının dışında, yine Ming dönemindeki raporlar üzerinde de çalışmıştır.¹¹⁴ Ligeti son çalışmasında raporlarda kullanılan kelimelerle Sözlükteki madde başı kelimeleri karşılaştırarak alfabetik sıraya koymuş, önceki çalışmasındaki yanlışlıklar ve eksikliklere düzeltmeler eklemiştir.

Çin'de de bu Sözlük üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Ancak Çin'deki çalışmalar batı Türkologlarına göre oldukça geç ele alınmıştır .

Çin'deki çalışmalar Türkoloji bilgisi açısından değerlendirildiğinde mükemmel çalışmalar olduğu söylenemez. Bu konuda araştırma yapan Hu Chên-hua ve Huang Jun-hua ilk olarak 1983 yılında Min-tsu-yü-wên (Milletler Edebiyatı) dergisinin 1983 yıllık 3. sayısında "Ming-tai Han-wên-Hui-ku-wên-fên-lei-ssü-hui-chi---'Kao-ch'ang-kuan-tsa-tzu'" (*Ming döneminde yapılan Çince-Uygurca tasnifli sözlük---İdikut Mahkemesi Sözlüğü*), başlıklı makaleyi yayımlayarak sözlük hakkında bilgi verdiler. Bu çalışmanın 1984 yılında yine aynı başlıkla genişletilmiş şekli Pekin Milletler Yayınevi tarafından 100 sayfalık kitap halinde yayımlandı.

Bu çalışmanın ilk 16 sayfasında Pekin'de bulunmakta olan nüshaların orijinallerinden örnekler verilmiştir. Giriş bölümü sayılan on bir sayfalık birinci bölümünde Sözlüğün tanımı yapılmış, sonra Uygurcanın Ming dönemindeki bazı fonetik, gramatik ve leksik özellikleri kısaca ele alınmıştır. Bu bölümün Uygur Türkçe'sinde tercümesi hemen Çincesinden sonra eklenmiştir. Metin bölümünde ise her bir bölümdeki madde başı kelimeler orijinal sırasına göre numaralandırılmış, eser orijinalinde Uygurcasının Çince telâffuzu ve anlamını ifade etmek için kullanılan eski Çince karakterler basitleştirilmiş çağdaş Çince karakterlere dönüştürülerek aynen

başı kelime hariç) toplam 1036 tane madde başı kelime bulunuyordu. Fakat raporlarda nüshalarda eksik kalan kelimeler var olduğundan, Ligeti hemen hemen hepsini elde etmiş sayılır.

¹¹⁴ L. Ligeti, "Documents Sino-Ouigurs Bureau des Traducteurs" (AOH, 1967, XXI) ve "Glossaire Supplémentaire au Vocabulaire Sino-Ouigour du Bureau des Traducteurs" (AOH, 1969, XXII) .

verilmiş, sadece Uygurca'sının Lâtin harfleriyle¹¹⁵ transkripsiyonu verilmiştir. Metin çalışmasından sonra alfabetik sırayla söz dizini verilmiştir. Bu çalışma tam 1002 madde başı kelime içermektedir.

Bunların dışında Sözlük üzerinde bazı Türkologların incelemeleri de vardır. Paul Pelliot bunlardan biridir. Pelliot çalışmalarında Tercümanlar Bürosu ve sözlüklerin yapılış tarihi üzerindeki fikirlerini ortaya koymuş¹¹⁶ ve Sözlükteki bir çok kelimenin etimolojisini ve transkripsiyonunu dolaylı yollardan mukayese ederek doğrulamaya çalışmıştır. Bunların içinde Sözlüğün kelime hazinesi bakımından en göze çarpan çalışması 1930 yılında *T'ung-Pao*'in XXVII. cildinde (s.247-358) yayımlanan "Sur la Legende D'Uğuz-Khan En Ecriture Ouigoure" başlıklı makalesidir.¹¹⁷ Pelliot yazısında Oğuz destanında bulunan bir çok kelime ile Tercümanlar Bürosu tarafından yapılmış Uygurca-Çince Sözlükteki kelimeleri karşılaştırarak hem destandaki hem Sözlükteki kelimeleri doğrulamaya çalışmış, incelemeler yapmış ve buna dayanarak destanın ne zamana ait olduğu hakkında bir karara varmıştır.¹¹⁸ Ayrıca Pelliot destandaki bu kadar çok kelimenin 800'den az kelimayı içeren bir Sözlükte bulunmasının bu Sözlüğü yapanların elinde destanın var olma ihtimalını düşündüreceğini de ortaya koymuştur.¹¹⁹

¹¹⁵ Hu ve Huang' ların Lâtince transkripsiyon için kullandıkları sistem aslında 1968'den 1980'e kadar Doğu Türkistan'da Uygurlar için kullandırılan *Yeni Yazı* adı verilen, Çincenin Pin-yin sistemine dayanarak keşfedilen alfabedir.

¹¹⁶ Pelliot, P., 1948'de TP dergisinin XXXVIII. Cildinde "Le Hoja et le Sayyid Husain de l'Histoire des Ming" başlıklı makalesinde Tercümanlar Bürosu hakkında bilgi vermiş ve Sözlüklerin yapılış tarihi üzerinde inceleme yapmıştır.

¹¹⁷ Bu makale Vedat Köken tarafından Türkiye Türkçesine tercüme edilerek 1995'de TDK yayınlanınca 103 sayfalık kitap halinde neşredilmiştir.

¹¹⁸ Makale Sözlüğün incelenmesinde önemli yer tutmaktadır. Pelliot'un bu makalesinde Sözlük'teki sözlerden incelediği bazı kelimeler çalışmamızın *Açıklamalar* bölümünde bulunabilir.

¹¹⁹ Bkz. P. Pelliot, a.g.e., s. 358, Tü. çvr. s. 103. Pelliot Sözlüğün 800'den az kelimayı barındırdığını söylemekle sonradan bulunan nüshalarından habersiz olduğunu belli etmektedir.

F. K. Müller de Klaproth'un çalışmasından yararlanarak, Sözlüğün içerdiği bir çok kelimeyi *Uygurica*'sında (özellikle I., II. ciltlerinde) göstermiştir ve diğer kaynaklardaki şekilleri ile açıklamıştır.

Sir Gerard Clauson da Sözlük üzerinde mahsus bir çalışma yapmasa bile Ligeti'nin çalışmasından yararlanarak kendi sözlüğünde¹²⁰ kullanmış ve örneklerle yanlışlıkları düzeltmiştir.

İDİKUT MAHKEMESİ SÖZLÜĞÜNÜN DİL BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

İMLÂ VE SES BİLGİSİ YÖNÜNDEN

İmlâ

Ünlülerin İmlâsı

/ a / ünlüsü bütün madde başı kelimelerde kelime başı, kelime ortası ve kelime sonunda düzenli olarak hep yazılmıştır. a'nın imlasında metinde en dikkat çekici özellik bir çok kelime sonunda gelen a'nın kelime gövdesinden ayrı yazılmış olmasıdır. Örn: *şoldury – a* (P166), *nar – a* (P169), *simüry – a* (P217), *abuy – a* (P257) gibi yabancı kelimelerin yanı sıra, *tamy – a* (P415), *qar – a* (q. at P233 , q. *qulaq* P242) gibi Türkçe kelimeler de vardır.

/ ä / ünlüsü de bütün metinde düzenli olarak yazılmıştır. Fakat ilgi çekici bir durum var ki o da , tüm nüshalarda *t(ä)ñri* kelimesindeki ä'nin yazılmamış olmasıdır. Böylece bu kelime Eski Türkçedeki kalıplaşmış imla şeklini devam ettirmiş oluyor. ä

ünlüsünün imlasındaki yine bir özellik ise *a* ünlüsünün kelime sonundaki durumuna benziyor. Örn. *çiy – ā* (P330), *şir – ā* (P402), *üz – ā* (P636) gibi kelimelerde son *ā* ünlüsü kelime gövdesinden ayrı yazılmıştır.

/ *i* / *ve* / *i* / için de aynı bir şekil kullanılmıştır. Bu ünlüler de bütün metinde sistemli olarak eksiksiz yazılmıştır. Bunun yanısıra / *y* / ünsüzü de ayırt edilmeden aynı şekil ile ifade edilmiştir. Böylece aynı bir şekil üç sesi ifade etmiş oluyor.

/ *o*, *u* / yuvarlak ünlüleri için bir şekil kullanılmıştır. *o*, *u* ünsüzleri düzenli yazılmıştır. Ama bunlar da baş, orta ve son şekillere sahiptir.

/ *ö*, *ü* / ünlülerin imlası pek düzenli değildir. Gerçi kelime başı ve ilk hecede düzenli *ö*, *ü* yazılanlar da var, ama azdır. Hatta hiç *ü*'lü yazılmamış kelimeler de var, *mwnwptwr* (P892) gibi. Çoğu kelimelerde ilk hecede görülen *ö* ve *ü* "y" *siz*, *o*, *u*'ya benzer şekilde yazılmıştır. *kwltı* (P589), *isig wzwñ* (P676), *şwk* (ş. bolup, P642), *küriyān tuştı* (P712). Fakat bir kelimede *u* yerine *ü* yazılmıştır *asığ tusu* (P708). İlk heceden sonraki hecelerde ve kelime sonunda gelen *ö*, *ü* ler her zaman "y" *siz* yazılmıştır: *'rswñ* (P835), *k'ñk'stwk* (P707), *kwyntwrmys* (yir k., P654), *p'dwk* (P637)...vs.

Ünsüzlerin İmlası

Metinde 20 tane ünsüz için 15 şekil kullanılmıştır.

/ *b* / *ve* / *p* / için bir şekil kullanılmıştır.

/ *ç* / *ve* / *c* / sesi için bir şekil kullanılmıştır. Fakat sadece bazı yabancı kelimelerde kelime başında *c* kabul edildi. *cabdusun* (P618), *cıquy* (P976) kelimelerinde olduğu gibi.

¹²⁰ Bkz. *An Etymological Dictionary of Pre Thirteenth Century Turkish*

/ k / ve / g / sesi için bir şekil kullanılmıştır. Bazı yabancı kelimelerde söz başında gelip g okunan ses metnimizde Türkçe ses özelliğine uydurularak k okundu, *kunmao* (P991), *kung-lao* (P780) gibi.

Naza / ñ / ng (= ñ) şekli sistemli olarak yazılmıştır. *äbügān* (P255), *dñil* (P367), *mañluñ* (P458), *tañda* (P104).

/ l / Bir alıntı kelimenin başındaki l ünsüzü baş a ya benzer şekilde yazılmıştır, *lākān* (P137). Metinde bazı kelimelerde l düşmesi görülmektedir: *yı<l>qıların qodup* (P774), *siñi<l>* (P262). Ayrıca l ünsüzünün fazla yazıldığı da görülmektedir. Örn. *bo{l}yaq* ("boya" P990), *qan{l}ar* ("doymak, kanmak" P960) kelimelerinde olduğu gibi.

/ v / Çok nadir olarak kelime içi ve hece sonunda gelen v sesi için yuvarlak ünlüleri ifade eden şekil kullanılmıştır: *tavraq* ("çabuk" P967), *avlap quşlap* ("avlamak" P773) kelimelerinde olduğu gibi.

/ t d / ünsüzleri için genel olarak bir şekil kullanılmıştır.¹²¹ Bu durum özellikle geçmiş zaman eki olarak çok görülen "-dl /-tl" eklerinde açıkça görülüyor. Fakat, bu iki sesin çoğu zaman bir birinden ayırt edilmeden karıştırılarak kullanıldığı durumlar da vardır. Örneğin *māçit* kelimesinde "t" olarak, *bulıt* kelimesinde "d" yazılmıştır.

/ s / ve / ş / sesleri için ayrı iki şekil kullanılmıştır. Genel olarak ş sesi iki noktalı olarak farklı yazılmış olsa da, bazen s yerine ş ünlüsü yazılan durumlar da vardır. Örn: *baş çalıştı* (P702) maddesinde "çalıştı" kelimesi ç'lysty olarak, *yar(a)ş-* "uygun, barışık" kelimesi *y'rsy* (y.-ı P756) olarak, *boşan-* fiili metinde *pws'n* (b.-mañl P914) olarak yazılmıştır. Bununla beraber s yerine ş yazılan kelimelerde bulunmaktadır. *tasma* (P994) metinde *t'şm'* şeklinde yazılmıştır. Ayrıca / z / sesi yerine s yazılan durumda

¹²¹ Hu ve Huang'ların çalışmasında / t ve d / için alfabe listesinde iki ayrı şekil gösterilmiştir. Bkz. Hu, Huang, *IMS*, s. 5 ve 21.s.

görülmektedir. *arız* "evliya, münzevi" kelimesi *'rsy* (P296) şeklinde, *közküm* için *kwykswm* (P368) yazılmıştır.

/q/ ve /γ/ ünsüzleri için her zaman düzenli olarak iki noktalı şekil kullanılmıştır.

Eklerin İmlâsı

Sözlükte ekler Uygur yazısının geleneğine uygun olarak, çoğu zaman kelime gövdesinden ayrı yazılmıştır. Özellikle ismin çokluk eki, iyelik eki ve hal eklerinin hemen hemen hepsinin ayrı yazıldığı dikkat çekicidir. Örn: *biz – lār* (P332), *yı<I>qı – lar* (P774)...; *öz – i* (P747), *köz – i* (P356), *adaq – ı* (P365)...; *qamış – niñ* (P164), *bitig – niñ* (P525,5229)...; *söz – ni* (P689), *bodun – nı* (P675), *çärig – ni* (P657) ...; *burun – qı ärtä – ki* (P101), *amıtı – qı* (P102)

Bazı sıfat ekleri de ayrı yazılmıştır: *altun – luq* (P459), *täv – lüg* (P908), *yarmaq – lıq* (P243) vb.

SES BİLGİSİ

Ünlüler

Ünlü Değişmeleri

a) **a > ı** değişmesi: *qat- > qıt-* (q.-ıp "katılmak, eş olmak" P919)

b) **u > a** değişmesi görülmektedir: *bataq* (< *butaq*, P841), *otıyaraq* (< *otıyaraq*, o. ma, P767)

c) **a > u** değişmesi de görülmüştür: *osul* (< *osal*, o. *sımtay*, P688)

d) **ā > i** değişmesi mevcuttur. *biri*¹²² (< *bārū*, b. *kāl* P937), *öpkāli*-¹²³ (< *öpkālā*-, ö.-p P957), *yit-* (< *yāt-*, y.-ip. P965), *bilbay* (< *bāl+baγ*, P469), *ärdim* (< *ärdäm*, P895)

¹²² Bu kelimenin *bārū* şekli de metinde yer almaktadır (P730).

g) *i > ü* değişimi sadece bir kelimeye görülüyor: *mün-* (<*min-*, *m.-üptür*, P892)

ñ) *u > ı*, *ü > i* değişimi özellikle yön gösterme eklerinde görülmektedir: *ıçkârı* (<*ıçkârü*, P543), *ıaşqarı* (<*ıaşqaru*, P544), *narı* (<*narı*, *n. bar* P938)

ı) Sözlükte kalınlık ve incelik bakımından ünlü uyumu çok düzenlidir. Ancak bir kelimeye düzensizlik görülür: *kögüz+luq* (P460)

İ) Çok az sayıda yuvarlaklaşma görülüyor:

ı, i > u, ü *soyuq* (<*soñq*, P96), *köşünçüg* (<*köşi+nçüg*, P453),

Ünsüzler

Ünsüz Değişimleri

Sözlükte hem eski dil özelliği korunmuş, hem yeni dil özelliklerini ifade eden bazı ses değişimleri de görülmüştür.

ı. *-d-*, *-d* durumundaki Eski Tü. /d/ ünsüzü esasen korunmuştur. *adaq* ("ayak", *a-ı* P365), *adıy* ("ayı", P203), *bädük* ("büyük", P627), *qod-* ("koymak", *q.-up* P630), *ud* ("inek, sığır", P190) vb. Fakat, bununla beraber yine *d > y* ünsüz değişimi de görülmektedir: *ayñır* (<*adñır* P235), *qayñu* (<*qadñu* P601) gibi.

ii. Ağız farkından olsa gerek, Sözlükte bir *ğ > y* değişmesi dikkat çekicidir: *soyuq* (<*soñq*, *s. bol-* P96 ve P99)

iii. *-b- > -v-* değişimi bir kelimeye görülmektedir: *tavar* (<*tabar*, P455)

¹²³ Sözlükte "öpka" isminden yapılan yine bir zarf fiil vardır. Bu iki kelime yazılış şekli yönünden sadece *-la* ve *-li* hecelerindeki *ä* ile *ı* farklılığından benzememektedir. Karşılığı olarak verilen Çince anlamları da değişiktir. Krş: P609 ile P957

iv. Bazı isimlerin sonunda gelen *n* sesinin metnimizde nazal *ñ* ile yazılmış olması ilgi çekicidir. Buddhist ve Maniheizt Türk çevrelerine ait metinlerde *arslan* olarak görülen kelime alışılmışın dışında metnimizde *arslañ* (*a. şir* P220) yazılmıştır.

v. Kelime başında *y > ş* değişimi mevcuttur: *şıpgın* (<< *yipgin*, P557), *şoldurğa* (<< *yoldurğa*, P166)

vi. Ünlü *i* sesi ile başlayan bazı kelimelerde *i*'den önce *y* türemesi olayı mevcuttur: *yitār*-(*< itār-*, *y.-ip*, P783 ve *y.-ip saqlap*, P671), *yilin*-(*< ilin-*, *y.-ip*, H1032)

SÖZLÜK KATEGORİLERİ VE ŞEKİL BİLGİSİ YÖNÜNDEN

Sözlük Kategorileri

I. FİİLLER

Sözlükte mevcut fiillerin yalın halleri genel olarak emir kipiyle verilmiştir. *bar* (P822), *kel* (P821), *kir* (P830), *kül* (P611), *mañ* (P750), *oyna* (P694), *yat* (P608)

-*p*'li zarf fiiller fiilleri ifade etmekte Sözlükte kullanılan yine bir çeşit esas yöntemdir. *çıq-ıp* (P829), *yıy-ıp* (P629), *yarçımıla-p* (P959), *yanç-ıp* (P807), *yan-ıp* (P727)

vb.

İsim fiiller de vardır: *büdä-gülük* (P824), *ärksin-gülük* (P857)

Yardımcı fiiller: *är-* (*ärsün* P835; *ärmiş* P854; *ärür* P623; *ärmäs* P724), *bol-* (*açıldı bol-*, P24) vb.

Sözlükte fiilin bildirme şekli de geçmektedir. *tanur-mân* (P771)

II. İSİMLER

1. Adlar

Sözlük'te kavram gruplarına göre gruplandırılan adlar dışında aşağıdaki kavramlarla ilgili adlar da vardır:

- 1) Ulus adları: *Uyyur* (P342), *Moñyol* (P339), *Tübüt* (P341), *Çurçük* (P343)...
- 2) Meslek adları: *satırçı* (P302), *il+çi* (P308), *ot+çi* (P316)...
- 3) Kavram adları: *sevinç* (P399) ...
- 4) Akrabalık adları: *ağa* (P253), *ini* (P254), *siñi<l>* (P262), *abuğa* (P257), *ana* (P258), *ata* (P247) ..
- 5) Rütbeler: *tüşimäl* (P246), *samqu* (P942), *samşı* (P978)...

2. Sıfatlar

- (1) Belirsizlik sıfatları: *barça* (P866), *az* (P632), *qamuy* (P651)
- (2) Sonu sıfatları: *näçä* (P594), *nägu* (n. *mä* P954), *nämä* (P437), *qayu* (q. *ma* P893)

3. Edatlar Sözlükte görülen edatlar şunlardır:

bärü (P730), *biri* (b. *käl* P937), *narı* (n. *bar* P938), *ärki* (bar ä. P621), *negü mä* (P954), *taqı* (l. *ärtä* P871), *taqı yimä* (P741), *täg* (*munıñ t.* P789, *talaş t.* P693), *yärü* (P903), *ma*, *mä* (*törü mä yasaqnı* P672, *yana ma* P850), *birlä* (P851), *bilä* (*ilig b. kötürgü* P917, *yosun b* P696), *birök* (b. *mä* H1025), *oq* (*çın o.* P884), *yana ma* (P850) *üçün* (*ü. tıltayında* P777). Ancak P777 maddesindeki *tıltay* kelimesi ile birleşerek çift söz yapan *üçün* kelimesi metnimizde bir edat olarak değil, bir isim olarak görevlendirilmiştir. Buradaki anlamı "sebepten"dir. Böylece bu çift söz aynı anlamdaki iki isimden yapılmış sayılır.

4. Zamirler

(1) Şahıs Zamirleri.

Sözlükte yalın ve çekimli biçimleriyle şu şahıs zamirleri geçmektedir:

Teklik I. şahıs: *mān* (P279), *mānniñ* (P931)

Teklik II. şahıs: *sān* (P280), *sānniñ* (P932)

Teklik III. şahıs: *anı* (P282), *anıniñ* (P933)

Çokluk I. şahıs: *bizlär* (P332)

Çokluk II. şahıs: *sāniñ* (P333)

Çokluk III. şahıs: *olar* (P334)

(2) İşaret zamirleri :

a) Yalın hali: *bu* (b. yıl P105). b) ilgi hali: *muniñ* (m. *iäg* P789). c) bulunma-ayrılma hali: *muntā* (P868),

(3) Soru zamiri: *kim* (P281)

(4) Dönüşlülük zamiri: *öz* (P733)

5. Zarflar

(1) Zaman zarfları: *amıqı* (P102), *amıqı yitginçā* (H1018), *bulturqı* (b. yıl P110), *kālirki* (k.yıl P109), *tavraq* (P967), *bikāri* (P683)

(2) Yön zarfları: *taşqarı* (t. kişi P336), *içkāri* (P543), *soñra* (P540)

6. Sayılar

(1) Asıl sayılar: Sözlükte, *bir* (P567), *iki* (P568), *üç* (P569), ...*toquz* (P575), *on* (P576) gibi birden ona kadar olan asıl sayılar sırasıyla verilmiştir. Sonra *yigirmi* (P578), *otuz* (P579), ...*yitmiş* (P583) ve *sākiz on* ("80", P584), *toquz on* ("90", P585), *yüz* (P586), *miñ* (P587) gibi Türkçe asıl sayılarla birlikte *tümān* (< Toh. *tma:n* "onbin", P588), *kolti* (< Skr. *kolti* "yüzbin", P589), *nayut* (<Skr. *nayuta* "milyon", P590) gibi yabancı alıntı sayılar da görülüyor.

(2) Sıralama sayıları: Asıl sayılara +nç/+inç/+ınç/+unç/+ünç ekleri eklenerek yapılmıştır: *altı+nç* (a. ay, P116), *biş+inç* (b. ay, P115), *toqz+unç* (t. ay, P119), *üç+ünç* (ü. ay, P113). Eksiz asıl sayı şekli de sıralama sayı rolünde gelen bir sıfat tamlaması dikkat çekicidir: *iki qapı* "ikinci (derecedeki) kapı, ek kapı, yan kapı" (P394).

(3) Bazı belirsizliği bildiren ve "pek çok" anlamında kullanılan sayılar, *nāçā* "kaç, ne kadar, nice" soru sıfatı ile asıl sayılardan tamlama yolu ile yapılmıştır: *nāçā on* (P596), *nāçā yūz* (P597)

(4) Asıl sayılar ile isimlerden yapılan sıfat tamlamaları da mevcut: *tört bulūn* (P546), *tört sarı* (P547), *sākiz yañaq* (P548) gibi .

(5) İstisnalar: a) Metinde onbir için iki türlü ifade kullanılmıştır: *?bir on* ("onbir", P577), *bir yigirmınç* (b.y. ay "11. ay", P121); b) Sıralama sayıları eklerinden sadece iki için +nti eki kullanılmıştır: *ikānti* (i. ay P112)

Sözlükte numeratif kelimeler de var. *kişi başlıy* (P984), *başlıy boyın* (P792) vb.

ŞEKİL BİLGİSİ YÖNÜNDEN

Yapım Şekil Bilgisi Yönünden

İsimden İsim Yapma Ekleri

1. Meslek ismi yapım eki: +çı / +çı : *ulaγ+çı* (P306), *il+çı* (P308), *ot+çı* (P316), *sanaq+çı* (P315), *satıγ+çı* (P302)

2. Yer-yön zarfları yapan ek: +dın / +dın / +dun / +dün *ön+dün* (P533), *kā+dın* (P534), *kün+dın* (P535), *taγ+dın* (P536) , *üs+tün* (< *üs+tün* P541), *al+tın* (< *al+tın* P542)

3. +l: *osul* (< *osa+l*, o. simtaγ, P688)

4. Soyut isim yapım eki: +luq *bay borluq* (P520), *kögüz+luq* (P460) vb.

5. +γ /+γu /+qu /+gü: *quru+γ* (P818), *qarañ+γu* (P30), *qap+qu* (*çini q.* P439) *içe+gü* (P371), *közüñ+gü* (P416),

6. +çuq: *qap+çuq* (P466)

7. +aq/+uq: (küçültme ekidir) *yol+aq* (P18), *orn+uq* (<orun+uq, P401)

İsimden sıfat yapma eki:

1. +lıγ /+līg /+lay *asta+lıγ* (P913), *öñ+lüg* (P566), *açıq+lıγ* (*a. birdi* P770), *täv+lüg* (P908), *tin+lay* (P888), *ayıγ+lıγ* (P831), *yaraγ+lıγ* (P891) vb.

2. +raq /+rāk: *batı+raq* (H1023), *kāçā+rāk* (k. boldı P98)

3. +çrγ: *sanaγ+çrγ* (P947) (krş. *korkınçığ, küsençig* ATG. , 806, s. 48)

4. +suz: Yokluk bildiren sıfat ekidir. *sanaγulug+suz* (P598)

İsimden Fül Yapma Ekleri

1. +a- /+ä-: *san+a-* (*s.-γuluqsuz*, P598)

2. +la- /+le-: *oγur+la-* (P817), *inç+lä-* (P656), *yaman+la-* (P610), *öpka+le-* (P609), *söz+lä-* (P849), *talta+la-* (P825), *māñi+lä-* (P766), *aγr+la-* (H1019)...

2. +rqa- /+rkä-: *soy+urqa-* (P661),

3. +kă-: *irinç+kă-* (H1028)

4. +r-: *bälgü+r-* (b.-ä, P738)

Fülden İsim Yapma Ekleri

1. -γuçı /-güçi: *başla-γuçı* (P337), *tarı-γuçı* (P301), *çıda-γuçı* (P297), *bil-güçi* (P296), *saqla-γuçı* (P778), *çap-γuçı* (*at ç.* P936), *uq-quçı* (P298), *saqındur-γuçı* (P380)

2. -γ /-g /-iγ /-ıγ /-uγ /-üγ: *tarı-γ* (t. yir P73), *arı-γsil-ig* (P876), *biti-g* (P521), *sat-ıγ* *yul-uγ* (P700), *tap-ıγ* *ud-uγ* (P691), *bıγ-ıγ* (P504)

3. -q/-qa: *bata-q* (< *buta-*, P841), *tavra-q* (*t. barın* P715)
4. -gü /-yu: *yilpi-gü* (P417), *kötür-gü* (*ılig bile k.* P917), *uça-yu* (P804), *tölä-gü*-(*t.-lük* P728), *täbräş-gü* (P890)
5. -gülük: *biltür-gülük* (P525), *abın-gülük* (P729)
6. -qa /-ya /-gä /-kä: *bil-gä* (*b. titig* P875), *köşi-gä* (P463)
7. -çüg: *köşün-çüg* (P453)
8. -m /-ım /-um: *ula-m* (P952), *tut-um* (P724), *boγ-um* (P870), *ayt-ım* (P760).
9. -ma : *yar-ma* (P176)
10. -mur: *yaγ-mur* (P11)
11. -ük : *böl-ük* (P861)
12. -ş /-ış /-iş /-uş : *bar-ış käl-iş* (P788), *alq-ı-ş* (< *alqa-*, S7b), *buş+uş* (P603),
13. -γul / : Bu ek Moğolcadır. *qara-γul* (P772)

Fülden Fiil Yapma Ekleri

-qa- : *tar-qa-* (*käçä t.* P898)

Fiil çatı ekleri

- 1) Dönüşlülük fiil çatısı eki: -n/-in/-un/-ün- *iniçlä-n-* (P656), *köşi-n-* (P453), *sev-in-*(P599), *ört-ün-*(P653)
- 2) Entirgenlik fiil çatısı eki: -t/-it *tam-it-* (< *tam-it-ur-* P922), *işlä-t-(i.-ip* P742),
 -ur- /-ür- : *tamt-ur-* (P922), *öl-ür-* (P844)
 -tur- /-tür- : *amrıl-tur-* (P765), *iniçlä-n-tür-* (P656)
 -γur- /-gür- : *yit-gür-* (P935),

-*γuz-* /-*güz-* : *tur-γuz-* (t.-up, P882),

2) Edilgenlik fiil çatısı eki: -*ıl-* /-*il-* *aç-ıl-* (P24), *yıγ-ıl-* (P774), *qat-ıl-* (P894)

3) İşteşlik fiil çatısı eki: -*ş-* /-*iş-* *tala-ş-* (t.-ip P844), *aya-ş-* (a.-ip P856), *yıγıl-iş-* (y.-ip P774), *ülä-ş-* (ü.-p P737)

4) Olumsuzluk fiil tabanı eki -*ma-* /-*mä-* *boşan-ma-γı* (P914)

Çekim Şekil Bilgisi Yönünden

İsim Çekimi

1. Çokluk ekleri: 1) +*lar* /+*lär* *yı(l)qı+lar+* (y.+ın qodup P774), *bız+lär* (P332), *o+lar* (P334), *iş+lär* (P286). 2) Metinde çokluk eki anlamı ifade eden bir +*iñ* de görülüyor: *sän+iñ* ("sizler" P333). 3) +*an* /+*en* çokluk eki de bir yerde görülüyor: *oγ+an* (< *oγul-an* P828)

2. İyelik ekleri: Teklik I. şahıs +*üm* : *kög(ü)z+üm* (P368).

Teklik III. şahıs Metinde en çok görülen teklik III. şahıs iyelik eki +*ı* /+*i*; +*sı* /+*si* dir: *çıbıq+ı* (P150), *uruγ+ı* (P153), *köz+i* (P356), *süñgük+i* (P366), *adaq+ı* (P365), *toγurçuq+ı* (P154), *küdäγü+si* (P328), *igä+si* (P299), *yiñgä+si* (P260).

3. Hal ekleri

Tamlayan hali eki: Her durumda +*nıñ* /+*niñ* olmuştur. *män+niñ* (P931), *sän+niñ* (P932), *anı+nıñ* (P933), *taγ+nıñ* (t. aγz P80), *qamış+nıñ* (q.toγurçuq+ı, P163) vb.

Belirtme hali eki: (1) +*nı* /+*ni* *tälim+nı* (P943), *ädgü+nı* (P961)

(2) III. şahıs iyelikli tabanlarda: +*n* *yı(l)qılar+ı+n* (y. qodup P774), *iç+i+n* *taş+ı+n* (P786), *at+ı+n* *yol+ı+n* (H1014)

Bulunma hali eki: Metnimizde bulunma hali ekleri çoğu zaman ismin iyelik ekiyle beraber gelen zamir n'sinden sonra gelmiştir. **+da/+ta**: *başın+da* (P717), *töpūq+ı+n+da* (P763), *arasın+da* (P545), *barın+da* (P947), *mun+ta* (P868)

Eşitlik hali eki : **+ça /+çä** *nom+ça* (P865), *bar+ça* (P866)

Yön gösterme eki: **+kārī /+qarī /+ra** *iç+kārī* (P543), *taş+qarī* (P544), *soñ+ra* (P540)

Aitlik hali eki : **+qı /+ki** *burun+qı ärtä+ki* (P101), *amtı+qı* (P102)

Fiil Çekimi

I.. Zaman ekleri

i. Belirli geçmiş zaman:

Teklik I. şahıs: **-dim /-tım** *bir-dim* (P874)

III. şahıs: **-dı/-tı /-di /-ti** *tutul-dı* (P20), *bat-tı* (*kün b.* P32), *kürkirä-di* (P9) vb.

Çokluk I. şahıs: **-tük** *käñäş-tük* (P707)

ii. Belirsiz geçmiş zaman:

Teklik III. şahıs : **-mış /-miş** *inçläntür-miş* (P656), *amrıldur-mış* (P765), *kör-miş* (P853), *soq-mış* (P872), *qada-mış* (P969) vb.

II. Geniş Zaman : -r /-ur /-ür : Teklik I şahıs: *tanu-r-män* (P771)

III. şahıs: *mänilä-y-ür* (P766), *bil-ür* (P794), *är-ür* (P623), *köy-ür* (*küşī k.* P921); (olumsuz) **-mas /-mäs**: *bol-mas* (P910) , *är-mäs* (P624)

İsim-Fiiller: **-gütük**: *abın-gülük* (P729), *tölä-gülük* (P728), *büdä-gülük* (P824), *ärksin-gülük* (P857)

Sıfat-Fiiller: **-ar /-är**: *ak-ar suv* (P78), *qada-mış* (P969)

Zarf-Fiiller:

-a /-ä /-u /-ü : *tut-a* (P742), *oqıt-u* (P855), *tutuz-u* (P896)

-yaç /-gäç : *işlat-gäç* (*täğşilip i.*, P997)

-yalı /-gäli : *yükün-gäli* (P833), *çok-gäli* (P834)

-p /-ip /-ıp /-up /-üp : *yamanla-p* (P610), *tut-up uzat-ıp* (P998), *kör-üp* (P618)

vb.

-y /-uy: *igüläskü-y* (P797), *yanturt-uy* (P820) vb.

Kip ekleri .

I. Dilek Kipleri:

(a) Emür-istek kipi:

I. şahıs: -yın /-yin *tur-a-yın* (P606), *sañç-a-yın* (P823) ,

(olumsuz) *toñıs-mayın* (P904)

II. şahıs : -ğın /-gin / -ğıl: *bar-ğın* (*tavraq b.*, P715), *käl-gin* (*tavraq k.*, P716),
boşan-ma-ğıl (olumsuz) (P914)

III. şahıs: -sun /-sün: *yaşur-sun* (P810), *biltür-sün* (P655) , *är-sün* (P835),
qutluğla-sun (H1012)

Birleşik Kipler

-tur /-tür: Bu ek -p'li zarf fiilleriyle beraber geçmiş zaman ifade ediyor:

III şahıs: *münüp-tür* (P892), *quçup-tur* (P918), *sorup-tur* (*sözni s.*, P689), *ayıtıp-tur* (P690), *tilep-tür* (P664)

SÖZ DİZİMİ YÖNÜNDEN

I. Tamlamalar

a) İsim tamlamaları

i. Belirtili isim tamlamaları: *qamış+niñ tozxaq+ı* (P163), *qamış+niñ toyrçuq+ı* (P164), *bitig+niñ yörüg+i* (P525)

ii. Belirtisiz isim tamlamaları: Sözlükte görülen belirtisiz isim tamlamaları çağdaş Türk lehçelerinde görülen şeklinin tam tersiyle verilmektedir, yani, tamlayan eki verilmiş, tamlananın iyelik eki verilmemiştir: *taγ+niñ aγız* (P80), *soγun+niñ yürüñ* (P563), *tal+niñ sarıγ* (P564), *tal+niñ kök* (P565) vb.

b) Sıfat tamlamaları

i. Her hangi bir ekle bağlanmayıp sıfat ve isimlerin yalın hallerinden oluşan tamlamalar: *qara qulaq* (P242), *ala bars* (P244), *bädük qapı* (P393), *iki qapı* (P394), *altun abçama* (P443), *qaş abçama* (P444), *kiçik oyul* (P288) vb.

ii. Sıfat ekleri vasıtasıyla yapılan tamlamalar: *aşlıq äv* (P398), *altunluq sançba* (P456)

iii. Sözlükte zincirleme sıfat tamlamaları da mevcuttur: *balıq tiş saplıq bıçak* (P1001), *altun yarmaqlıq bars* (P243), *altun yüzniñ yuγu çılapçı* (P1002).

II. Cümleler

Sözlükte o zaman dilinin cümle yapısını tam olarak yansıtan mükemmel cümleler çok bulunmasa da, bazı basit cümleler yok değildir. Sözlükten değerlendirdiğimiz basit cümleler şunlardır:

1. İsim cümlesi: Metinde sadece bir isim cümlesi vardır.

Käçä qarañγu. (P97 "keçe karanlıktır.")

2. Fiil cümlesi:

1. Sadece özne ve yüklemden oluşan fiil cümleleri:

Oot çağıldı. (P10) Kün tutuldu. (P20) Tañ attı. (P27) Kün çıktı. (P31) Yağmur yağdı. (P34) T(ä)ñri örtünmiş. (P653) vb.

11. Öznesiz, tümleç ve yüklemden oluşan cümleler:

toy birdi. (P662). birig aytardı. (P831) sağırtı bitig oqı. (P532). birlä amıraq boldı (P663), ıdup käl. (P713), tavraq barıñ. (P715), tavraq kälgin. (P716) vb.

SÖZLÜK BİLGİSİ YÖNÜNDEN

İdikut Mahkemesi Sözlüğü, kelime kavram gruplarına göre bölümlere ayırarak düzenlenen tasnifli sözlüktür. Sözlük, gök bölümü, yer bölümü, zaman bölümü, bitkiler bölümü, kuş ve hayvanlar bölümü, insanlar bölümü, vücut bölümü, binalar bölümü, aletler bölümü, giysiler bölümü, mücevherler bölümü, insan faaliyetleri ve genellemeler bölümü, iş-faaliyetler bölümü, genel konular bölümü, karışık sözler bölümü, gıda-besleyiciler bölümü, yazılar bölümü, yön-taraf bölümü, renkler bölümü, sayılar bölümü gibi tam 21 bölümden oluşmaktadır. Sözlük söz çeşitleri yönünden çok zengindir.

Sözcük Tasnifi

Gök bölümü astronomik terimlerden gök cisimleri *ay, yultuz, kün, çolpan, üker, bulıt, yolaq* gibi sözler, tabiat hadiselerinden *yağmur, qar, manan, muz, möndür* gibi sözlerden oluşmuş olup toplam 42 tane madde başı kelime içermektedir. Bunların içinde *kün tutuldu* "güneş tutuldu", *oot çağıldı* "şimşek çaqtı", *kün battı* "güneş battı"

gibi basit cümleler de var. Bu kelimelerden sadece üç tanesi Moğolca alıntıdır¹²⁴. *maçit* (P6), *möndür* (P14), *şığıderin* (P16)

Yer bölümünde, yer yüzünde doğal olarak mevcut olan *yir*, *topraq*, *tağ*, *suv*, *qum*, *taş*, *ögüz* gibi nesneler ve *yıraq*, *yaqın gibi* somut isimler olup, toplam 38 madde başı kelime bulunmaktadır. Bu bölümde 7 tane alıntı kelime vardır. *mürän* (P48), *taluy* (P50), *ulus* (P56), *ayıl* (P57), *şıltığan* (P58), *sın* (P68), *aymaq* (P71)

Zaman bölümü ise toplam 46 tane madde başı kelime içermektedir. Bunların çoğu *yaz*, *yay*, *kış*, *küz*, *käçä*, *kündüz*, *yıl*...zaman isimleri, *bulturqı yıl*, *amıqı*, *kälirki yıl* vb. zaman zarfları ve on iki ayın ismini kapsıyor. Bunların dışında *käçä karañyu*, *soyuq toñdı*, *käçäräk boldı* vb. cümleler de bulunuyor. Ay isimlerinde dört tane alıntı kelime bulunuyor. *aram ay* (P111), *çaqşaput ay* (P122), *şün ay* (P123), *bulıyän* (b. bol- P95).

Bitkiler bölümünde *söğüt*, *qarğaç*, *qadırqan* gibi ağaç isimleri, *badam*, *ärük*, *buzumla*, *çişüm*, *yıñaq*, *nara*, *qarbuzz*, *üzüm* gibi meyve isimleri, *qamış*, *läkän*, *kändir*... gibi bitki isimleri, *arpa*, *qonaq*, *künçit* gibi ziraat isimleri, *soyun*, *satun*...sebzeler ve *çäçäk*, *yapırğaç*, *uruy*, *çıbıq* gibi bitkilerle ilgili sözlerden toplam 60 tane madde başı kelime bulundurulmuştur. Bunların içinde *badam* (P138), *çubuyan* (P146), *nariç* (P148), *küşi* (P155), *şoldurğ-a* (P166), *nar-a* (P169), *nariç* (P148), *künçit* (P165), *murç* (P175), *linxuu-a* (P180), *baqam* (P181), *abıms* (P183) gibi 12 tane kelime alıntıdır.

Kuşlar ve hayvanlar bölümünde kuş isimlerinden *uqar*, *quş*, *quyu*, *şuñqar*, *totı*... ve *sıçqan*, *adıq*, *inäk*, *kış*, *qat*, *arslañ şir*, *işäk*, *qoy*, *biçin*, *tövä*, *böri* vb. çok sayıda hayvan isimleri ile beraber at çeşitleri de verilmiştir. Bu bölümde toplam 58 tane kelime bulunuyor. Bunların 11 tanesi alıntı kelimedir. *luu* (P193), *şiläsün* (P212), *maçıyän* (P213),

¹²⁴ Her bir bölümdaki alıntı kelimeler tesbitinde sadece tam yabancı alıntıları hesaba katık. İki kelimeden oluşan birisi alıntı birisi Türkçe olan madde başı alıntı kelimeler sırasından yer almamıştır. Diğer yandan kökü alıntı, eki Türkçe olan kelimeler de alıntı listesinde bulundurulmamıştır.

(P213), *sınır-ı* (P217), *tolı* (P221), *maral* (P225), *çirdä* (P231), *börtä* (P232), *aqta* (P234), *biçin* (P197).

Kuş ve hayvan isimlerinden sonra 6. bölüm olarak insan bölümü sıralanmıştır. Bu bölüm bölümler içinde madde başı sayısı yönünden ikinci büyük bölüm sayılır, toplam 104 madde başı kelime içermektedir. İnsanlarla ilgili bu bölümde akrabalık ilişkilerine ait sözler ağırlıktadır: *ata, ana, oğul, aya, ini, siñi<I>, naıaçu, qadın ata, qadın ana* vs. O dönemin toplumsal yapısını incelememizde önemli olan çeşitli meslek isimleri de var: *qaıan, baqşı, oııı, qaraqçı, tarıııı, satııı, ulaııı, sanaqçı, otçı* vs., ulusların isimleri *Uıııı, Moñıl, Tübüı, Hui-hui, Mändän, Ba-ba, Çürçek* vs. Dinî terimler en çok bu bölümde verilmiştir ve bunların hemen hemen hepsi Buddhizme ait Sanskritçe, Çince ve diğer yabancı dillerden alıntılardır: *şabi, toıın, tañı, nayvasiki, üzit, burqan, arzı* vs. Bu bölümdeki alıntı kelimelerin sayısı çoktur, tespitimizce 28 tane alıntı madde başı kelime vardır.

Vücut bölümünde insan vücudunun belli bölümlerine verilen isimler toplanmıştır. Bu bölümde alıntı kelimeler hiç bulunmamaktadır. Saf Türkçe olarak *yürek, baş, yüz, saç, qaş, köz, burun, qulaq, tiş, til, ät, bäl, tări, qan* gibi kelimeler içinde olmak üzere toplam 32 tane madde başı kelime bulunuyor. Bu bölümün sonundaki *saıındurıııı* (P380) kelimesinin bu bölümde bulundurulması ilgi çekicidir.

8. bölüm bina, kuruluşlarla ilgili 20 adet madde başı içeren kelimeler listesidir, *qarşı, äv, qaznaq, köprüg, qapı* gibi Türkçe kelimeler ile beş tane alıntı madde başı kelime de göze çarpıyor. *qarşı* (P382), *buqar* (P389), *käbit* (P397), *yam-qa* (P399), *mäçit buqar* (P400).

44 madde başı kelime içeren 9. bölümde ise çeşitli kullanım aletleriyle ilgili sözler verilmiştir. *ornuq, şır-ä, yiñnä, täpşı, içiç, çöki, saııı...* gibi günlük yaşamla ilgili nesne isimlerinin yanı sıra *ya, oq, quyaq, qalqan, tuııı...* gibi savaşta kullanılan alet isimleri de

verilmiştir. Bu bölümde 11 adet alıntı madde başı bulunuyor. *şir-ä* (P402), *bandiñ* (P404), *ıyfluq-a* (P405), *çıda* (P407), *sa* (P413), *yaşsi* (P414), *işin* (P423), *qupiñ* (P427), *çuñ* (P431), *loñq-a* (P435), *abçam-a* (P441)

10. bölüm giysiler bölümüdür. *ton*, *ätük*, *tavar*, *böz*, *bilbay*, *täri ton* gibi kiyafet isimleri ile birlikte yine *köşigä* (*perde*), *qapçuq* (*çanta*), *çatır* (*çadır*), *köşunçüg* (*yorgan*), *tüşäk*... gibi kullanım eşya isimlerinin de bulunması ilginçtir. Bölümde yer alan 28 madde başı kelimenin dördü alıntıdır. *qıv* (P449), *böz* (P451), *mañluñ* (P458), *çatır* (P464).

Mücevherler bölümünde toplam 20 madde başı kelime bulunuyor. Ancak bunların *altun*, *kümüş*, *baqır*, *tämür*, *qaş taş*, *könüg suv* gibi altısı dışında diğer 14 tanesi alıntı kelimelerdir.

Beslenme, gıdalar bölümünde de 20 madde başı var. Bunlar *aş*, *tügi*, *ät*, *tuz*, *sirkä*, *şorba*, *yig*, *bışıq*, *ötmäk*, *yağ*..vs. yiyeceklerle ilgili kelimelerdir. Alıntı olduğu sayılan dört kelime vardır. *laqş-a* (P499), *ça* (P501), *şorba* (P502), *şigüsün* (P512).

13. bölümde yazı çeşitleri *nom*, *bitig*, *biltürgülük*, *yarlıy*, *sağurt bitig* vs. yazı alanında kullanılan nesneler isimleri *qağat*, *mākä*, *kilām* vs. gibi 20 madde başı bulundurulmuş, bunların tam olarak altısı alıntı kelimelerdir. *nom* (P513), *tobçıyan* (P515), *çağsı* (P516), *qağat* (P517), *mākä* (P518), *kilām* (P519). Bu bölümde yine *bitig oqı*, *bitig aqtardı*, *sağurt bitig oqı* gibi cümleler de bulunmaktadır.

14. bölüm taraf-yön bildiren 16 tane madde başı kelime içermektedir. Sözcük sayısı yönünden bu bölüm en az madde başı bulunduran bölümdür. 16 madde başının hepsi Türkçe kelimelerden oluşmuştur. Fakat Türkçede kullanılan *tört buluñ*, *tört sarı*, kelimelerinden sonra verilen *sekiz yañaq* maddesinin Çincesine taklit edilerek uydurulduğu görülüyor.

Sözlük renkler bakımından da Türklerin kültür hayatındaki ananevi renkleri yansıtmıştır. Renkler bölümünde *kök, kızıl, yurūñ (beyaz), al, yaşıl, sarıy* gibi renk isimlerini kapsayan 18 madde başının sadece biri (*şāmşā öñlūg* P561) alıntı kelime ile karışıyor.

Sayılar bölümünde birden ona kadar sayılar sırayla verilmiş, ondan sonrakileri *yigirmi, otuz, qırq, ällig...* olarak geçiyor. *sıtır, batman* gibi ölçü isimleri ve "para" anlamındaki *baqır* kelimesi de sayılar bölümünde yer alıyor. 32 madde başının içinde dördü alıntıdır. *tümän* (P588), *kolti* (P589), *nayut* (P590), *sıtır* (P591).

17. bölümde insan harekâtı ile ilgili kelimeler ve genel konularla ilgili sözler verilmiştir. Metindeki en çok madde başı bulunduran bu bölümde toplam 118 madde başı toplanmıştır. Bunlardan Türkçe kelimelerle karışmadan madde başı olarak verilen alıntılar 10 civarındadır. *çımat* (P600), *maçat* (P626), *bärkâ* (P633), *târs* (P643), *soyurqap* (P661), *ınayat* (P667), *asta* (P677), *cabdusun* (P681), *tuu-a* (P697), *çaçur* (P710).

Bu bölümden sonra öncekilerden değişik bir tarihte Sözlüğe eklenmiş olan bölümler sıralanıyor. Aslında bu son bölümlerin kapsamış olduğu madde başı kelimeler kavram gruplarına göre gruplandırılması bakımından önceki bölümlerdeki gibi net bir sınıra sahip değildir, dolayısıyla bunları sadece bir "Ekleme" bölümü altına yerleştirilmiş gibi gözüktüyor, ama sadece ekleme başlığı altında verilen kelimelerden sonra yine bölüm başlığı altında verilen çeşitli sözler de vardır. Ayrıca ekleme başlığı altında gelen 78 adet madde başından sonra sıralanan son üç bölümün ekleme ile aynı tarihlerde yazılmadığı düşünülebilir. Çünkü Japon a nüshası sadece son üç bölümü içermekte ve ciltlenmiş halde mevcut olmaktadır. Japon c nüshası sadece 10 sayfalık ekleme bölümünü içermektedir. Pekin a nüshasında eklemeden sonra "Çince ile diğer diller sözlüğü" diye büyük başlık altında ayrı üç bölüm verilmiştir. Japon d nüshasında ise büyük başlık altında bölüm başlıkları yazılmadan son üç bölümün içeriği verilmiştir.

Hirth nüshasında da ekleme bölümü bulunmuyor, sadece son üç bölüm başlıklar altında veriliyor.

Çalışmamızda 18. bölüm olarak değerlendirdiğimiz bölüm, "Ekleme" başlığı altında verilen bölümdür, kapsamakta olan madde başı kelimeler toplam 78, bunların 6 tanesi alıntıdır. *qabşırğay* (P721), *märgän* (P722), *aburı* (P732), *qalağar* (P761), *sây* (P762), *kuñlao* (P780).

İnsan faaliyetleri bölümü 80 tane madde başı kelime içermektedir, hareket ifade eden fiillerin yanısıra *oduñ* (odun), *oot*, *uz*, *oñan*, *Taiming* gibi isimler ve *qarçayana* gibi kuş ismi de bu bölümde yer almıştır. Bu bölümde 9 tane alıntı bulunuyor. *nula* (P795), *büşirägülük* (P800), *topdul* (P805), *qarçayana* (P816), *Tai-ming* (H1007), *maqmur* (H1037), *sup* (H1038), *aynaq* (H1039), *saparan* (H1042).

Genel konular bölümünde 108 madde başı bulunuyor, çeşitli kavram gruplarını içeren kelimeler bir arada karıştırılarak verilmiştir. Bunlardan 8 tanesi alıntıdır. *qaulı* (P842), *nomça* (P865), *yang* (P886), *arğa* (P887), *balamut* (P910), *ama<na>t* (P920), *nāmürgä* (P928), *bağatur* (P930)

Son olarak sadece Japon a ve Hirth nüshalarında bulunmakta olan 62 madde başı kelime "yerli ürünler" başlığı altında toplanmış olsa da kavram konuları çok çeşitlidir, yerli ürünlerle ilgili maddeler yok sayılır. Bu bölümde özellikle Çince'den alıntılar fazla ve bu alıntılar içinde devlet dairesine ait siyasî terimlerin ağırlıkta olması dikkat çekicidir. 62 madde başı kelime içinde 17 alıntı vardır. *yañçı* (P970), *ulus oñ* (P971), *ulus baqşı* (P972), *tayşı* (P973), *suñbiñ* (P974), *tuu-tu* (P975), *cıquy* (P976), *sañçım* (P977), *samşı* (P978), *samqu* (P982), *cin-fuu* (P973), *ulayarı* (P985), *qımbaq* (P989), *konmao* (P991), *karaş-a* (P992), *noşadır* (P995), *soy-a* (P1000).

Sözlüğün içerdiği kelimelerden 14.yy'da Turfan, Kumul bölgesinde yaşamış Uygurların dilinde Eski Türkçenin özelliğinin korunmuş olduğu görülüyor. Sözlük kelime çeşitleri bakımından çok zengindir.

Sözlükte Tespit Edilen Alıntılar:

Sözlük çok sayıdaki Türkçe kökenli kelimelerin yanısıra yabancı dillerden alıntı kelimeleri içermekle de söz varlığı hazinesini zenginleştirmiştir. 14-15. yy'lara ait Türkçe yazmalara nazaran Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin az, Moğolca ve Çince alıntı kelimelerin çok olması dikkat çekicidir. Bu o bölgelerde İslamiyetin etkisinin ne derecede olduğunu anlatmaktadır. Diğer yandan Buddha dinî terimlerinin bulunması ise o dönemde Turfan ve Kumul Uygurlarının hala Buddhizme inanmakta olduğunu göstermektedir.

Sözlükteki Moğolcadan alınmış kelimeler alıntılar içinde birinci sıraya yerleşmektedir. Bu Ming'den önce Çin'in idaresini 100 yıldan fazla elinde tutmuş olan Moğol imparatorluğunun etkisinden kaynaklanmaktadır. Metnimizde görülen 46 tane Moğolca alıntı kelimenin konusu devlet yönetiminde kullanılan bazı sözler, rütbe isimlerinden başlayarak ta akrabalık terimleri, günlük hayatta kullanılan nesne isimleri, at çeşitleri, cesurlukla ilgili isimlere kadar geniş sahaya uzanıyor.

Çinceden alıntılar 39 tanedir, bunların çoğu daha çok eski dönemlerde Türkçeye yerleşmiş kelimelerdir. Ming döneme ait diyebileceğimiz alıntılar ise ağırlıklı olarak unvan, rütbe isimleridir ve bunların hangi amaçla Sözlüğe alındığı belli değildir. Bu kelimelerin Uygurca karşılığı araştırılmadan doğrudan Çince şekliyle verilmiştir.

Sayıları 10'u geçmeyen Arapça kelimeler Farsça'nın aracılığıyla girmiştir, *mâçit* kelimesinin bulunması bu bölgede müslümanların var olduğunu anlatmaktadır. Ancak *buqar* ile çift söz olarak ortaya konulması (*mâçit buqar* P400) ilginçtir.

Hint-Avrupa dillerinden alınmış alıntıların çoğu eski dönemlerden Türkçeye girmiş olan dinî terimlerdir.

Sözlükte görülen yabancı kelimelerden örnekler:

i. Arapça alıntılar: (8 adet)

ama<na>1<amanet "emanet" (P920), *baqam* "bakam" (P181), *inayat* "lütuf, merhamet" (P667), *marcan* "mercan" (P480), *mâçit* "cami" (*m. buqar* P400). *tasu-a* "dua" (P697), *sup* "yun kumaştan yapılan resmi kıyafet" (H1038)

ii. Arap ve Farsça birleşik alıntılar: (1 tane)

musurman "müslüman" (P340).

iii. Farsça alıntılar: (25)

abınus "abanoz" (P183), *almas* "elmas" (P486), *asta* "yavaş, sessiz" (P677), *aşnı* "konu komşu" (*qoşnı a.*, P929), *badam* (P131), *bay* "bahçe" (*b. borluq*, P69), *balhana* "bina" (*qalıq b.*, P384), *bolur* "billur, kristal" (P484), *kilām* "kalem" (P519), *maqmur* "kadife" (H1037), *māçıyan* "tavuk", (P213), *abçam-a* < ab("su")+cama: "kâse" (P441), *aburı<ab:+ru:* "onur, huy" (P723), *naçıvar* "lacivert taşı" (P488), *nar-a* "nar" (P169), *nariç* "portakal" (P148), *noşadır* "nişedir" (P995), *qarqumı* "diba" (P968), *qolaz* "horoz" (P214), *sımurç-a* (P217), *sıbsiñir* "zincifre" (P489), *şir* "aslan" (arslan ş., P220), *ulayatı* "Batı bölgesi" (P985), *tana* "büyük inci" (P491), *totı* "papağan" (P221), *çini* "Çine ait, porselen" (P439), *saparan* "safran" (H1042), *aynaq* "ayna" (H1039).

iv. Moğolca alıntılar: (48)

aqta "iğdiş edilmiş at" (P234), *abuç-a* "amca" (P257), *mārgān* "nişancı" (P722), *nāmā* "ilave, ekleme" (*n.-p* P953), *nāmā-* "eklemek" (*n.-ptur* P785), *arç-a* "akıllılık, strateji" (P887), *ayıl* "köy, yurt" (P57), *aymaq* "ilçe" (P71), *balamut* (P911), *boçdas* "kutsal adam" (P295), *börtā* "beyaz at" (P232), *ābügān* "yaşlı dede, ecdat" (P255), *ālinçük*

"atalar, ecdat" (*ä.+i äbügäm* P319), *iris* "cömert, cesur" (*i. qaγas*, P674), *kälämäçi* "tercüman" (P307), *kiçäk* "çalışkan, gayretli" (P962), *qaraγul* "nöbetçi, gözcü" (P772), *küriyän* "ordugah, kamp" (k. turdı, P711), *loñqa* "çiçek vazosu, şişe" (P435), *maγat* "gerçek hakikat" (P626), *manan* "sis, duman" (P17), *maral* "dişi geyik" (P225), *mäçit* "göğe ait cisimler, takım, yıldızlar, burç" (P6), *mägäçi* "abla; kadın, bayan" (P261), *möndür* "dolmuş" (P14), *müren* "nehir" (P48), *naγaçi* "teyze" (P263), *naγaçu* "dayı" (P320), *nökür* "uşak" (P305), *nuta* "sadık, samimi" (P795), *qaçaura* "çam ağacı" (P135), *qaγa* *mägäçi* "hala" (P259), *qalaγar* "yanmak, yanık" (P764), *qapşıγay* "becerikli, akıllı, uyanık" (P721), *şabi* "şakirt, öğrenci" (P268), *şigüdärin* "çiy, şebnem" (P16), *şiltägän* "köy" (P58), *şir-ä* "masa" (P402), *omay* "soy, soyad; aile" (P649), *ulus* (P56), *omoy* "sahip, patron" (P303), *üçäyit* "yabanî, terbiye görmemiş" (P313), *tobçıyan* "tarih" (P515), *tuñqul* "ilan, bildiri" (*t. bitig*, P526), *tüşimel* "bakan, vezir" (P246), *cayladı* "kaçınmak, gizlenmek" (*yaltandı c.* P684), *çıda* "mızrak, süngü" (P407), *çirdä* "kırmızı at" (P231), *çiy-ä* "kız kardeşlerin oğulları" (P330), *topdul* (P805).

v. Çince alıntılar: (40)

başşı "hoca, usta" (P267), *bandiñ* "sandalye, peyke" (P404), *soyurqap* "sunmak, taktım etmek" (P661), *konmao* "şapka, börk" (P991), *kuñlao* "katkı, yardım" (P780), *işiñ* "ölçü, ölçüde kullanılan alet" (P423), *qimbaq* "yaprak altın"(varak halinde altın, P989), *luu* "ejderha" (P193), *linxu-u-a* "nilüfer çiçeği" (P180), *mañluñ* "bir çeşit giysi" (P458), *mākā* "Çin mürekkebi" (P518), *mändän* "Birmanya, Birmanyalı" (P345), *nankiy-a* (ulus adı, P265), *qiu* "kumaş ayak kabı" (P449), *qubıq* "kehribar" (P483), *sa* "kilit" (P413), *samqu* "binbaşı" (P982), *samşı* "müfettiş" (P978), *sañ* "ambar, depo" (*aγılıq s.* P385), *sañçim* "hükümete çalışmak, hükümet görevlisi" (P977), *şām-şā* "parlak renk" (*ş. öñlük* P561), *şun* "ilave edilen ay" (*ş. ay* P123), *oñ* "kral" (P971), *ünçü* "inci" (P476), *taluy* "deniz" (P50), *taumu* "şef, lider" (P338), *tayşi* "vezir, başbakan" (P973), *toyın* "rahip"

(P269), *tuñçı* "vali; tercüman" (P981), *cın-fuu* (askerî rütbe, P983), *cıquı* "kaptan, komandan" (P976), *ça* "çay" (P501), *çaşsı* "not, yazı, bruşor" (P516), *çaşur* "imparatora selam vermek" (P710), *çägü* "midye kabuğu" (P482), *çın* "hakikat, gerçek" (ç. *kirtü*, P673), *çuñ* "saat" (P431), *tuu-tu* "askerî vali, askerî yönetici" (P975), *Taimiñ* "büyük Ming sülâlesi" (H1007), *qauli* "kural, adet, süreklilik, sınav" (P842)

Hint -Avrupa dillerinden alıntılar: (26)

aram "ocak" (<Skr., a. ay, P111), *arsı* "evliya, kutsal kişi" (<Soğ <Skr., P296) *biçin* (<İrn., maymun, P197), *boz* "pamuklu kumaş" (<Yun., P451), *buqar* "tapınak, mabet" (<Sog <Skr., P389), *burqan* "buda, put" (<Skr. P273), *buyan* "mutluluk, saadet", (<Skr., b. kut, P698), *än(a)ıkā(k)* "Hint, Hintli" (<Sog., P346), *ärtini* "mücevher" (<Skr., P475), *karaş-a* "kasaya" (Skr., P992), *kolıtı* "yüzbin" (<Skr., P589), *künçit* "susam" (<Toh. P165), *küşı* "tütsü, koku" (?<Sog., P157), *murç* "kara biber" (<Skr., P175), *nayut* "milyon, sayısız" (P590), *nayvasiki* "doğüstü ruh, cin" (P271), *nom* "dini eser, inanç; yasa kanun" (<Yun., P513), *qaşat* "kağıt" (<Sog. ? <İrn., P517), *qarşı* "saray, köşk" (<Toh., P382), *sitir* "ons, ağırlık ölçüsü" (<Sog <Yun. P591), *şuk* "sakin, sessiz" (<Sog, ş. bolup, P642), *tümän* "on bin" (<Toh., P588), *çaqşaput* "aralık ay" (Sog ç.ay, P122), *çatır* "çadır" (<Skr., P464), *uşig* (<Sog. "hece, harf, alfabe, yazı", P528).

Etimolojisi belli olmayan bazı kelimeler de var: (11)

laqş-a "un, şehriye" (P499), *námürgä* (?<Mo., bir çeşit kalın gömlek?, P928), *şigüsün* (?<Mo., "hazırlanmış, tedarık" ?, P511), *şışir* "akık taşı" (? <Çin., P479), *tärs* (?<F. tarsi) "ters, yanlış" (P643), *tuşuŋ-a* "miğfer, tolga" (?<Çin.,? <Mo. P405), *çäpingir* "opal, panzehir taşı" (P485), *çimat* "öfke, kızgınlık, hiddet" (<Mo., P600), *çıbıyan* "lezzet, koku, tad" (P512), *çubuyan* "hünnap" (? <İndn P146),

Sözlükteki kelimelerin diğer bir özelliği, alıntı kelimelere de Türkçe ek getirilerek sözlerin tam anlamıyla Türkçeleşmesini sağlamış olmasıdır. Örn :

Çinceden alınmış *mākā* (Çin mürekkebi, P518) sözcüğüne isimden isim yapan *-lik* eki getirilip "mürekkep hokkası" anlamındaki *mākālik* (P520) kelimesi yapılmıştır. *nom* (din, kanun, P513) sözcüğüne eşitlik eki *-ça* eklenerek "kanunca, törece" anlamındaki *nomça* (P865) kelimesi türetilmiştir.

Bunların dışında ismin iyelik eki eklenen şekilleri de Sözlükte madde başı olarak verilmiştir: toyurçuq-ı (P154) gibi.

Sözlükte çok sayıda eş anlamlı çift sözler bulunmaktadır: *yaltandı cayladı* (P684), *çoy yalın* (P685), *osul simtay* (P688), *tapıy uduy* (P691), *satıy yuluy* (P700), *kök qalıq* (P37), *obur subur* (P781), *arıy silig* (P876), *çikil çaqıl* (P562), *isig özün* (P676), *öçig sabqaq* (P776)...

Böyle çift sözler: 1. Eş anlamlı Türkçe kelimelerden yapılmıştır: *inç äsän* (P757), *osul simtay* (P688), *satıy yuluy* (P700)

2. Biri yabancı diğeri Türkçe olan eş anlamlı sözlerden yapılmıştır: *aylıq sañ* (P385), *arslañ şir* (P220), *qoşnı aşnı* (P929), *bay borluq* (P69), *çini qapqu* (P439), *buyan qut* (P698)

3. İkisi de eş anlamlı yabancı kelimelerden olan çift sözler de vardır: *mäçit buqar* (P400), *ulus oñ* (P971)

4. Her iki kelime *-p*'li zarf fiil olan eş anlamlı ya da anlamları yakın olan kelimelerden yapılmıştır: *avlap quşlap* (P773), *sıñlap yıñlap* (P612), *qorqup aymanıp* (P692)

5. Zıt anlamlı kelimelerden yapılan çift sözler de var: *barış kâliş* (P788), *için taşın* (P786)

6. *ma* ve *mä* edatları ile yapılmış çift sözler de bulunuyor: *törü mä yasaqnı* (P672)

vii. Bazı kelimelerin ikilenmesinden yapılan çift sözler de mevcut. Bu çift sözlerin bazıları zaman zarflarıdır: *kün küniñā* (P124), bazıları soyut isimdir: *tük tülüg* (P375) ve bazıları ise sözü daha kuvvetlendirir: *tär tärlädi* (P376).

Kısacası Sözlük kelime dağarcığındaki zengin malzemesi ile 14-15.yy'lar Kumul, Turfan Uygurlarının dil özelliğini araştırmaa mühim bir kaynaktır.

İDİKUT
MAHKEMESİ SÖZLÜĞÜ

KRİTİKLİ ÇEVİRİ YAZILI
METİN

Hua-i-i-Yü

T'ien-wên-mên

(Gök Bölümü)

P1	t(ä)ñri	t'êng-kê-li	騰克力	t'ien	天
P2	tin	t'ing	聽	ch'i	氣
P3	kün	k'un	坤	jih	日
P4	ay	ai	哀	yüeh	月
P5	yultuz	yun-t'u-ssü	允允思	hsing	星
P6	mäçit	mu-ch'ê	脉尺	ch'ên	辰
P7	yäl	yen	烟	feng	風
P8	bulut	pu-li	卜力	yun	雲
P9	kürkirädi	k'u-êrh-ch'i-lie-tê	苦兒起刺的	lei	雷
P10	oot çaqıldı	ao ch'a-hên-tê	傲察恨的	tien	電
P11	yaymur	ya-mu-êrh	呀木兒	yü	雨
P12	qar	ha-êrh	哈兒	hsüeh	雪
P13	muz	mu-ssü	木思	ping	冰
P14	möndür	man-tou-êrh	滿荷兒	pao	雹
P15	qırayu	ch'i-lao [quav]	起勞	hsuang	霜

P: Hua-i-i-yü, HH 1; BI 1a Kao-ch'ang-kuan i-shu, LL 289 (III).

P1: BI 1a, LL 265 (III) tngri; KL 9 tñgri; HH 32, 88 t(ä)ngri; H1a; A1a // P2: BI 1a, LL 264 (III) tin; KL 9 tin; HH 32, 86 tin; H1a; A1a // P3: BI 1a, LL 177(II) kün; KL 9 kün; HH 32, 76 kün; H1 1b; A1b // P4: BI 1a, LL 126(II) ai; KL 9 ay; HH 32, 69 ay; H1 1b; A1b // P5: BI 1a, LL 288(III) yultuz; KL 9 yuldus; HH 32, 92 yultus; H1 1b; a1b // P6: BI 1a, LL 181(II) mäçit; KL 9 matschhit; HH 32, 79 mäçit; H1 1b; a1b // P7: BI 1b, LL 283 (III) yäl; KL 9 yel; HH 32, 92 yäl; H1 2a; A2a // P8: BI 1b, LL 146(II) bulut; KL 9 bulit; HH 32, 72 bulet; H1 2a; A2a // P9: BI 1b, LL 179(II) kürkirädi; KL 9 kürkirdy; HH 32, 77 körkirädi; H1 2a; A2a // P10: BI 1b, LL 187(II) oot çaqıldı; KL 9 oot-tschachildy; HH 32, 80 oot çayelde; H1 2a; A2a // P11: BI 1b, LL 287(III) yaymur; KL 9 yachmur; HH 32, 91 yaymur; H1 2b; A2b // P12: BI 1b, LL 162(II) qar; KL 9 char; HH 32, 94 qar; H1 2b; A2b // P13: BI 1b, LL 183(II) muz; KL 9 mus; HH 32, 79 muz; H1 2b; A2b // P14: BI 1b, LL 183(II) möndür; KL 9 möndür; HH 32, 79 möndür; H1 2b; A2b // P15: BI 2a, LL 166(II) qırayu; KL 10 chiraho; HH 32, 95 qeraw; H1 3a; A3a //

P17	manan	ma-nan	烏南	wu	霧
P18	yolaq	yü-la	羽刺	hung	虹
P19	tütün	t'u-tun	土敦	yen	烟
P20	tutuldi	t'u-t'un-tê	秃秃的	shih	蝕
P21	kün tutuldi	k'un t'u-t'un-tê	坤秃秃的	jih-shih	日蝕
P22	ay tutuldi	ai t'u-t'un-tê	哀秃秃的	yüeh-shih	月蝕
P23	bulı̄ boldı	pu-li pan-tê	卜力板的	yin-lê	陰了
P24	açıldı boldı	a-ch'ên-lê pan-tê	阿曉的板的	ch'ing-lê	晴了
P25	quryaq boldı	k'u-êrh-ha pan-tê	苦兒哈板的	tsao-lê	燥了
P26	öl boldı	wan pan-tê	萬板的	shih-lê	濕了
P27	tañ atdı	t'ang a-tê	湯阿的	t'ien-shao	天曉
P28	bürküt boldı	pu-êrh-ku pan-tê	卜兒板板的	t'ien-hei	天黑
P29	tañ ärtä	t'ang a-êrh-tê	湯阿兒得	t'ien-liang	天亮
P30	qarañyu boldı	ha-lang-hu pan-tê	哈朗呼板的	t'ien-an	天晴
P31	kün çıqtı	k'un ch'ê-tê	坤尺的	jih-ch'u	日出
P32	kün bartı	k'un pa-tê	坤把的	jih-lo	日落

P16: BI 2a, LL 197(II) şigüderin; KL 10 schiguderin; HH 32, 90 şiküdärin; HI 3a; A3a // P17: BI 2a, LL 180(II) manan; KL 10 manan; HH 32, 78 manan; HI 3a; A3a // P18: BI 2a, LL 287(III) yolaq; KL 10 yulach; HH 32, 93 yulach; HI 3b; A3a // P19: BI 2a, LL 272(III) tütün, KL 10 tutun; HH 32, 87 tutun; HI 3b; A3b // P20: BI 2a, LL 270(III) tutuldi; KL 10 tutuldy; HH 32, 87 tutulde; HI 3b; A3b // P21: BI 2a, LL 177(II), 270(III) kün tutuldi; KL 10 kün tutuldy; HH 32, 77 kün tutulde; HI 3b; A3b // P22: BI 2a, LL 126(II), 270(III) ai tutuldi; KL 10 ay tutuldy; HH 33, 69 ay tutulde; HI 3b; A3b // P23: BI 2b, LL 143, 146(II) bulı̄ boldı; KL 10 bulıt boldy; HH 33, 72 bulet bolde; HI 4a; A4a // P24: BI 2b, LL 125, 143(II) açıldı boldı; KL 10 atschildy boldy; HH 33, 68 açelde bolde; HI 4a; A4a // P25: BI 2b, LL 143, 170(II) qurqay boldı; KL 10 churchak boldy; HH 33, 96 quryaq bolde; HI 4a; A4a // P26: BI 2b, LL 143, 189(II) öl boldı; KL 10 öl boldy; HH 33, 98 öl bolde; HI 4a; A4a // P27: BI 2b, LL 132(II), 259(III) tang atdı; KL 10 tang atdy; HH 33, 85 tang atte; HI 4b; A4b // P28: BI 2b, LL 143, 148(II) бүркүт boldı; KL 10 burgut boldy; HH 33, 73 бүркүт bolde; HI 4b; A4b // P29: BI 2b, LL 135(II), 259(III) tang ärtä; KL 10 tang arte; HH 33, 85 tang ärtä; HI 4b; A4b // P30: BI 2b, LL 143, 163(II) qarañyu boldı; KL 10 charangchu boldy; HH 33, 94 qarangyu bolde; HI 4b; A4b // P31: BI 3a, LL 152, 177(II) kün çıqtı; KL 10 tschichdy; HH 33, 77 kün çeqtie; HI 5a; A5a // P32: BI 3a, LL 139, 177(II) kün bartı; KL 10 kün batdy; HH 33, 77 kün barte; HI 5a; A5a //

P33	yäl täbrätti	yen tē-po-la-tē	烟得伯喇的	kua-fēng	刮風
P34	yaymur yaydı	ya-mu-êrh ya-tē	呀木兒呀的	lo-yü	落雨
P35	äsin boldı	ê-hsin pan-tē	額信板的	hsi-fēng	細風
P36	böryan	pu-êrh-han	卜兒罕	k'uang-fēng	狂風
P37	kök qalıq	k'ê ha-li	渴哈力	ch'ing-k'ung	晴空
P38	yaruq yaşuq	ya-lu ya-shu	呀祿呀淑	kuang-ming	光明
P39	çolpan	ch'uan-pan	喘班	ming-shing	明星
P40	tälim yultuz	tē-lin t'u-ssü	忒林允兒思	chung-hsing	衆星
P41	ükär	wu-kê-êrh	兀格兒	tz'uan-mao	攢昂
P42	altun qazuq	an-t'uo ha-tsu	俺香哈足	tzu-wei-shing	紫微星

- P33: BI 3a, LL 262, 283(III) yäl täbrätti; KL 10 yel yeberatdy; HH 33, 93 yäl täbrätti; HI 5a; A5a //
P34: BI 3a, LL 277, 278(III) yaymur yaydı; KL 10 yachmur yachdy; HH 33, 91 yaymur yayde; HI 5a; A5a // P35: BI 3a, LL 135, 143(II) äsin boldı, KL 10 esin boldy; HH 33, 97 äsin bolde; HI 5B; A5b //
P36: BI 3a, LL 146(II) böryan; KL 10 burachan; HH 33, 73 böryan (boryan); HI 5b; A5b // P37: BI 3a, LL 160, 175(II) kök qalıq; KL 10 kök chalık, HH 33, 78 kök qaleq; HI 5b; A5b // P38: BI 3a, LL 282(III) yaruq yaşuq; KL 10 yaruk yaschuk; HH 33, 91 yaruq yaşuq; HI 5b; A5b // P39: BI 3b, LL 153(II) çolpan; KL 10 tschulban; HH 33, 82 çolpan; HI 6a; A6a // P40: BI 3b, LL 262(III) tälim yultuz; KL 10 telim yuldus; HH 33, 84 tälem yultuz; HI 6a; A6a // P41: BI 3b, LL 276(III) ükär; KL 10 ugher; HH 33, 97 ökär; HI 6a; A6a // P42: BI 3b, LL 129, 165(II) altun qazuq; KL 10 altun chasuch; HH 33, 68 altun qazuq; HI 6a; A6a //

TI-LI-Mên
(Yer Bölümü)

P43	yir	yeh-érh	葉兒	ti	地
P44	topraq	t'u-po-la	克伯喇	t'u	土
P45	taγ	t'a	塔	shan	山
P46	suv	su	蘇	shui	水
P47	qum	k'un	坤	sha	沙
P48	muran	mo-lien	莫連	chiang	江
P49	köl	k'uan	寬	hu	湖
P50	taluy	t'a-lei	塔雷	hai	海
P51	ögüz	wu-k'u-ssü	兀庫思	ho	河
P52	quduγ	k'u-tou	苦都	ching	井
P53	yol	yuan	淵	lu	路
P54	bulaq	pu-la	卜喇	ch'uan	泉
P55	balıq	pa-li	把力	ch'êng	城
P56	ulus	wu-lu-ssü	兀祿思	kuo	國
P57	ayıl	ai-yin	霏因	hsiang	鄉
P58	şiltägän	shên-tê-an	審得安	tz'un	村
P59	taş	t'a-shih	塔石	shih	石
P60	oymañ	wai-mang	歪忙	k'êng	坑
P61	ädiz	a-tê-ssü	阿的思	kao	高
P62	bödi	pu-tê	卜的	ti	低

P43: BI 4a, LL 286(III) yir; KL 11 yir; HH 33, 92 yir; HI 7a; A7a // P44: BI 4a, LL 267(III) topraq; KL 11 tubrach; HH 33, 86 topraq; HI 7a; A7a // P45: BI 4a, LL 257(III) taγ; KL 11 tach; HH 33, 86 taγ; HI 7a; A7a // P46: BI 4a, LL 197(II) suv; KL 11 ssuw; HH 33, 84 suw; HI 7a; A7a // P47: BI 4a, LL 169(II) qum; KL 11 chum; HH 33, 96 qum; HI 7b; A7a // P48: BI 4a, LL 183(II) mörän; KL 11 mürän; HH 33, 79 mörän; HI 7b; A7b // P49: BI 4b, LL 175(II) köi; KL 11 kul; HH 33, 77 köi; HI 7b; A7b // P50: BI 4b, LL 258(III) talui; KL 11 taloi; HH 34, 85 taluy; HI 8a; A8a // P51: BI 4b, LL 189(II) ögüz; KL 11 ukus; HH 34, 97 ögüz; HI 8a; A8a // P52: BI 4b, LL 168(II) quduγ; KL 11 chuduch; HH 34, 96 quduq; HI 8a; A8a // P53: BI 4b, LL 286(III) yol; KL 11 yi yol; HH 34, 92 yol; HI 8b; A8b // P54: BI 4b, LL 146(II) bulaq; KL 11 bulach; HH 34, 72 bulaq; HI 8b; A8b // P55: BI 4b, LL 138(II) balıq; KL 11 balich; HH 34, 72 baleq; HI 8b; A8b // P56: BI 4b, LL 274(III) ulus; KL 11 ulus; HH 34, 89 ulus; HI 8b; A8b // P57: BI 5a, LL 132(II) ayıl; KL 11 ail; HH 34, 69 ayel; HI 9a; A9a // P58: BI 5a, LL 198(II) şiltägän; KL 11 schiltken; HH 34, 90 şildägän; HI 9a; A9a // P59: BI 5a, LL 261(III) taş; KL 11 tasch; HH 34, 85 taş; HI 9a; A9a // P60: BI 5a, LL 186(II) oymañ; KL 11 ümang; HH 34, 80 oymang; HI 9a; A9a // P61: BI 5a, LL 133(II) ädiz; KL 11 adis; HH 33, 67 adez; HI 9b; A9b // P62: BI 5a, LL 144(II) bödi; KL 11 bödy; HH 33, 73 bödi; HI 9b; A9b //

P63	yıraq	i-la	以喇	yllan	遠
P64	yaqın	ya-hên	呀恨	chin	近
P65	toɣ tömäl	t'u-t'u-man	克土蠻	ch'ên	盧
P66	taban	t'a-pan	塔班	ling	嶺
P67	kölmäk	hsun-ma	訓麻	ch'ih	池
P68	sın	hsin	信	fên	墳
P69	bay borluq	pa pu-êrh-lu	把卜兒祿	yüan-p'u	園圃
P70	bazar	pa-sa-êrh	把撒兒	shih-ch'an	市廛
P71	aymaq	ai-ma	雷麻	ch'ün-hsien	郡縣
P72	abıy	a-pi	阿必	fan-li	蕃離
P73	tarıy yır	t'a-li yeh-êrh	塔力葉兒	t'ien-ti	田地
P74	yazı yır	ya-chi yeh-êrh	呀即葉兒	yeh-ti	野地
P75	kötki	k'ê-ch'i	可熱	kao-ti	高地
P76	qıdıy yır	ch'i-tê yeh-êrh	起的葉兒	pien-ti	邊地
P77	tam	tan	丹	ch'iang-yüan	牆垣
P78	aqar suv	a-ha-êrh su	阿哈兒蘇	liu-shui	流水
P79	muz sizdi	mu-ssü hsi-ssü-tê	木思夕思的	ping-shiao	冰消
P80	taɣ-nın ayz	t'a-ning a-hei-ssü	塔倭阿黑思	kuan-k'ou	關口

P63: BI 5a, LL 284(III) y ıraq; KL 11 yirach; HH 34, 91 yeraq; HI 9b; A9b // **P64:** BI 5a, LL 278(III) yaqın; KL 11 yachin; HH 34, 91 yaqen; HI 9b; A9b // **P65:** BI 5b, LL 265, 268(III) toɣ tömäl; KL 11 rus, tumäl; HH 34, 87 toq tömäl; HI 10a; A10a // **P66:** BI 5b, LL 257(III) taban; KL 11 taban; HH 34, 74 daban; HI 10a; A10a // **P67:** BI 5b, LL 175(II) kölmäk; KL 11 kulmak; HH 34, 77 kölmäk; HI 10a; A10a // **P68:** BI 5b, LL 194(II) sın; KL 11 ssin; HH 34, 83 sin; HI 10a; A10a // **P69:** BI 5b, LL 137, 144(II) bay borluq; KL 11 bach, burluch; HH 34, 71 baq burluq; HI 10b; A10b // **P70:** BI 5b, LL 140(II) bazar; KL 11 basar; HH 34, 70 bazar; HI 10b; A10b // **P71:** BI 5b, LL 127(II) aymaq; KL 11 aimach; HH 34, 69 aymaq; HI 10b; A10b // **P72:** BI 5b, LL 124(II) abıy; KL 11 abich; HH 34, 67 abeq; HI 10b; A10b // **P73:** BI 6a, LL 260(III) tarıy yır; KL 11 tarich yır; HH 34, 85 tareq yır; HI 11a; A11a // **P74:** BI 6a, LL 283, 286(III) yazı yır; KL 11 yasi yır; HH 34, 74 yazı yır; HI 11a; A11a // **P75:** BI 6a, LL 176(II) kötki; KL 11 ködki; HH 34, 77 kötki; HI 11a; A11a // **P76:** BI 6a, LL 166(II) qıdıy yır; KL 11 chidich yır; HH 34, 95 qedeq yır; HI 11a; A11a // **P77:** BI 6a, LL 258(III) tam; KL 12 dam; HH 34, 84 tam; HI 11b; A11b // **P78:** BI 6a, LL 127(II) aqar suv; KL 12 achar suw; HH 34, 69 aqar suw; HI 11b; A11b // **P79:** BI 6a, LL 184, 195(II) muz sizdi; KL 12 mus sisdy; HH 34, 79 muz sezde; HI 11b; A11b // **P80:** BI 6b, LL 126(II), 257(III) taɣ-nın ayz, KL 12 tach ning achis; HH 34, 84 taymeng ayez; HI 11b; A11b //

Shih-Ling-Mên
(Zaman Bölümü)

P81	yaz	ya-ssü	呀思	ch'un	春
P82	yay	ai	埃	hsia	夏
P83	küz	ch'u-ssü	曲思	ch'iu	秋
P84	qış	ch'i-shih	乞失	tung	冬
P85	yıl	yin	因	nien	年
P86	öd	yü	飲	shih	時
P87	kündüz	k'un-tou-ssü	坤都思	chou	晝
P88	käçä	k'ê-ch'ê	克扯	yeh	夜
P89	yilän boldı	i-lang pan-tê	以良板的	liang	涼
P90	isig boldı	i-hsi pan-tê	以夕板的	jê	熱
P91	ärtä	a-êrh-tê	阿兒得	ch'ên	晨
P92	käçä	k'ê-ch'ê	克扯	hsi	夕
P93	yañı	yang-chi	養几	hsin	新
P94	äski	a-ssü-chi	阿思几	chiu	舊
P95	buliyan boldı	pu-li-yen pan-tê	卜力烟板的	wên-hê	溫和
P96	soyuq boldı	so-yüeh pan-tê	鎖約板的	han-lêng	寒冷
P97	käçä qarañyu	k'ê- ch'ê ha-lang-hu	克扯哈朗呼	wan-mu	晚暮

P81: BI 7a, LL 282(III) yaz; KL 12 yas; HH 34, 91 yaz; HI 12a; A12a // P82: BI 7a, LL 278(III) yay; KL 12 yay; HH 34, 91 yay; HI 12a; A12a // P83: BI 7a, LL 179(I) küz; KL 12 küs; HH 34 83 küz; HI 12a; A12a // P84: BI 7a, LL 166(II) qış; KL 12 chysch; HH 34, 85 qes; HI 12b; A12b // P85: BI 7a, LL 284(III) yıl; KL 12 yıl; HH 34, 92 yel; HI 12b; A12b // P86: BI 7a, LL 189(II) öd; KL 12 üt; HH 34, 98 öt; HI 12b; A12b // P87: BI 7b, LL 178(II) kündüz; KL 12 kündus; HH 34, 77 kündüz; HI 13a; A13a // P88: BI 7b, LL 171(II) käçä; KL 12 ketscha; HH 35, 76 käçä; HI 13a; A13a // P89: BI 7b, LL 143(II), 285(III) yiläng boldı; KL 12 yilang boldy; HH 35, 92 yelang bolde; HI 13a; A13a // P90: BI 7b, LL 143, 157(II) isig boldı; KL 12 issik boldy; HH 35, 75 isik bolde; HI 13b; A13b // P91: BI 7b, LL 135(II) ärtä; KL 12 artê; HH 35, 97 ärtä; HI 13b; A13b // P92: BI 7b, LL 171(II) käçä; KL 12 ketscha; HH 35, 76 käçä; HI 13b; A13b // P93: BI 7b, LL 280(III) yangı; KL 12 yanghi; HH 35, 91 yange; HI 13b; A13b // P94: BI 7b, LL 136(II) äski; KL 12 äski; HH 35, 97 äski; HI 13b; A13b // P95: BI 8a, LL 143, 148(II) buliyan boldı; KL 12 buliyan boldy; HH 35, 72 buleyan bolde; HI 14a; A14a // P96: BI 8a, LL 143, 196(II) soyuq boldı; KL 12 suyuch boldy; HH 35, 83 soyuq bolde; HI 14a; A14a // P97: BI 8a, LL 163, 171(II) käçä qarañyu; KL 12 ketscha charangchu; HH 35, 76 küçä qarañyu; HI 14b; A14b //

P98	kāçarak boldı	k'ê-ch'ê-lie pan-tê	克杜列板的	yeh-hui	夜晦
P99	soyuq toñdı	so-yüeh tung-tê	琐约董的	lêng-tung	冷凍
P100	qurudı	k'u-lu-tê	苦禄的	han-lê	旱了
P101	burunqı artiki	pu-lun-hei	卜倫黑		
		a-êrh-tê-chi	阿完得几	ku-hsi	古昔
P102	amtu-qı	an-tê-hei	俺的黑	ju-chin	如今
P103	bu kün	pu k'un	卜坤	chin-jih	今日
P104	tañda kün	t'ang-ta k'un	倘答坤	ming-jih	明日
P105	bu yıl	pu yin	卜因	chin-nien	今年
P106	tañda yıl	t'ang-ta yin	倘答因	ming-nien	明年
P107	yañı yıl	yang-chi yin	養几因	hsin-nien	新年
P108	äski yıl	a-ssü-chi yin	阿思几因	chiu-nien	舊年
P109	kälirki yıl	k'ê-li-êrh-chi yin	克力兒几因	lai-nien	去年
P110	bulturqı yıl	pan-tou-êrh-chi yin	板都兒几因	ch'ien-nien	前年
P111	aram ay	a-lan ai	阿蘭哀	chêng-yüeh	正月
P112	ikinti ay	i-chin-ch'ê ai	以謹的哀	êrh-yüeh	二月
P113	üçünç ay	yü-shun-ch'ê ai	羽順尺哀	san-yüeh	三月

P98: BI 8a, LL 143, 171 kāçarak boldı; KL 12 kedscherk boldy; HH 35, 76 kāçarak bolde; HI 14a; A14a // P99: BI 8a, LL 196(II), 267(III) soyuq tongdı; KL 12 suyuch tungdy; HH 35, 81 soyuq tongde; HI 14a; A14a // P100: BI 8a, LL 170(II) qurudı; KL 12 churudy; HH 35, 96 qurude; HI 14a; A14a // P101: BI 8a, LL 135, 147(II) burunqı artiki; KL 12 burun chi arté-ghi; HH 35, 72 burunqe ärdiki; HI 14b; A14b // P102: BI 8a, LL 129(II) amtiqı; KL 12 amdy-chi; HH 35, 68 amdeqe; HI 14b; A14b // P103: BI 8b, LL 145(II) bu kün; KL 12 bu kün; HH 35, 72 bu kün; HI 15a; A15a // P104: BI 8b, LL 177(II), 259(III) tangda kün; KL 12 tangda kün; HH 35, 85 tangda kün; HI 15a; A15a // P105: BI 8b, LL 145(II) bu yıl; KL 12 bu yıl; HH 35, 72 bu yıl; HI 15a; A15a // P106: BI 8b, LL 259, 284(III) tangda yıl; KL 12 tangda yıl; HH 35, 85 tangda yıl; HI 15a; A15a // P107: BI 8b, LL 281, 284(III) yangi yıl; KL 12 tanghi yıl; HH 35, 91 tange yıl; HI 15b; A15b // P108: BI 8b, LL 136(II) äski yıl; KL 12 äski yıl; HH 35, 97 äski yıl; HI 15b; A15b // P109: BI 8b, LL 172(II) kälirki yıl; KL 12 keligghi yıl; HH 35, 76 kälirki yıl; HI 15b; A15b // P110: BI 8b, LL 144(II) bulturkı yıl; KL 12 boldurghi yıl; HH 35, 72 bulturki yıl; HI 15b; A15b // P111: BI 9a, LL 126, 130(II) aram ai; KL 13 aram ai; HH 36, 68 aram ay; HI 16a; A16a // P112: BI 9a, LL 126, 156(II) ikinti ai; KL 13 ikindy ai; HH 36, 74 ikindi ay; HI 16a; A16a // P113: BI 9a, LL 127(II), 275(III) üçünç ai; KL 13 üstschundy ay; HH 36, 98 üçünçü ay; HI 16a; A16a //

P114	törtünç ay	t'u-êrh-t'un-ch'ê ai	土完鈍尺哀	ssü-yüeh	四月
P115	bişinç ay	pi-shên-ch'ê ai	必甚尺哀	wu-yüeh	五月
P116	altınç ay	an-tinf-ch'ê ai	俺定尺哀	liu-yüeh	六月
P117	yitinç ay	i-ting-ch'ê ai	以定尺哀	ch'i-yüeh	七月
P118	säkzinç ay	sai-hsin-ch'ê ai	塞信尺哀	pa-yüeh	八月
P119	toqzunç ay	t'u-suan-ch'ê ai	土蒜尺哀	chiu-yüeh	九月
P120	onunç ay	wo-nan-ch'ê ai	我難尺哀	shih-yüeh	十月
P121	bir yigirmİNç ay	pi-êrh i-ch'i-êrh-ming-ch'ê ai	必兒以起兒命尺哀	shih-i-yüeh	十一月
P122	çaqşaput ay	ch'a-sha-pu ai	察沙卜哀	shih-êrh-yüeh	十二月
P123	şün ay	shun ai	順哀	jun-yüeh	閏月
P124	kün küninä	k'un k'un-ning-k'ê	坤坤甯克	jih-jih	日日
P125	tört öd	t'u-êrh yü	秀兒額	ssü-shih	四時
P126	säkiz çay	sai-ch'i-ssü ch'a	塞乞思察	pa-chieh	八節

P114: BI 9a, LL 127(II), 269(III) törtünç ai; KL 13 törtüntsch ay; HH 36, 88 törtünç ay; HI 16a; A16a // P115: BI 9a, LL 126, 142(II) bişinç ai; KL 13 bishintsch ay; HH 36, 72 bişinç ay; HI 16b; A16b // P116: BI 9a, LL 126, 128(II) altınç ai; KL 13 altintsch ay; HH 36, 67 altınç ay; HI 16b; A16b // P117: BI 9a, LL 127(II), 286(III) yitinç ai; KL 13 yitintsch ay; HH 36, 92 yitinç ay; HI 16b; A16b // P118: BI 9a, LL 127, 193(II) säkzinç ai; KL 13 seksintsch ay; HH 36, 83 sekzinç ay; HI 16b; A16b // P119: BI 9b, LL 127(II), 266(III) toqzunç ai; KL 13 tochsuntsch ay; HH 36, 87 toq(u)zunç ay; HI 17a; A17a // P120: BI 9b, LL 127, 187(II) onunç ai; KL 13 onuntsch ay; HH 36, 80 onunç ay; HI 17a; A17a // P121: BI 9b, LL 126(II), 285(III) bir yigirmİNç ai; KL 13 bir jigirmintsch ay; HH 36 bir igirmİNç ay, 71 bir igirmİNç ay; HI 17a; A17a // P122: BI 9b, LL 126(II) çaqşaput ai, 150(II) çaqşaput ai; KL 13 tschachschatut ay; HH 36, 81 çaqşabut ay; HI 17a; A17a // P123: BI 9b, LL 127, 199(II) şün ai; KL 13 schün ay; HH 36, 90 şün ay; HI 17b; A17b // P124: BI 9b, LL 177(II) kün küninä; KL 13 kün küninä; HH 36, 77 kün küninä; HI 17b; A17b // P125: BI 9b, LL 189(II), 269(III) tört öd; KL 13 tört ut; HH 36, 88 tört öt; HI 17b; A17b // P126: BI 9b, LL 149, 193(II) säkiz çay; KL 13 sekiz tschach; HH 36, 86 sekiz çay; HI 17b; A17b //

Hua-Mu-Mên
(Bitkiler Bölümü)

P127 çâçäk	ch'ê-ch'ê	杜杜	hua	花
P128 yıyaç	i-ha-ch'ê	以哈尺	mu	木
P129 sögüt	so-kê	碩各	shu	樹
P130 yâmiş	chê-mi-shih	者密失	kuo	果
P131 qamış	ha-mi-shih	哈密失	chu	竹
P132 saman	sa-man	撒曼	ts'ao	草
P133 burçaq	pu-êrh-ch'a	卜兒察	tou	豆
P134 arpa	a-êrh-pa	阿兒把	mai	麥
P135 qaçaura	ha-ch'ao-la	哈炒喇	sung	松
P136 arduç	a-êrh-tou-ch'ê	阿兒都尺	po	柏
P137 lâkân	lie-kan	列干	p'u	蒲
P138 badam	pa-tan	把丹	fei	榲
P139 çuşüm	shuo-ch'uan	榲榲	sang	桑
P140 qaryaç	ha-êrh-ha-ch'ê	哈兒哈失	yü	榆
P141 qadırqan	ha-tê-êrh-han	哈的兒罕	huai	槐
P142 tal	t'an	柳	liu	柳

P127: BI 10a, LL 150(II) çâçäk; KL 13 tschetschek; HH 36, 82 çâçäk; HI 18a; A18a // P128: BI 10a, LL 283(III) yıyaç; KL 13 yichatsch; HH 36, 92 yeçaç; HI 18a; A18a // P129: BI 10a, LL 196(II) sögüt; KL 13 sugut; HH sögöt; HI 18b; A18b // P130: BI 10a, LL 283(III) yâmiş; KL 13 yemisch; HH 36,93 jâmiş; HI 18b; A18b // P131: BI 10a, LL 161(II) qamış; KL 13 chamisch; HH 32, 93 qameş; HI 18b; A18b // P132: BI 10a, LL 191(II) saman; KL 13 saman; HH 36, 82 saman; HI 18b; A18b // P133: BI 10b, LL 146(II) burçaq; KL 13 burtschach; HH 36,72 burçaq; HI 19a; A19a // P134: BI 10b, LL 130(II) arpa; KL 13arpa; HH 36, 68 arpa; HI 19a; A19a // P135: BI 10b, LL 158(II) qaçaura; KL 13 chatschora; HH 36; 94 qaçaura; HI 19a; A19a // P136: BI 10b, LL 131(II) arduç; KL 13 ardutsch; HH 36, 68 arduç; HI 19a; A19a // P137: BI 10b, LL 179(II) lâkân; KL 13 laken; HH 36, 78 lâgân; HI 19b; A19b // P138: BI 10b, LL 137(II) badam; KL 13 badam; HH 36, 70 badam; HI 19b; A19b // P139: BI 10b, LL 155(II) çuşüm; KL 13 tschuschum; HH 36, 82 çoşüm; HI 19b; A19b // P140: BI 10b, LL 163(II) qaryaç; KL 13 charchatsch; HH 37, 95 qaryaç; HI 19b; A19b // P141: BI 11a, LL 159(II) qadırqan; KL 13 chadirchan; HH 37, 93 qaderqan; HI 20a; A20a // P142: BI 11a, LL 258(III) tal; KL 13 tal; HH 37, 84 tal; HI 20a; A20a //

P143 tülüg	t'u-lu	土禄	t'ao	桃
P144 ärük	ê-lu	額禄	shih	杏
P145 şünük	shu-nu	暑怒	ch'un	椿
P146 çubuyan	shuo-pu-han	榑卜罕	tsao	棗
P147 buzumla	pu-tsunla	卜尊喇	li	梨
P148 nariç	na-li-ch'ê	那力尺	chü	橘
P149 yiltız	ying-tê-ssü	影的思	kên	根
P150 çibiq-ı	ch'ê-pi-hei	尺必黑	chih	枝
P151 uç-ı	wu-ch'ê	兀尺	hsiao	梢
P152 uruq-ı	wu-lu-hei	兀禄黑	chung	種
P153 yapıryaq	yeh-pi-êrh-ha	葉必兒哈	yeh	葉
P154 toyrıçuq-ı	t'u-k'u-êrh-chu-hei	土苦兒在黑	miao	苗
P155 kändir	ch'ien-tê-êrh	遣的兒	ma	蔴
P156 qonaq	k'u-na	苦那	ku	穀
P157 küşi	k'u-shih	苦失	hsiang	香
P158 qavla	kao-la	考喇	ts'ai	菜
P159 çäskä	ch'a-ssü-kê	察思克	chiang	薑
P160 soyun	su-k'un	蘇坤	ts'ung	蔥

P143: BI 11a, LL 271(II) tülüg; KL 13 tuluk; HH 37, 88 tölük; HI 20a; A20a // P144: BI 11a, LL 135(II) ärük; KL 14 erük; HH 37, 97 ärük; HI 20a; A20a // P145: BI 11a, LL 199 şünük; KL 14 schunuk; HH 37, 90 sünük; HI 20b; A20b // P146: BI 11a, LL 153(II) çobuyan; KL 14 tschobuchan; HH 37, 82 çobuyan; HI 20b; A20b // P147: BI 11a, LL 147(II) buzumla; KL 14 busumla; HH 37, 72 buzumla; HI 20b; A20b // P148: BI 11a, LL 185(II) nariç; KL 14 naritsch; HH 37, 79 nareç; HI 20b; A20b // P149: BI 11b, LL 284(II) yiltız; KL 14 yildis; HH 37, 92 yeldez; HI 21a; A21a // P150: BI 11b, LL 151(II) çibiq-ı; KL 14 tschibichi; HH 37, 81 çebeq-e; HI 21a; A21a // P151: BI 11b, LL 272(III) uçı; KL 14 ötschi; HH 37, 98 uçı; HI 21a; A21a // P152: BI 11b, LL 281(III) yapıryaq; KL 14 yebirchach; HH 37, 92 yaberqaq; HI 21a; A21a // P153: BI 11b, LL 274(III) uruq-ı; KL 14 uruchi; HH 37, 89 uruq-e; HI 21b; A21b // P154: BI 11b, LL 266(III) toyrıçuq-ı; KL 14 tukurtschuchi; HH 37, 87 tuqurçuq-e; HI 21b; A21b // P155: BI 11b, LL 172(II) kändir; KL 14 kendir; HH 37, 76 kändir; HI 21b; A21b // P156: BI 11b, LL 168(II) qonaq; KL 14 kunaq; HH 37, 96 qonaq; HI 21b; A21b // P157: BI 12a, LL 179(II) küşi; KL 14 kuschi; HH 37, 78 küşi; HI 22a; A22a // P158: BI 12a, LL 165(II) qavla; KL 14 koola; HH 37, 95 qawla; HI 22a; A22a // P159: BI 12a, LL 151(II) çäskä; KL 14 tschaska; HH 37, 82 çäskä; HI 22a; A22a // P160: BI 12a, LL 195(II) soyun; KL 14 suchun; HH 37, 84 soyon; HI 22a; A22a //

P161 satun	sa-tun	撒敦	suan	蒜
P162 kägürtä	hou-êrh-tê	吼兒得	chiu	韭
P163 qamış-niñ	ha-mi-shih-ning	哈密失倭		
tozyaq-ı	t'u-ssü-ha-hei	土思哈黑	chü-sun	竹笋
P164 qamış-niñ	ha-mi-shih-ning	哈密失倭		
toyrıçuq-ı	t'u-k'u-êrh-chu-hei	土苦兒主黑	lū-ya	蘆芽
P165 künçit	k'un-ch'ê	坤尺	chih-ma	芝蔴
P166 şoldurı-a	shun-tou-êrh-ha	順都兒哈	ma-lien	馬蓮
P167 samur	sa-mu-êrh	撒木兒	sung-tzu	松子
P168 yıñaq	ying-k'ê	影克	hu-t'ao	胡桃
P169 nar-a	na-la	那喇	shih-liu	石榴
P170 üzüm	wu-tsun	兀尊	p'u-t'ao	葡萄
P171 qarbuz	ha-êrh-pu-ssü	哈兒卜思	hsi-kua	西瓜
P172 qayun	ha-wên	哈溫	t'ien-kua	甜瓜
P173 badıraq	pa-tê-la	把的喇	shao-kua	梢瓜
P174 yor	yü-êrh	玉兒	mei-tzu	糜子
P175 murç	mu-êrh-ch'a	母兒察	hu-chiao	胡椒
P176 yarma	ya-êrh-ma	呀兒麻	hua-chiao	花椒

P161: BI 12a, LL 193(II) satun; KL 14 satun; HH 37, 82 sadun; HI 22a; A22a // P162: BI 12a, LL 172(II) kägürtä; KL 14 kekürtä; HH 37, 77 käkürtä; HI 22b; A22b // P163: BI 12a, LL 161(II), 268(III) qamış-niñ tozyaq-ı; KL 14 chamysch nyng tus'chachi; HH 37, 94 qameşneng tusqaq-e, HI 22b; A22b // P164: BI 12a, LL 161(II), 266(III) qamış-niñ toyrıçuq-ı; KL 14 chamysch nyng tukurtschuchi; HH 37, 94 qameşneng tuqrıçuq-e, HI 22b, A22b // P165: BI 12b, LL 178(II) künçit; KL 14 küntschid; HH 37, 77 künçit, HI 23a; A23a // P166: BI 12b, LL 198(II) şoldurı-a, KL 14 schuldurcha; HH 37, 90 şoldurqa; HI 23a; A23a // P167: BI 12b, LL 192(II) samur; KL 14 somur; HH 37, 82 samur; HI 23a; A23a // P168: BI 12b, LL 285(III) yıñaq; KL 14 yinkech; HH 37, 92 yengaq; HI 23a; A23a // P169: BI 12b, LL 184(II) nar-a; KL 14 nara; HH 37, 79 nar-a; HI 23b; A23b // P170: BI 12b, LL 277(III) üzüm; KL 14 usum; HH 37, 98 üzüm; HI 23b; A23b // P171: BI 12b, LL 163(II) qarbuz, KL 14 charbus; HH 37, 94 qarbuz; HI 23b; A23b // P172: BI 12b, LL 160(II) qayun; KL 14 chachun; HH 37, 95 qayun; HI 23b; A23b // P173: BI 13a, LL 137(II) badıraq; KL 14 badirach; HH 37, 70 baderaq; HI 24a; A24a // P174: BI 13a, LL 287(III) yor; KL 14 yur; HH 38, 92 yor; HI 24a; A24a // P175: BI 13a, LL 183(II) murç; KL 14 murtisch; HH 38, 78 murç; HI 24a; A24a // P176: BI 13a, LL 281(III) yarma; KL 14 yarma; HH 38, 91 yarma; HI 24a; A24a //

P177 kädaz	k'ê-tê-ssü	克得思	mien-hua	綿花
P178 bitatu	pi-ta-tou	必答都	mien-tzu	綿子
P179 qadız çäçäk	ha-tê-ssü ch'ê-ch'ê	哈的思扯扯	kui-hua	桂花
P180 linhuu-a	lien-hua	魚化	lien-hua	蓮花
P181 baqam	pa-kan	把丹	su-mu	蘇木
P182 qayın	ha-ying	哈英	hua-mu	樺木
P183 abınus	a-pi-nu-ssü	阿必怒思	wu-mu	烏木
P184 çından	chên-l'an	真談	ch'ên-t'an	泥檀
P185 qurslañ	k'u-êrh-ssü-lan	苦兒思蘭	tou-k'ui	荳蔻
P186 ot taluq	wu-t'a-lu	兀塔祿	yao-ts'ai	藥材

P177: BI 13a, LL 171(II) kädaz; KL 14 kedis, HH 38, 76 kädaz; HI 24b; A24b // P178: BI 13a, LL 141(II) bitatu; KL 14 bidadao; HH 38, 71 bedadu; HI 24b, A24b // P179: BI 13a, LL 150, 159(II) qadız çäçäk; KL 14 chadis tsche-tscheck; HH 38, 94 qadez çäçäk; HI 24b; A24b // P180: BI 13a, LL 179(II) linhuu-a; KL 15 linhoua; HH 38, 78 linhuwa; HI 24b; A24b // P181: BI 13a, LL 137(II) baqam; KL 15 bacham; HH 38, 70 bayam; HI 25a; A25a // P182: BI 13b, LL 168(II) qayın; KL 15 chaing; HH 38, 95 qayeng; HH 25a; A25a // P183: BI 13b, LL 125(II) abınus; KL 15 abınus; HH 38, 67 abenuz; HI 25a; A25a // P184: BI 13b, LL 152(II) çından; KL 15 tschintan; HH 38, 81 çintän; HI 25a; A15a // P185: BI 13b, LL 170(II) qurslang; KL 15 churslang; HH 38, 96 qurslang; HI 25b; A25b // P186: BI 13b, LL 188(II), 285(III) ot taluq; KL 15 ot taluk; HH 38, 80 ot taluq; HI 25b; A25b //

Niao-Shou-Mên
(Canlılar Bölümü)

P187 quş	k'u-shih	庫失	niao	鳥
P188 kâyük	k'ê-yeh	克葉	shou	獸
P189 sıçqan	hsi-ch'ê-han	洗尺罕	shu	鼠
P190 ud	wu	兀	niu	牛
P191 bars	pa-êrh-ssü	把兒思	hu	虎
P192 tavişqan	tao-shih-han	倒失罕	t'u	兔
P193 luu	lu	盧	lung	龍
P194 yılan	i-lan	以蘭	shê	蛇
P195 at	ê	額	ma	馬
P196 qoy	huai	淮	yang	羊
P197 biçin	pi-ch'ên	匹陳	hou	猴
P198 taqav	t'a-hao	塔號	chi	雞
P199 it	i	亦	kou	狗
P200 toñuz	t'ung-k'u-ssü	統庫思	chu	猪
P201 uqar	wu-ha-êrh	兀哈兒	ho	鶴
P202 buru	pu-hu	卜呼	lu	鹿

P187: BI 14a, LL 170(II) quş; KL 15 chusch; HH 38, 96 quş, HI 26a; A26a // **P188:** BI 14a, LL 173(II) kâyük; KL 15keyik; HH 38, 76 kâyük; HI 26a; A26a // **P189:** BI 14a, LL 194(II) sıçqan; KL 15sitschichan; HH 38, 83 seçqan; HI 26a; A26a // **P190:** BI 14a, LL 273(III) ud; KL 15 ut; HH 38, 89 ud; HI 26b; A26b // **P191:** BI 14a, LL 139(II) bars, KL 15 bars; HH 38, 70 bars; HI 26b; A26b // **P192:** BI 14a, LL 261(III) tavişqan; KL 15tayischchan; HH 38, 86 tayeşqan; HI 26b; A26b // **P193:** BI 14b, LL 180(II) luu; KL 15 loo; HH 38, 78 luw; HI 27a; A27a // **P194:** BI 14b, LL 284(III) yılan; KL 15 yılan; HH 38, 92 yelan; HI 27a; A27a // **P195:** BI 14b, LL 132(II) at; KI 15 at; HH 38, 69 at; HI 27a; A27a // **P196:** BI 14b, LL 167(II) qoi; KL 15 choi; HH 38, 96 qoy; HI 27a; A27a // **P197:** BI 14b, LL 141(II) biçin; KL 15 bitschin; HH 38, 71 biçin; HI 27b; A27b // **P198:** BI 14b, LL 257(III) taqau; KL 15 tacho; HH 38, 86 taqaw, HI 27b; A27b // **P199:** BI 14b, LL 158(II) it; KL 15 it, HH 38, 75 it; HI 27b; A27b // **P200:** BI 15a, LL 267(III) tonguz; KL 15 tunkus; HH 38, 86 tonguz; HI 27a; A27a // **P201:** BI 15a, LL 274(III) uqar; KL 15 uchar, HH 38, 89 uqar, HI 28a; A28a // **P202:** BI 15a, LL 145(II) buru; KI 15 buchu; HH 38, 72 buru; HI 28a; A28a //

P203 adıy	a-té	阿的	hsiung	熊
P204 qara qulaq	ha-la-hu-la	哈喇虎喇	piao	彪
P205 täv-ä	té-wai	得歪	t'o	驼
P206 yaña	yang-ké	养克	hsiang	象
P207 qaz	ha-ssü	哈恩	é	其
P208 ördäk	wu-êrh-tê	兀兒得	ya	鸭
P209 işäk	i-shê	以反	lū	驢
P210 qatır	ha-tê-êrh	哈得兒	lo	骡
P211 böri	pu-li	卜力	lang	狼
P212 şiläsün	shih-la-sun	朱刺孫	pao	豹
P213 mäçiyän	mai-ch'ê-yen	脉尺烟	ts'ü	雌
P214 qolaz	k'u-la-ssü	苦利思	hsiung	雄
P215 inäk	i-na	以那	ju-niu	乳牛
P216 otaz	wu-la-ssü	兀答思	mao-niu	毛牛
P217 simurq-a	hsi-mu-êrh-ha	洗母兒哈	fêng-huang	鳳凰
P218 qat	ha	哈	ch'i-lin	麒麟
P219 kărüdi	k'ê-lu-tê	克禄的	ta-p'êng	大鵬

P203: BI 15a, LL 125(II) adıy; HH 39, 67 adeq; HI 28a; A28a // P204: BI 15a, LL 162(II) qaraqulaq; KL 15 charchulach; HH 38, 94 qaraqulaq; HI 28a; A28a // P205: BI 15a, LL 254(II) täv-ä; KL 15 dewa; HH 38, 88 täw-a; HI 28b; A28b // P206: BI 15b, LL 280(III) yanga; KL 15 yangé; HH 39, 93 yänkä; HI 28b; A28b // P207: BI 15b, LL 165(II) qaz; KL 15 chas; HH 39, 95 qaz; HI 28b; A28b // P208: BI 15a, LL 190(II) ördäk; KL 15 ördek; HH 38, 98 ördäk; HI 29a; A29a // P209: BI 15b, LL 158(II) işäk; KL 15 ischek; HH 39, 75 işäk; HI 29a; A29a // P210: BI 15b, LL 165(II) qatır; KL 15 chadır; HH 39, 93 qader; HI 29a; A29a // P211: BI 15b, LL 145(II) böri; KL 15 bürü; HH 39, 73 böri; HI 29a; A29a // P212: BI 15b, LL 198(II) şiläsün; KL 15 schilasun; HH 39, 89 şelasun; HI 29a; A29a // P213: BI 15b, LL 182(II) mäçiyän; KL 15 matschian; HH 39, 79 mäçiyän; HI 29a; A29a // P214: BI 15b, LL 167(II) qolaz (qoraz); KL 15 chutas; HH 39, 96 qulaz (quraz); HI 29b; A29b // P215: BI 15b, LL 157(II) inäk; KL 15 inek; HH 39, 75 inäk; HI 29b; A29b // P216: BI 15b, LL 188(II) otaz; KL 15 utas; HH 39, 80 otaz (qotaz); HI 29b; A29b // P217: BI 16a, LL 194(II) simurq-a; KL 15 simrucha; HH 39, 89 şemurqa; HI 30a; A30a // P218: BI 16a, LL 164(II) qat; KL 15 chat; HH 39, 95 qat; HI 30a; A30a // P219: BI 16a, LL 173(II) kărüdi; KL 16 kerudy; HH 39, 76 kărüdi; HI 30a; A30a //

P220 arslan şir	a-êrh-ssü-lan shê-êrh	阿兒思蘭殺兒	shih-tzu	獅子
P221 toti	t'u-tê	土的	ying-wu	鸚鵡
P222 kârs	k'ê-êrh-ssü	克兒思	hsi-niu	犀牛
P223 şonqar	sung-ha-êrh	算哈兒	hai-ch'ing	海青
P224 quyu	k'u-hu	苦呼	tien-ê	天馬
P225 maral	ma-lan	馬蘭	mi-lu	鹿
P226 kiş	ch'i-shih	乞失	pao-shu	豹鼠
P227 as	a-ssü	阿思	yin-shu	銀鼠
P228 täyîn	t'a-ying	塔英	ch'ing-shu	青鬃
P229 böz	pu-ssü	卜思	ch'ing-ma	青馬
P230 qula	k'u-la	苦喇	huang-ma	黃馬
P231 çirdä	ch'ê-êrh-tê	尺兒得	ch'i-ma	赤馬
P232 börtä	pu-êrh-tê	卜兒得	pai-ma	白馬
P233 qar-a at	ha-la ê	哈喇額	hei-ma	黑馬
P234 aqta	a-ta	阿答	shan-ma	驢馬
P235 ayır	ai-hei-êrh	艾黑兒	êrh-ma	兒馬
P236 qulan tayı	k'u-lan t'a-ni	苦蘭塔泥	yeh-ma	野馬

P220: BI 16a, LL 131, 197(II) arslang şer; KL 16 schir, arsalang; HH 39, 68 arslang şir; HI 30a, A30a // P221: BI 16a, LL 268(III) toti; KL 16 tudy; HH 39, 87 tute; HI 30b; A30b // P222: BI 16a, LL 173(II) kârs; KI 16 kers; HH 39, 76 kârs; HI 30b; A30b // P223: BI 16a, LL 199(II) şonqar; KL 16 schongchar; HH 39, 90 sungqar; HI 30b; A30b // P224: BI 16a, LL 169(II) quyu; KI 16 chuchu; HH 39, 96 quyu; HI 30b; A30b // P225: BI 16a, LL 181(II) maral; KL 16 maral; HH 39, 78 maral; HI 16b; A16b // P226: BI 16a, LL 174(II) kiş; KL 16 kisch; HH 39, 76 kiş; HI 31a; A31a // P227: BI 16b, LL 131(II) as; KI 16 as; HH 39, 69 as; HI 31a; A31a // P228: BI 16b, LL 264(III) täying; KL 16 teing; HH 39, 86 täyeng; HI 31a; A31a // P229: BI 16b, LL 144(II) böz; KI 16 büs; HH 39, 73 böz; HI 31b; A31b // P230: BI 16b, LL 169(II) qula; KL 16 chula; HH 39, 96 qula; HI 31b; A31b // P231: BI 16b, LL 153(II) çirdä; KL tschirté; HH 39, 81 çirdä; HI 31b; A31b // P232: BI 16b, LL 145(II) börtä; KL 16 burté; HH 39, 73 böedä; HI 31b; A31b // P233: BI 16b, LL 162(II) qar-a at; KL 16 chara-at; HH 39, 74 qar-a at; HI 32a; A32a // P234: BI 17a, LL 127(II) aqta; KI 16 akda; HH 39, 69 ayta; HI 32a; A32a // P235: BI 17a, LL 127(II) ayır; KI 16 aichir; HH 39, 69 ayır; HI 32a; A32a // P236: BI 17a, LL 169(II), 260(III) qulan tayı; KL chulan, tani; HH 39, 96 qulan tane; HI 32a; A32a //

P237 baytal	pai-tan	擺旦	k'ê-ma	騾馬
P238 qulun ¹	k'u-lun	苦倫	chū-êrh	駒兒
P239 tobıçaq	i'u-pi-ch'a	土必察	ta-hsi	大西
			-ma	馬
P240 arıyumaq	a-êrh-k'u-ma	阿兒苦麻	hsiao-hsi	小西
			-ma	馬
P241 arıyumaq	a-lu-ku-ma	阿魯骨馬	a-lu-ku	阿魯骨
			-ma	馬
P242 qar-a qulaq	ha-la hu-la	哈喇虎喇	ha-la-	哈喇
			hu-la	虎喇
P243 altun	an-t'un	俺吞		
yarmaq-liq	ya-êrh-ma-li	呀兒麻力	chin-ch'ien	金鎖
bars	pa-êrh-ssü	把兒思	-pao	豹
P244 ala bars	a-la pa-êrh-ssü	阿喇把兒思	hua-pao	花豹

P237: BI 17a, LL 137(II) baital; KL 16 baitschal; HH 40, 70 baytal; HI 32b; A32b // P238: BI 16b, LL 169(II) qulun (170 qurun); KL 16 churun, HH 40, 96 qurun (qulun); HI 32b; A32b // P239: BI 17a, LL 265(III) tobıçaq; KL 16 tubitschach; HH 40, 87 tubeçaq; HI 32b; A32b // P240: BI 17a, LI 130(II) arıyumaq; KL 16 archumach; HH 40, 68 arıyumaq; HI 32b; A32b // P241: BI 17a, LL 130(II) ar-yumaq; KL —; HH 40, 69 arıyumaq; HI 33a; A33a // P242: BI 17b, LL 163(II) qar-a qulaq; KL —; HH 40, 94 qar-a qulaq; HI 33a; A33a // P243: BI 17b, LL 129, 139(II), 281(III) altun yarmaq-liq bars; KL 16 altun yarmak lyk bars; HH 40, 68 altun yarmaq-leq bars; HI 33a; A33a // P244: BI 17b, LL 128, 139(II) ala bars; KL 16 ala bars; HH 140, 67 ala bars; HI 33a; A33a //

¹ Bu kelime nüshalarda yanlış olarak *qurun* yazılmıştır.

Jên-Wu-Mên
(İnsan Bölümü)

P245 qan	han	罕	chün	君
P246 tüşimäl	t'u-shih-man	土失蠻	ch'ên	臣
P247 ata	a-ta	阿塔	fu	父
P248 oylı	ao-li	褸力	tzu	子
P249 är	ê-êrh	額兒	fu	夫
P250 äbçi	a-po-ch'ê	阿伯尺	fu	婦
P251 uluy	wu-lu	兀禄	chang	長
P252 yigit	i-chi	以几	yu	幼
P253 ay-a	a-ha	阿哈	hsiung	兄
P254 ini	i-ni	以泥	ti	弟
P255 äbügän	a-pu-kêng	阿卜更	tsu	祖
P256 uluy ata	wu-lu a-ta	兀禄阿塔	po	伯
P257 abuy-a	a-pu-ha	阿卜哈	shu	叔
P258 ana	a-na	阿那	mu	母
P259 qay-a mägäçi	ha-ha mo-k'ê-chih	哈哈脉克只	ku	姑
P260 yingäsi	ying-k'ê-chi	影克即	sao	嫂
P261 mägäçi	mo-k'ê-chih	脉克只	chieh	姐

P245: BI 18a, LL 161(II) qan; KL 16 chan; HH 40, 94 qan; HI 34a; A34a // **P246:** BI 18a, LL 272(III) tüşimäl; KL 16 tuschimal; HH 40, 88 tüşimäl; HI 34a; A34a // **P247:** BI 18a, LL 132(II) ata; KL 16 ata; HH 40, 69 ata; HI 34b; A34b // **P248:** BI 18a, LL 186(II) oylı; KL 16 ochly; HH 40, 81 oyle; HI 34b, A34b // **P249:** BI 18a, LL 135(II) är; KL 16 er; HH 40, är; HI 34b; A34b // **P250:** BI 18a, LL 134(II) äpçi; KL 16 abetschi; HH 40, 67 abçe; HI 34b; A34b // **P251:** BI 18b, LL 274(III) uluy; KL 16 uluch; HH 40, 89 uluq; HI 35a; A35a // **P252:** BI 18b, LL 285(III) yigit; KL 16 yikit; HH 40, 89 yigit; HI 35a; A35a // **P253:** BI 18b, LL 126(II) ay-a; KL 16 acha; HH 40, 69 ay-a; HI 35a; A35a // **P254:** BI 18b, LL 157(II) ini; KL 16 ini; HH 40, 74 ini; HI 35a; A35a // **P255:** BI 18b, LL 133(II) äbügän; KL 16 abukeng; HH 40, 67 abukäng; HI 35b; A35b // **P256:** BI 18b, LL 132(II), 274(III) uluy ata; KL 16 uluch-ata; HH 40, 89 uluq ata; HI 35b; A35b // **P257:** BI 18b, LL 125(II) abuy-a; KL 16 abuka; HH 40, 67 abuq-a; HI 35b; A35b // **P258:** BI 18b, LL 130(II) ana; KL 16 ana; HH 40, 68 ana; HI 35b; A35b // **P259:** BI 19a, LL 159, 182 (II) qay-a mägäçi; KL 16 chacha maktschi; HH 40, 95 qaq-a mekçi; HI 36a; A36a // **P260:** BI 19a, LL 285(III) yinggäsi; KL 16 yingkessi; HH 40, 92 yingäsi; HI 36a; A36a // **P261:** BI 19a, LL 182(II) mägäçi; KL 17 maktschi; HH 40, 79 mäkäçi; HI 36a; A36a //

P262 siñi<I>	shēng-chi	省几	mei	妹
P263 naŋaçi	na-ha-chih	那哈只	i	姨
P264 oŋul	wu-wēn	兀温	ēr	兒
P265 qız	ch'i-ssū	乞思	nū	女
P266 nañkiy-a	nang-k'ê-ch'i-ya	晨克起呀	man	蠻
P267 baŋşı	pa-shih	把失	shih	師
P268 şabi	sha-pi	沙必	t'u	徒
P269 toyın	t'u-yin	土因	shih	釋
P270 tañı	t'ang-chi	倘几	tao	道
P271 nayvasiki	nai-wa-hsi-chi	乃凹洗几	shên	紳
P272 üzit	wu-hsi	兀夕	kui	魁
P273 burqan	pu-ēr-han	卜宛罕	fo	佛
P274 inçkä	ying-ch'ê-k'ê	影尺克	ju	儒
P275 bāg	po	伯	kuan	官
P276 çarig	ch'ê-li	扯力	chün	軍
P277 qarı	ha-li	哈力	lao	老
P278 yigit	i-chi	以几	shao	少
P279 mǎn	mien	綿	wo	我

P262: BI 19a, LL 195(II) singi; KL 17 singhi; HH 40, 83 singi; HI 36a; A36a // P263: BI 19a, LL 184(II) naŋaçi; KL 17 nachatschi; HH 40, 79 naŋaçe; HI 36b; A36b // P264: BI 19a, LL 186(II) oŋul; KL 17 uchul; HH 40, 81 oŋul; HI 36b; A36b // P265: BI 19a, LL 167(II) qız; KL 17 chis; HH 40, 95 qez; HI 36b; A36b // P266: BI 19a, LL 184(II) nañkiy-a; KL 17 nangki ya; HH 41, 79 nanñakiya; HI 36b; A36b // P267: BI 19a, LL 138(II) baŋşı; KL 17 bachsch; HH 41, 71 baŋşe; HI 37a; A37a // P268: BI 19b, LL 197(II) şabi; KL 17 schabi; HH 41, 89 şabe; HI 37a; A37a // P269: BI 19b, LL 168(III) toyın; KL 17 tuin; HH 41, 87 tuyen; HI 37a; A37a // P270: BI 19b, LL 259(III) tañı; KL 17 tanghi; HH 41, 85 tange; HI 37a; A37a // P271: BI 19b, LL 184(II) nayvasiki; KL 17 nivasiki; HH 41, 80 năywasigi; HI 37b; A37b // P272: BI 19b, LL 277(III) üzit; KL 17 ussit; HH 41, 98 ösit; HI 37b; A37b // P273: BI 19b, LL 146(II) burqan; KL 17 burchan; HH 41, 72 burqan; HI 37b; A37b // P274: BI 19b, LL 157(II) inçkä; KL 17 intschke; HH 41, 74 inçkä; HI 37b; A37b // P275: BI 20a, LL 140(II) bāg; KL 17 bek; HH 41, 73 bāg; HI 38a; A38a // P276: BI 20a, LL 151(II) çarig; KL 17 tscherik; HHH 41, 82 çarik; HI 38a; A38a // P277: BI 20a, LL 163(II) qarı; KL 17 charı; HH 41, 94 qare; HI 38a; A38a // P278: BI 20a, LL 285(III) yigit; KL 17 yikit; HH 41, 92 yigit; HI 38a; A38a // P279: BI 20a, LL 182(II) mǎn; KL 17 men; HH 41, 79 mǎn; HI 38b; A38b //

P280 sän	hsien	先	ni	你
P281 kim	ch'in	欽	shei	誰
P282 anı	a-ni	阿泥	t'a	他
P283 oyn	ao-li	禡力	tzei	賊
P284 qaraqçı	ha-la-chih	哈喇只	tao	盜
P285 uruy tarıy	wu-lu t'a-li	兀禄塔力	ch'in-ch'i	親戚
P286 işlari	i-shih-la-li	以失喇力	p'eng-yu	朋友
P287 qarı kişi	ha-li ch'i-shih	哈力起失	lao-jên	老人
P288 kiçig oyul	ch'i-ch'é wu-wên	起尺兀溫	hsiao-êrh	小兒
P289 aylu küng	a-lu kung	阿魯公	chia-hsiao	家小
P290 qul kişi	k'uen ch'i-shih	寬起失	nu-pei	叔婢
P291 qayan	ha-han	哈罕	huang-ti	皇帝
P292 üstünki	yü-ssü-tun-chi	玉思敦几	ch'ao-t'ing	朝廷
P293 qaraçu	ha-la-chu	哈喇諸	tsai-hsiang	宰相
P294 bilgüçi	ping-ku-chih	兵古只	hsien-jên	賢人
P295 boydas	pu-ta-ssü	卜答思	shêng-jên	聖人
P296 arzi	a-êrh-chi	阿兒即	hsien-jên	仙人

P280: BI 20a, LL 193(II) sän; KL 17 sen; HH 41, 84 sän; HI 38b; A38b // P281: BI 20a, LL 174(II) kim; KL 17 kim; HH 41, 76 kim; HI 38b; A38b // P282: BI 20a, LL 130(II) anı; KL 17 ani; HH 41, 68 ane; HI 38b; A38b // P283: BI 20b, LL 186(II) oyn; KL 17 uchri; HH 41, 81 oyn; HI 39a; A39a // P284: BI 20b, LL 162(II) qaraqçı; KL 17 charachtschi; HH 41, 94 qaraqçe; HI 39a; A39a // P285: BI 20b, LL 260, 274 (III) uruy tarıy; KL 17 uruch, tarich; HH 41, 89 uruq tareq; HI 39a; A39a // P286: BI 20b, LL 158(II) işlari; KL 17 ischlari; HH 41, 75 işlari; HI 39a; A39a // P287: BI 20b, LL 163, 174(II) qarı kişi; KL 17 chari kischi; HH 41, 94 qare kişi; HI 39b; A39b // P288: BI 20b, LL 173(II) kiçig oyul; KL 17 kitschik ochul; HH 41, 96 qıçiq oyul; HI 39b; A39b // P289: BI 20b, LL 156(II) ilüküng, KL 17 ailukung; HH 41, 69 aylu küng; HI 39b; A39b // P290: BI 20b, LL 169, 174(II) qulkişi; KL 17 chul kischi; HH 41, 96 qul kişi; HI 39b; A39b // P291: BI 21a, LL 160(II) qayan; KL 17 chachan; HH 41, 95 qaqan; HI 40a; A40a // P292: BI 21a, LL 276(III) üstünki; KL 17 usatunghi; HH 41, 98 üstünki; HI 40a; A40a // P293: BI 21a, LL 126(II) qaraçu; KL 17 charatschu; HH 41, 95 qaraçu; HI 40a; A40a // P294: BI 21a, LL 142(II) bilgüçi; KL 17 bilkutsch; HI 41, 71 bilgüçi; HI 40a; A40a // P295: BI 21a, LL 143(II) boydas; KL 17 bochdas; HH 41, 73 buqlaz; HI 40b; A40b // P296: BI 21a, LL 130(II) arzi; KL 17 arsi; HH 41, 68 arze; HI 40b; A40b //

P297 çıdayuçı	ch'ê-ta-ku-chih	尺答古只	nêng-jên	能人
P298 uquçu	ao-ku-chih	傲古只	chih-chê	智者
P299 igäsi	i-k'ê-chi	以克即	chu-jên	主人
P300 ayaça	a-ha-ch'a	阿哈察	chün-chu	郡主
P301 tarıyuçı	t'a-li-ku-chih	塔力古只	nung-jên	農人
P302 satıyçı	sa-tê-chih	撒的只	shang-jên	商人
P303 omoy	wu-mo	兀莫	chu-érh	主兒
P304 küdän	k'u-tan	苦丹	k'ê-jên	客人
P305 nökör	nu-k'u-érh	努庫兒	pan-tang	伴當
P306 ulayçı	wu-la-chih	兀喇只	ma-fu	馬夫
P307 kälämäçi	k'ê-lie-mai-ch'ê	克列脉只	t'ung-shih	通事
P308 ilçi	yin-chih	因只	shih-ch'ên	使臣
P309 utlıçı	wu-li-chih	兀力只	ên-chu	恩主
P310 tözün kişi	t'u-tsun ch'i-shih	土尊起失	shan-jên	善人
P311 yaqşı kişi	ya-shih ch'i-shih	呀失起失	hao-jên	好人
P312 yaman kişi	ya-man ch'i-shih	呀望起失	tai-jên	歹人
P313 üçäyit	wu-ch'ê-j	兀者尔	yeh-jên	野人

P297: BI 21a, LL 152(II) çıdayuçı; KL 17 tschidachutschi; HH 41, 81 çıdayuçe; HI 40b; A40b // P298: BI 21a, LL 273(III) uquçu; KL 17 uchachutschi; HH 41, 89 uquçe; HI 40b; A40b // P299: BI 21b, LL 156(II) igäsi; KL 17 ikesi; HH 41, 74 igäsi; HI 41a; A41a // P300: BI 21b, LL 126(II) ayaça; KL 17 achatscha; HH 42, 69 ayaça; HI 41a; A41a // P301: BI 21b, LL 260(III) tarıyuçı; KL 17 tarichutschi; HH 42, 85 tareyuçe; HI 41a; A41a // P302: BI 21b, LL 193(II) satıyçı; KL 18 sadichtschi; HH 42, 83 sateqçe; HI 41a; A41a // P303: BI 21b, LL 187(II) omoy; KL 18 umoch; HH 42, 89 umuq; HI 41b; A41b // P304: BI 21b, LL 177(II) küdän; KL 18 kudan; HH 42, 78 kütän; HI 41b; A41b // P305: BI 21b, LL 185(II) nökör; KL 18 nukur; HH 42, 80 nökör; HI 41b; A41b // P306: BI 21b, LL 274(III) ulayçı; KL 18 ulachtschi; HH 42, 89 ulaqçe; HI 41b; A41b // P307: BI 21b, LL 172(II) kälämäçi; KL 18 kelemetschi; HH 42, 76 kälämäçi; HI 42a; A42a // P308: BI 22a, LL 156(II) ilçi; KL 18 iltchi; HH 42, 74 ilçi; HI 42a; A42a // P309: BI 22a, LL 275(III) utlıçı; KL 18 utlitschi; HH 42, 89 utleçe; HI 42a; A42a // P310: BI 22a, LL 174(II), 273(III) tözün kişi; KL 18 tusun kisch; HH 42, 88 tözün kişi; HI 42a; A42a // P311: BI 22a, LL 174(II), 279(III) yaqşı kişi; KL 18 yachschi kisch; HH 42, 92 yaqşe kişi; HI 42b; A42b // P312: BI 22a, LL 174(II), 280(III) yaman kişi; KL 18 yaman kisch; HH 42, 90 yaman kişi; HI 42b; A42b // P313: BI 22a, LL 275(III) üçäyit; KL 18 utschayit; HH 42, 98 üçäyit; HI 42b; A42b //

P314 murki	mu-érh-chi	母兒兒	yü-jên	愚人
P315 sanaççı	sa-na-chih	撒那兒	pu-chê	卜者
P316 otçı	wu-chê	兀兒	i-chê	醫者
P317 il kün	yin k'un	因坤	jên-min	人民
P318 uz kişi	wu-ssü ch'i-shih	兀思起失	chiang-jên	匠人
P319 älinçük-i	an-ling-chu-chi	俺林主兒		
äbügäm	a-pu-kêng	阿卜更	tsêng-tsu	曾祖
P320 nayaçu	na-ha-chu	那哈諸	chiu-chiu	舅舅
P321 qadın ata	ha-ting a-ta	哈丁阿塔	wai-fu	外父
P322 qadın ana	ha-ting ana	哈丁阿那	wai-mu	外母
P323 qatun kişi	ha-t'un ch'i-shih	哈吞起失	fu-jên	婦人
P324 kâlin	hsieh-lin	歇林	hsi-fu	媳婦
P325 abuşq-a	a-pu-shih-ha	阿卜失哈	ma-ma	媽媽
P326 nayaçu kâlin	na-ha-chu hsieh-lin	那哈諸歇林	chin-tzu	哈子
P327 baça	pa-ch'a	把察	i-fu	姨夫
P328 küdägüsi	k'un-tê-k'u-chi	坤得苦即	nü-hsü	女婦
P329 yäznä	ya-ssü-na	呀思那	chieh-fu	姐夫
P330 çiy-ä	ch'ê-ya	尺呀	wai-shêng	外甥

P314: BI 22a, LL 184(II) murki; KL 18 murki; HH 42, 78 murgi; HI 42b; A42b // P315: BI 22b, LL 182(II) sanaççı; KL 18 sanachtschi; HH 42, 82 sanaççe; HI 43a; A43a // P316: BI 22b, LL 189(II) otçı; KL 18 ot'tschü; HH 42, 80 otçe; HI 43a; A43a // P317: BI 22b, LL 156, 177(II) il kün; KL 18 il kün; HH 42, 74 il kün; HI 43a; A43a // P318: BI 22b, LL 174(II), 275(III) uz kişi; KL 18 us kischi; HH 42, 89 us kişi; HI 43a; A43a // P319: BI 22b, LL 133(II) älinçük-i äbügäm; KL 18 alintschuki abukem; HH 42, 67 älinçüg-i abukäm; HI 43b; A43b // P320: BI 22b, LL 184(II) nayaçu; KL 18 nachatschu; HH 42, 79 naçaçu; HI 43b; A43b // P321: BI 22b, LL 133, 259(II) qadın ata; KL 18 chadin ata; HH 42, 93 qaden ata; HI 43b; A43b // P322: BI 22b, LL 130, 159(II) qadın ana; KL 18 chadin ana; HH 42, 93 qaden ana; HI 43b; A43b // P323: BI 23a, LL 165, 174(II) qatun kişi; KL 18 chatun kischi; HH 42, 95 qatun kişi; HI 44a; A44a // P324: BI 23a, LL 173(II) kâlin; KL 18 kelin; HH 42, 76 kâlin; H44a; A44a // P325: BI 23a, LL 125(II) abuşq-a; KL abuschkä; HH 42, 67 abuçq-a; HI 44a; A44a // P326: BI 23a, LL 172, 184(II) nayaçu kâlin; KL 18 nachatschu kelin; HH 42, 79 naçaçu kâlin; HI 44a; A44a // P327: BI 23a, LL 136(II) baça; KL 18 bäscha; HH 42, 70 baça; HI 44b; A44b // P328: BI 23a, LL 177(II) küdägüsi; KL 18 kundagusi; HH 42, 78 kütägüsi; HI 44b; A44b // P329: BI 23a, LL 283(III) yäznä; KL 18 yasna; HH 42, 91 yazna; HI 44b; A44b // P330: BI 23a, LL 153(II) çiy-ä; KL 18 tschiya; HH 42, 81 çey-a; HI 44b; A44b //

P331 tözün	t'u-tsun	土尊	chün-tzu	君子
P332 biz-lär	pi-ssü-la-êrh	必思喇兒	wo-mei	我每
P333 säniñ	sai-ning	塞寧	ni-mei	你每
P334 olar	wu-la-êrh	兀喇兒	t'a-mei	他每
P335 qıtat kışi	ch'i-ta ch'i-shih	起答起失	han-jên	漢人
P336 taşqarı kışi	t'a-shih-ha-li ch'i-shih	塔失哈力起失	i-jên	吾人
P337 başlayuçı	pa-shih-la-ku-chih	把失喇吉	ch'iu-chang	酋長
P338 taumu	t'ou-mu	頭目	t'ou-mu	頭目
P339 moñyol	mang-wan	忙灣	ta-ta	鞑靼
P340 musurman	mu-su-êrh-man	木速兒蠻	hui-hui	回回
P341 rübüt	t'u-pu	土伯	hsi-fan	西番
P342 uyyur	wei-wu-êrh	畏兀兒	kao-ch'ang	高昌
P343 çurçuk	chu-êrh-ch'ê	主兒扯	nü-chih	女直
P344 bay-i	pa-i	把亦	pai-i	百夷
P345 mändän	mien-tien	免店	mien-tien	緬甸
P346 äñ<ä>tkä<k>	ang-ta-kê	昂答克	hsi-t'ien	西天
P347 baba	pa-pa	把把	pa-pai	八百
P348 tañut	t'ang-ku	倘骨	hê-hsi	河西

P331: BI 23b, LL 272(III) rüzün; KL 18 tusun; HH 43, 88 rüzün; HI 45a; A45a // P332: BI 23b, LL 143(II) biz-lär; KL 18 bis lar; HH 42, 72 bizlär; HI 45a; A45a // P333: BI 23b, LL 194(II) säning; KL 18 sening; HH 43, 84 säning; HI 45a; A45a // P334: BI 23b, LL 187(II) olar; KL 18 ular; HH 43, 89 ular; HI 45a; A45a // P335: BI 23b, LL 166(II) qıtat kışi; KL 18 kidat kışchi; HH 43, 955 qetat kışi; HI 45b; A45b // P336: BI 23b, LL 261(III) taşqarı kışi; KL 18 taschchari kışchi; HH 43, 86 taiqare kışi; HI 45b; A45b // P337: BI 23b, LL 139(II) başlayuçı; KL 18 baschlachutschi; HH 43, 70 bailayuçe; HI 45b; A45b // P338: BI 23b, LL 264(III) taumu; KL 18 teumu; HH 43, 85 tawmu; HI 45b; A45b // P339: BI 23a, LL 183(II) moñyol; KL 18 mongchol; HH 43, 78 mongyul; HI 46a; A46a // P340: BI 24a, LL 183(II) musurman; KL 18 musurman; HH 43, 79 musurman; HI 46a; A46a // P341: BI 24a, LL 268(III) rübüt; KL 18 tübut; HH 43, 88 rübüt; HI 46a; A46a // P342: BI 24a, LL 273(III) uyyur; KL 18 uigur; HH 43, 89 uyyur; HI 46a; A46a // P343: BI 24a, LL 154(II) çurçak; KL 18 Ischurtschuk; HH 43, 75 jürçak; HI 46b; A46b // P344: BI 24a, LL 140(II) bay-i; KL ---; HH 43, 70 bay-i; HI 46b; A46b // P345: BI 24a, LL 182(II) mändän; KL 18 mändän; HH 43, 79 mändän; HI 46b; A46b // P346: BI 24a, LL 134(II) äñtkä(k); KL 19 enäikä; HH 43, 97 äñdäkä; HI 46b; A46b // P347: BI 24b, LL 136(II) baba; KL 19 babe; HH 43, 70 baba; HI 47a, A47a // P348: BI 24b, LL 259(III) tañut; KL 19 tangut; HH 43, 86 tangut; HI 47a; A47a //

Shên-T'i-Mên
(Vücut Bölümü)

P349 budin	pu-ting	卜丁	shên	身
P350 yuräk	yü-lie	羽列	nsin	心
P351 baş	pa-shih	把失	t'ou	頭
P352 yüz	yu-ssü	玉思	lien	臉
P353 yañaq	yang-a	養阿	mien	面
P354 saç	sa-ch'ê	撒尺	fa	髮
P355 qaş	ha-shih	哈失	mei	眉
P356 köz-i	k'u-chi	苦即	yen	眼
P357 burun	pu-lun	卜倫	pi	鼻
P358 ayz	a-hei-ssü	阿黑思	k'ou	口
P359 qulaq	k'u-la	苦喇	êrh	耳
P360 tiş	t'i-shih	替失	ch'ih	齒
P361 til	t'ing	聽	shê	舌
P362 ärin	a-ling	阿林	ch'ün	唇
P363 ilig	i-li	以力	shou	手
P364 but	pu	卜	t'ui	腿
P365 adaq-i	a-ta-hei	阿塔黑	chiao	腳

P349: BI 25a, LL 147(II) budin; KL 19 budin; HH 43, 72 buden; HI 48a, A48a // P350: BI 25a, LL 288(III) yuräk; KL 19 yurek; HH 43, 93 yuräk; HI 48a; A48a // P351: BI 25a, LL 139(II) baş; KL 19 basch; HH 43, 70 baş; HI 48a; A48a // P352: BI 25a, LL 288(III) yüz; KL 19 yüs; HH 43, 93 yüz; HI 48a; A48a // P353: BI 25a, LL 280(III) yangaq; KL 19 yangach; HH 43, 91 yangaq; HI 48b; A48b // P354: BI 25a, LL 191(II) saç; KL 19 satsch; HH 43, 83 saç; HI 48b; A48b // P355: BI 25b, LL 164(II) qaş; KL 19 chasch; HH 43, 95 qaş; HI 48b; A48b // P356: BI 25b, LL 176(II) köz-i; KL 19 kössi; HH 44, 77 köz-i; HI 49a; A49a // P357: BI 25b, LL 147(II) burun; KL 19 burun; HH 44, 72 burun; HI 49a; A49a // P358: BI 25b, LL 125(II) ayz; KL 19 achis; HH 44, 69 ayez; HI 49a; A49a // P359: BI 25b, LL 169(II) qulaq; KL 19 kulak; HH 44, 96 qulaq; HI 49b; A49b // P360: BI 25b, LL 265(III) tiş; KL 19 tisch; HH 44, 86 tiş; HI 49b; A49b // P361: BI 25b, LL 264(III) til; KL 19 til; HH 44, 86 til; HI 49b; A49b // P362: BI 25b, LL 135(II) ärin; KL 19 arin; HH 44, 97 ärin; HI 49b; A49b // P363: BI 26a, LL 156(II) ilig; KL 19 ilig; HH 44, 74 ilik; HI 50a; A50a // P364: BI 26a, LL 147(II) but; KL 19 but; HH 44, 72 but; HI 50a; A50a // P365: BI 26a, LL 125(II) adaq-i; KL 19 adachi; HH 44, 68 adaq (ardaq); HI 50b; A50b //

P366 sũngũk-i	sung-ku-hei	算故黑	ku	野
P367 ănil	an-chin	俺斤	chien	肩
P368 kœgzũm	k'u-suan	苦酸	hsiung	胃
P369 bāl	p'an	判	yao	腰
P370 uça	wu-ch'a	兀察	pei	背
P371 içăgũ	i-ch'ê-ku	以扯孤	ch'ang	腸
P372 qarın	ha-lin	哈林	fu	腹
P373 tārı	t'a-li	塔力	p'i	皮
P374 ăt	ê	額	jou	肉
P375 tũk tũlũg	t'u t'u-lung	秀土隆	mao	毛
P376 tār tārładi	t'a-êrh t'a-êrh-la-tê	塔兒塔兒刺的	han	汗
P377 qan	han	罕	hsüeh	血
P378 tĩnraq	t'ing-la	挺喇	chih-chia	指甲
P379 tay tiş	t'a t'i-shih	塔替失	ta-ya	大牙
P380 saqındurıuçı	sa-hên-tou-êrh-ku-chih	撒恨都兒古只	ku-kung	股肱

P366: BI 26a, LL 196(II) sœnggũk-i; KL 19 sũngũki; HH 44, 84 sœnggœg-i; HI 50b; A50b // P367: BI 26a, LL 134(II) ănil; KL 19 angil; HH 44, 96 ăngil; HI 50b; A50b // P368: BI 26a, LL 174(II) kœksũm; KL 19 kũksũm; HH 44, 77 kœksœm; HI 50b; A50b // P369: BI 26a, LL 140(II) bāl; KL 19 bal; HH 44, 73 bāl; HI 50b; A50b // P370: BI 26a, LL 273(III) uça; KL 19 ũtscha; HH 44, 98 öch; HI 50b; A50b // P371: BI 26b, LL 155(II) içăgũ; KL 19 itschaku; HH 44, 75 içăkü; HI 51a; A51a // P372: BI 26b, LL 163(II) qarın; KL 19 charin; HH 44, 94 qaren; HI 51a; A51a // P373: BI 26b, LL 263(III) tārı; KL 19 tari; HH 44, 88 tārı; HI 51a; A51a // P374: BI 26b, LL 136(II) ăt; KL 19 et; HH 44, 97 ăt; HI 51a; A51a // P375: BI 26b, LL 271(III) tũk tũlũg; KL 19 tuk, tuluk; HH 44, 88 tũk tulung; HI 51b; A51b // P376: BI 26b, LL 263(III) tār tārładi; KL 19 tar, tarlady; HH 44, 88 tār tārładi; HI 51b; A51b // P377: BI 26b, LL 161(II) qan; KL 19 chan; HH 44, 94 qan; HI 51b; A51b // P378: BI 26b, LL 264(III) tĩnraq; KL 19 tingrach; HH 44, 86 rengraq; HI 51b; A51b // P379: BI 27a, LL 257, 265(III) tay tiş; KL 19 tach tisch; HH 44, 86 tay tiş; HI 52a; A52a // P380: BI 27a, LL 191(II) saqındurıuçı; KL 19 sachindurchutschi; HH 44, 83 sayendurıuçe; HI 52a; A52a //

Kung-Shih-Mên
(Bina, Kuruluşlar Bölümü)

P381 ordu	wu-êrh-tou	兀兒都	kung	宮
P382 qarşı	ha-êrh-shih	哈兒失	tien	殿
P383 äv	ao-wu	傲烏	fang	房
P384 qalıq balaqana	ha-li pa-la-ha-na	哈力把喇哈那	lou	樓
P385 aylıq sañ	a-hei-li tz'ang	阿黑力蒼	tz'ang	蒼庫
P386 qaznaq	ha-ssü-na	哈思那	k'u	庫
P387 qapı	ha-pi	哈必	mên	門
P388 tünlük	t'ung-lu	統祿	ch'uang	窗
P389 buqar	pu-ha-êrh	卜哈兒	ssü	手
P390 qayu	ha-hu	哈呼	tzao	竈
P391 köprüg	k'u-lu	苦祿	ch'iao	橋
P392 tiräk-i	t'i-la-chi	體喇兒	chu	柱
P393 bädük qapı	pa-tou ha-pi	把都哈必	ta-mên	大門
P394 iki qapı	i-chi ha-pi	兒兒哈必	êrh-mên	二門
P395 altun qarşı	an-tun ha-êrh-shih	俺吞哈兒失	chin-tien	金殿

P381: BII 1a, LL 188(II) ordu; KI 20 ordu; HH 44, 80 ordu; HI 53a; A53a // P382: BII 1a, LL 163(II) qarşı; KL 20 charschi; HH 44, 95 qarşe; HI 53a; A53a // P383: BII 1a, LL 136(II) äv; KL 20 ew; HH 44, 97 äw; HI 53b; A53b // P384: BII 1a, LL 138, 160(II) qalıq balaqana; KL 20 chalich balachana; HH 45, 94 qaleq balaqana; HI 53b; A53b // P385: BII 1a, LL 126, 192(II) aylıq sang; KL 20 achilich sang; HH 45, 69 aqeleq sang; HI 53b; A53b // P386: BII 1a, LL 165(II) qaznaq; KL 20 chasnach; HH 45, 95 qaznaq; HI 53b; A53b // P387: BII 1b, LL 162(II) qapı; KL 20 chapi; HH 45, 93 qabe; HI 54a; A54a // P388: BII 1b, LL 271(III) tünlök; KL 20 tungluk; HH 45, 88 tünlök; HI 54a; A54a // P389: BII 1b, LL 146(II) buqar; KL 20 buchar; HH 45, 73 buqar; HI 54a; A54a // P390: BII 1b, LL 160(II) qayu; KL 20 chachu; HH 45, 95 qayu; HI 54a; A54a // P391: BII 1b, LL 175(II) köprüg; KL 20 kübruck; HH 45, 77 köprük; HI 54b; A54b // P392: BII 1b, LL 265(III) tiräk-i; KL 20 tirki; HH 45, 86 tiräk-i; HI 54b; A54b // P393: BII 1b, LL 140, 162(II) bädük qapı; KL 20 baduk chapi; HH 45, 73 bädük qabe; HI 54b; A54b // P394: BII 1b, LL 156, 162(II) iki qapı; KL 20 iki chapi; HH 45, 74 iki qabe; HI 54b; A54b // P395: BII 2a, LL 129, 164(II) altun qarşı; KL 20 altun charschi; HH 45, 68 altun qarşe; HI 55a; A55a //

P396 altun qapı	an-t'un ha-pi	俺香哈必	chin-chüeh	金閣
P397 kăbit	kê-pi	嘉必	p'u-mien	鋪面
P398 aşlıq äv	a-shih-li ao	阿失力傲	ch'u-fang	厨房
P399 yam-qa	yen-ha	眼哈	i-chan	驛站
P400 mäçit buqar	mo-ch'ê pu-ha-êrh	脉尺卜哈免	li-pai-ssü	禮拜寺

P396: BII 2a, LL 129, 162 (II) altun qapı; KL 20 altun chapi; HH 45, 68 altun qabe; HI 55a; A55a //
P397: BII 2a, LL 171(II) kăbit; KL 20 kebit; HH 45, 76 kăbit; HI 55a; A55a // P398: BII 2a, LL 132, 136(II) aşlıq äv; KL 20 aschlich ew; HH 45, 69 aşleq äw; HI 55a; A55a // P399: BII 2a, LL 279(III) yam-qa; KL 20 yamcha; HH 45, 90 yam-qa; HI 55b; A55b // P400: BII 2a, LL 146, 181(II) mäçit buqar; KL 20 metschit buchar; HH 45, 79 mäçit buqar; HI 55b; A55b //

Ch'i-Yung-Mên

(Aletler Bölümü)

P401 ornuq	wu-êrh-na	兀鬼納	ch'uang	床
P402 şir-ä	shih-lie	矢列	chuo	卓
P403 qañlı	k'ang-li	杭力	ch'ê	棗
P404 bandiñ	pan-têng	板櫓	têng	燈
P405 tuyıuy-a	t'u-lu-ha	土履哈	k'uei	壓
P406 quyaq	k'u-ya	苦呀	chia	甲
P407 çıda	ch'ê-ta	尺答	ch'iang	鎗
P408 biçäk	pi-ch'ê	必扯	tao	刀
P409 y-a	ya	呀	kung	弓
P410 oq	ao	傲	chien	箭
P411 tuy	t'u	充	ch'i	旗
P412 qalqan	k'an-han	坎罕	p'ai	牌
P413 sa	sa	撒	so	鎖
P414 yayşı	ya-shih	呀失	yao	鏢
P415 tamya	t'an-ha	坦哈	yin	印
P416 közüñgü	k'u-sung-ku	苦聾孤	ching	鏡

P401: BII 3a, LL 188(II) ornuq; KL 21 urnaûk; HH 45, 80 ornoq; HI 56a; A56a // P402: BII 3a, LL 198(II) şir-ä; KL 21 schira; HH 45, 90 şir-ä; HI 56a; A56a // P403: BII 3a, LL 161(II) qangli; KL 21 changli; HH 45, 94 qangle; HI 56b; A56b // P404: BII 3a, LL 138(II) bandiñ; KL 21 banting; HH 45, 70 bandeng; HI 56b; A56b // P405: BII 3a, LL 269(III) tuyıuy-a; KL 21 tuchlucha; HH 45, 87 tuqluq-a; HI 56b; A56b // P406: BII 3a, LL 171(II) quyaq; KL 21 chuyach; HH 45, 96 quyaq; HI 56b; A56b // P407: BII 3b, LL 151(II) çıda; KL 21 tschida; HH 45, 81 čeda; HI 57a; A57a // P408: BII 3b, LL 141(II) biçäk; KL 21 bitscak; HH 45, 71 bedaq (beçaq); HI 57a; A57a // P409: BII 3b, LL 277(III) y-a; KL 21 ya; HH 45, 90 ya; HI 57a; A57a // P410: BII 3b, LL 186(II) oq; KL 21 och; HH 45, 81 oq; HI 57a; A57a // P411: BII 3b, LL 269(III) tuy; KL 21 tuch; HH 45, 87 tuy; HI 57b; A57b // P412: BII 3b, LL 161(II) qalqan; KL 21 chalchan; HH 45, 94 qalqan; HI 57b; A57b // P413: BII 3b, LL 190(II) sa; KL 21 sa; HH 46, 82 sa; HI 57b; A57b // P414: BII 3b, LL 278(III) yayşı; KL 21 yachschi; HH 45, 91 yaqş; HI 57b; A57b // P415: BII 4a, LL 259(III) tamya; KL 21 tamcha; HH 46, 85 tamya; HI 58a; A58a // P416: BII 4a, LL 177(II) közüñgü; KL 21 kusungu; HH 46, 78 közüñgü; HI 58a; A58a //

P417 yilpigü	ying-pi-ku	影必孤	shan	扇
P418 köşätir-i	k'u-sha-tê-li	苦沙的力	san	傘
P419 çıy	ch'ê	尺	lien	廉
P420 çam	ch'an	乾	p'ên	盆
P421 qaban	ha-pan	哈班	p'an	盤
P422 ayaq	ai-ya	露呀	wan	碗
P423 işiñ	i-shên	以申	shêng	什
P424 küri	k'u-li	苦力	tou	斗
P425 batman	pa-man	把蠻	ch'êng	秤
P426 yingnä	ying-na	影那	chên	針
P427 qupîñ	hu-p'ing	胡平	hu	壺
P428 täpşi	tê-shih	得失	tie	醃
P429 içiç	i-ch'ê-i-ch'ê	以尺以尺	kuo	鍋
P430 çöki	shuo-chi	朔几	chu	筋
P431 çuñ	ch'ung	冲	chung	鐘
P432 kürbüg	k'u-êrh-pu	苦兒卜	ku	鼓
P433 idär	i-tê-êrh	以得兒	an	鞞

P417: BII 4a, LL 285(III) yilpigü; KL 21 yilbiku; HH 46, 74 ilbigü; HI 58a, A58a // P418: BII 4a, LL 176(II) köşätir; KL 21 kuschadiri; HH 46, 78 köşadiri; HI 58a; A58a // P419: BII 4a, LL 152(II) çıy; KL 21 ischich; HH 46, 81 çey; HI 58b; A58b // P420: BII 4a, LL 150(II) çam; KL 21 tscham; HH 46, 82 çam; HI 58b; A58b // P421: BII 4a, LL 158(II) qaban; KL 21 chaban; HH 46, 93 qaban; HI 58b; A58b // P422: BII 4a, LL 132(II) ayaq; KL 21 ayach; HH 46, 69 ayaq; HI 58b; A58b // P423: BII 4b, LL 158(II) işing; KL 22 ysching; HH 46, 78 işing; HI 50a; A59a // P424: BII 4b, LL 178(II) küri; KL 22 küri; HH 46, 77 küri; HI 59a; A59a // P425: BII 4b, LL 140(II) batman; KL 22 batman; HH 46, 70 batman; HI 59a; A59a // P426: BII 4b, LL 285(III) yingnä; KL 22 yingna; HH 46, 92 yingnä; HI 59a; A59a // P427: BII 4b, LL 170(II) qupîñ; KL 22 chubing; HH 46, 96 qupîñ; HI 59b; A59a // P428: BII 4b, LL 263(III) täpşi; KL 22 tabschi; HH 46, 88 täpşi; HI 59b; A59b // P429: BII 4b, LL 155(II) içiç; KL 22 itschitsch; HH 46, 75 içiç; HI 59b; A59b // P430: BII 4b, LL 154(II) çöki; KL 22 tschüki; HH 46, 82 çögi; HI 59b; A59b // P431: BII 5a, LL 154(II) çung; KL 22 tschung; HH 46, 75 jung; HI 60a; A60a // P432: BII 5a, LL 176(II) kürbüg; KL 22 kürbuk; HH 46, 77 kürbük; HI 60a; A60a // P433: BII 5a, LL 156(II) idär; KL 22 ider; HH 46, 74 idär; HI 60a; A60a //

P434 täpiñü	t'a-ping-ku	塔兵孤	ch'an	站
P435 loñq-a	lung-ha	隴哈	p'ing	并瓦
P436 sayu	sa-hu	撒呼	t'ung	桶
P437 nämä	na-ma	那麻	wu	物
P438 türlüg	t'u-êrh-lu	土兒強	chien	件
P439 çini qapqu	ch'ê-ni ha-hu	尺泥哈呼	ts'ü-ch'i	磁器
P440 qadın	ha-ting	哈丁	chung-tzu	鍾子
P441 abçam-a	a-pu-ch'a-ma	阿卜察麻	t'ang-p'ing	湯瓶
P442 qubur	k'u-pu-êrh	苦卜兒	p'i-p'a	琵琶
P443 altun abçam-a	an-t'un	俺吞	chin-t'ang	金湯
	a-pu-ch'a-ma	阿卜察麻	-p'ing	并瓦
P444 qaş abçam-a	ha-shih	哈失	yü-t'ang	玉湯
	a-pu-ch'a-ma	阿卜察麻	-p'ing	瓶

P434: BII 5a, LL 263(II) täpingü; KL 22 tabinkü; HH 46, 87 täbinkü; HI 60a; A60a // P435: BII 5a, LL 179(II) longq-a; KL 22 lungaka; HH 46, 78 lungq-a; HI 60b, A60b // P436: BII 5a, LL 191(II) sayu; KL 22 sachu; HH 46, 82 sayu; HI 60b, A60b // P437: BII 5a, LL 185(II) näm-ä; KL 22 nama; HH 46, 80 nämë; HI 60b; A60b // P438: BII 5a, LL 272(III) türlüg; KL 22 turiluk; HH 46, 88 türklük; HI 60b; A60b // P439: BII 5b, LL 153, 162(II) çini qapqu; KL 22 tschini chabchao; HH 46, 81 çene qapqu; HI 61a; A61a // P440: BII 5b, LL 159(II) qadīng; KL 22 chading; HH 46, 93 qadeng; HI 61a; A61a // P441: BII 5b, LL 123(II) abçam-a; KL 22 abtschama; HH 46, 67 abçam-a; HI 61a; A61a // P442: BII 5b, LL 168(II) qubur; KL 22 chubur; HH 46, 96 qubur; HI 61a; A61a // P443: BII 5b, LL 123, 129(II) altun abçam-a; KL 22 altun abtschama; HH 46, 67 altun abçam-a; HI 61b; A61b // P444: BII 5b, LL 123, 164(II) qaş abçam-a; KL 22 chasch abtschama; HI 61b; A61b //

İ-Fu-Mên
(Giysiler Bölümü)²

P445 ton	t'un	吞	i	衣
P446 börkâ	pu-êrh-kê	卜兒克	mao	帽
P447 ätük	ê-tou	額都	hsüeh	靴
P448 uçuq	wu-shuo	兀朔	wa	襪
P449 qiv	hei	黑	hsieh	鞋
P450 quur	k'u-êrh	庫兒	tai	帶
P451 boz	pu-ssü	卜思	pu	布
P452 torqu	t'u-êrh-hu	土兒呼	chüan	絹
P453 köşünçüg	k'u-shuan-shuo	苦栓朔	pei	被
P454 töşäk	t'u-shê	土設	ju	襪
P455 tavar	t'a-wa-êrh	塔凹兒	tuan-tzu	段子
P456 altun-luq	an-t'un-lu	俺吞祿		
sançba	san-ch'ê-pa	三尺八	chin-hsiu	金繡
P457 qarqumı	ha-êrh-k'u-mi	哈兒苦		
sançba	san-ch'ê-pa	三尺八	chin-hsiu	錦繡
P458 mañluñ	mang-lung	蟒龍	mang-lung	蟒龍

P445: BII 6a, LL 267(III) ton; KL 20 tun; HH 47, 86 ton; HI 62a; A62a // **P446:** BII 6a, LL 145(II) börkâ; KL 20 Bürk; HH 47, 73 Bürkâ; HI 62a; A62a // **P447:** BII 6a, LL 136(II) ätük; KL 20 aduk; HH 47, 97 ätük; HI 62a; A62a // **P448:** BII 6a, LL 273(III) uçuq; KL 20 utschuk; HH 47, 80 oçoq; HI 62b; A62b // **P449:** BII 6a, LL 166(II) qiu; KL 20 chio; HH 47, 95 qew; HI 62b; A62b // **P450:** BII 6a, LL 170(II) quur; KL 20 chour; HH 47, 97 quur; HI 62b; A62b // **P451:** BII 6b, LL 145(II) boz; KL 20 bus; HH 47, 73 böz; HI 63a; A63a // **P452:** BII 6b, LL 267(III) torqu; KL 20 turchu; HH 47, 86 torqu; HI 63a; A63a // **P453:** BII 6b, LL 176(II) köşünçüg; KL 20 küschun tschuk; HH 47, 77 köşünçük; HI 63a; A63a // **P454:** BII 6b, LL 269(III) töşäk; KL 20 tüschek; HH 47, 88 töşäk; HI 63a; A63a // **P455:** BII 6b, LL 261(III) tavar; KL 20 tawar; HH 47, 85 tawar; HI 63b; A63b // **P456:** BII 6b, LL 129, 192(II) altun-luq sançba; KL 20 altun-luch satschba; HH 47, 67 altun-luq sançba; HI 63b; A63b // **P457:** BII 6b, LL 163, 192(II) qarqumı sançba; KL 20 charchumi santschba; HH 47, 95 qarqumâ sançba; HI 63b; A63b // **P458:** BII 6b, LL 180(II) manglung; KL 20 manglung; HH 47, 78 manglung; HI 63b; A63b //

² Bu bölüm Klaproth'un kullandığı nüshada "Aletler Bölümü"nden önce gelmiştir.

P459 altun-luq	an-t'un-lu	俺各禄	chih-chin	織金
P460 kögüz-luq	k'u-ku-ssü-lu	苦庫思	hsiung-pei	胃背
P461 qaş quur	ha-shih k'u-êrh	哈失庫兒	yü-tai	玉帶
P462 altun quur	an-t'un k'u-êrh	俺各庫兒	chin-tai	金帶
P463 köşigä	k'u-shih-kê	苦失克	chang-man	巾長慢
P464 çatır	ch'a-tê-êrh	察的兒	chang-fang	帳房
P465 yaylıq	ya-li	呀力	shou-chin	手巾
P466 qapçuq	ha-shuo	哈糊	hê-pao	合包
P467 çäkräk	ch'ê-lie	扯列	pu-shên	布衫
P468 täri ton	t'a-li t'un	塔力香	p'i-i	皮衣
P469 bilbay	ping-pa	兵把	hsi-yao	繫要
P470 tumay-a börk	t'u-ma-ha	土馬哈	ku-ku-	男婦
	pu-êrh-kê	卜兒克	mao	帽
P471 yayal toruq	ya-han t'u-lu	呀罕土柔	t'ung-hsiu	通袖
			-hsi-lan	膝襖
P472 kiş täri ton	ch'i-shih t'a-li t'un	乞失塔力香	pao-shu	綃綃
			p'i-ao	皮襖

P459: BII 7a, LL 129(II) altun-luq; KL 21 altunluk; HH 47, 67 altun-luq; HI 64a; A64a // P460: BII 7a, LL 174(II) kögüz-luq; KL 21 kukus-luk; HH 47, 76 köküz-luq; HI 64a; A64a // P461: BII 7a, LL 164, 170(II) qaş quur; KL 21 chasch chóur; HH 47, 95 qaş quur; HI 64a; A64a // P462: BII 7a, LL 129, 170(II) altun quur; KL 21 altun chóur; HH 47, 67 altun quur; HI 64a; A64a // P463: BII 7a, LL 176(II) köşigä; KL 21 küschike; HH 47, 78 küşikä; HI 64b; A64b // P464: BII 7a, LL 150(II) çatır, KL 21 tschadir; HH 47, 81 çater; HI 64b; A64b // P465: BII 7a, LL 278(III) yaylıq; KL 21 yachlich; HH 47, 91 yayleq; HI 64b; A64b // P466: BII 7a, LL 161(II) qapçuq; KL 21 chabtschuk; HH 47, 94 qapçuq; HI 64b; A64b // P467: BII 7b, LL 150(II) çäkräk; KL 21 tscherk; HH 47, 82 çäkräk; HI 65a; A59a // P468: BII 7b, LL 263, 267(III) täri ton; KL 21 tari tun; HH 47, 85 tärrı ton; HI 65a; A65a // P469: BII 7b, LL 141(II) bilbay, KL 21 bilbach; HH 47 belbaq, 71 bilbaq; HI 65a; A65a // P470: BII 7b, LL 145(II), 266(III) tomay-a vörk; KL 21 tumacha bürkë; HH 47, 87 tumaq bürkä; HI 65a; A65a // P471: BII 7b, LL 277(II) yayal toruq, KL 21 yachan turuch; HH 47, 91 yaqal turuq; HI 65b; A65b // P472: BII 7b, LL 174(II) kiş täri ton; KL 21 kisch tari tun; HH 47, 96 qeş täri ton; HI 65b; A65b //

Chên-Pao-Mên

(Mücevherler Bölümü)

P473 altun	an-t'un	俺吞	chin	金
P474 kümüş	k'u-mu-shih	苦木失	yin	銀
P475 ärtini	a-êrh-tê-ni	阿兒的泥	pao	寶
P476 ünçü	yung-chu	永諸	chu	珠
P477 baqır	pa-hei-êrh	把黑兒	t'ung	銅
P478 tāmür	t'ieh-mu-êrh	帖木兒	t'ieh	鐵
P479 şişir	shih-shih-êrh	失失兒	ma-nao	瑪瑙
P480 marcan	ma-êrh-chan	馬兒環	shan-hu	珊瑚
P481 qaş taş	ha-shih t'a-shih	哈失塔失	yü-shih	玉石
P482 çägü	ch'ê-ku	扯孤	ch'ê-chü	琺瑯
P483 qubıq	k'u-pi	苦必	hu-po	琥珀
P484 bolur	pu-lu-êrh	卜禄兒	shui-chin	水晶
P485 çäpiñir	ch'a-ping-ch'i-êrh	察兵乞兒	liu-li	琉璃
P486 almas	an-ma-ssü	俺麻思	chin-kang-tsuan	金剛鑽
P487 bolot	pu-lu	卜禄	ping-tieh	鑽鐵
P488 naçıvar	na-ch'ê-wa-êrh	那尺凹兒	shih-ching	石青
P489 sibsingir	hsi-shêng-ch'i-êrh	洗省乞兒	chu-sha	硃砂
P490 könüg suv	k'u-nu su	苦怒蘇	shui-yin	水銀
P491 tana	t'a-na	塔那	ta-chu	大珠
P492 yaqut taş	ya-k'u t'a-shih	呀庫塔失	ya-ku-sih	鴉鵒石

P473: BII 8a, LL 129(II) altun; KL 22 altun; HH 48, 67 altun; HI 66a; A66a // P474: BII 8a, LL 177(II) kümüş; KL 22 kümüşch; HH 48, 77 kümüş; HI 66a; A66a // P475: BII 8a, LL 135(II) ärdini; KL 22 ärdini; HH 48, 68 ardene; HI 66b; A66b // P476: BII 8a, LL 276(III) ünçü; KL 22 üntschi; HH 48, 98 ünjü; HI 66b; A66b // P477: BII 8a, LL 137(II) baqır; KL 22 bachir; HH 48, 71 baqer; HI 66b; A66b // P478: BII 8a, LL 263(III) tāmür; KL 222 temur; HH 48, 88 tāmür; HI 66b; A66b // P479: BII 8b, LL 198(II) şişir; KL 22 schaschar; HH 48, 90 şişir; HI 67a; A67a // P480: BII 8b, LL 181(II) marcan; KL 22 mardschan; HH 48, 78 marjan; HI 67a; A67a // P481: BII 8b, LL 158(II), 261(III) qaş taş; KL 22 chasch tasch; HH 48, 95 qaş taş; HI 67a; A67a // P482: BII 8b, LL 151(II) çäkü; KL 22 tscheku; HH 48, 82 çägü; HI 67a; A67a // P483: BII 8b, LL 167(II) qobıq; KL 22 chubich; HH 48, 96 qubeq; HI 67b; A67b // P484: BII 8b, LL 144(II) bolur; KL 22 bolor; HH 48, 72 bolur; HI 67b; A67b // P485: BII 8b, LL 151(II) çäpingir; KL 22 tschäbingir; HH 48, 82 çäbinkir; HI 67b; A67b // P486: BII 8b, LL 128(II) almas; KL 22 almas; HH 48, 67 almas; HI 67b; A67b // P487: BII 9a, LL 144(II) bolut, KL ---; HH 48, 72 bolot; HI 68a; A68a // P488: BII 9a, LL 184(II) naçıur (= naçıwar); KL 22 natschiur; HH 48, 79 naçewar; HI 68a; A68a // P489: BII 9a, LL 195(II) sibsingir; KL 22 sibsingir; HH 48, 83 sipsingir; HI 68a; A68a // P490: BII 9a, LL 175(II) könüg suv; KL ---; HH 48, 77 künüuk suw; HI 68a; A68a // P491: BII 9a, LL 259(III) tana; KL 22 tana; HH 48, 85 tana; HI 68b; A68b // P492: BII 9a, LL 279(III) yaqut taş; KL 23 yakut tasch; HH 48, 91 yaqut taş; HI 68b; A68b //

Yin-Chuan-Mên
(Gıda Bölümü)

P493 sorma	so-êrh-ma	鎖兒麻	chiu	酒
P494 aş	a-shih	阿失	fan	飯
P495 tügi	t'u-chi	土兒	mi	米
P496 âl	ê	額	jou	肉
P497 yay	ya	呀	yu	油
P498 tuz	t'u-ssü	克思	yen	鹽
P499 laqş-a	la-sha	喇沙	mien	麵
P500 sirkä	hsi-êrh-kê	洗兒克	ts'u	醋
P501 ça	ch'a	察	ch'a	茶
P502 şorba	shu-êrh-po	淑兒伯	t'ang	湯
P503 yig	i	亦	shêng	生
P504 bışıq	pi-shih	必失	shu	熟
P505 sıyıq	hsi-i	洗兒	hsi	稀
P506 qoyuq	k'u-yu	苦欬	ch'ou	稠
P507 sirkä	hsi-êrh-k'ê	洗兒克	suan	酸
P509 talqan	t'an-han	坦罕	ch'ao-mien	炒麵
P510 ötmäk	wu-ma	兀麻	shao-ping	燒餅
P511 şigüsün	shou-tsun	守尊	hsia-ch'êng	下程
P512 çibıyan	ch'ê-pi-yen	尺必烟	tsu-wei	滋味

P493: BII 10a, LL 196(II) sorma; KL 23 surma; HH 48, 83 sorma (sürmä); HI 69a; A69a // P494: BII 10a, LL 132(II) aş; KL 23 asch; HH 48, 69 aş; HI 69a; A69a // P495: BII 10a, LL 271(III) tügi; KL 23 tükü; HH 49, 88 tögü; HI 69b; A69b // P496: BII 10a, LL 136(II) âl; KL 23 et; HH 49, 97 âl; HI 69b; A69b // P497: BII 10a, LL 277(III) yay; KL 23 yach; HH 49, 91 yay; HI 69b; A69b // P498: BII 10a, LL 270(III) tuz; KL 23 tus; HH 49, 88 tuz; HI 69b; A69b // P499: BII 10b, LL 179(II) laqş-a; KL 23 lachscha; HH 49, 78 laqşa-a; HI 70a, A70a // P500: BII 10b, LL 195(II) sirkä; KL 23 sirke; HH 49, 83 sirkä; HI 70a, A70a // P501: BII 10b, LL 148(II) ça; KL 23 tscha; HH 49, 81 ça; HI 70a; A70a // P502: BII 10b, LL 199(II) şorba; KL 23 schurba; HH 49, 90 şorpa; HI 70a; A70a // P503: BII 10b, LL 284(III) yig; KL 23 yich; HH 49, 92 yik; HI 70b; A70b // P504: BII 10b, LL 141(II) bışıq; KL 23 baschich; HH 49, 71 beşeq; HI 70b; A70b // P505: BII 10b, LL 194(II) sıyıq; KL 23 siyich; HH 49, 83 seyeq (suyuq); HI 70b; A70b // P506: BII 10b, LL 168(II) qoyuq; KL 23 chuyuch; HH 49, 96 quyuyq; HI 70b; A70b // P507: BII 11a, LL 195(II) sirkä; KL 23 sirke; HH 49, 83 sirkä; HI 71a, A71a // P508: BII 11a, LL 199(II) şor tarqa; KL 23 schour tarcha; HH 49, 90 şor tarq-a; HI 71a; A71a // P509: BII 11a, LL 258(III) talqan; KL 23 talchan; HH 49, 85 talqan; HI 71a; A71a // P510: BII 11a, LL 190(II) ötmäk; KL 23 ütümäk; HH 49, 98 ötmäk; HI 71a; A71a // P511: BII 11a, LL 197(II) şigüsün; KL 23 schikussun; HH 49, 90 şiküsün; HI 71b; A71b // P512: BII 11a, LL 151(II) çibıyan; KL 23 tschibian; HH 49, 81 çibıyan; HI 71b; A71b //

Wên-Shih-Mên
(Yazılar Bölümü)

P513 nom	nuan	煖	ching	經
P514 bitig	pi-tê	必的	shu	書
P515 tobçıyan	t'u-ch'ê-yen	土尺烟	shih	史
P516 çayısı	ch'a-chi	察即	ts'ê	冊
P517 qayat	ha-ha	哈哈	chih	紙
P518 mākā	mo-k'ê	脉克	mo	墨
P519 kilām	ch'i-lan	起開	pi	筆
P520 mākā-lik	mo-k'ê-li	脉克力	yen	硯
P521 bitig	pi-tê	必的	wên	文
P522 bölük	pu-lu	卜	chang	童
P523 biltürgülük	ping-tou-êrh-ku-lu	兵都克古禄	ch'ih-shu	勅書
P524 yarlıy	ya-êrh-li	呀兒力	shêng-chih	聖旨
P525 bitig-niñ	pi-tê-ning	必的停		
yörüg-i	yü-lu-chi	羽禄儿	wên-i	文義
P526 tuñqul bitig	t'ung-kuan pi-tê	統貫必的	pang-wên	榜文

P513: BII 12a, LL 185(II) nom; KL 23 nom; HH 49, 79 nom; HI 72a; A72a // P514: BII 12a; LL 143(II) bitig; KL 23 bidik; HH 49, 71 bitig; HI 72a; A72a // P515: BII 12a, LL 265(III) tobçıyan; KL 23 tubtschian; HH 49, 87 tupçeyan; HI 72b; A72b // P516: BII 12a, LL 149(II) çayısı; KL 23 tschachsi; HH 49, 82 çaqze; HI 72b; A72b // P517: BII 12a, LL 160(II) qayat; KL 23 chachd; HH 49, 95 qayat (qayaz); HI 72b; A72b // P518: BII 12a, LL 182(II) mākā; KL 23 meke; HH 49, 79 mākā; HI 72b; A72b // P519: BII 12b, LL 173(II) kilām; KL 23 kilam; HH 49, 96 kilām; HI 73a; A73a // P520: BII 12b, LL 182(II) mākā-lik; KL 23 mekelik; HH 49, 79 māklig; HI 73a; A73a // P521: BII 12b, LL 143(II) bitig; KL 23 bidik; HH 49, 71 bitig; HI 73a; A73a // P522: BII 12b, LL 144(II) bölük; KL 23 bölük; HH 49, 73 bötök (bölük); HI 73a; A73a // P523: BII 12b, LL 142(II) biltürgülük; KL 23 bildurguluk; HH 49, 71 bildürgülük; HI 73b; A73b // P524: BII 12b, LL 281(III) yarlıy; KL 24 yarlich; HH 50, 91 yarleq; HI 73b; A73b // P525: BII 12b, LL 143(II), 287(III) bitig-ning yörüg-i; KL 24 bidik ning yuruki; HH 50, 71 bitig-ning yürügi; HI 73b; A73b // P526: BII 12b, LL 143(II), 270(III) tungqul bitig; KL 24 tungkul bidik; HH 50, 86 tongqul bitig; HI 73b; A73b //

P527 bitig oqı	pi-tê wu-hei	必的兀黑	tu-shu	讀書
P528 bitig uşik	pi-tê wu-shih	必的兀失	hsieh-tzu	寫字
P529 bitig-niñ	pi-tê-ning	必的係	tso-wên	作文
yaraşturup	ya-la-shih-tou-lu	呀喇失都魯	tso-lzu	雜字
P530 sayurt bitig	san-k'u-êrh pi-tê	傘庫兒必的	i-wên-shu	譯文書
P531 bitig aqtardı	pi-tê a-la-êrh-tê	必的阿答兒的	tu tsa-tzu	讀雜字
P532 sayurt bitig	san-k'u-êrh pi-tê	傘庫兒必的		
oqı	wu-hei	兀黑		

P527: BII 13a, LL 143, 186(II) bitig oqı; KL 24 bidik uchi; HH 50, 72 bitig oqe; HI 74a; A74a //
P528: BII 13a, LL 143(II), 276(III) bitig uşik; KL 24 bidik uschik; HH 50, 72 bitig õşik; HI 74a;
A74a // P529: BII 13a, LL 143(II), 281(III) bitig-ning yaraşturup; KI 24 bidik ning yarasch durup; HH
50, 71 bitig-ning yaraşturup; HI 74a; A74a // P530: BII 13a, LL 191(II) sayurt bitig; KI 24 sachurd
bidik; HH 50, 83 sayurt bitig; HI 74a; A74a // P531: BII 13a, LL 127, 143(II) bitig aqtardı; KI 24
bidik achtardy; HH 50, 71 bitig aqtarde; HI 74b; A74b // P532: BII 13a, LL 143, 186, 191(II) sayurt
bitig oqı; KL 24 sachurd bidik uchi; HH 50, 83 sayurt bitig oqe; HI 74b; A74b //

Fang-Yü-Mên
(Taraf Yön Bölümü)

P533 öndün	wêng-tun	肅敦	tung	東
P534 kâdin	k'ê-ting	克丁	hsi	西
P535 kündün	k'un-ting	坤丁	nan	南
P536 taydın	t'a-ting	塔丁	pei	北
P537 sol	suan	肅	tso	左
P538 oñ	wêng	翁	yu	右
P539 tapuyında	t'a-pu-hên-ta	塔卜恨答	ch'ien	前
P540 soñr-a	sung-ch'i-la	聳起唻	hou	後
P541 üstün	yü-ssü-tun	玉思敦	shang	上
P542 altın	an-ting	俺丁	hsia	下
P543 içkâri	i-ch'ê-k'ê-li	以尺克力	nei	內
P544 taşqarı	t'a-shih-ha-li	塔失哈力	wai	外
P545 arasında	a-la-hsin-ta	阿喇信答	chung-chien	中間
P546 tört bulun	t'u-êrh pu-lung	虎兒卜隆	ssü-yü	四隅
P547 tört sarı	t'u-êrh sa-li	虎兒撒力	ssü-fang	四方
P548 sâkiz yañaq	sai-ch'i-ssü yang-a	塞乞思養	pa-mien	八面

P533: BII 14a, LL 189(II) öngdün; KL 24 ündun; HH 50, 98 öngdün; HI 75a; A75a // **P534:** BII 14a, LL 171(II) kâdin; KL 24 kedin; HH 50, 76 kâdin; HI 75a; A75a // **P535:** BII 14a, LL 178(II) kündin; KL 24 kündun; HH 50, 77 kündin; HI 75b; A75b // **P536:** BII 14a, LL 257(III) taydın; KL 24 tachdın; HH 50, 86 tayden; HI 75b; A75b // **P537:** BII 14a, LL 195(II) sol; KL 24 sul; HH 50, 83 sol; HI 75a; A75a // **P538:** BII 14a, LL 187(II) ong; KL 24 ung; HH 50, 80 ong; HI 75a; A75a // **P539:** BII 14b, LL 260(III) tapuqında; KL 24 tabuchinda; HH 50, 84 tabuyenda; HI 76a, A76a // **P540:** BII 14b, LL 195(II) songr-a; KL 24 songira; HH 50, 83 songer-a; HI 76a; A76a // **P541:** BII 14b, LL 276(III) üstün; KL 24 üsdun; HH 50, 98 üstün; HI 76a; A76a // **P542:** BII 14b, LL 128(II) altın; KL 24 eldin; HH 50, 67 alden; HI 76a; A76a // **P543:** BII 14b, LL 155(II) içkâri; KL 24 itchkeri; HH 50, 75 içkâri; HI 76b, A76b // **P544:** BII 14b, LL 261(III) taşqarı; KL 24 taschchari; HH 50, 85 taşqare; HI 76b; A76b // **P545:** BII 14b, LL 130(II) arasında; KL 24 arassindé; HH 50, 68 arasenda; HI 76b; A76b // **P546:** BII 14b, LL 146(II), 269(III) tört bulung; KL 24 tört bulung; HH tört bulung; HI 76b; A76b // **P547:** BII 15a, LL 192(II), 269(III) tört sarı; KL 24 tört sarı; HH 50, 88 tört sare; HI 77a; A77a // **P548:** BII 15a, LL 193(II), 280(III) sâkiz yangaq; KL 24 sâkis yangaq; HH 50, 84 sekiz yangaq; HI 77a; A77a //

Shêng-Sê-Mên
(Renkler Bölümü)

P549 kök	k'ê	汚	ch'ing	青
P550 sarıy	sa-li	撒力	huang	黃
P551 kızıl	ch'i-hsin	起新	ch'i	赤
P552 yurūñ	yü-lung	羽隆	pai	白
P553 qara	ha-la	哈喇	hei	黑
P554 al	an	俺	hung	紅
P555 sāngäri	san-k'ê-li	傘克力	lan	藍
P556 yaşıl	ya-shên	呀深	lü	綠
P557 şipgin	shih-chin	失斤	tzu	紫
P558 sıdam	hsi-tan	洗丹	su	素
P559 ala	a-la	阿喇	hua	花
P560 çöpşig	shuo-shih	朔失	t'ao-hung	桃紅
P561 şâmşâ öñlög	shan-shê wêng-lu	閃設翁禄	shan-sê	閃色
P562 çigil çaqlı	ch'ê-chin ch'a-hên	尺千察根	yen-sê	艷色
P563 soyun-niñ	su-k'un-ning	蘇坤信		
yurūñ	yü-lung	羽隆	ts'ung-pai	葱白
P564 tal-niñ sarıy	t'an-ning sa-li	坦寧撒力	liu-huang	柳黃
P565 tal-niñ kök	t'an-ning k'ê	坦寧污	liu-ch'ing	柳青
P566 öñlög	wêng-lu	翁禄	yen-sê	顏色

P549: BII 16a, LL 174(II) kök; KL 24 kük; HHH 51, 77 kök; HI 78a, A78a // **P550:** BII 16a, LL 193(II) sarıy; KL 24 sarich; HH 51, 83 sareq; HI 78a; A78a // **P551:** BII 16a, LL 167(II) qızıl; KL 24 kysyl; HH 51, 95 qezel; HI 78b; A78b // **P552:** BII 16a, LL 288(III) yurūñ; KL 24 yurung; HH yorung; HI 78b; A78b // **P553:** BII 16a, LL 162(II) qar-a; KL 24 chara; HH 51, 94 qar-a; HI 78b; A78b // **P554:** BII 16a, LL 128(II) al; KL 24 al; HH 51, 67 al; HI 78b; A78b // **P555:** BII 16b, LL 194(II) sāngäri; KL 24 yangkari; HH 51, 84 sāngkärri; HI 79a; A79a // **P556:** BII 16b, LL 282(III) yaşıl; KL 24 yaschil; HH 51, 91 yaşıl; HI 79a; A79a // **P557:** BII 16b, LL 198(II) şipkin; KL 24 schibkin; HH 51, 90 şipkin; HI 79a; A79a // **P558:** BII 16b, LL 194(II) sidam; KL 24 sidam; HH 51, 83 sidam; HI 79a; A79a // **P559:** BII 16b, LL 128(II) ala; KL 24 ala; HH 51, 67 ala; HI 79b; A79b // **P560:** BII 16b, LL 154(II) çöpşig; KL 24 tschübschik; HH 51, 82 çöpşik; HI 79b; A79b // **P561:** BII 16b, LL 190, 197(II) şâm-şâ öñlög; KL 24 scham scha unluk; HH 51, 90 şâmşâ öñlög; HI 79b; A79b // **P562:** BII 16b, LL 149, 153(II) çigil çaqlı; KL 25 tschikil tschakil; HH 51, 81 çigil çayel; HI 79b; A79b // **P563:** BII 17a, LL 195(II), 288(III) soyun-niñ yurūñ; KL 25 ssuchun ning yurung; HH 51, 84 soyun-neng yorung; HI 80a; A80a // **P564:** BII 17a, LL 193(II), 258(III) tal-niñ sarıy; KL 25 tal ning sarich; HH 51, 85 tal-neng sareq; HI 80a; A80a // **P565:** BII 17a, LL tal-niñ kök; KL 25 tal ning kük; HH 51, 85 tal-neng kök; HI 80a; A80a // **P566:** BII 17a, LL 190 öñlög; KL 25 önluk; HH 51, 90 öñlög; HI 80a; A80a //

Shu-Mu-Mên

(Sayılar Bölümü)

P567 bir	pi-érh	必兒	i	一
P568 iki	i-chi	兒	érh	二
P569 üç	yü-ch'ê	玉尺	san	三
P570 dört	t'u-érh	禿兒	ssü	四
P571 biş	pi-shih	必失	wu	五
P572 altı	an-té	俺箇	liu	六
P573 yiti	i-té	以的	ch'i	七
P574 sâkiz	sai-ch'i-ssü	塞乞思	pa	八
P575 toquz	t'u-k'u-ssü	土庫惡	chiu	九
P576 on	wan	灣	shih	十
P577 bir on	pi-érh wan	必兒灣	i-shih	一十
P578 yigirmi	i-ch'i-érh-mi	以起兒密	érh-shih	二十
P579 otuz	wu-tou-ssü	五都思	san-shih	三十
P580 qırq	ch'i-la	起喇	ssü-shih	四十
P581 ällig	an-li	俺力	wu-shih	五十
P582 altmış	an-té-mi-shih	俺的密失	liu-shih	六十
P583 yitmış	i-té-mi-shih	以的密失	ch'i-shih	七十

P567: BII 18a, LL 142(II) bir; KL 25 bir; HH 51, 71 bir; HI 81a; A81a // P568: BII 18a, LL 156(II) iki; KL 25 iki; HH 51, 74 iki; HI 81a; A81a // P569: BII 18a; LL 275(III) üç; KL 25 Ütsch; HH 51, 98 üç; HI 81b; A81b // P570: BII 18a, LL 269(III) dört; KL 25 tört; HH 51, 88 tört; HI 81b; A81b // P571: BII 18a, LL 142(II) biş; KL 25 bisch; HH 51, 72 biş; HI 81b; A81b // P572: BII 18a, LL 128(II) altı; KL 25 alty; HH 51, 67 alte; HI 81b; A81b // P573: BII 18b, LL 286(III) yiti; KL 25 yidi; HH 51, 92 yiti; HI 82a; A82a // P574: BII 18b, LL 193(II) sâkiz; KL 25 sekis; HH 52, 84 sâkiz; HI 82a; A82a // P575: BII 18b, LL 266(II) toquz; KL 25 tochus; HH 52, 86 toquz; HI 82a; A82a // P576: BII 18b, LL 187(II) on; KL 25 on; HH 52, 80 on; HI 82a; A82a // P577: BII 18b, LL 144, 187(II) bir on; KL 25 bir on; HH 52, 71 bir on; HI 82b; A82b // P578: BII 18b, LL 285(III) yigirmi; KL 25 ıgirmi; HH 52, 74 ıgirmi; HI 82b; A82b // P579: BII 18b, LL 189(II) otuz; KL 25 otus; HH 52, 80 otuz; HI 82b; A82b // P580: BII 18b, LL 166(II) qırq; KL 24 chirch; HH 52, 96 qerq; HI 82b; A82b // P581: BII 19a, LL 134(II) ällig; KL 25 ellik; HH 52, 97 ällik; HI 83a; A83a // P582: BII 19a, LL 129(II) altmış; KL 25 altmisch; HH 52, 67 altmësh; HI 83a; A83a // P583: BII 19a, LL 286(III) yitmış; KL 25 yitmisch; HH 52, 92 yitmış; HI 83a; A83a //

P584 sâkiz on	sai-ch'i-ssü wan	塞乞思灣	pa-shih	八十
P585 toquz on	t'u-k'u-ssü wan	土庫思灣	chiu-shih	九十
P586 yuz	yü-ssü	玉思	pai	百
P587 miñ	min	民	ch'ien	千
P588 tümän	t'u-man	土蠻	wan	萬
P589 kolti	k'uan-tê	款由	i	億
P590 nayut	na-yü	那欲	chao	兆
P591 sitir	hsi-tê-êrh	洗的兒	liang	兩
P592 batman	pa-man	把蠻	ching	斤
P593 sanin	sa-rung	撒寧	shu	數
P594 nâçä	na-ch'ê	那扯	chi	幾
P595 baqir	pa-hei-êrh	把黑兒	ch'ien	錢
P596 nâçä on	na-ch'ê wan	那扯灣	chi-shih	幾十
P597 nâçä yuz	na-ch'ê yü-ssü	那扯玉思	chi-pai	幾百
P598 sanayuluqsuz	sa-na-ku-lu- hsüeh-ssü	撒那古祿 雪兒	wu-shu	無數

P584: BII 19a, LL 193(II) sâkiz on; KL sekis on; HH 52, 84 sâkiz on; HI 83a; A83a // P585: BII 19a, LL 266(III) toquz on; KL 25 tochus on; HH 52, 86 toquz on; HI 83b; A83b // P586: BII 19a, LL 288(III) yuz, KI 25 yus; HH 52, 93 yüz; HI 83b; A83b // P587: BII 19a, LL 183(II) ming; KL 25 ming; HH 52, 78 ming; HI 83b; A83b // P588: BII 19a, LL 271(III) tümän; KL 25 tümen; HH 52, 88 tümän; HI 83b; A83b // P589: BII 19b, LL 175(II) kolti; KL 25 kuldy; HH 52, 77 köldi, HI 84a; A84a // P590: BII 19b, LL 185(II) nayut; KL 25 niüt; HH 52, 79 nayot; HI 84a; A84a // P591: BII 19b, LL 195(II) sitir; KL 25 sidir; HH 52, 83 sidir; HI 84a; A84a // P592: BII 19b, LL 140(II) batman; KL 25 batman; HH 52, 70 batman; HI 84a; A84a // P593: BII 19b, LL 192(II) sanin; KL 25 sanin; HH 52, 82 sanen; HI 84b; A84b // P594: BII 19b, LL 185(II) nâçä; KL 25 natscha; HH 52, 80 nâçä; HI 84b; A84b // P595: BII 19b, LL 137(II) baqir; KL 25 bachyr; HH 52, 70 bayer, HI 84b, A84b // P596: BII 19b, LL 185, 187(II) nâçä on; KL 25 natscha on; HH 52, 80 nâçä on; HI 84b; A84b // P597: BII 20a, LL 185(II), 288(III) nâçä yuz; KL 25 natscha yus; HH 52, 80 nâçä yüz; HI 85a; A85a // P598: BII 20a, LL 192(II) sanayuluqsuz; KL 25 sanachuluchsus; HH 52, 82 sanaq uluqsuz; HI 85a; A85a //

Jên-Shih-Chien-T'ung-Yung-Mên

(İnsan Faaliyetleri ve Genel Konular Bölümü)

P599 sâvinç	sai-wên-ch'ê	鹽問尺	hsi	喜
P600 çımat	ch'ê-ma	尺麻	nu	怒
P601 qayyu	k'ai-hu	慨呼	yu	憂
P602 māñi	mang-chi	莽几	lê	樂
P603 buşuş	pu-shu-shih	卜淑	ch'ou	愁
P604 āngā	an-k'ê	俺克	k'u	苦
P605 yori	yüch-li	悅力	hsing	行
P606 turayın	t'u-la-yin	土喇因	chu	住
P607 olur	wu-lu-êrh	兀禄兒	tso	坐
P608 yat	ya	呀	wo	卧
P609 öpkälâp	ao-po-k'ê-la	傲伯克忌	nao	惱
P610 yamanlap	ya-man-la	牙滿喇	kuai	快
P611 kül	hsun	割	hsiao	笑
P612 sıyţap yıyţap	hsi-ta i-la	洗苔以喇	k'u	哭
P613 sâkrip	sai-li	塞力	t'iao	跳
P614 buqdi	pu-tê	卜的	wu	舞
P615 yûkûn	yü-kung	羽恭	pai	拜

P599: BII 21a, LL 194(II) sâvinç; KL 25 sawintsch; HH 52, 84 sâwinç; HI 86a; A86a // P600: BII 21a, LL 152(II) çımat; KL 25 tschimat; HH 52, 81 çemat; HI 86a, A86a // P601: BII 21a, LL 160(II) qaiyu; KL 25 chaichu; HH 52, 95 qayyu; HI 86b; A86b // P602: BII 21a, LL 182(II) māñi; KL 25 mangi; HH 52, 79 mange; HI 86b; A86b // P603: BII 21a, LL 147(II) buşuş; KL 25 buschusch; HH 52, 72 boşuş; HI 86b; A86b // P604: BII 21a, LL 134(II) āngā(k); KL 26 amke; HH 53, 97 āngā; HI 86b, A86b // P605: BII 21b, LL 287(III) yori; KL 26 yuri; HH 53, 93 yüri; HI 87a; A87a // P606: BII 21b, LL 270(III) turayın; KL 26 turayın; HH 53, 87 turayen; HI 87a, A87a // P607: BII 21b, LL 187(II) olur; KL 26 ulur; HH 53, 80 olur; HI 87a; A87a // P608: BII 21b, LL 282(III) yat-; KL 26 yat; HH 53, 91 yat; HI 87a; A87a // P609: BII 21b, LL 190(II) öpkälâp; KL 26 öbkelab; HH 53, 98 öpkälâp; HI 87b; A87b // P610: BII 21b, LL 280(III) yamanlap; KL 26 yamanlab; HH 53, 90 yamanlap; HI 87b; A87b // P611: BII 21b, LL 177(II) kül-; KL 26 kül; HH 53, 77 kül; HI 87b; A87b // P612: BII 21b, LL 194(II) sıyţap yıyţap; KL 26 sichţab, yichţab; HH 53, 83 seyţap yeyţap; HI 87b; A87b // P613: BII 22b, LL 193(II) sâkrip; KL 26 sekrib; HH 53, 84 sâkrip; HI 88a; A88a // P614: BII 22b, LL 147(II) bûdi; KL 26 buchdy; HH 53, 73 buqte; HI 88a; A88a // P615: BII 22b, LL 288(III) yûkûn; KL 26 yukun; HH 53, 93 yûkûn; HI 88a; A88a //

P616 çok	shuo	朔	kui	跪
P617 işit	i-shih	以失	t'ing	聽
P618 körüp	k'u-lu	苦祿	k'an	看
P619 yaqşı	ya-shih	牙失	hao	好
P620 yaman	ya-man	牙蠻	tai	歹
P621 bar ärki	pa-êrh a-êrh-chi	把兒阿兒几	yu	有
P622 yoq	yüeh	約	wu	無
P623 ärür	ê-lu-êrh	額	shih	是
P624 ärmáz	a-êrh-ma-ssü	阿兒麻思	fei	非
P625 yal'yan	yen-han	顏罕	hsü	虛
P626 mayat	ma-ha	馬哈	shih	實
P627 amasıñır	a-ma-hsing-ch'i-êrh	阿麻省乞兒	chên	真
P628 bızqınlap	pi-ssü-hên-la	必思恨喇	chia	假
P629 yıyp	i-hei	以黑	shou	收
P630 qodup	k'u-t'o	苦託	fang	放
P631 tälīm	t'ê-lin	忒林	to	多
P632 az	a-ssü	阿思	shao	少
P633 bärkä	po-êrh-k'ê	伯兒克	nan	難

P616: BII 22b, LL 154(II) çok-; KL 26 tschük; HH 53, 82 çok; HI 88a; A88a // P617: BII 22b, LL 158(II) işit-; KL 26 ishit; HH 53, 75 işit; HI 88b, A88b // P618: BII 22b, 176(II) körüp; KL 26 kürub; HH 53, 78 körüp; HI 88b; A88b // P619: BII 22b, LL 278(III) yaqşı; KL 26 yachschi; HH 53, 92 yaqše; HI 88b; A88b // P620: BII 22b, LL 280(III) yaman; KL 26 yaman; HH 53, 90 yaman; HI 88b; A88b // P621: BII 22a, LL 138(II) bar ärki; KL 26 bar, irki; HH 53, 70 bar ärki; HI 89a; A89a // P622: BII 22a, LL 286(III) yoq; KL 26 yoch; HH 53, 93 yoq; HI 89a; A89a // P623: BII 22a, LL 134(II) ärür; KL 26 erur; HH 53, 97 ärür; HI 89a; A89a // P624: BII 22a, LL 134(II) ärmáz; KL 26 armas; HH 53, 97 ärmáz; HI 89a; A89a // P625: BII 22a, LL 279(III) yal'yan; KL 26 yalchan; HH 53, 90 yal'yan; HI 89b; A89b // P626: BII 22a, LL 180(II) mayat; KL 26 machat; HH 53, 78 maqat; HI 89b; A89b // P627: BII 22a, LL 129(II) amasıñır; KL 26 amasinkir; HH 53, 68 amasenger; HI 89b; A89b // P628: BII 22a, LL 141(II) bızqınlap; KL 26 bis'chañlab; HH 53, 71 bez'yenlap; HI 89b; A89b // P629: BII 23a, LL 283(III) yıyp; KL 26 yichib; HH 53, 92 yeyp; HI 90a; A90a // P630: BII 23a, LL 167(II) qodup; KL 26 chudub; HH 53, 96 qodup; HI 90a; A90a // P631: BII 23a, LL 262(II) tälīm; KL 26 telim; HH 53, 96 talem; HI 90a; A90a // P632: BII 23a, LL 133(II) az; KL 26 as; HH 53, 69 az; HI 90a; A90a // P633: BII 23a, LL 140(II) bärkä; KL 26 berke; HH 53, 73 bärkä; HI 90b; A90b //

P634 oñay	wêng-kai	翁族	i	易
P635 öcip	wu-ch'ê	兀尺	tsou	奏
P636 üz-ä	wu-sa	兀撒	ch'ang	常
P637 bädük	pa-tou	把都	ta	大
P638 kiçig	ch'i-ch'ê	起尺	hsiao	小
P639 tärin	t'a-lin	塔林	shên	深
P640 yalpaq	yen-pa	眼把	ch'ien	淺
P641 täbräp	tê-po-la	得伯喇	tung	動
P642 şük bolup	shu po-lu	淑卜禄	ching	靜
P643 tärs	t'a-êrh-ssü	塔兒思	hsieh	斜
P644 köni	k'u-ni	苦泥	chêng	正
P645 qalın	ha-lin	哈林	hou	厚
P646 yuq-a	yü-ha	羽哈	po	薄
P647 uzun	wu-tsun	兀尊	ch'ang	長
P648 qısqaq	ch'i-ssü-ha	起思哈	tuan	短
P649 omaq	wu-ma	兀麻	hsing	姓
P650 at-ı	a-tê	阿的	ming	名
P651 qamay	ha-ma	哈麻	chu	諸

P634: BII 23a, LL 187(II) ongai; KL 26 ungai; HH 53, 80 ongay; HI 90b; A90b // P635: BII 23a, LL 189(II) öcip; KL 26 ütschib; HH 53, 98 öcip; HI 90b; A90b // P636: BII 23a, LL 276(III) üz-ä; KL 26 üsa; HH 53, 98 özä; HI 90b; A90b // P637: BII 23b, LL 140(II) bädük; KL 26 bedük; HH 54, 73 bädük; HI 91a; A91a // P638: BII 32b, LL 173(II) kiçig; KL 26 kitschik; HH 54, 76 kiçik; HI 91a; A91a // P639: BII 23b, LL 263(III) tärin; KL 26 taring; HH 54, 88 tärin; HI 91a; A91a // P640: BII 23b, LL 279(III) yalpaq; KL 26 yalbach; HH 54, 90 yalpaq; HI 91b; A91a // P641: BII 23b, LL 262(III) täbräp; KL 26 tebräb; HH 54, 87 täbräp; HI 91b; A91b // P642: BII 23b, LL 199(II) şük bolup; KL 26schuk bulup; HH 54, 90 şük bolup; HI 91b; A91b // P643: BII 23b, LL 264(III) tärs; KL 26 tars; HH 54, 88 tärs; HI 91b; A91b // P644: BII 23b, LL 175(II) köni; KL 26 kōni; HH 54, 77 kōni; HI 91b; A91b // P645: BII 24a, LL 161(II) qalın; KL 26 chalyn; HH 54, 94 qalen; HI 92a; A92a // P646: BII 24a, LL 287(III) yuq-a; KL 26 yucha; HH 54 yuq-a; HI 92a; A92a // P647: BII 24a, LL 275(III) uzun; KL 26 usun; HH 54, 89 uzun; HI 92a; A92a // P648: BII 24a, LL 166(II) qısqaq; KL 26 chis'chach; HH 54, 95 qesqaq; HI 92a; A92a // P649: BII 24a, LL 187(II) omaq; KL 26 umach; HH 54, 80 omaq; HI 92b; A92b // P650: BII 24a, LL 132(II) atı; KL 26 adi; HH 54, 69 ate; HI 92b; A92b // P651: BII 24a, LL 161(II) qamay; KL 26 chamach; HH 54, 94 qamaq; HI 92b; A92b //

P652 yamay	ya-ma	呀麻	pu	補
P653 t(a)ñri	t'êng-kê-li	騰克力		
örtünmiş	wu-êrh-tun-mi-shih	兀兒致密失	tien-fu	天覆
P654 yir köndürmiş	yeh-êrh	葉兒		
	k'un-tou-êrh-mi-shih	坤都兒密失	ti-tsai	地載
P655 biltürsün	ping-tou-êrh-tsun	兵都兒尊	hsiao-yü	曉諭
P656 inçlântürmiş	ying-ch'ê-lan-tou	影尺閑眷		
	-êrh-mi-shih	兒密失	fu-an	撫安
P657 çärig-ni taplap	ch'ê-li-ni tan-la	扯力泥膽喇	ai-chün	愛軍
P658 il kün-ni asırap	yin-k'un-ni a-hsi-la	因坤泥訶夕喇	hsi-min	惜民
P659 käsätgü	k'ê-sai-ku	克塞孤	chin-yüeh	禁約
P660 qoşılayu	k'u-shih-la-hu	苦失喇呼	k'ao-shih	考試
P661 soyurqap	so-yüeh-êrh-ha	瑣約兒哈	shang-tz'u	賞賜
P662 toy birdi	t'ui pi-êrh-tê	推必兒的	tz'u-yen	賜宴
P663 birlä amıraq	pi-êrh-la	必兒喇		
boldı	a-mi-la pan-tê	阿米板的	hê-hao	和好
P664 tiläptür	t'i-la-tou-êrh	體喇都兒	ch'i-l'ao	乞討
P665 başlap	pa-shih-la	把失喇	yin-ling	引領

P652: BII 24a, LL 279(III) yamay; KL 26 yamach, HH 54, 90 yamaq; HI 92b; A92b // P653: BII 24b, LL 190(II) 265(II) tñgri örtünmiş; KL 26 tñgri ürdunmesch; HH 54, 88 t(a)ngri ördünmiş; HI 93a; A93a // P654: BII 24b, LL 175(II), 286(III) yir köndürmiş; KL 26 yir gündurmesch; HH 54, 92 yir köndürmiş; HI 93a; A93a // P655: BII 24b, LL 142(II) biltürsün, KL 27 bildursun; HH 54, 71 bildürsün; HI 93a; A93a // P656: BII 24b, LL 157(II) inçlântürmiş; KL 27 intschlandurmesch; HH 54, 74 inçlândürmiş; HI 93a; A93a // P657: BII 24b, LL 151(II), 260(III) çärig-ni taplap; KL 27 tscharik ni tablab; HH 54, 87 çärik-ni täbläp; HI 93a; A93a // P658: BII 24b, LL 131, 156(II) il kün-ni asırap; KL 27 il kün ni assirab; HH 54, 74 il kün-ni aserap; HI 93b; A93b // P659: BII 24b, LL 173(II) käsätgü; KL 27 kessatku; HH 54, 76 käsätkü; HI 93b; A93b // P660: BII 24b, LL 168(II) qoşılayu; KL 27 kuschilachu; HH 54, 96 qoşelayu; HI 83b; A93b // P661: BII 25a, LL 191(II) soyurqap, KL 27 suyurchab; HH 54, 83 soyurqap; HI 94a; A94a // P662: BII 25a, LL 142(II), 266(III) toi birdi; KL 27 tuy birdi; HH 54, 86 toy birdi; HI 94a; A94a // P663: BII 25a, LL 129, 142(II) birlä amıraq boldı; KL 27 birla amirach boldı; HH 54, 71 birlä ameraq bolde; HI 94a; A94a // P664: BII 25a, LL 265(III) tiläptür, KL 27 tiläbdur; HH 54, 86 tiläptür; HI 94a; A94a // P665: BII 25a, LL 139(II) başlap; KL 27 baschlap; HH 54, 70 başlap; HI 94b; A94b //

P666 tartıp	t'a-êrh-tê	塔兒的	chin-kung	進貢
P667 inayat	i-na-ya	以那呀	yang-wang	仰望
P668 iş qatay'lap	i-shih ha-ta-ha-la	以失哈答哈喇	kuan-shih	管事
P669 tamya-ni	t'an-ha-ni	坦哈泥		
qatay'layu	ha-ta-ha-la-hu	哈答哈喇呼	chang-yin	掌印
P670 yumşap	yung-shê	永設	ch'ai-ch'ien	差遣
P671 yidārip saqlap	i-rê-li-sa-la	以得力撒喇	tsun-shou	遵守
P672 törü mä	t'u-lu ma ya-sa-ni	土祿麻牙撒泥		
yasaq-ni			li-fa	禮法
P673 çin kirtü	ch'en ch'i-êrh-tou	喚起兒都	ch'eng-shih	誠實
P674 iris qayas	i-li-ssü ha-ha-ssü	以力思哈哈思	k'ang-k'ai	慷慨
P675 bodun-ni yasap	pu-tung-ni ya-sa	卜東泥呀撒	hsiu-shên	修身
P676 isig özüng	i-hsi wu-sung	以夕兀松	hsing-ming	性命
P677 asta	a-ssü-ta	阿思答	hsiao-t'ing	消停
P678 бүтди	pu-tê	卜的	wan-ch'êng	完成
P679 al alday	an an-ta	安俺答	chien-chiao	奸狡
P680 qoşulup	k'u-shu-lu	苦淑祿	hun-tsa	混雜

P666: BII 25a, LL 261(III) tartıp; KL tartib; HH 54, 85 tartep; HI 94b; A94b // P667: BII 25a, LL 156 (II) inayat; KL 27 inyat; HH 54, 74 enayat; HI 94b; A94b // P668: BII 25a, LL 158, 164 (II) iş qatayalap; KL 27 isch chatachlap; HH 54, 75 iş qadaqalap; HI 94b; A94b // P669: BII 25b, LL 164(II), 259 (III) tamya-ni qatayalayü; KL 27 tamcha ni chatachlaku; HH 54, 84 tamya-ne qadaqalayü; HI 95a; A95a // P670: BII 25b, LL 288 (III) yumşap; KL 27 yumschab; HH 54, 93 yumşap; HI 95a; A95a // P671: BII 25b, LL 191 (II), 286 (III) yidārip saqlap; KL 27 yiterib sachlab; HH 55, 92 yidārip saqlap; HI 95a; A95a // P672: BII 25b, LL 269, 282 (III) törü mä yasaq-ni; KL 27 türua ma yassach ni; HH 55, 88 törü-mä yasaq-ne; HI 95a; A95a // P673: BII 25b, LL 152, 174 (II) çin kirtü; KL 27 tschin girdu; HH 55, 81 çin kirtü; HI 95b; A95b // P674: BII 25b, LL 157, 160 (II) iris qayas; KL 27 iris chachas; HH 55, 75 erez qaqaz; HI 95b; A95b // P675: BII 25b, LL 148 (II) budun-ni yasap, 282 (III) bodun-ni yasap; KL 27 budun ni yassab; HH 55, 72 budun-ne yasap; HI 95b; A95b // P676: BII 25b, LL 158, 190 (II) isig özüng; KL 27 isik uschung, HH 55, 75 isik usung; HI 95b; A95b // P677: BII 26a, LL 131 (II) asta; KL 27 asda; HH 55, 69 asta; HI 96a; A96a // P678: BII 26a, LL 148 (II) бүтди; KL 27 бүти; HH 55, 73 бүти; HI 96a; A96a // P679: BII 26a, LL 128 (II) al alday; KL 27 al aldach; HH 55, 67 al aldaq; HI 96a; A96a // P680: BII 26a, LL 168 (II) qoşulup; KL 27 chuschulib; HH 55, 96 qoşulup; HI 96a; A96a //

P681 cabdusun	cha-tou-tsun	扎都尊	yü-pei	預備
P682 yışın quv'ray	i-hên k'u-fa-la	以恨苦法喇	chü-hui	聚會
P683 bikäri	pi-k'ê-li	必克力	tsan-ch'ieh	暫且
P684 yaltandı cayladı	yen- tan-tê chai-la-tê	烟丹的窄喇的	to-pi	躲避
P685 çoy yalın	shuo ya-lin	綽呀林	wei-mêng	威猛
P686 basınıp	pa-hsi-ni	把夕泥	ch'i-ya	欺壓
P687 çıyay	ch'ê-kai	尺談	chien-nan	艱難
P688 osul simtay	ao-suan shêng-ta	狹酸者答	tai-to	怠惰
P689 söz-ni soruptur	hsüeh-ssü-ni	雪恩泥	yan-wên	言問
	su-lu-tou-êrh	速魯都兒		
P690 söz-ni yanıp	hsüeh-ssü-ni	雪恩泥	ying-ta	應答
ayıptur	ya-ni ai-i-tê-tou-êrh	泥雷亦的都兒		
P691 tapıy udıy	t'a-pi wu-t'o	塔必兀託	shih-fêng	侍奉
P692 qorqup	k'u-êrh-k'ê ai-ma-ni	苦兒課雷麻泥	chü-p'a	懼怕
aymanıp				
P693 talaş tåg	t'a-la-shih-tê	塔喇失得	hsiang-chêng	相爭

P681: BII 26a, LL —; KL 27 dschabdusun; HH 55, 75 jabdusun; HI 96b; A96b // P682: BII 26a, LL 171 (II), 284 (III) yışın quvaray; KL 27 yichin churvarach; HH 55, 92 yeyen quwaray; HI 96b; A96b // P683: BII 26a, LL 141(II) bikäri; KL 27 bukri; HH 55, 71 bikäri; HI 96b; A96b // P684: BII 26a, LL 149 (II), 279 (III) yaltandı çailadı; KL 27 yaldanty tschailadı; HH 55, 94 yaldande jaylade; HI 96b; A96b // P685: BII 26b, LL 153 (II), 279 (III) çoy yalın; KL 27 tschoch yalin; HH 55, 82 çoq yalen; HI 97a; A97a // P686: BII 26b, LL 139 (II) basınıb; KL 27 basinib; HH 55, 70 basenep; HI 97a; A97a // P687: BII 26b, LL 152 (II) çıyay; KL 27 tschichai; HH 55, 81 çeyay; HI 97a; A97a // P688: BII 26b, LL 188, 194 (II) osul simtay; KL 27 ussul simdach; HH 55, 80 osol semdaq; HI 97a; A97a // P689: BII 26b, LL 196 (II) söz-ni sorup-tur; KL sös-ni surubdur; HH 55, 84 söz-ni suroptur; HI 97b; A97b // P690: BII 26b, LL 133, 197 (II) söz-ni yanıp ayıptur; KL 27 sös-ni yanib yidıpdur; HH 55, 84 sös-ni sanep eyteptur; HI 97b; A97b // P691: BII 26b, LL 260, 273 (III) tapıy udıy; KL 27 tabik uduk; HH 55, 84 tabeq otoq; HI 97b; A97b // P692: BII 26b, LL 127, 168 (II) qorqup aimanıp; KL 27 churchub imanib; HH 55, 96 qurqup aymanep; HI 97b; A97b // P693: BII 27a, LL 258, 262 (III) talaş tåg; KL 27 talasch der; HH 55, 84 talaştk; HI 99a; A98a //

P694 oyna	wai-na	歪那	hsi-shua	戲耍
P695 indi	ying-tê	影的	hsün-mi	尋覓
P696 yosun bilä	yü-tsun pi-la	羽尊必喇	tao-li	道理
P697 tuu-a	t'u-wu	土烏	chu-yen	祝延
P698 buyan qut	pu-yen k'ê	卜烟課	fu-lu	福祿
P699 köñül tägürüp	k'ung-wan té-k'u-lu	孔鴻得苦祿	yung-hsin	用心
P700 satıy yuluı	sa-tê yü-lu	撒的羽祿	mai-mai	買賣
P701 äñit	ang-chi	昂兒	chü-kung	鞠躬
P702 baş çalıştı	pa-shih ch'a-li-ssü-tê	把失察力思的	k'eng-t'ou	叩頭
P703 ögdi	ao-tê	澳的	k'ua-chiang	誇獎
P704 irindi	i-lin-tê	以林伯	hui-pang	毀謗
P705 yingillap	ying-chün-la	影斤喇	ch'ing-man	輕慢
P706 anyadı	a-li-ya-tê	阿力牙的	hsiao-liang	小量
P707 kängäştük	k'ên-k'ê-shih-tou	肯克失都	shang-i	商議
P708 asıy tısu	a-hsi t'u-su	阿夕土速	li-i	利益
P709 baş çaqıp	pa-shih ch'a-hei	把失察黑	t'ou-hsiang	投降
P710 çayur	ch'a-k'u-êrh	察庫兒	ch'ao-chien	朝見

P694: BII 27a, LL 186 (II) oina-; KL uyan; HH 55, 80 oyna; HI 99a; A98a // P695: BII 27a, LL 157 (II) indi; KL 27 indi; HH 55, 74 indi; HI 99a; A98a // P696: BII 27a, LL 141 (II), 287 (III) yosun bilä; KL 27 yusun bila; HH 55, 93 yösün bilä; HI 99a; A98a // P697: BII 27a, LL 270 (III) tuu-a, KL 27 tua; HH 55, 87 tuw-a; HI 99b; A98b // P698: BII 27a, LL 147, 170 (II) buyan qut; KL 27 buyan, chol; HH 55, 72 buyan qut; HI 99b; A98b // P699: BII 27a, LL 175 (II), 262 (III) köñül tägürüp, KL 27 kunkul tekurub; HH köñül täkürüp; HI 99b; A98b // P700: BII 27a, LL 193 (II), 287 (III) satıy yoluı, KL 28 sadich yuluch; HH 55, 83 sateq yuluq; HI 999b; A98b // P701: BII 27b, LL 130 (II) angit; KL 28 angid; HH 55, 68 anget; HI 98a; A99a // P702: BII 27b, LL 139, 150 (II) baş çalıştı; KL 28 basch tschalisdy; HH 55, 70 baş çalışte; HI 98a; A99a // P703: BII 27b, LL 189 (II) ögdi; KL 28 uyady; HH 55, 97 ökti; HI 98a; A99a // P704: BII 27b, LL 157 (II) irindi; KL 28 irindy; HH 55, 75 irindi; HI 98a; A99a // P705: BII 27b, LL 285 (III) yingillap; KL 28 yingillab; HH 55, 92 yengellap; HI 98b; A99b // P706: BII 27b, LL 130 (II) ariyadı; KL 28 ariyady; HH 56, 68 areyadı; HI 98b; A99b // P707: BII 27b, LL 172 (II) kängäştük; KL 28 kengkeschduk; HH 56, 76 kängkäştük; HI 98b; A99b // P708: BII 27b, LL 131 (II), 270 (III) asıy tısu; KL 28 assich tıssu; HH 56, 69 aşeq tısu; HI 98b; A99b // P709: BII 28a, LL 139, 149 (II) baş çaqıp; KL 28 basch tschachip; HH 56, 70 baş çayep; HI 99a; A99a // P710: BII 28a, LL 149 (II) çayur-; KL 28 tschachur; HH 56, 81 çayur; HI 100a; A100a //

P711 küriyän turdı	k'u-li-yen	苦力烟	ch'i-ying	起營
	t'u-êrh-tê	壳兒的		
P712 küriyän tuşti	k'u-li-yen	苦力烟	hsia-ying	下營
	t'u-shih-tê	壳失的		
P713 udup käl	wu-t'u ch'ien	兀託謙	ying-lai	迎來
P714 uzat bardı	wu-sa pa-êrh-tê	兀撒把兒的	sung-ch'u	送去
P715 tavraq baryn	t'ao-la	討喇	k'uai-ch'u	快去
	pa-êrh-hên	把兒恨		
P716 tavraq kälgin	t'ao-la	討喇	k'uai-lai ³	快来
	ch'ien-chin	蓮斤		

P711: BII 28a, LL 178 (II), 272 (III) küriyän turdı; KL 28 kürian turdy; HH 56, 77 küriyän turde; HI 100a, A100a // P712: BII 28a, LL 178 (II), 272 (III) küriyän tuşti; KL 28 tüşchdy; HH 56, 77 küriyän tüşti; HI 100a, H100a // P713: BII 28a, LL 172 (II), 273 (III) udup käl; KL 28 udup kel; HH 56, 89 udup käl; HI 100b, A100b // P714: BII 28a, LL 139 (II), 275 (III) uzat bardı; KL 28 usad bardy; HH 55, 89 uzat barde; HI 100b, A100b // P715: BII 28a, LL 139 (II), 261 (III) tavraq baryn; KL 28 taorach barkin; HH 56, 85 tavraq baryen; HI 100b, A199b // P716: BII 28a, LL 172 (II), 261 (III) tavraq kälgin; KL 28 taorach kelkin; HH 56, 86 tavraq kälgin; HI 100b, A100b //

³ Klapproth'un çalışmasında kullandığı nüsha burada bitiyor.

Hsü-Tsêng
(Ekleme)⁴

P717 başında	pa-shên-ta	把事答	shih	始
P718 çöbtik	shuo-po-tê	擗伯的	chung	終
P719 bolup	pu-lu	卜禄	wei	為
P720 inçip	yin-ch'ê	引尺	ts'ü	此
P721 qabşıyay	ha-shih-kai	哈失該	ching	精
P722 mǎrgān	ma-êh-kan	馬兒干	nêng	能
P723 başlıy	pa-shih-li	把失力	têng	等
P724 tutum	t'u-t'un	土敦	chia	將
P725 yalbanp	yen-pa-li	眼把力	ch'iu	求
P726 birip	pi-li	必力	yü	與
P727 yanıp	ya-ni	呀泥	hui	回
P728 tölägülük	t'u-la-ku-lu	土喇古禄	huan	還
P729 abingülük	a-ping-ku-lu	阿平古禄	kai	蓋
P730 bärü	pa-lu	把禄	i	以
P731 bälgülük	pan-ku-lu	板古禄	ming	明
P732 abun	a-pu-li	阿卜力	tê	德
P733 öz-i	wu-ssü	兀思	tzu	自
P734 olurup	wu-lu-lu	兀禄禄	chü	居

P717: BII 101a, LL 14 (I) başında; HH 56, 70 başında // P718: BII 101a, LL 24 (I) çöbtik; HH 56, 82 çöbtik // P719: BII 101a, LL 18 (I) bolup; HH 56, 70 bolup // P720: BII 101b, LL 26 (I) inçip; HH 56, 74 inçip // P721: BII 101b, LL 27 (I) qabşıyay; HH 56, 94 qabşıyay // P722: BII 101a, LL 39 (I) mǎrgān; HH 56, 79 mǎegān // P723: BII 101b, LL 15 (I) başlıy; HH 56, 70 başleq // P724: BII 101b, LL 204 (II) tutum; HH 56, 87 tutum // P725: BII 102b, LL 209 (II) yalbanp; HH 56, 90 yalbap // P726: BII 102a, LL 17 (I) birip; HH 56, 71 birip // P727: BII 102a, LL 210 (II) yanıp; HH 56, 90 yanıp // P728: BII 102a, LL 203 (II) tölägülük; HH 56, 88 tölägülük // P729: BII 102b, LL 10 (I) abingülük; HH 56, 97 abingülük // P730: BII 102b, LL 16 (I) bärü; HH 56, 73 baru // P731: BII 102b, LL 16 (I) bälgülük; HH 56, 73 bälgülük // P732: BII 102b, LL 4 (I) abun; HH 56, 67 abun // P733: BII 103a, LL 46 (I) öz-i; HH 56, 98 öz // P734: BII 103a, LL 44 (I) olurup; HH 56, 80 olurup //

⁴ Bu bölüm Japon ve Pekin nüshalarında "Ekleme" başlığı altında buradan itibaren başlanmıştır. Fakat, British Museum (BM) nüshasında önceki cildin devamı olarak verilmektedir.

P735 çurip	shuo-li	朔力	t'ê	特
P736 tolu	t'u-lu	土錄	pei	備
P737 ülâşip	wu-la-shih	兀喇失	fên	分
P738 bälgürä	pan-k'u-la	板苦喇	hsiang	相
P739 yasanıp	ya-sa-ni	呀撒泥	chih	治
P740 bolıyıcı	pan-ku-chih	板古只	tso	做
P741 taqı yimä	t'a-hei i-ma	塔黑以麻	jêng	仍
P742 işlätip	i-shih-la-tê	以失喇的	shih	使
P743 tuta	t'u-ta	土答	chih	執
P744 boıyımı	pu-k'u-mi	卜庫密	chie	節
P745 ulatı	wu-la-tê	兀喇的	chi	及
P746 qatar	ha-ta-êrh	哈答兒	jung	容
P747 ôz	yü-ssü	玉悉	kê	各
P748 alıyıcı	an-ku-chih	俺古只	yao	要
P749 tägüz	t'a-ku-ssü	塔庫思	ch'üan	全
P750 mañ	mang	土莽	pu	步
P751 iş	i-shih	以失	shih	事
P752 alıp	a-li	阿力	ch'ü	取
P753 tamız	t'a-mi-ssü	塔密	fu	思
P754 tiläp	t'i-la	體	ch'i	乞
P755 qavşurup	kai-su-lu	慨速祿	hê	合

P735: BII 103a, LL 23 (I) çorip; HH 57, 82 çorep // P736: BII 103a, LL 202 (II) tolu; HH 57, 86 tolu // P737: BII 103b, LL 208 (II) ülâşip; HH 57, 98 öläşip // P738: BII 103b, LL 16 (I) bälgürä; HH 57, 73 bälkürä // P739: BII 103b, LL 212 (II) yasanıp; HH 57, 91 yasanep // P740: BII 103b, LL 18 (I) bolıyıcı; HH 57, 72 bolıyıcı // P741: BII 104a, LL 194 (II) taqı yimä; HH 57, 86 taqe yema // P742: BII 104a, LL 27 (I) işlätip; HH 57, 75 işlätip // P743: BII 104a, LL 204 (II) tuta; HH 57, 87 tuta // P744: BII 104a, LL 18 (I) boıyımı; HH 57, 73 boıyime // P745: BII 104b, LL 207 (II) ulatı; HH 57, 89 ulade // P746: BII 104b, LL 30 (I) qatar; HH 57, 93 qadar // P747: BII 104b, LL 46 (I) ôz; HH 57, 98 ôz // P748: BII 104b, LL 6 (I) alıyıcı; HH 57, 68 alıyıcı // P749: BII 105a, LL 198 (II) tägüz; HH 57, 87 tägüz // P750: BII 105a, LL 39 (I) mang; HH 57, 78 mang // P751: BII 105a, LL 27 (I) iş; HH 57, 75 iş // P752: BII 105a, LL 6 (I) alıp; HH 57, 67 alep // P753: BII 105b, LL 199 (II) tamız; HH 57, 85 tamez // P754: BII 105b, LL 201 (II) tiläp; HH 57, 86 tiläp // P755: BII 105b, LL 31 (I) qavşurup; HH 57, 95 qaysorup //

P756 yar<a>şı	ya-êrh-chi	呀兒即	shun	順
P757 tapdı	tê-tê	得的	tê	得
P758 ıbtıp	i-tê	以的	hu	護
P759 kās	kê-ssü	克惡	ch'ieh	切
P760 aytım	ai-ting	爾丁	hsü	許
P761 qalayar	ha-la-ha -êrh	哈喇哈兒	jan	然
P762 sây	tsai	我	tsai	我
P763 töpüqında	t'u-pu-hên-ta	土卜恨答	ting-tai	頂戴
P764 inç äsän	yin-ch'ê a-hsien	引尺柯先	t'ai-p'ing	太平
P765 amrılurmuş	an-lin-tou- êrh-mi-shih	俺林都 兒密失	an-wên	安穩
P766 mǎñilâyūr	mang-chi-la-yü-êrh	蟒兒喇玉兒	k'uai-lê	快樂
P767 otýaraq m-a	wu-ha-la ma	瓦哈喇麻	wu-shua	務要
P768 ilsänip	yin-sa-ni	因撒泥	kuei-fu	歸服
P769 biriktürüp	pi-li-tou-lu	必力都祿	yung-chung	擁衆
P770 açırq-lıy birdi	a-ch'ê-li pi-êrh-tê	阿尺力必兒的	hsiao-li	効力
P771 tanurmǎn	t'a-nu-êrh-mien	塔怒兒綿	fên-fu	分付
P772 qarayul	ha-la-wên	哈喇溫	shao-liao	峭瞭
P773 avlap quşlap	ao-la k'u-shih-la	懊喇苦失喇	ta-wei	打圍
P774 yı<l>qılann qodup	i-hei-la-lin k'u-t'o	以黑喇林 苦託	mu-fang	牧放

P756: BII 105b, LL 212 (II) yarsı; HH 57, 91 yarze // P757: BII 106a, LL 196 (II) tapdı; HH 57, 85 tapte // P758: BII 106a, LL 27 (I) iptip; HH 57, 75 iptip // P759: BII 106a, LL 35 (I) kās; HH 57, 76 kās // P760: BII 106a, LL 6 (I) aytım; HH 57 ayden, 69 aydem // P761: BII 106b, LL 28 (I) qalayar; HH 57, 94 qalaqar // P762: BII 106b, LL 46 (I) sai; HH 57, 93 zây // P763: BII 106b, LL 202 (II) töpuqında; HH 57, 88 tübüyenda (tabuyenda) // P764: BII 106b, LL 26 (I) inç äsän; HH 57, 75 inç äsän // P765: BII 107a, LL 7(I) amrılurmuş; HH 57, 68 amreldurmuş // P766: BII 107a, LL 39 (I) mǎñilâyūr; HH 57, 78 mangelayur // P767: BII 107a, LL 43 (I) otýaraq m-a; HH 57, 80 otqaraq-ma // P768: BII 107a, LL 26 (I) ilsänip; HH 58, 83 sılsamip // P769: BII 107b, LL 17 (I) biriktürüp; HH 58, 71 biriktürüp // P770: BII 107b, LL 5 (I) açırq-lıy birdi; HH 58, 68 açırq-leq birdi // P771: BII 107b, LL 195 (II) tanurmǎn; HH 58, 85 tanurman // P772: BII 107b, LL 29 (I) qarayul; HH 58, 94 qarayul // P773: BII 108a, LL 10 (I) avlap quşlap; HH 58, 69 awlap quşlap // P774: BII 108a, LL 213 (II) yı<l>qılann qodup; HH 58, 92 yeyelaren qodup //

P775 yırlışıp	i-hei-li-shih	以黑力失	chiu-ho	為斗合
P776 üzük sabıyaq	wu-tsu sa-ha	兀足撒哈	shêng-hsi	聲息
P777 üçün	wu-ch'ing t'ing	兀春挺	yüan-yu	緣由
ültayında	la-hên-ta	答根答		
P778 saqlayıcı	sa-la-ku-lu	撒喇古祿	chên-shou	鎮守
P779 artuq	a-êrh-tou	阿兒都	shih-fên	十分
P780 kuñlao	kung-lao	功勞	kung-lao	功勞
P781 obur subur	wu-pu-êrh	兀卜兒		
	su-pu-êrh	速卜兒	lu-hsü	陸續
P782 köçti	k'u-ch'ê-tê	古尺的	ch'ien-i	遷移
P783 yidärip	i-tê-li	以得力	chao-i	
P784 tükäti	t'u-k'ê-tê	土克的		
tayustı	tao-sü-tê	淘思的	chun-lê	盡了
P785 nāmāptür	na-ma-tou-êrh	那麻都兒	chia-shêng	加陞
P786 için taşın	i-ch'ên t'a-shên	以真塔申	piao-li	表裏
P787 çolası	shuo-la-chi	朔喇即	chih-shih	職事
P788 barış kâliš	pa-li-shih k'ê-li-shih	把力失克力	wang-lai	往來
P789 munñ tag ³	mu-ning-tê	毋後得	yin-ts'ü	因此
P790 topraq	t'u-po-la	香伯喇	t'u-ch'an	土產
çıqlar	ch'ê-hei-lu-êrh	尺黑祿兒		

P775: BII 108a, LL 213 (II) yırl(i)şip; HH 58, 92 yeyeleşep // P776: BII 108a, LL 45, 46 (I) öçig sabqaq; HH 58, 98 özüq sabqaq // P777: BII 108a, LL 208 (II) üçün ültayında; HH 58, 98 üçün teldayında // P778: BII 108b, LL 47 (I) saqlayıcı; HH 58, 83 saqlayıçe // P779: BII 108b, LL 8 (I) artuq; HH 58, 68 artuq // P780: BII 108b, LL 37 (I) kunglau; HH 58, 74 gunglaw // P781: BII 109a, LL 206 (II) ubur subur, HH 58, 80 obur sobur // P782: BII 109a, LL 36 (I) köçti; HH 58, 77 köçti // P783: BII 109a, LL 214 (II) yitärip, HH 58, 92 yitärip // P784: BII 109a, LL 205, 193 (II) tükädi tayustı; HH 58, 88 tükü tayusde // P785: BII 109a, LL 41 (I) nāmāptür; HH 58, 79 namaptur // P786: BII 109b, LL 25 (I), 197 (II) için taşın; HH 58, 75 için taşın // P787: BII 109b, LL 23 (I) çolası; HH 58, 81 çolase // P788: BII 109b, LL 14, 34(I) barış kâliš; HH 58, 70 bareş kâliš // P789: B—; HH 58, 78 muneng-däk // P790: B—; HH 58, 86 topraq çeyclar //

³ Bu kelimededen itibaren P794 *bılär*'e kadar olan altı madde başı BM nüshasında yoktur. Ligeti BM'dan istifade ettiği için onun çalışmasında da bu altı madde resmi sözlük terkiibinde yer almıyor. Fakat, Ligeti son çalışmasında raporlardan çıkarttığı kelimeler ile sözlükteki kelimelerden ortak olarak kelime listesi hazırladığından dolayı bu eksik altı madde başı içeren kelimelerden *çıqlar* hariç diğerleri çalışmada gösterilmiştir. (Raporlarda bu kelimelerin hepsi kullanılmıştır). Bkz. Ligeti, L., *Glos. Voc.*, s. 41, 202, 195, 19, 44 ve 16. Bu yüzden biz BM nüshasının buraya kadar olduğunu söyleyebiliriz.

P791 tañsuq t'ang-shu
P792 başlıy boyın pa-shuh-li pu-yin
P793 ölçip taptı wu-ch'he tē-tē
P794 bilür pi-lu-êrh

倘淑
把失力人因
一尺得的
必禄免

hsi-han
têng-hsiang
tsou-tē
chih-tao

希罕
等項
奏得
矣口道

P791: B—; HH 58, 85 tangsuq // HH 58, başeq boyen, 70 başleq boyen // P792: B—; HH 58 başeq boyen, 70 başleq boyen // P793: B—; HH 58, 98 ölçip taptı // P794: B—; HH 58, 71 bilür //

"Hua-I-I-Yü"

(Çince ile Diğer Dillerin Karşılaştırmalı Sözlüğü)

Jên-Sbih- Mên

(İnsan Faaliyetleri Bölümü)

P795 nuta ³	nuan-ta	燗答	chung	忠
P796 tapınıdur	t'a-pi-ni-tou-érh	塔必泥都皂	hsiao	孝
P797 igülasküy	i-k'u-la-sstî-hui	以庫刺思灰	jên	仁
P798 yörügi	yü-lu-chi	羽祿几	i	義
P799 bağalägü	pa-k'ê-la-ku	把克刺孤	kui	貴
P800 büşirägülük	pu-shuh-la-ku-lu	卜失刺古祿	hsin	信
P801 küşihür	k'u-shuh-lu-érh	苦失祿皂	ts'ai	材
P802 tägirmäy	t'a-ch'i-érh-mü	塔起兒密	yüan	園
P803 tañlaşp	t'ang-la-shih	倘刺失	ching	驚
P804 uçayü	wu-ch'a-hu	兀擊呼	fei	飛
P805 topdul	t'u-tun (wu-ch'uan)	土敦	p'ao	跑
P806 alışu	a-li-shuh-tê	阿力失的	huan	換
P807 yançp	yang-ch'e	仰尺	chu	輸
P808 küdänläp	k'u-tan-la	苦丹刺	jang	讓
P809 töläp	t'u-la (t'u-lu)	土刺	p'ei	陪
P810 yaşursun	ya-shu-érh-tsun	呀淑兒尊	ts'ang	藏

P795: HII 12a, LL 43 (I) nuta; HH 59, 79 nota // P796: HII 12a, LL 196 (II) tapınıdur; HH 59, 84 tabencdur // P797: HII 12b, LL 42 (I) igülasküi; HH 59, 74 ikülaskuy // P798: HII 12b, LL 215 (II) yörüq-i; HH 59, 93 yürogi // P799: HII 12b, LL 15 (I) bağalägü; HH 59, 73 bākālākū // P800: HII 12b, LL 19 (I) büşirägülük; HH 59, 73 böşirägülük // P801: HII 13a, LL 39 (I) küşihür; HH 59, 78 küşihür // P802: HII 13a, LL 198 (II) tägirmi; HH 59, 87 tägirmäi // P803: HII 13a, LL 195 (II) tanglaşp; HH 59, 85 tanglaşp // P804: HII 13a, LL 206 (II) uçayü; HH 59, 89 uçayü // P805: HII 13a, LL 201 (II) tobtol-; HH 59, 66, 87 tupdul // P806: HII 13b, LL 6 (I) alışü; HH 59, 66, 68 areşte // P807: HII 13b, LL 210 (II) yançp; HH 59, 91 yançp // P808: HII 13b, LL 38 (I) küdänläp; HH 59, 77 lüdänläp // P809: HII 14a, LL 202 (II) töläp; HH 59 töläp, 88 tüläp // P810: HII 14a, LL 212 (II) yaşursun; HH 59, 91 yaşursun //

³ Japon nüshası buradan başlıyor, diğer nüshalardan farklı olarak bu nüshanın her bölümünün aynı başlığı da bulunmaktadır.

⁷ Bu kelimeden itibaren Ligetinin "S" ile ifade ettiği, bizim "HII" olarak belirttiğimiz, Hirth nüshası başlamıştır.

P811 oçül	wu-shuo	兀朔	t'o	脫
P812 tuyunmaq	t'u-yüan-ma	土力麻	chüch	角
P813 tämäçäşip	t'a-ma-ch'a-shih	塔麻察失	chêng	爭
P814 oruñ	wu-tung	兀東	ch'ai	柴
P815 oot	ao	傲	huo	火
P816 qarçayana	ha-êrh-ch'a-ha-na	哈兒察哈那	ying	鷹
P817 oyurlaptur	wu-k'u-êrh-la-tou-êrh	兀苦兒刺都兒	t'ou	偷
P818 quruy	k'u-lu	苦祿	k'ung	空
P819 kirip	ch'i-li	起力	chin	進
P820 yandurtuy	yang-tou-êrh-tui	仰都兒對	t'ui	退
P821 käl	ch'ien	謙	lai	來
P822 bar	pa-êrh	把兒	ch'ü	去
P823 sançayın	san-ch'a-yin	傘察因	chan	戰
P824 bütägülük	pu-ta-ku-lu	卜答古祿	p'êng	捧
P825 taldalap	t'an-ta-la	塔答喇	chêh	遮
P826 sapquçı	sa-ku-chih	撒古只	ch'üan	穿
P827 uz	wu-ssü	兀思	chiang	匠
P828 oylan	ao-lan	襖欄	sun	孫
P829 çıqıp	ch'ê-hei	尺黑	ch'u	出
P830 kir	ch'i-êrh	乞兒	ju	入

P811: HII 14a, LL 45 (I) oçül; HH 59, 89 uçul // P812: HII 14a, LL 205 (II) tuyunmaq; HH 59, 87 tuyunmaq // P813: HII 14b, LL 199 (II) tämäçäşip; HH 59 tama çäşep, 85 tama çäşep // P814: HII 14b, LL 44 (I) otung; HH 60, 80 odung // P815: HII 14b, LL 44 (I) oot; HH 60, 80 oot // P816: HII 14b, LL qarçayana; HH 60 qarçayana, 94 qarçayana // P817: HII 15a, LL 43 (I) oyurlaptur; HH 60, 81 oyurlaptur // P818: HII 15a, LL 33 (I) quruy; HH 60, 96 quruq // P819: HII 15a, LL 36 (I) kirip; HH 60, 76 kirip // P820: HII 15a, LL 211 (II) yanturdui; HH 60, 90 yandurtuy // P821: HII 15b, LL 34 (I) käl; HH 60, 86 käl // P822: HII 15b, LL 14 (I) bar; HH 60, 70 bar // P823: HII 15b, LL 47 (I) sançayın; HH 60 sançayın, 82 samjayeın // P824: HII 15b, LL 20 (I) bütägülük; HH 60, 73 bütägülük // P825: HII 16a, LL 195 (II) taldalap; HH 60, 84 taldalap // P826: HII 16a, LL 48 (I) sapquçı; HH 60, 83 sapquçe // P827: HII 16a, LL 208 (II) uz; HH 60, 89 uz // P828: HII 16a, LL 43 (I) oylan; HH 60, 80 oylan // P829: HII 16a, LL 22 (I) çıqıp; HH 60, 81 çeyep // P830: HII 16b, LL 36 (I) kir; HH 60, 76 kir //

Tung-Yung-Mên
(Genel Konular Bölümü)

P831 ayrı-ly	a-i-li	阿亦力	ming	命
P832 qulaç	k'u-la-ch'ê	苦刺尺	chang	丈
P833 yüküngäli	yü-kung-k'ê-li	羽恭克力	ch'ao	朝
P834 çökgäli	shuo-k'ê-li	掬克力	kung	貢
P835 ärsün	a-êrh-tsun	阿皂尊	liu	留
P836 käsäk	k'ê-sai	克塞	k'uai	塊
P837 asit	a-hsi	阿夕	ying	應
P838 yalıñuz	ya-lin-k'u-ssü	呀林庫思	wei	惟
P839 ägsük	ê-tsu	客額足	ch'üeh	缺
P840 tüzi	t'u-chi	土即	pu	不
P841 bataq-ı	pa-ta-hei	把苔黑	t'iao	條
P842 qaulı	k'ao-li	考力	li	例
P843 talaşıp	t'a-la-shih	塔刺失	ch'iang	滄
P844 ölürup (ölüp) *	wu-lu (wu-lu-lu)	兀祿	sha	殺
P845 qaldı	k'an-tê	坎的	ju	如
P846 täginip	t'a-chi-ni	塔起泥	shou	受
P847 barında	pa-lin-ta	把林苔	tsai	在
P848 yazuq	ya-tsu	呀足	tsui	罪

P831: HII 16b, LL 10 (I) ayıq-liq; HH 60, 69 ayeq-leq // P832: HII 16b, LL 33 (I) qulaç; HH 60, 96 qulaç // P833: HII 1a, 17a, LL 216 (II) yüküngäli; HH 60, 93 yükünkäli // P834: HII 1a, 17a, LL 23 (I) çökgäli; HH 60, 82 çökkäli // P835: HII 1b, 17b, LL 11 (I) ärsün; HH 60, 97 ärsün // P836: HII 1b, 17a; LL 35 (I) käsäk; HH 60, 76 käsäk // P837: HII 1b, 17a; LL 9 (I) asip; HH 60, 69 aset // P838: HII 1b, 17b; LL 209 (II) yalıñuz; HH 60, 90 yalenküz (yalenyz) // P839: HII 2a, 17b; LL 11 (I) ägsük; HH 60, 97 äksük // P840: HII 2a, LL 206 (II) tüzi; HH 60, 88 tüzi // P841: HII 2a, 18a; LL 15 (I) bata-ı; HH 60, 70 badaq-e // P842: HII 2a, 18a; LL 31 (I) qaulı; HH 60, 95 qawle // P843: HII 2b, 18a; LL 194 (II) talaşıp; HH 61, 84 talaşep // P844: HII 2b, 18a; LL 45 (I) ölürup; HH 61, 98 ölürup // P845: HII 2b, 18b; LL 28 (I) qaltı; HH 61, 94 qalde // P846: HII 2b, 18b; LL 198 (II) täginip; HH 61, 87 täginip // P847: HII 3a, 18b; LL 14 (I) barında; HH 61, 70 barenda // P848: HII 3a, 18b; LL 212 (II) yazuq; HH 61, 91 yasuo //

* Ming dönemi nüshası ve Kyoto nüshasında Uygurca yazısı verilmemiştir, fakat Çince okunuşu 'wu-lu' olarak yazılmıştır (bkz. Hu, Huang, IMS, s. 61).

P849 sözlä	hsüeh-ssü-la	雪思刺	shuo	說
P850 yan-a ma	ya-na-ma (t'ung-êrh-la)	牙那麻	ping	并
P851 birlä	pi-êrh-la	必兒刺	t'ung	同
P852 yaş	ya-shih	呀失	sui	歲
P853 körmış	k'u-êrh-mi-shih	苦兒密失	chien	見
P854 ärmış	a-êrh-hsin-ku-lu	阿兒密失	chin	所
P855 oqıtu	wu-hei-tou	兀黑都	sung	誦
P856 ayaşıp	ai-ya-shih	齧呀失	kung	恭
P857 ärkıngülük	a-êrh-hsin-ku-lu	阿兒信古祿	chin	謹
P858 budün	pu-tang	卜棟	pên	本
P859 qaçtı ⁹	ha-ch'ê-tê	克尺的	tsou	走
P860 tolıyaq	ruan-ha (t'uan-ha)	喘	lao	勞
P861 bölük	pu-lu	卜祿	ch'u	處
P862 ayır	a-hei-êrh	阿黑兒	chung	重
P863 inç tığ	yn-ch'ê-tê	引尺得	an	安
P864 tız	t'u-ssü	土思	p'ing	平
P865 nomça	nuan-ch'a	煖察	fa	法
P866 barça	pa-êrh-ch'a	把兒察	chieh	皆
P867 kăçti	k'ê-ch'ê-tê	克尺的	kuo	過

P849: HII 3a, 18a; LL 191 (II) sözlä; HH 61 sözlä, 84 sözlo // P850: HII 3a, 19a; LL 210 (II) yana m-aq; HH 61, 90 yana m-a // P851: HII 3a, 19a; LL 17 (I) birlä; HH 61, 71 birlä // P852: HII 19a, LL 212 (II) yaş; HH 61, 91 yaş // P853: HII 19b, LL 37 (I) körmış; HH 61, 77 körmış // P854: HII 3b, 19b; LL 11 (I) ärmış; HH 61, 97 ärmış // P855: HII 19b, LL 44 (I) oqıtu; HH 61, 81 oqedu // P856: HII 4a, 19b; LL 10 (I) ayaşıp; HH 61, 69 ayaşep // P857: HII 4a, 20a; LL 11 (I) ärkıngülük; HH 61, 87 ärkıngülük // P858: HII 3a, 19a; LL 19 (I) budün; HH 61, 73 budun // P859: HII 4b, 20a; LL 27 (I) qaçtı; HH 61, 76 kăçti (qaçte) // P860: HII 4b, 20a; LL 202 (II) tolıyaq; HH 61, 86 tolqaq // P861: HII 4b, 20b; LL 19 (I) bölük; HH 61, 73 bölük // P862: HII 4b, LL 5 (I) ayır; HH 61, 69 ayer // P863: HII 5a, 20b; LL 27 (I) inç tığ; HH 61, 75 inç-tük // P864: HII 5a, 20b; LL 205 (II) tız; HH 61, 77 rız // P865: HII 5a, 21a; LL 42 (I) nom-ça; HH 61, 79 nomça // P866: HII 5a, 21a; LL 14 (I) barça; HH 61, 70 barça // P867: HII 5b, 21a; LL 34 (I) kăçti; HH 61, 76 kăçti //

⁹ Bu kelime Japon b nüshasında Uygurcası kăçti olarak, Çince fonetik okunuşu da 'k'ê-ch'ê-tê' olarak verilmiştir. Galiba kopya yapan kişi bu maddeyi P867 ile aynı kelime olarak saymış olabilir.

P868 munta	man-ta	滿答	chêh	這
P869 uqrayu	wu-la-yü	兀刺欲	chüan	專
P870 boyum	pu-k'un	卜坤	shih	世
P871 taqay ärtä	t'a-kai a-êrh-tê	塔該阿兒得	wei	未
P872 suqmış ¹⁰	su-mi-shih	速密失	sai	塞
P873 nüşitip	t'u-shsh-tê	土失的	wei-jên	委任
P874 birdim	pi-êrh-ting	必兒丁	yü-lê	與了
P875 bilgä titig	ping-k'ê t'i-t'ê	兵克體's	sung-ming	聰明
P876 any silig	a-li hsi-li	阿力夕力	chün-hsiu	俊秀
P877 ilyap	yin-ha	因哈	hsuan-chü	選舉
P878 bolup	pu-lu ya-la-	卜祿呀刺		
yaraşturup	shih-tou-lu	失都祿	wei-tso	為作
P879 kâziki	k'ê-hsi-êrh	克夕兒	tzü-hsü	次序
P880 yañılratmış	yang-ch'i-la-mi-shih	仰起刺密失	ts'ung-hsin	從新
P881 abun yon	a-pu-li yüeh-li	阿卜力悅力	tê-hsing	德行
P882 turıyuzup	t'u-êrh-k'u-su	土兒苦蘇	hsing-ch'i	興起
P883 çorıq-ı	shuo-li-bei	榭力黑	chih-i	志意

P868: HII 5b, 21a; LL 40 (I) munda; HH 61, 78 munda // P869: HII 5b, 21b; LL 43 (I) oqrayu; HH 61, 81 oqrayu // P870: HII 5b, 21b; LL 17 (I) boyum; HH 61, 73 buyum // P871: HII 6a, 21b; LL 11 (I), 194 (II) taqai ärtä; HH 61, 86 taqe ärdä // P872: HII 6a, 21b; LL 192 (I) suqmış; HH 61, 83 soqmeş // P873: HII 22a, LL 205 (II) nüşitip; HH 61, 77 nüştip // P874: HII 22a; LL 17 (I) birdim; HH 62, 71 birdim // P875: HII 22a; LL 17 (I) bilgä titig; HH 62, 71 bilgä titik // P876: HII 22a; LL 8, 48 (I) any silig; HH 62, 68 areq seleq // P877: HII 22b, LL 25 (I) ilyap; HH 62, 74 elqap // P878: HII 22b; LL 18 (I) bolup yaraşturup; HH 62, 72 bolup yaraşturup // P879: HII 22b; LL 35 (I) kâzigi; HH 62, 76 kâsiki // P880: HII 22b; LL 211 (II) yangılratmış; HH 62, 91 yangelatmeş // P881: HII 23a, LL 5 (I), 215 (II) abun yon; HH 62, 67 abure yüri // P882: HII 23a; LL 203 (II) turıyuzup; HH 62, 87 turıyuzup // P883: HII 23a; LL 23 (I) çorıq-ı; HH 62, 75 jureq-e (jürigi) //

¹⁰ Bu maddeden sonra Ligeti'nin kullandığı Hirth nüshası (H II) nda mevcut 40 tane kelime Pekin ve Japon nüshalarında bulunmamaktadır. Çalışmamızda madde başı kelimeler Pekin nüshasına sıralandığı için bu 40 madde buraya değil en sonunda ayrı eklenmiştir.

P884 çın oq	chên-ao	真傲	kuo-jan	果然
P885 irinçkänçüçi	i-lin-ch'ê-kan-chu-chih ¹¹	以尺林干三只	ts'e-yin	隱隱
P886 yang	yang	仰	kui-chü	規矩
P887 arya	a-êrh-ha	阿兒哈	chih-mou	智謀
P888 unlay	ting-la	挺刺	shêng-ling	生靈
P889 işin	i-ch'ên ¹² (i-shên)	以噴	chêng-shih	政事
P890 täbräşigü	tê-po-la-shih-ku	得伯刺失孤	lao-i	勞逸
P891 yaray-lıy	ya-la-li	牙刺力	hê-i	合宜
P892 münüptür	mu-nu-tou-êrh	母奴都兒	ch'i-tso	騎坐
P893 qayu m-a	ha-yü-ma	哈欲麻	tan-fan	但凡
P894 qatlıp	ha-tê-li	哈的力	i-ch'i	一會
P895 ârdim	a-êrh-ting	阿兒丁	pên-shih	本事
P896 tutuzu	t'u-tou-su	土都蘇	ch'uan-liu	傳流
P897 ärtä tur	a-êrh-tê t'u-êrh	阿兒得土兒	tsao-ch'i	早起
P898 kâçä tarq-a	k'ê-ch'ê t'a-êrh-ha	克拉塔兒哈	wan-san	晚散
P899 saqınıp	sa-hei-ni	撒黑泥	ssü-hsiang	思想
P900 asıp	a-hsi	阿夕	hsüen-kua	懸掛
P901 sitir qıdıy	hsi-tê-êrh ch'i-tê	洗的兒起的	liang-pien	兩邊
P902 bir bölük	pi-e'rh pu-lu	必兒卜祿	i-ch'u	一處

P884: HII 23a; LL 22 (I) çın oq; HH 62 çinuq, 81 çinuq // P885: HII 23b; LL 27 (II) irinçkänçüçi; HH 62, 75 irinçkänjüçi // P886: HII 23b; LL 210 (II) yang; HH 62, 91 yang // P887: HII 23b; LL 8 (I) arya; HH 62, 69 arqa // P888: HII 22b; LL 201 (II) ünlay; HH 62, 86 tenlaq (tengraq) // P889: HII 24a; LL 27 (I) işin; HH 62, 75 işin // P890: HII 24a; LL 197 (II) täbräşigü; HH 62, 87 täbräşkü // P891: HII 24a; LL 211 (II) yaray-lıy; HH 62, 91 yaraq-leq // P892: HII 24a; LL 41 (I) münüptür; HH 62, 79 münüptür // P893: HII 24b; LL 31 (I) qayu m-a; HH 62, 95 qayu-ma // P894: HII 24b; LL 30 (I) qatlıp; HH 62, 93 qadelep // P895: HII 24b; LL 11 (I) ârdim; HH 62, 97 ârdim // P896: HII 24b; LL 204 (II) tutuzu; HH 62, 87 tudusu // P897: HII 25a; LL 11 (I) ärtä tur; HH 62, 97 ärtä tur // P898: HII 25a; LL 34 (I) kâçä tarq-a; HH 62, 76 kâçä tarqa // P899: HII 25a; LL 46 (I) saqınıp; HH 62, 83 sayenep // P900: HII 25a; LL 9 (I) asıp; HH 62, 69 asepp // P901: HII 25b; LL 49 (I) sitir qıdıy; HH 62, 83 sidir qedey // P902: HII 25b; LL 17 (I) bir bölük; HH 62, 71 bir bölük //

¹¹ Ming nüshası ve Kyoto nüshasında Çince fonetik okunuşu 'yi-ch'ê-lin-kan-chu-chih' diye yanlış vermiştir.

¹² Ming ve Kyoto nüshasında Çince okunuşu 'yi-shên' olarak verilmiştir.

P903 yaru	ya-lu	牙 緣	ta-kai	大 繫
P904 to'yusmayın	t'u-ku-ssü-ma-yin	土 苦 思 麻 因	wu-ch'iung	無 窮
P905 täñşäp	tang-shu(tang-sha)	倘 叔	chün-p'ing	均 平
P906 yätär boldı	ya-ta-êrh pan-tê	呀 答 兒 板 的	kou-lê	勾 了
P907 yumşaq yavaş	yung-sha ya-fa-shih	牙 沙 牙 法 失	juan-shan	軟 善
P908 täv-lüg	tao-lu	道 徠	chiao-hua	狡 猾
P909 yalıñuz	ya-lin-k'u-ssü	呀 林 庫 思	wei-tu	惟 獨
P910 balamut	pa-la-mu		hu-wang	胡 妄
P911 bolmas	pan-ma-ssü	板 麻 思	pu-chung	不 中
P912 täk söz	tê hsüeh-ssü	得 雪 惠	hsien-hua	閑 話
P913 as-talıy	a-ssü-t'a-li	阿 思 塔 力	ch'iao-ch'iao	悄悄
P914 boşanmayıl	pu-hsien-ma-hên	卜 先 麻 限	mo-tuo	莫 恠
P915 yıy yıyın	i i-hên	亦 亦 恨	liu-chao	留着
P916 sıtır baş	hsi-tê-êrh pa-shih (hsi-tê-êrh-ch'i-tê)	洗 的 兒 把 失	liang-t'ou	兩 頭
P917 ilig bilä	i-li pi-la	以 力 必 刺		
kötürgü	k'u-tou-êrh-ku	苦 都 兒 孤	shou-fu	手 扶
P918 quçup tur	k'u-shuo-t'u-êrh	苦 搦 土 兒	hsisng-pao	相 抱
P919 qıtıp	ch'i-tê	起 伯	t'ung-pan	同 伴
P920 ama<na>ı	a-ma	阿 麻	chi-fang	寄 放
P921 küşi köyür	k'u-shih k'u-yü-êrh	苦 失 苦 欲 兒	shao-hsiang	燒 香

P903: HII 25b; LL 213 (II) yârü; HH 62, 91 yaru // P904: HII 25b; LL 202 (II) to'yusmayın; HH 62, 86 to'yus mayen // P905: HII 26a; LL 200 (II) täñşäp; HH 63, 85 tangşap // P906: HII 26a; LL 212 (I) yatar boldı; HH 63, 90 yadar bolde // P907: HII 26a; LL 212, 216 (II) yumşaq yavaş; HH 63, 93 yumşaq yavaş // P908: HII 26a; LL 200 (II) täu-lüg; HH 63, 74 daw-lük // P909: HII 26b; LL 209 (II) yalıñuz; HH 63, yalengüz (yalenguz) // P910: HII 26b; LL 18 (I) bolmaz; HH 72 bolmas // P911: HII 26b; LL 13 (I) balamut; HH 63, 70 balamut // P912: HII 26b; LL 191, 198 (II) täk söz; HH 63, 87 täk söz // P913: HII 27a; LL 9 (I) as-talıq; HH 63 as tarcq, 69 astaleq // P914: HII 27a; LL 19 (I) busanmayıl; HH 63, 72 bosanmayıl // P915: HII 27a; LL 213 (II) yıy yıyın; HH 63, 92 yeq yeyen // P916: HII 27a; LL 49 (I) sıtır baş; HH 63, 83 sidir baş // P917: HII 27b, LL 17, 26, 37 (I) ilig bilä kötürgü; HH 63, 74 ilik bilä kötürgü // P918: HII 27b; LL 33 (I) quçup tur; HH 63, 96 quçup tur // P919: HII 27b; LL 31 (I) qıdıp; HH 63, 95 qedep // P920: HII 27b; LL 7 (I) amat; HH 63, 68 amat // P921: HII 28a; LL 37, 38 (I) küşi köyür; HH 63, 78 küşi köyür //

P922 yula tamtur	yü-la tien-tou-êrh	羽刺點都兒	tien-chu	點火蜀
P923 çäçäk ayaq	ch'ê-ch'ê ai-ya	扯扯靨呀	hua-wan	花碗
P924 sıdam ayaq	hsi-tan ai-ya	洗升靨呀	su-wan	素碗
P925 yurüng ayaq	yü-lung ai-ya	羽隆靨呀	pai-wan	白碗
P926 bädük idiş	pa-tou i-tê-shih	把都以的失	ta-t'an	大鐺
P927 çorqalıq	shuo-êrh-ha-li	搨兒哈力	chih-hu	執壺
P928 nāmürgä	na-mu êrh-k'ê	那木兒克	t'an-shan	檀衫
P929 qoşnı aşnı ¹³	k'u-shih-nê a-shih-nê	苦失泥河失泥	ling-shê	隣舍
P930 bayatur	pa-tou-êrh	把都兒	yung-shih	勇士
P931 măn-niñ	mien-ning	綿佉	wo-tê	我的
P932 sän-niñ	hsien-ning	先佉	ni-tê	、
P933 anı-niñ	a-ni-ning	阿泥佉	t'a-t'ê	他的
P934 karayul kişi	ha-la-wen ch'i-shih	哈刺溫起失	liao-kao-jên	驀高人
P935 til yitkürgüsi	t'ing i-k'u-êrh-ku chi	聽以庫兒庫即	pao-chieh-chê	報捷者
P936 at çapyuçı	ê ch'a-ku-chih	額察古只	pao-ma-chê	報馬者
P937 biri käl	pi-li ch'ien	必力謙	chê-li lai	這裏來
P938 narı bar	na-li pa-êrh	那力把失	na-li ch'ü	那裏去
P939 tartıp käl	ta-êrh-tê ch'ien	塔兒的謙	chin-kung lai	進貢來
P940 soyurqap bar	so-yüeh-êrh-ha pa shih	瑣約兒哈把失	shang-tz'u ch'ü	賞賜去

P922: HII 28a; LL 195, 215 (II) yula tamtur; HH 63, 93 yula tamdur // P923: HII 28a; LL 10, 21 (I) çäçäk ayaq; HH 63, 82 çäçäk ayaq // P924: HII 28a; LL 10, 48 (I) sıdam ayaq; HH 63, 83 sedam ayaq // P925: HII 28b; LL 10 (I), 216 (II) yurüng ayaq; HH 63, 82 yorung ayaq // P926: HII 28b; LL 15, 25 (I) bädük idiş; HH 63, 73 bädük idiş // P927: HII 28b; LL 23 (I) çorqalıq; HH 63 çorqaleq, 82 çorqaleq // P928: HII 28b; LL 42 (I) nāmürgä; HH 63, 80 nāmürkä // P929: HII 29a; LL 9, 33 (I) qoşnı aşnı; HH 63; 96 qoşne aşne // P930: HII 29a; LL 13 (I) bayatur; HH 63 baqtur, 70 batur // P931: HII 29a; LL 39 (I) măn-ning; HH 63, 79 măn-ning // P932: HII 29a; LL 48 (I) sän-ning; HH 63, 84 sän-ning // P933: HII 29b; LL 8 (I) anı-niñ; HH 63, 68 ane-neng // P934: HII 29b; LL 29, 36 (I) qarayul kişi; HH 63, 94 qarayul kişi // P935: HII 29b; LL 201, 215 (II) til yitkürgüsi; HH 63 til yitkürgüsi, 86 til yitkürgüsi // P936: HII 29b; LL 10, 21 at çapyuçı; HH 64, 69 at çapyuçe // P937: HII 30a; LL 17, 34 (I) biri käl; HH 64, 71 biri käl // P938: HII 30a; LL 14, 41 (I) narı bar; HH 64 nare-bar, 79 nara bar // P939: HII 30a; LL 34 (I), 196 (II) tartıp käl; HH 64 tartıp käl, 85 tardep käl // P940: HII 30a; LL 14 (I), 191 (II) soyurqap bar; HH 64, 83 soyurqap bar //

¹³Bu madde başı Ming dönemi nüshasında ve Kyoto nüshasında sadece qoşnı olarak kaydedilmiş olup, aşnı kelimesi eksiktir.

Fang-Wu-Mên¹⁴
(Çeşitli Sözcük Bölümü)

P941 bağlāp	po-la	伯刺	kung	公
P942 tıdıy-ı	ti-tê-hei	體的黑	szū	私
P943 tälīm-ni	t'ê-lin-ni	武林泥	shê	奢
P944 işlätgü	i-shih-ja-ku	以失喇孤	ch'ih	侈
P945 yoyun	yü-k'un	羽坤	ts'u	粗
P946 inčkā	yin-ch'ê-k'ê	引尺克	hsi	細
P947 sanayçrı	sa-na-ch'ê	撒那尺	miao	妙
P948 yanmış	yang-mi-shih	仰密失	hsieh	謝
P949 utlı	wu-li	兀力	ên	恩
P950 çola	shuo-la	朔喇	chih	戰
P951 udup	wu-t'o	兀禿	ying	迎
P952 ulam	wu-lan	兀蘭	chieh	接
P953 nāmāp	na-ma	那麻	t'ien	添
P954 nāgū m-ä	na-ku ma	那孤	k'uang	况
P955 qatay'lap	ha-ta-ha-la	哈答哈喇	kuan	管
P956 yarçımlap	ya-êrh-ch'ên-la	呀兒噴喇	shu	束
P957 öpkälip	ao-po-k'ê-li	傲伯克力	yen	嚴
P958 tıltanlap	t'ing-tan-la	挺丹喇	tiao	調

P941: HII 31a; LL 15 (I) bağlāp; HH 64, 73 bāklāp // P942: HII 31a; LL 200 (II) tıdıy-y; HH 64 tedeq-e, 86 tedeq-(e) // P943: HII 31b; LL 199 (II) tälīm-ni; HH 64, 84 talem-ne // P944: HII 31b; LL 27 (I) işlätgü; HH 64, 75 işlätkü // P945: HII 31b; LL 215 (II) yoyun; HH 64, 92 yoyon // P946: HII 31b; LL 26 (I) inčkā; HH 64, 74 inčkā // P947: HII 32a; LL 47 (I) sanayçrı; HH 64, 82 sanaqçeç // P948: HII 32a; LL 210 (II) yanmış; HH 64, 91 yanmeş // P949: HII 32a; LL 208 (I) utlı; HH 64, 89 utle // P950: HII 32a; LL 23 (I) çola; HH 64, 81 çola // P951: HII 32b; LL 207 (II) udup; HH 64, 98 ütup // P952: HII 32b; LL 207 (II) ulam; HH 64, 89 ulam // P953: HII 32b; LL 41 (I) nām-ä; HH 64, 79 namap // P954: HII 32b; LL 41 (I) nāgū m-ä; HH 64, 80 nākū-mā // P955: HII 33a; LL 30 (I) qatayalap; HH 64, 93 qadaqlap // P956: HII 33a; LL 211 (II) yarçımlap; HH 64, 91 yarçeımlap // P957: HII 33a; LL 46 (I) öpkälip; HH 64, 98 öpkälip // P958: HII 33a; LL 200 (II) tıltanlap; HH 64, 86 teltanlap //

¹⁴ Bu bölüm sadece Japon Devlet Kütüphanesinde saklanmakta olan nüsha ile Hirth II nüshasında bulunmaktadır. Diğer nüshalarda bu bölüm yoktur.

P959 yanturyu	yang-tou-êrh-hu	仰春兒呼	pao	報
P960 qan(l)ar	han-la-êrh	罕喇兒	tsu	足
P961 ädgü-ni	ê-ku-ni	額孤泥	liang	良
P962 kiçäk	ch'i-ch'a	起察	ch'in	勤
P963 toyup	t'u-k'u	土庫	shêng	生
P964 turup	t'u-lu	土祿	li	立
P965 yitip	i-tê	以的	tao	到
P966 yinil	yin-chin	引斤	ch'ing	輕
P967 tavraq	t'ao-la	討喇	chiu	就
P968 qarqumı	ha-ta-mi-shih	哈兒苦密	chin	錦
P969 qadamış	ha-ta-mi-shih	哈答密失	ch'ien	堪
P970 yañçı	yang-chih	仰只	yang	樣
P971 ulus oñ	wu-lu-ssü wêng	兀祿思翁	kuo-wang	國王
P972 ulus bayşı	wu-lu-ssü pa-shih	兀祿思把失	kuo-shih	國師
P973 tayşı	t'ai-shih	太師	tai-shih	太師
P974 suñbiñ	tsung-ping	總兵	tsung-ping	總兵
P975 tuu-tu	tou-tu	都督	tou-tu	都督
P976 ciquy	chih-hui	指揮	chih-hui	指揮
P977 sañçim	san-chêng	參政	san-chêng	參政
P978 samşı	ch'ien-shih	僉事	chi'ien-shih	僉事

P959: HII 33b; LL 211 (II) yanturyu; HH 64, 90 yanduryu // P960: HII 33b; LL 29 (I) qanlar; HH 64, 94 qanlar // P961: HII 33b; LL 11 (I) ädgü-ni; HH 65, 97 atkü-ni // P962: HII 33b; LL 35 (I) kiçäk; HH 65, 76 kiçäk // P963: HII 34a; LL 201 (II) toyup; HH 65, 87 ruyup // P964: HII 34a; LL 203 (II) turup; HH 65, 87 turup // P965: HII 34a; LL 214 yitip; HH 65, 92 yitip // P966: HII 34a; LL 214 (II) yingil; HH 65, 92 yingil // P967: HII 34b; LL 197 (I) tauraq; HH 65, 85 tauraq // P968: HII 34b; LL 30 (I) qarqumı; HH 65, 95 qarqume // P969: HII 34b; LL 28 (I) qadamış; HH 65, 93 qadameş // P970: HII 34b; LL 210 (II) yangçı; HH 65, 91 yangje // P971: HII 35a; LL 44 (I), 208 (II) ulus ong; HH 65, 89 ulus ong // P972: HII 35a; LL 208 (II) ulus bayşı; HH 65, 89 ulus baqşe // P973: HII 35a; LL 194 (II) taişı; HH 65, 86 tayşe // P974: HII 35a; LL 192 (II) sungping; HH 65, 93 zungbeng // P975: HH 35b; LL 205 (II) tuu-tu; HH 65, 73 duwdu // P976: HII 35b; LL 22 (I) ciqui; HH 65, 75 jequy // P977: HII 35b; LL 47 (I) sangçim; HH 65, 82 sangjem // P978: HII 35b; LL 48 (I) samsşı; HH 65, 65, 82 samşe //

P979 köni işlätip	k'u-ni i-shih-la-tê	苦泥以失喇的	chêng-shih	正使
P980 tât işlätip	tê i-shih-la-tê	得以失喇的	fu-shih	副使
P981 tuñçi	tung-chih	同知	tung-chih	同知
P982 samqu	ch'ien-hu	千戶	ch'ien-hu	千戶
P983 cin fuu	chên-fu	鎮撫	chên-fu	鎮撫
P984 kişi başlıy	ch'i-shih-pa-li-shih (ch'i-shih-pa-shih-li)	起失把力失	san-chêng	人等
P985 ulayalı	wu-la-ya-tê	兀喇呀的	hsi-yü	西域
P986 qamay ulus	ha-ma-wu-lu-ssü	哈麻兀祿思	chu-kuo	諸國
P987 altun tamya-a	an-t'un t'an-ha	俺吞坦哈	chin-yin	金印
P988 kümüş tamya-a	k'u-mu t'an-ha	苦木坦哈	yin-yin	銀印
P989 qimbaq	ch'in-pa	欽把	chin-po	金箔
P990 bo{l}yay	pan-ya	板呀	yen-liao	顏料
P991 konmao	kuan-mao	冠帽	kuan-mao	冠帽
P992 karaş-a	k'e-la-shih	克喇失	chia-sha	架差
P993 takā	t'a-k'ê	塔克	t'ieh-chiao	鐵角
P994 tasm-a	t'a-shih-ma	塔失麻	p'i-t'iao	皮條
P995 noşadır	nao-sha-tê-êrh	惱沙的兒	nao-sha	襪紗
P996 qılınç	ch'i-li-ch'ê	起力尺	yao-tao	腰刀
P997 täğşilip	t'ê-shih-li i-shih-	忒失力以失	hua-yü	化育
ışlätgâç	la-k'ê-ch'ê	喇克尺		

P979: HII 36a; LL 27, 37 (I) köni işlätip; HH 65, 77 köni işlätip // P980: HII 36a; LL 27 (I), 200 (II) tât işlätip; HH 65, 73 dât işlätip // P981: HII 36a; LL 203 (II) tungçi; HH 65 tungde, 87 tungdi // P982: HII 36a; LL 48 (I) samqu; HH 65, 82 samqu // P983: HII 36b, LL 22 (I) çin-fuu; HH 65, 75 jen wou // P984: HII 36b; LL 15, 36 (I) kişi başlıy; HH 65, 79 kişi başleq // P985: HII 36b; LL 207 (II) ulayalı; HH 65, 89 ulayate // P986: HII 36b; LL 28 (I) qamay ulus, 208 (II) qamay ulus; HH 65, 94 qamaq ulus // P987: HII 37a; LL 7 (I), 195 (II) altun tamya; HH 65, 68 altun tamya // P988: HII 37a; LL 38 (I), 195 (II) kümüş tamya; HH 65, 77 kümüş tamya // P989: HII 37a; LL 32 (I) qimbaq; HH 65 qembaq // P990: HII 37a; LL 18 (I) bolyaq; HH 65, 72 bolyaq // P991: HII 37b; LL 36 (I) kon-mao; HH 65, 74 gon maw // P992: HII 37b; LL 34 (I) karaş-a; HH 65, 74 garaşa // P993: HII 37b; LL 198 (II) takā; HH 65, 87 takā // P994: HII 37b; LL 196 (II) tasm-a; HH 65, 85 tasma // P995: HII 38a; LL 42 (I) noşadır; HH 66, 79 noşader // P996: HII 38a; LL 31 (I) qılınç; HH 66, 95 qeleç // P997: HII 38a; LL 27 (I) täğşilip işlätgâç, 198 (II) täğşilip işlätgâç; HH 66, 87 takşilip işlätgâç //

P998	tutup uzatıp	tu-t'o wu-sa-t'ê	无託兀撒的	lai-p'êng	賣捧
P999	biş önlüg bğz	pi-shih wêng-lu pu-ssü	必失翁禄卜思	wu-sê-pu	五色布
P1000	soy-a	su-ya	速呀	ling-yang-chiao	羚羊角
P1001	balıq tiş sap'lıy biçäq	pa-li t'i shih sa-pa-li pi-ch'ê-kê ¹⁵	把力替失 撒把力必扯	yü-ya pa-tao	魚牙鞞刀
P1002	altun yüz-ning yuryu çılapçı	an-tun yü-ssü-ning yü-hu ch'ê-la-ch'ê	俺吞玉思倭 羽呼尺喇只	chin-hsi-mien p'ên	金洗面 盆

P998: HII 38a; LL 204, 208 (II) tutup uzatıp; HH 66, 87 tutup uzatep // P999: HII 38b; LL 17 19, 46 (I) biş önglük bğz ; HH 66, 72 biş önlük böz // P1000: HII 38b; LL 191 (II) soy-a; HH 66, 83 soya // P1001: HII 38b; LL 13,16, 47 (I), 201 (II) balıq tiş sapalıy biçäk; HH 66, 70 baleq tiş sableq beçaq // P1002: HII 38b; LL 7, 23 (I), 215, 216 (II) altun yüz-ning yuryu çılapçı; HH 66, 68 altun yüzning yuryu çelapçe //

¹⁵ Hu, Huang' ların çalışması IMS'nin 66.sayfasında çince çeviri yazısı "pa-li t'i-shih sa-pa-li pi-ch'ê" olarak, 70. sayfada ise "pa-li t'i-shih sa-pa-li pi-ch'ê-k'ê" olarak alınmıştır. Fakat metin nüshalarında sondaki 'k'ê' yazılmamıştır. Ligeti ilk iki Çince karakteri "pa-li" yazıldığı halde "pa-la" okumuştur.

Jên-Shih-Mên

(İnsan Faaliyetleri Bölümü)¹⁶

H1003	açıp	a-ch'ê	阿尺	k'ai	開
H1004	ötkürmiş	wu-k'u-êrh-mi-shih	无庫兒密失	t'ung	通
H1005	nâgû	na-ku	那孤	hê	何
H1006	ıduq	i-tou	以都	shên	聖
H1007	Taiming	t'ai-ming	大明	t'aiming	大明
H1008	uluy buyan	wu-lu pu-yen	无禄卜烟	hung-fu	洪福
H1009	tümân yaş	t'u-man ya-shih	土蠻牙失	wan-sui	萬壽
H1010	ming küz	min ch'ü-ssü	民曲思	ch'ian-ch'iu	千秋
H1011	alqış	an-hei-shih	俺黑失	chu-tsan	祝讚
H1012	qutluylasun	kan-lu-la-sun	快禄来速	ch'ing-ho	慶賀
H1013	saqınıp töpü	sa-hei-ni t'u-pu	塞黑泥土卜	kan-tai	感戴
H1014	atın yolın	a-ting yü-lin	阿丁羽林	ming-shêng	名聲
H1015	ürgülçi	wu-erh-kun-chih	无兒滾只	ch'ang-ch'uan	常川
H1016	ürkâç	wu-êrh-kê-ch'ih	无兒克尺	yung-chiu	永久
H1017	burunqı	pu-lun-hei	卜倫黑	pi-hsien	比先
H1018	amrı-qı	an-tê-hei	俺的黑		
	yitginça	i-chin ch'a	以斤察	chih-chin	至今
H1019	ayrlap	ai-hei-êrh-la	霏黑兒喇	ching-chung	敬重
H1020	üzülmâz	wu-suan-ma-ssü	无敢麻思	pu-chüeh	不絕

H1003: HII 6a, LL 5(I) açıp // H1004: HII 6a, LL 46(I) ötkürmiş // H1005: HII 6b, LL 41(I) nâgû // H1006: HII 6b, LL 25(I) ıduq // H1007: HII 6b, LL 194(II) Taiming // H1008: HII 6b, LL 19(I), 207(II) uluy buyan // H1009: HII 7a, LL 205, 212(II) tümân yaş // H1010: HII 7a, LL 38, 40 (I) ming küz // H1011: HII 7a, LL 7(I) alqış // H1012: HII 7a, LL 33(I) qutluylasun // H1013: HII 7b, LL 46(I), 203(II) saqınıp töpü // H1014: HII 7b, LL 10(I), 215(II) atın yolın // H1015: HII 7b, LL 208(II) ürgülçi // H1016: HII 7b, LL 209(II) ürkâç // H1017: HII 8a, LL 19(I) burun-qı // H1018: HII 8a, LL 8(I), 214(II) amrı-qı yitginça // H1019: HII 8a, LL 5(I) ayrlap // H1020: HII 8a, LL 209(II) üzülmâz //

¹⁶ Bu başlık altında bulunan 40 tane kelime sadece Hirth (II) nüshasında bulunmaktadır. Bu yüzden Pekin nüshası esas olarak aldığımız numaralandırmanın sırasını bozmadan bu fazla kelimeleri ayrı vermeyi uygun bulduk.

H1021	turyuzyaç	t'u-êrh-k'u-ssü- ha-ch'ê	土兒苦恩 哈尺	shê-li	設立
H1022	öngäräp	wêng-k'ê-la	翁克喇	ching-kuo	經過
H1023	batıraq	pa-tê-la	把的喇	k'uai-hsieh ¹⁷	快步
H1024	uzatıp	wu-san-tê	兀撒的	ta-fa	打發
H1025	bırök m-ä	pi-lu ma	必祿麻	ju-kuo ¹⁸	如或
H1026	yaraştırurup	ya-la-shih-tou-lu	呀喇失魯像	chêng-chih	整治
H1027	yalıñuz oq	ya-lin-k'u-ssü ao	呀林庫恩傲	chih-yao	只要
H1028	irinçkâp	i-lin-ch'ê-k'ê	以林尺克	lien-min	憐憫
H1029	buquryuluq	pu-k'u-êrh-ku-lu	卜苦兒古祿	chien-shêng	減省
H1030	oqşatı	ao-sha-tê	襖沙的	i-pan	一般
H1031	käçikür	k'ê-ch'ê-k'u-êrh	克尺苦兒	wu-lê	候了
H1032	yilinip	i-li-ni	以刀泥	fan-lê	犯了
H1033	qarışıp	ha-li-shih	哈刀失	wei-pei	違背
H1034	boşumaz	pi-shu-ma-ssü	卜祿麻恩	pu-jao	不健
H1035	nätäg mä	na-tê ma	那得麻	tsê-shêng	怎生
H1036	kätirkâp	k'ê-tê-êrh-k'ê	克的兒克	k'ê-lien-chien	可憐見
H1037	maqmur	ma-mu-êrh	馬木兒	chien-jung	剪絨
H1038	sup	su	史	so-fu	梭服
H1039	aynaq	ai-na	露那	yen-ching	眼鏡

H1021: HII 8b, LL 204(II) turyuzyaç // H1022: HII 8b, LL 45(I) öngäräp // H1023: HII 8b, LL 15(I) batıraq // H1024: HII 8b, LL 208(II) uzatıp // H1025: HII 9a, LL 17(I) bırök m-a // H1026: HII 9a, LL 211(II) yaraştırurup // H1027: HII 9a, LL 209(II) yalıñuz oq // H1028: HII 9a, LL 27(I) irinçkâp // H1029: HII 9b, LL 19(I) buquryuluq // H1030: HII 9b, LL 44(I) oqşatı // H1031: HII 9b, LL 34(I) käçikür // H1032: HII 9b, LL 214(II) yilinip // H1033: HII 10a, LL 30(I) qarışıp // H1034: HII 10a, LL 18(I) boşumaz // H1035: HII 10a, LL 42(I) nätäg m-a // H1036: HII 10a, LL 35(I) kätirkâp // H1037: HII 10b, LL 39(I) maqmur // H1038: HII 10b, LL 192(II) sup // H1039: HII 10b, LL 6(I) aınaq //

¹⁷ Maddenin *k'uai-hsieh* olarak okuduğumuz bu Çince karşılığının ikinci karakteri *Asieh*'nin metinde yazılan şekli 𪛗 ansiklopedilerde bulunmamaktadır, bizce bu karakter kelime anlamına tam uyumakta olan 𪛗 (hsieh) kelimesinin metni kopyalayan kişiye özgü bir yazım tarzından kaynaklanmış olabilir.

¹⁸ Çince karşılığı olarak verilen bu iki karakterden sonuncusunda da yukarıdaki sorun mevcuttur. İkinci karakter 𪛗 Çin kaynaklarında bulunmamaktadır, bu yüzden okunması mümkün olmamaktadır. Fakat *K'ang-hsi Tzu-tian* (*K'ang-hsi Sözlüğü*)'nin el yazılarda görülen şahsa özgü karakterleri toplayıp değerlendiren "Ek-araştırma" kısmında *kuo* okunan buna benzer bir karakter bulunmaktadır. Bu kelime (*k'uo*) büyük ihtimalle yukarıdaki iki karakterden sonuncusunun yine bir yazılış şekli olabilir. Kelimenin anlamı bakımından da bu karakter uyumaktadır. Bkz. *K'ang-hsi Tzu-tian*, "Ek-araştırmalar" kısmı, s. 1598.

H1040 çaqdasi ch'a-ta-chi 塞答即
 H1041 bota pu-ta 卜答
 H1042 saparan sa-pa-lan 撒把閱

hu-chan 臺蓋
 hsiao-t'o 小駝
 fan-hung-hua 螢紅花

AÇIKLAMALAR

AÇIKLAMALAR

P 6 mǎçit Kelime IMS'de Çin. *ch'ên* "gök cisimleri, takım yıldızları, gökte boş alan" anlamıyla karşılanmıştır. Çince kelime *ch'ên*'in WT' I, 34'te Türkçe karşılığı *orun* "yer" olarak verilmiştir. Moğol ve Mançu karşılıkları da *orun*'dur. Kelime Moğolcadır. Bunun için bkz. LL. VSO., 19(I)-181.s; VEWT 320a. Ayrıca bkz. L. Bazin, "Les noms turcs et mongols de la constellation des 'Pléiades'", AOH. X, s. 295-297.

P 18 yolaq "gök kuşağı" < *yol* + *ak*. +*ak* küçültme eki ile. Kelimenin MK'da anlamı "küçük yol"dur (III, 17). Kelime Çağatay sahasında tespit edilmiştir. *yolaq* bugün KB Türk şiveleriyle Özbek Türkçesinde yaşamaktadır. Bunun için bkz. ED 925a.

P 28 bürküt boldı bürküt < *bür-kü-t*. Bir basit cümle olarak "hava karardı, akşam oldu" anlamlarını ifade ederek Sözlükte yer alan bu maddede *bürküt* kelimesi dikkat çekicidir. Bu kelimenin kökü *bürkür-* "püskürmek" mi yoksa *bürün-* "bürünmek, kaplanmak" mı belli olmamaktadır. Bizce bu kelimenin kökü *bür-* "kaplamak, bürünmek, örtmek, sarmalamak" dır (bkz. ED 367b). Kelimenin diğer lehçelerde yaşamakta olduğu yada alıntı olduğuna dair hiç bir kanıt yoktur. Radloff sözlüğünde *bürküt boldı* maddesini "es ist schwül geworden" olarak, *bürküt* için de "nebeliges, schwüles Wetter" olarak yorumluyor (bkz. Radi IV 1891). krs *burkat-* (MK, II 339 ve ED 361a).

P 41 ükär Sözlükte *ükär* şeklinde geçen bu kelime Eski Tü. yadigârlarında hep *ülker* şeklindedir (bkz. ED 143a). Mod. Uyg'da da *üker* olarak kullanılmakta.

P 75 kötki Sözlükte "Yer bölüm" ünde bulunan bu kelime "tepe, yüksek yer" anlamına gelmektedir. Halbuki ATG'da "yayla" anlamında karşımıza çıkmıştı (ATG 283). MK'da görülen *kötki* kelimesi "tepe, dağlık yer, tepecik" olarak yorumlanmıştır (bkz. Atalay, B., İnds. 367). Ayrıca bkz. Ligeti, L., VSO. 19 (II)-176; ve ED 702b.

P 89 yilān boldı Sözlükte hava durumu hakkında "serinlemek, soğumak" anlamında geçen bu maddenin ilk sözcüğü hakkında kaynaklarda çok az bilgi edinmekteyiz. Sözcüğü Ligeti *yilāng* olarak okumuştur (bkz. Ligeti, L., VSO., 19(III)-285). MK'da *yéliñ* (III 373) diye bir söz geçmekte ve anlamı "yeli çok olan" (Atalay, B., İnds., 770) olarak verilmektedir. Clauson da *yéliñ* kelimesinin kökünü *yel* olarak kabul etmektedir (bkz. ED 930a).

P 123 şün ay Maddenin ilk kelimesi *şün* Çince alıntıdır. Çince karşılığı olan *jun*'un İngilizcesi kaynaklarda "intercalary" (bkz. Mod.Chin.-Eng.Dic., 752) olarak verilmiştir.

Takvime göre bir yıl 365 gün, 5 saat, 48 dakika, 46 saniyedir. Bu fazla vakit her dört yılda bir gün sayılarak Şubat ayına ilâve ediliyor. Böyle ilâve edilen ay *şün* aydır (detaylı bilgi için bkz. Hsian -Han., 977b).

P 126 sekiz çay Çin takvimine göre dört mevsimin her biri yine ilk ve son olarak (ilk yarısı ve son yarısı) ikiye ayrılıyor. Böylece dört mevsim toplam sekiz mevsim oluyor. *sekiz çay* Çincedeki *pa-chieh* (sekiz dönem)'yi gösteriyor. Fakat Türkler arasında da, özellikle tarım işlerinde mevsimlerin böyle bölünmesi mevcuttur.

P 137 lākān Bir bitkidir "hasır, saz, kamış". Çince karşılığı 蔴 (p'u)'nun su içinde yetişen bir bitki adı olduğu, hasır örmekte kullanıldığı, taze filizlerinin yeniyor olduğu kaydedilmiştir (bkz. Ts'ü-Hai, 689a.). MK (III 23)'da *yikān* olarak geçen bitkinin *lākān* ile aynı bitki olduğu düşünülebilir. Çünkü, Sözlükte kelime başındaki y-l değişimini ağız özelliği olarak kabul etmek mümkündür. Bunu gösteren başka tanıklar da vardır: *yeñgeç* - *lengeç* (bkz. ED 764b *lengeç* ve 950a *yenggeç*). Bugün Uygur Türkçesinde *yiken* şekli de vardır (bkz. Jar., 157 ve ED 913a).

P 141 qadırqan Çince karşılığı "huai" olarak verilen bu kelime ifade eden bitki *sophora Japonica* (bkz. ChUEMD 562b) olarak tanımlıyor. Ligeti de 'espèce de locustier (*Sophora Japonica*)' olarak vermiş. Bkz. Ligeti, VSO 19(I)-159.

P 158 qavla Metinde "sebze" anlamı bildiren bu kelimenin etimolojisi üzerine ED'da bazı şüpheler ortaya koyulmuştur. Fakat kesin bir sonuç yoktur. Kelimenin *qavlalık* "sebzelik" şekli de görülmüştür. Bu konuda bkz. ED 585b.

P 162 kägürtdä Kelimenin Sözlükte verilen Çince karşılığı "sarımsaktır", fakat buradaki "sarımsak" bizim bildiğiniz sarımsak değil, sarımsağın sarımsak başı olmadan önce toprak üstündeki taze yeşil yaprağını gösteriyor. Bu yapraklar çok kullanılan bir çeşit sebzedir. Bu sebze mod.Uyg'da *küdä* olarak söylenmektedir, belki bu *käkürtdä*'nin kısaltmış şekli olabilir, *küdelik* bu tür sebzenin ekildiği yeri göstermektedir (bkz. UL IV, 701a, 701b). Kelime WY'da *küürdä* olarak alınmış, İngilizce karşılığı "leek" olarak karşılanmıştır (bkz. Shôgaito, M. WY 124). WT'da çok net bir biçimde *kürdä* yazılmıştır (bkz. WT., III 3779). Kelimenin *küdä*'ye gelişimini tarihî malzemedan tanımlayarak vermek mümkündür: *kägürtdä* (İMS) > *küürdä* (WY) > *kürdä* (WT). Bugün Uyg.Tü.'nde r'nin eriyip kaybolması olayına sıkça rastlanır. Ligeti kelimeyi 'poreau' (VSO. 19(II)-172) diye vermiştir. Bizce bu sebze kesinlikle "soğan" değildir. Kelimenin MK'da geçmekte olan *küwürkän* "dağ soğanı" (Atalay, B., İnds 309) ile aynı sebzeyi kastetmiş olabileceği de kuşkuludur.

P 166 şoldurğ-a Kelime *yoldurğa* (MK., c.III 433), *yoldurğan* (EUS 196) şekilleri ile kaynaklarda bulunmaktadır. *yoldurğa* "kılıç gibi *uzunca* bir bitki" (bkz. Atalay, B., İnds 799). Kelime ED'de *yuldurğa* olarak transkripsiyon edilmiştir ve kelime sonundaki -ğa eki bitki ve hayvan isimlerinin sonuna gelen ek olduğu da kaydedilmiştir (bkz. ED 924a). Ayrıca bkz. Ligeti, L., VSO. 19 (II)-198 ve 115. dipnot.

P 175 murç <Skr. Bu kelime Sözlükte "baharat" anlamında geçmektedir. Fakat bu baharat ak ve kara olarak iki çeşittir. Mod.Uyg.Tü'si ağzında *akmurç*, *karamurç* olarak kullanılmaktadır. *murç* "karabiber" (Atalay, B., İnds 415); *murtsch* 'indianischer Pfeffer' (Klaproth, J., 14); *murç* "poivre noir" (Ligeti, L., VSO., 19 (II)-183). Ayrıca bkz. ED 771b

P 176 yarma Bir çeşit kokulu baharattır. Karnı yank oluyor. *yarma* < *yar-* "yarmak, bölmek, ayırmak" +*ma* FİYE'ile kelimenin *yarma* şekli belki Türkçeden Moğolca ve Tibetçeye geçmiş olabilir, çünkü WT'da aynı nesnenin Uygurcası *qarnı yoruq*, Tibetcesi *yarma*; Moğolcası *yerm-a* (WT., III 3801) olarak yazılmıştır. Bu bitkinin kaynaklarda gösterilen Latincesi "*Zanthoxylum buneanum*" (bkz. *Ts'ü-Hai*, 635a)dur. Ayrıca bkz. Ligeti, VSO. 19(III)-281.

P 216 otas Kelime sadece Japon b nüshasında *qotaz* şekliyle yazılmıştır. Altay dillerinde q— Ø hadisesi vardır. Kelime diğer nüshalarda Moğolcadaki şekliyle yazılmıştır. Bu kelime Eski Türkçede *qotuz* şeklinde "yaban sığın" anlamında geçmektedir. Farsça ve Moğolcaya Türkçeden geçmiştir. Ayrıca bkz. Ligeti, L., VSO. 19 (II)-188; ED 608a.

P 218 qat Sözlükte *qat* olarak geçen bu kelimenin etimolojisi hala açıklığa kavuşmuş değildir. Çoğu kaynaklarda bu kelimenin mitolojik bir hayvanın ismi olduğu ileri sürülüyor. (EUS, 113). Ligeti 'licorne' olarak yorumluyor (VSO, 19 (II)-164). Bu doğru olabilir. Çünkü Sözlükte kelimenin bir üst ve alunda verilen *simurğ-a* ve *kärüdi* de mitolojik canlılardır. Kelimenin Çince verilen karşılığı *ch'i-lin* Çin kaynaklarında şöyle tarif edilmiştir: "Eski efsanelerdeki bir hayvan. Şekli karacaya benziyor, boynuzlu, bütün vücudu balık sikkeli, kuyruklu..." (bkz. Hsian.- Han , 895b); *ch'i a.* "fabulous, auspicious animal. The male is *ch'i*, and the female is *lin* .." (bkz. Mat. 534, 70a). Clauson bu kelimenin Sanskritçe ve Toharca iki sözdün yapıldığını iddia ediyor (bkz. ED593a). Pelliot da Radloff'un bu kelimenin Arapça olduğunu söylemesi üzerine Arapça olmadığını savunmuştur (bkz. Pelliot, Uguz., 265-266; T. Tü. çvr., 23-25).

P 230 kula "sarı at". Kula attan ellipsi yoluyla *kula* "sarı at" olmuştur, krş: *kula at* (MK III 233). Ellipsi hadisesiyle meydana gelmiş olan bu tür örnekler diğer yadigârlıklarda da gözüküyor. Bunun için bkz. Özönder, F.S. Barutçu, ML 78 *yeke*. Ayrıca bkz. ED 617a.

P 236 qulan tayı *Kulan* "yabanî eşek" anlamında geçse de Sözlükte "yabanî at" anlamında görülmüştür. *tay* kelimesini Ligeti ve Hu, Huang'lar yanlış olarak *tanı* okumuşlardır. Detay için bkz. ED 622b

P 238 qulun Kelime Sözlükte yanlış olarak *qurun* yazılmıştır. Bir senelik at yavrusu. Bkz. ED 622b. ve Özönder, F.S.Barutçu, ML 78.

P 239 tobiçaq < top+çaq. At türüdür. Detay için bkz. Özönder, F.S.Barutçu, ML 77.

P 241 üstünki < üs-tün-ki. Kelime metinde bir taraf yön zarfı anlamında değil, bir isim yerinde, "en üstte oturanlar, yönetenler, kral ve onun çevresindeki görevliler" anlamında kullanılmıştır.

P 242 qara qulaq ve P 204 qaraqulaq Bu iki kelime ayrı ayrı halde iki çeşit hayvanı ifade etmektedir. P242 *qara qulaq* Çince tercümesi içinde de "ha-la hu-la" olarak verilmiştir. Diğeri ise P204 *qaraqulak* olarak yazılmış, Çince karşılığı *piao* diye verilmiştir. *piao* "A tiger-cat. Stripes, streaks, veins. Ornamental" (Mat. 5181, 714a) Bu kelimelerin çeşitli kaynaklardaki yorumu şöyledir:

karakulak "(I) kedigillerden, çakala benzer vahşi bir hayvan; *karakulak* (II) Osmanlı imparatorluğunda emir çavuşu, haberci" (TS c.II 793a); *qaraqulaq* "der Luchs" (Radl. c. II, 134); *char chulach* "d. i. schwazohr, eine Art Tiger" (Klaproth, 15); *qara qulaq* "tarla fare" (EUS. 111), ve bkz. Ligeti, L., VSO. 19(II)-162; ED 643b-644a.

P 873 tüşitip <tüşi-t-ip < Mo. *tüsi-* (bkz. Kow., III 1913) Kelimenin hükümet dairelerince kullanılan bir terim olduğu Sözlükte bu fiilden türemiş olan isim şekli **P246 tüşimel** maddesi ile daha da kanıtlanmıştır. P873'de Moğolca alıntı sonuna Türkçe fiil ekleri eklenmiştir. P246 ise tam Moğolca şekliyle alınmış rütbe adı olup "bakan, vezir" anlamında (bkz Kow., III 1912) geçmektedir.

P 274 inçkâ Bu madde "İnsanlar Bölümünde" *üzir* (cin, ruh), *burqan* gibi dinî terimlerden hemen sonra gelmiştir. Bu noktadan yola çıkarak kelimenin ifade ettiği anlamın din ya da dine yakın bir konu olduğu, dinle ilgilenen insanları kastettiği tahmin edilebilir. Kaynaklarda *inçkâ*'nin sadece "ince, zarif, zayıf vs." anlamlarından başka dinle ilgili bir anlamı bulunmamaktadır (bkz ED, MK, KB, ATG). Sözlükte iki tane *inçkâ* bulundurulmuştur. Diğeri (P949) "ince, zarif, zayıf, yufka" anlamlarını karşılamaktadır. Bu madde (P274) Çince *ju* "bilgili, okumuş olan kişi, aydın, talebe; Konfçyüs'ün talebeleri" (Mat. 3145, 473b) nun karşılığı olarak, bir dinî terim "temizlenen, arınan, saflaşan (kişi)" anlamlarını da ifade

etmektedir. Kelimenin anlam gelişmesiyle bu anlamı kazanması normal gözükmemektedir. Ayrıca bkz. Ligeti, L., VSO. 19(II)-157.

P 289 aylu kün "İnsanlar bölümü"nde yer alan bu kelime hem Japon b nüshası hem de Ligetin kullandığı Budapeşte nüshasında çok net bir biçimde 'ylwkwk yazılmıştır. Hu, Huang'lar *aylu kün* olarak iki söze ayırıp okumuşlardır (bkz. Hu, Huang, İMS, 41 ve 69). Ligeti *ilükün* (*älüküng*) okumuş (VSO. 19 (II)-156) ve niçin böyle tercih ettiği üzerinde herhangi bir açıklama yapmamıştır. Kelimenin Çincesi *chia-hsiao* "karı ve çocuklar; sadece karı" (bkz. Ts'ü-Hai, 1151c.), "aile üyeleri; çoluk çocuk, ve karı için mahsus" (bkz. Ku.-t'ian., 416a.) anlamlarına gelmektedir. *aylu* hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Fakat Lopnur ağzında *aylu* kelimesi "bekçi, gözetçi" anlamlarıyla erkekler için kullanılmaktadır (bkz. Şiv., 18; UL., c.I 215b.). Turfan ağzında hala kullanılmakta olan *ayla* (abla, teyze) kelimesinin de bu kelime ile ilgisinin olup olmadığı düşünülebilir (bkz. Şiv., 18); *ayla* kelimesinin "abla" anlamından başka, "han soyundan olmayan, saray memurlarının eşlerinin unvanı" olduğu da kayıtlardan belli olmaktadır (bkz. UL., c.I 214a). *kün* kelimesi ise Eski Türkçe yadigarlarda görülmüş bir kelimedir. *kün* "cariye" (ATG., 285), *kün* "karavaş, cariye" (EUS 82), *kün* "female slave"...*kün yutuz* "female slave and wife"...(ED 726a). Eğer *aylu* erkek için kullanılmış ise *kün* de bayanı göstermektedir. O halde bu kelime zıt anlamlı çift kelimeden yapılan, mahsus aile için kullanılmış "aile üyeleri"ni karşılayan bir çift söz olarak değerlendirilebilir.

P 300 ağaça Han soyundan olan prensesler ile asil, zengin ailelerin hanım ve kızlarına verilen saygı ismidir. Sözlükte kelime Çince 郡主 (*chün-chu*) ile karşılanmıştır. *chün-chu*'nun anlamı "daughter of an imperial prince of the first degree" (bkz. Mat 1717, 242a.) olmaktadır. Radloff Sözlüğünde (bkz. c.I 151) Klaproth'dan kelimeye yer vermiştir ve "Dorfältester" (köyün aksakalı, köyün yaşlısı) olarak açıklamıştır. Kelime "hanım, hanımefendi" anlamlarıyla mod. Uyg. ağızlarında kullanılmaktadır. *ağaça* şekli Lopnur ağzında "hanım, hanımefendi" (bkz. Şiv., 9) anlamında kullanılırken *ağıçı*, *ağıça* şekilleri de Gulca ağzında mahsus müezzinin hanımı için kullanılmaktadır. Kelimenin bazı kaynaklarda "bayan hizmetçi, cariye" anlamlarının da mevcut olduğu görülmektedir (bkz. UL., c.I 114b). Ayrıca bkz. Tenişev 1990, 14; Ligeti, L., VSO. 19(II)-127.

P 303 omoy Kelimenin Çince karşılığı "sahip, patron" anlamını içermektedir. *omoy* "maitre, patron" (Ligeti, L., VSO. 19(II)-179); *umoch* "Herr, Wirt" (Klaproth 18).

P 314 murki Kelimenin Çince karşılığı *yü-jên* "a fool, a blockhead" (Mat 7624, 1143a) olup kökü Moğolca olabilir. Moğolcada *bolki*, *molki* olarak görülmekte ve "aptal, akılsız" anlamlarını bildirmektedir. *bolki*, *molki* "stupid, not skilful; slow, inert; impolished, clumsy "

bkz. Les., 118; *murki* "nar" Klaproth, 18; VEWT'da farklı bir anlamla geçiyor: *murki* "der sechste Vorfahr" (VEWT 345a); Bkz. Ligeti, L., VSO. 19 (II)-184.

P 325 abuşq-a Kelime Sözlükte "anne" anlamında verilmiştir. Halbuki KB ve MK'da "koca, ihtiyarlamış kişi" anlamında *avıçqa* şekliyle görülmüştür. Bkz. ED 6b.

P332 biz-lär, P333 sänñ, P334 olar maddelerin Çince karşılığı *wo-mei, ni-mei, t'a-mei* olarak verilmiştir. Çince karşılıklarında görülen "mei" aslında mod. Çincedeki "mên" (çoğul eki +lar /+ler 'i ifade ediyor) olup, Sözlükte verilen "mei" şekli Ming dönemindeki Çince konuşma diline has bir özelliktir (bkz. Hu, Huang, IMS, s. 42).

P 343 çürçük Mançuların ataları olarak bilinen bu ulus Juçenlerdir. Juçenler Kuzey Çin'de hüküm sürmüşlerdi. Sözlükte çok net bir biçimde *çwrçwk* (ü ler y siz) şeklinde yazılmışsa da Ligeti ve diğerleri "*çürçäk*" okumuştur. Bu belki de Çince verilmiş okunuşunun *çürçäk* okumaya daha yatkın olduğundan kaynaklanmış olabilir. Pelliot bu maddenin "*Cürçük*" yazıldığını, aslında *Cürçät* okunması gerektiğini, *Cürçät* okunmasını Çince verilen fonetik transkripsiyonunun doğrulamakta olduğunu ileri sürmüştür. Bkz. Pelliot, Uguz., s. 336. ve T. Tü. çvr., s. 86.

P 344 bay-i Bu "Tercümanlar Bürosu"nda kurulan bir bölümdür. Bu bölüm günümüzde Çin'in güneyinde yaşamakta olan azınlıklardan Dey kavmi ve onların dili için kurulmuştur.

P 349 budin "beden, vücut, gövde" anlamlarını ifade eden bu kelime *bodin* olarak da transkripsiyon edilebilir ve kelimenin kökü *bod* olarak düşünülebilir. *budin* "corps" (Ligeti, L., VSO., 19(I)-147.s); *budin* "Körper" (Klaproth 19). Pelliot bu kelimeyi *budin* olarak okumuş ve bunun "beden" anlamına gelen Türkçe kelime olduğunu ileri sürmüştür (Pelliot, Uguz., 262, T.Tü. çvr. 21.s). Çince karşılığı *shên*'dir. WT'da Uygurcası *boy* olan kelimenin Çincesi *shên* olarak verilmiştir (WT', c. I 1260). Sözlükte "vücut, beden" ile ilgili saydığımız yine bir madde **P 858 budün** kelimesidir. Bu kelime de *budun* ya da *bodun* olarak okunabilir, *bodun* kelimesinin Orhun yazıtlarında tespit edildiği ve "halk" anlamında kullanıldığını biliyoruz. Sözlükte Çince karşılığı (*pên*) "esas, kök, mahiyeti, özü; kendi" olarak verilen kelimenin anlam daralması sonucu topluca insanları değil, bireyi yani "beden, öz, kendi"ni ifade eden kelime haline geldiğini düşünmek mümkündür, bu düşüncemiz **P675** maddesindeki *bodun* kelimesi ile ispatlanmış bulunmaktadır. Kelimenin Sözlükteki *būdün* şekli hakkında Pelliot Moğolcanın etkisi olabileceğini, Moğolca kaynaklarda "kendi, özü, özel, kişisel" anlamlarında *budun* ya da *būdün* kelimesine karşılaştığını ileri sürmektedir (bkz. Pelliot, Uguz., 263, T.Tü çvr. s.21-22). Sözlükteki "vücut, beden" ile ilgili üçüncü madde ise **P 675 bodun-nı yasap** maddesindeki ilk kelime *bodun*'dur. Maddenin Çince karşılığı *hsiu-shên* "to cultivate oneself, to practice moral culture; ethics; moral culture" (Mat 419b) olarak yorumlanabilir. "vücudu

eğitmek, terbiye etmek, iyi yetiştirmek, manevi yönden geliştirmek" (din kurallarına göre yetişmek) anlamları ifade eden bu kelimeyi Ligeti *budün-ni yasap* okumuştur (bkz. Ligeti, VSO., 19(II)-148).

H 1014 atın yolın < at-ı-n yol-ı-n. Sadece Hirth nüshasında bulunmakta olan bu madde bir çift sözdür. Çince karşılığı *ming-shêng*'in anlamı "şan, şöhret"dir. Bu çift söz *at yol* olarak eski yadigarlarda mevcuttur. Bunun için bkz. DTS 65a.

P 399 yam-qa *yam-q-a* (yönelme eki?). < Mo. *yam* "posta istasyonu, duraklama yeri" < Çin. *chan*, Orta Çin. *tyam*. "duraklamak, durmak; durak". Detaylı bilgi için bkz. ED 933b ve Özyetgin 1996, s.176

P 419 çır Çince verilen karşılığına göre "çığ ya da hasır gibi şeylerden yapılmış, sadece kapı için kullanılan perde" anlamını taşımakta olan bu kelime, aslında sadece sepet veya ona benzer şeyleri örnekte kullanılan bitki adıdır, bir çok kelimeye olduğu gibi kelimeye anlam genişlemiş, çığdan yapılmış perde de bu isim ile anlatılmıştır. Bu konuda bkz. Özönder, F.S.Barutçu, ML., s. 58-59. Ayrıca bkz. Ligeti, L., VSO 19 (II)-152.

P 424 küri Bu kelime hususî olarak bakliyatlar ölçüsünde kullanılan alet ve ölçü birimi ismi olarak geçmektedir. *küre* "1) aşlıq ölçeydiğan esvap. yağaç yaki qamuştan süken şeklide yasılıdu. 2) miqtar. 10 şîñğa teñ häcim ölçäm birliği" (UL., c IV 701b), *küri* "kile (hacım ölçüsü)" (ATG 285b); Kelimenin etimolojisiyle ilgili olarak Clauson muhtemelen Toharca olabilir önerisini ortaya koymuştur (bkz. ED 737a). Fakat biz kelimenin Türkçe olma olasılığı daha büyük kanaatindeyiz. Kelime hemen hemen bütün Türk lehçelerinde mevcut olan *kürek* kelimesinin kökü *kür-* "bir yere yığmak, toplamak, küremek" fiilinden gelmiş olabilir. *küremek* fiili en çok çiftçilikte kullanılan bir terimdir. Uyg.Tü.'nde kar için "kar küremek" şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca metnimizde geçen bu kelime sadece ölçü birimini değil tıpkı *kürek* kelimesi gibi bir alet ismini de bildirmektedir. Eski Türkçede fiil tabanına -a, -ä, -ı, -i, -u, -ü eklerinin eklenmesiyle yapılan isimlerin var olduğunu biliyoruz (bkz. ATG., 105§., s.51), *saγu* "fıçı" (*saγ*- "sağmak"), *ögä* "şöhret" (*ög*- "övmek"), *tusu* "fayda, kazanç" (*tus*- "kazanmak, fayda görmek"), *köni* "doğru, gerçek" (*kön*- "doğrultmak, düzeltilmek") vs. *küri* kelimesinin de *kür-* fiili ile -ı (FİYE) den yapılmış olduğunu düşünmek mümkündür. Bu kelimenin etimolojisi düşünülmesi gereken bir konudur.

P 440 qadıñ Aslında kelime ilk başlarda bir ağaç çeşidi kayın ağacı'nın ismi olarak kullanılmıştır, sonradan anlamı genişleyerek bu tür ağaçtan yapılan tabak, kaselerin ismini de ifade etmiştir. Bu konuda bkz. ED 602b *kadıñ*.

P 458 mañluñ (mang-lung) "Giysiler bölümü" nde bulunan bu kelime Çince'den alıntıdır. Ejderha resimli bu giysi, Ming ve Ch'ing dönemlerinde saraydaki bakanların törenlerdeki resmi kıyafeti olmuştur (bkz. Hsian.-Han 765b.). Ayrıca bkz. Ligeti, L., VSO. 19 (II)-180.

P 463 köşigā "perde" kelimesini karşılayan bu kelimenin kökü *kōši*-(örtmek, kapatmak) fiilidir (bkz. ED 753 a-b.). Sözlükte bu fiille yapılmış yine iki madde de yer almaktadır. *kōşātir* ("şemsiye", P418), *kōşünçüg* ("yorgan", P453).

P 490 köñüg suv "gümüş suyu" anlamında gelen bu kelime için bkz. ED 726b *kōne*.

P 493 sorma "şarap" olarak yorumladığımız bu kelimenin kökünün *sor-* "emmek, içine çekmek" fiili olduğu ileri sürülmektedir (bkz. ED 852b). Ayrıca bkz. Pelliot, Uguz. s. 258-261 ve Özönder, F.S.Barutçu, ML., s.104.

P 512 çibıyan Kelimenin alıntı olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır. Fakat *çubuyan* şekli ile Oğuz destanında görülmektedir (bkz. Pelliot, Uguz. s.286, T.Tü. çvr., s.41); *çıban* (*çıyban*) Şem., KT., s.505c; TS'da *çıban* diye bir kelime vardır ve bu kelime bir çeşit yara ismi olarak izahlanmıştır (bkz. TS., c.I, 298a); UL'da *çıqan* kelimesinin bir çeşit dere hastalığı olduğu söylenmiştir (bkz. UL., c.II, 765b.). Kelimenin metnimizde verilmiş olan Çince karşılığı *tzü-wei*'in Çince kaynaklarda "şekerleme" ya da bir tatlı ismi olarak kullanıldığı belirtilmemiş, sadece "lezzet, güzel koku, tat" anlamları kaydedilmiştir. WT'da metnimizde verilen Çince karşılığı *tzü-wei*'in Uygurcası *t'em* olarak verilmiştir (WT', c.III, s. 3911); *çubuqan* "innap, zizyphus" (EUS., 44); *çıbqan*, *çıbıqan* "innap, vücutta çıkan kırmızılık" (MK, c.I, s.448), *çıbıyan* "şekerleme" (Radl., c.III, 2154); Clauson kelimenin Hintçe olabileceğini ortaya koymuş *çıbıkan* kabul ederek "jujube fruit" olarak yorumlamıştır. Clauson yine *çıban* kelimesini de aynı madde içine koymuş "boil, ulcer" olarak yorumlamıştır. Sözlükte "hünnap" olarak yorumladığımız **P146 çubuyan** kelimesini de bununla bir kelime halinde değerlendirmiştir (bkz. ED 396a.). Ayrıca bkz. Ligeti, L., VSO, 19(II)-151; *çubuyan* (bkz. DTS 156a). Bize göre burada en az üç adet kelime söz konusudur. İlk önce bir meyva ismi olan kelimedir ki, "hünnap" içindir. İkincisi ise yemekle ilgili olan kelimedir ki, bir tatlı, ya da bir şekerleme için kullanılmıştır ve bu kelime göçme anlamda "lezzet, tat" manaları için de kullanılmıştır. Diğer üçüncü kelime ise şekli bu kelimeye benzeyen, fakat anlamı çok farklı olan bir hastalık için kullanılan kelimedir. Eğer bu kelimelerin aynı kökten olduğu savunulursa, vücutta çıkan kırmızı yaraların renk ve şekil yönünden "hünnap"a benzetme yoluyla mı *çıban* anlamı kazandırıldığı sorusu akla geliyor. Ancak, bu da kelimenin bir meyve "hünnap" (jujube fruit) a ait olduğunu kesinleştirdikten sonra düşünülebilen konudur. Bu ise varsayımdan ibarettir.

P 530 sayurt bitig Maddenin birinci kelimesi *sayurt* Ligeti tarafından *şagirt* (<F. *ša:girt*) sözcüğü olarak değerlendirilmiştir (bkz. Ligeti, L., VSO, 19(II)-191.s). Klaproth da öğrenci olarak düşünerek **P 532 sayurt bitig oqi** maddesini "ein Shüler der die Anfangsgründe lerni" diye tercüme yapmış (bkz. Klaproth, s.24). Fakat, bu maddelerin Çince karşılıklarında "öğrenci, talebe" gibi bir ifadeye yer verilmemiştir. **P530** maddesinin Çince karşılığı *tsa-tzu*'ın ilk karakteri *tsa* kaynaklarda "mixed; confused; miscellaneous" olarak açıklanmıştır (bkz. Mat. 6646, 972b). *tsu* ise "A letter, a written character, a word" anlamlarında (bkz. Mat. 6941, 1025a)dır. **P532** madde başı *tu-tsa-tzu*'nı oluşturan üç karakterin ilki "okumak" fiili, son ikisi ise yukarıda belirttiğimiz gibi isim niteliğinde bir kitap çeşidi olabilir. Ancak kaynaklarda Çince olarak da böyle bir kelimeye rastlanmamaktadır. Eğer bu madde başlarının Çince anlamı göze alınırsa, "şagirt" sözü ile bir bağlantı kurarak yorumlamak biraz şüphe uyandırıyor.

P 557 şipgin "Renkler bölümü"nde yer alan bu kelime o dönemdeki Kumul, Turfan ağız özelliği olarak kabul edebileceğimiz söz başındaki *y > ş* değişimi yüzünden *şipgin* olmuştur. Böyle örneklerden Sözlükte geçen *şoldur-ya* (P166) kelimesi de vardır. *şoldur-ya* aslında *yoldur-ya*'dır. Kelime için bkz. ED 875b *yipgin*, ayrıca krş: *yipgil*.

P 591 sıtır "ons, ağırlık ölçüsü; Çin sikkesi" olarak yorumladığımız bu kelime aslında bir alıntıdır. < Sog. *st'yr* <Yun. *stater* (gümüş sikke). Bkz. ED 802a. ve Ligeti, VSO. 19 (II)-195.s. Sözlükte *sıtır* ile yine iki madde verilmiştir. **P 916 sıtır baş** bu maddeye anlam vermek zordur. Ligeti "la 'tête' de l'once" olarak yorumlamıştır (bkz. Ligeti, L., Glos. VSO. 22(I)-49.s). Diğer biri ise **P 901 sıtır qıdıy** maddesidir. *qıdıy* "kenar, kıyı" anlamındadır. Maddeyi kelime kelime tercüme yaparsak "sikkenin kenarı, sikkenin baş ucu" anlamını verir.

P 614 bülqdi Sözlükte bu madde aynen *pwıqdy* şekliyle yazılmıştır. Ligeti *büdi-* olarak almış ve "danser" olarak yorumlamıştır (bkz. Ligeti, L., VSO., 19 (II)-147.s). *büd-* için bkz. ED 300b *bödi-*. Metnimizde geçen bu şekil yanlış yazımdan kaynaklanmış olabilir. *büq-* raqasa "to danse" (ED 324a). MK'da dansla ilgili olarak *büdhik* = oyun, raks; *büdhüş-* = oyunda ve raksta yarışmak; *büdik*= oynayıp, zıplayıp kelimeleri geçmektedir (bkz. Atalay, B., İnds. s.122). Oynamakla ilgili bu fiilin kökü *bük-* (eğilmek, bükülmek) olabilir. Ligeti galiba Çince okunuşu için verilen "pu-tê" nin etkisinden öyle almış olabilir.

P 636 üz-ā Maddenin Çince karşılığı *ch'ang*'ın anlamına bakıldığında (bkz. Mat, 222, 25a), kelimenin yanlış yazıldığı kanaetine varmak mümkündür. Çünkü "sürekli, devamlı, sabit" anlamlar ifade eden şekli *üzā* değil *oza* olmaktadır. Bu konuda bkz. ED 280a. *üzā* şekli

ise "üstte, yukarıda, üzerinde" anlamları ifade etmekte bkz. ATG 306b; ED 280b. Sözlükte baş o yanlışlıkla y li yazılmış olabilir.

P 654 yir köndürmiş Bu madde 17. bölüm "İnsan Faaliyetleri Bölümü"nde *t(ü)ñri örtünmiş* maddesinden hemen sonra yer almıştır. *köndürmiş* < *kö-n-dür-miş*. *köndür-* "doğrulamak, doğrultmak; (bir kimseye doğru) yolu göstermek" (bkz. ED 730b) anlamları ifade ediyor. *yir köndür-* maddesi P653'teki *t(ü)ñri örtün-* gibi bir deyim olmalıdır. Bu iki deyim beraber dikkate alınarak "gök ile örtünmüş (korunmuş?), yer ile (desteklenmiş?) uygunlaştırılmış, doğru yola getirilmiş " şeklinde yorumlamak mümkün olabilecektir. Ligeti yorumlarına da bakılabilir (Ligeti, L., VSO., 19 (II)-175, 19 (III) -286.s; Glos.VSO., 22 (II)-219.s).

P 671 yidärip saqlap Bu maddedeki birinci fiil *yidär-* ve P783 *yidärip* maddesindeki *yidär-* fiilleri "takip etmek, takılmak" anlamındaki *idär-* fiilidir. Çince karşılıkları bunu açıklığa kavuşturmaktadır. Böylece Sözlükte ses özelliği olarak kabul etmemiz gereken bir husus kelime başındaki ünlüden önceki y türeme olayı oluyor (i'den önce "y" türeme olayı için bkz. ATG 27ş., s.39. Sözlükte H1032 *yilin-* (*ilin-*) fiili de buna benzemektedir). *ider-* fiili için ayrıca bkz. ED 67a.

P 674 iris qayas "cömert, yiğit" anlamlarında Sözlükte bulunmakta olan bu maddenin ilk kelimesi Moğolca *eres* (*ere* "er, erkek") kelimesi olmalı. Bu konuda bkz. Pelliot, Uguz., s. 268-269; T.Tü. çvr., s 26-27. İkinci kelime *qayas* için de Moğolca olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Ligeti, L., VSO., 19(II)-190.s.

P 702 baş çalıştı Maddenin fiil kısmı *çal-*"vurmak, yere çalmak, darbe vermek "(bkz. MK, c.II, s 24; Atalay, B, İnds., s.132) fiilinin işteş şeklidir. *çalış-* "güreşmek" (Atalay, B., İnds., s.133). Bu madde için ayrıca bkz. Pelliot, Uguz. s.293, T.Tü. çvr., s.47; Ligeti, L, VSO., 19(II)-150.s. Sözlükte "teslim olmak" anlamında verilen P709 *baş çaqıp* maddesindeki *çaq-* "kırmak, vurmak" fiili ile *çal-* fiillerinin eş anlamlı fiiller olduğu görülmektedir.

P 710 çayur Bu kelimeyi Hu, Huang'lar Çincesine göre *çaw kör* olarak (bkz. HH, İMS, s. 56, 81) vermektedir. Bu da kelimenin Çince anlamı *ch'ao-chien'* e uyuyor. Bu iddiaya göre kelimenin baş kısmı *ch'ao* (saray, taht), son kısmı ise Çince *chien* "görmek, bakmak" fiilinin tercüme edilmiş şekli *kör-* den yapılmıştır. Bununla beraber kelimenin *-yur* kısmını *kör* ile açıklamak zor görünüyör.

P 711 küriyen turdı 17.bölümde yer alan bu maddeyi Ligeti *küriyän turdı* okumuştur, *tür-* fiilini ise "dürmek, katlamak, bükmek, sarmak" anlamında yorumlamıştır (bkz. Ligeti, L

VSO. 19(II)-178; 19(III)-272.s). Pelliot da böyle yorumluyor (bkz. Uguz., T.Tü. çvr., s. 44). Bizce bu maddeden hemen sonra gelen **P712 kûriyân tuştî** maddesi ve bu maddelerin Çince karşılıkları zıt anlamlı *ch'i* "ayağa kalkmak, kalmak" (Çin. ch'i-ying), *hsia* "inmek, düşmek" (Çin. hsia-ying) fiilleri göz önünde bulundurulduğunda *tüſ-* "inmek, düşmek fiilinin zıt anlamlısı olarak tam uygun olan *tur-* "kalkmak, yerinden kalkmak, ayağa kalkmak" fiilleri olması gerekir.

P 718 çöbrik "Ekleme" bölümünde *başında* maddesinden hemen sonra gelen bu kelimeyi *başında* **nin** zıt anlamlısı olarak düşünmek mümkündür. Bu yüzden de "son, sonu, son nokta" anlamlarını ifade etmiştir. Kelime kökü *çöb'*tür. *çöb* kaynaklarda "bir şeyin sonu, çöküntü" gibi yorumlanmaktadır (bkz. ED 394a). MK'da *çöp* şekli de vardır. *çöp*= "şarabın tortusu, her şeyin çöküntüsü, çöp, çör çöp; her hangi bir şeyin çökeli" (Bkz. Atalay, B., İnds. s.158). Kelimenin Çince karşılığı *chung* "the end, finally. Death. The whole of. After all..." (Mat. 1500, 212c) anlamlarını ifade ediyor. Kaynaklarda *çöbik* şekline de raslamaktayız. Bkz. ED 396b.

P 723 başlıy Kaynaklarda kelimenin "başı olan, başa sahip olan, başlık; lider, başkan, reis; başlayan, önder olan ..." (bkz. ED 381a-b) anlamları üzerinde yorum yapılırsa da, diğer bir anlamı, yani metnimizde kullanılan anlamı pek göze alınmamaktadır. Kelimenin Sözlükte bulunan anlamı **P984 kişi başlıy** maddesiyle daha da net bir biçimde kesinlik kazanmaktadır. Burada söz konusu olan bu iki maddenin Çince karşılıkları *têng* ve *jên-têng* sözcüklerinden anlaşılıyor ki, kelime bir edat fonksiyonunda "...gibi kişiler (nesneler), ...ler başta olmak üzere, ...başkanlığında, ...vekilliğinde, vesaire" anlamlarını ifade etmekte (bkz. Ts'ü-Hai, s.2118a.) ve bu anlamda sadece bir kişi değil birkaç kişi söz konusu olmaktadır. Bu anlamda günümüz Uygurcasında da yaşamaktadır (bkz. UL., c.I, s.377b *başlıq* I). Sözlükte bu anlamla ilgili yine üçüncü bir maddenin eklenmesi dikkat çekicidir: **P792 başlıy boyun** Çince karşılığı *têng-t'ou* olarak verilmiştir. *baş* ile *boyun* "boyun"dan yapılan böyle bir çift söz başka yadigarlarda görülmemiştir. Bu Çince karşılığının kelime kelime tercümesinden uydurulan söz olabilir. Çünkü kaynaklarda Çince *têng-t'ou* ile *têng-hsiang* sözcüklerinin aynı anlamı taşıdığı görülmektedir: *têng-t'ou* or *têng-hsiang* "or the same species; such articles, 'etc., etc.'" (bkz. Mat, 894a). Bu madde çift söz şeklinde Ligeti'de bulunmamaktadır. Fakat raporlardan kelime listesine alınan *boyun* ve *başlıy* (Ligeti, L., Glos. VSO. 22(I)-14-15) kelimeleri ayrı ayrı açıklanmıştır. *boyun* "nuque, cou; numérale pour les bêtes sauvages" (Ligeti, L. Glos. VSO. 22(I)-19). Bazı yadigarlarda *başlıy* kelimesi tam metnimizdeki anlamıyla kullanılmış olsa da yapılan yorumlar sadece kelimenin bilinen temel anlamlarıyla sınırlı kalmıştır. Örneğin Özyetkin 1996'da "şah merdan başlıg daruga begleriñe (8), halil başlıg yüz begleriñe (9)" gibi söz dizininde çok sık raslamaktayız. (bkz. Özyetkin 1996, s.112), bu kelime gruplarının tercümesi "Şahmerdan başta eyalet amirleri beylere, Halil başta yüz

beylerine" olarak yapılmıştır (bkz. a.g.e., s.143). Bu kitapta kelimenin *başlı* şekli de görülüyor "*gıltu buqa hasan başlı ilçiler* (4-5), *davud başlı begler* (7-8)" gibi (a.g.e., s.105), bu kelime gruplarının tercümesi ise "Kutlu Buka ve Hasan başkanlığında elçiler" (a.g.e., s.135) olarak yapılmıştır. Kitapta *başlığ* kelimesi Notlar kısmına alınmış ve metindeki anlamıyla ilgili olarak sadece "bir şahıs isminden sonra sıkça kullandığı" söylenerek örnekler gösterilmiştir (bkz. a.g.e., s.172). ED'de de bu konuda bir açıklama bulunmuyor. Sözlükte verilen *başlıy* maddesi ve *başlıy* kelimesini içeren diğer iki P984, P792 maddelerinde *başlıy* kelimesi "reis, lider, şef" anlamları ile değil, sayı ile ilgili birer numeratif kelime özelliği taşımaktadır.

P 746 qatar Bu kelime "Ekleme" bölümünde *ulatu ve öz* maddeleri arasında bulunmaktadır. Ligeti 'apparence, manière' olarak almıştır (bkz. Ligeti, L. Glos.VSO. 22(I)-31). Çince karşılığı "1. sığmak, hacim; şekil, moral; (tahmin bildirir) herhalde, belki; yüz ifadesi, sürati..." (bkz. Ts'ü-Hai, 2022b.).

P 753 tāmiz ? "mütevazı, alçak gönüllü" olarak yorumladığımız bu kelime belki Ar. *tamiz*: "kirli olmayan, lekesiz, temiz" kelimesi olabilir. Kelime "Ekleme bölümü"nde *alıp* (P752) ve *ılepe* (P754) maddeleri arasında bulunmaktadır. Çince karşılığı *fu* "to prostrate; to yield; to suffer. Hamble" (bkz. Mat. 1964, 292a.)dur. Ayrıca bkz. Ligeti, L. Glos. VSO. 22(II)-199.s.

P 758 ıbtıp < ıbtı-ıp < abıt-ıp. "Ekleme" bölümünde *ıaptı, kes* maddelerinin arasında bulunan bu kelimenin kökü bizce *abı-* (gizlemek, örtmek)dir. Kelimenin Çince karşılığı *hu* "to guard, to protect. To assist, to take the part of. To escort. To shelter" (bkz. Mat. 2190, 326b) dur. Bu fiilin ettirgen şekli *abıt-* MK'da geçmektedir (MK c.I, s. 206). *abıt-* fiili için ayrıca bkz. ED 7a. *ıbtıp* < ıb(ı)-t-ıp (a>ı ?)

P 768 ilsenip Ligeti'nin *ilsenip* olarak çevirdiği bu kelimenin kökü MK'daki *ılsa-* = "inmek istemek" (Atalay, B., İnds., s.216) olabilir. Kelimenin Çince karşılığı ise metinde *kuei-fu* 歸服 olarak verilmiştir. Fakat kaynaklarda böyle bir ikili kelime bulunmamaktadır. İlk karakter *kuei* "...To return; to revert to; to go back. To belong to, to restore, To send back" (Mat. 3617, 533c) olarak verilirken, *fu*'nun tek başına bir kelime ifade ettiği kaynaklarda bilinmiyor. Fakat tıpta ilaçlar için miktar ölçüsü olarak (bir tablet gibi) kullanıldığı kaydedilmiştir (bkz. Mod. Chin.-Eng.Dict. s. 267a). Kaynaklarda *kuei-fu* okunuşunda "to return to allegiance; to attach oneself to" (Mat. 534b) olarak açıklanan kelimenin ikinci karakteri *fu* (付) ise metnimizde verilen *fu* (復) değildir. *ılsa-* fiili için bkz. ED 151a.

P 776 üzük sabıyaq Bu maddenin ilk kelimesi problemlidir. Ligeti'nin kullandığı BM'da da *üzük* yazıldığı halde Ligeti *öçig* okumayı tercih etmiştir. Hatta BM nüshasında kelimenin Çince fonetik okunuşu *wu-chih* olarak verilmiş bu da kelimenin tam anlamıyla *üjik* okunmasını gerektirmektedir. Kelime 10 sayfalık Japon c nüshası (Ekleme bölümü) nda ve Pekin nüshalarında (HH'lar *özük* okumuşlar) *üzük* şeklinde yazılmış, Çince fonetik okunuşu da *wu-tsu* olarak verilmiştir. Kelime MK'da "hece, harf" anlamında *üjük*, "heceleme" anlamında *üjüklä-* şeklinde geçmektedir (c.I, 71). EUS'da *ujak* (s.172), *uziq* (s.176) şekillerini görüyoruz. Kelimenin kökü üzerinde Gabain Çince olduğunu ileri sürmüştür (bkz. ATG, 304b). Clauson ise kelimenin Sogudcada görülmüş olabileceğini, ancak sonuç olarak, Çince *izü* ile aynı anlam taşımakta olduğunu belirtmektedir. Bkz. ED 24a *üjek*.

Metnimizde geçen *üzük sabıyaq* maddesinin Çincesi *shéng-hsi* "sound; noise; information" (Mod. Chin.-Eng. Dict. 787b) olarak verilmiştir. Kelimenin anlamı ise "ses, haber" olmaktadır. Bunun dışında bu kelime Sözlükte **P 528** bitig *üşik* maddesinde daha geçmektedir. Eğer ikinci kelime *üşik*'in kökünü P776 maddedeki *üzük* ile aynı olarak düşünürsek kelime *üjik* olarak da okunabilir. *bitig üşik* maddesinde *üşik* kelimesi "yazmak" anlamında geçmektedir.

Maddenin ikinci kelimesi *sabıyaq* ise *sab* "söz, laf, kelime, konuşma" ve küçültme-kuvvetlendirme eki *+qaq* ile yapılan sözcüktür (*+qaq*, *+kāk*, *+yaq*, *+gāk* ekleri için bkz. ATG. 59§. s. 45).

P 784 tükäti tayustı "bitmek, tükenmek" anlamlarını ifade eden bu maddenin ikinci kelimesi *tayus-* Moğolca alıntı kelimedir. *tayus* - <Mo. *daqus* "zu ende sein" (bkz. VEWT. 454b). Ayrıca bkz. Ligeti, L. Glos. VSO., 22(II)-193.s

P 797 igüläsküy Bu madde "İnsan faaliyetleri" bölümünde *tapınıdur* maddesinden hemen sonra sıralanmıştır. Kaynaklarda bu kelimeyle ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır. Ligeti çalışmasında *nigülesküi* olarak okumuştur (Ligeti, L., Glos. VSO. 22(I)-42). Halbuki nüshalarda çok net bir biçimde *igüläsküy* yazılmış ve Çince fonetik okunuşu da buna uyumaktadır. Ligeti kelimeyi "humanite, bienfaisance" olarak yorumlamıştır (bkz. Ligeti, a.g.e., s.42). Metnimizde verilen Çince karşılığı *jén* kaynaklarda "perfect virtue, free from selfishness, the ideal of Confucius..." (Mat. 3099, 464c) olarak açıklanmıştır. ATG'da "*igdülä-, iktülä-* bakmak (örn. hastaya, çocuğa)" (ATG 274a) diye bir fiil geçmektedir. Eğer bu iki kelime arasında bir bağlantı olduğu düşünülürse, o halde kelimeyi şöyle açabiliriz: *igülä-s-kü (gü)-y*, sonundaki *-y*'nin zarf fiil eki olduğu kabul edilebilir. Bu konuda bkz. Eckmann, J., s.107.

P 802 tögirmäy Bu maddenin sonundaki *y* sesi problem yaratmaktadır. Ligeti *tegirmi* olarak okumuş ve *tögirmäi* şeklinin yanlış yazıldığını ileri sürmüştür (bkz. Glos. VSO., 22(II)-198 ve 74.dipnot). Kaynaklarda kelimenin *tegirme* / *tegirmi* şekilleri sıkça raslanmıştır (bu

konuda bkz. ED 486b). Çince fonetik okunuşu ve anlamı da *teğirme* okunuşuna uyumaktadır. Kelimenin anlamı "yuvarlak, daire, çember; çevresi çevrilmiş alan; bahçe" dir.

P 805 toptul Kelimenin Sözlükteki anlamı "koşmak, çabuk yürümek"tir. Ligeti *toptol-* okumuş ve Moğolca *dobtul-* ile karşılaştırmıştır (Ligeti, L. Glos. VSO., 22(II)-201.s). Kelime Moğolcadan alıntı kelimedir. *toptul-* şeklinde Çağatay Türkçesi kaynaklarında geçmektedir. Bunun için bkz. Özönder, F.S.Barutçu., ML, s.115-116.

P 812 tuyunmaq Bu maddenin Çince karşılığı *chüeh* (徹) diğer okunuşu *chiao*'dir) ile benzeri bir anlamı kaynaklarda bulunmamaktadır. Ligeti kelime kökünün *tuy-* "hissetmek, farkına varmak, anlamak, duymak" fiili olduğunu göstermekle beraber kelimeyi "tartışmak, yarışmak, rekabet etmek" diye yorumlamıştır (bkz. Ligeti, L. Glos. VSO., 22(II)-205.s). *tuyun-* "idrak etmek, duymak" (ATG, 303a); *tuyun-* < *tuy-* "to have, or acquire perception, or awareness" (ED 569b.). Ayrıca bkz. DTS 584b *tuf-*, ve 585a. *tujun-* Kaynakların hiç birinde "rekabet, yarışmak" ve ya ona benzer anlamları bulunmamaktadır. Bizce bir ihtimal Çince verilen karşılığının "hissetmek, sezmek, anlamak" anlamlarını ifade eden 徹 (*chüeh*) yerine de kullanılmış olabileceğini düşünmektir. Fakat bu bir varsayımdan ibarettir.

P 813 tāmāçāšp Sözlükte "rekabetleşmek, tartışmak" anlamlarındadır. Ligeti Moğolca *temeçe-* ile mukayese ederek Moğol kökenli olabileceğini ortaya koymuştur (bkz. Ligeti, L. Glos. VSO., 22(II)-199 s). WT'da kelimenin Çince karşılığı için verilen *chêng* için Uygurcası *talaşadu*, Moğolca *tāmāčāmüy* olarak verilmiştir (WT', c.I, s. 496).

P 820 yanturtuy < *yanturt-uy* "geri çevirtmek, geri göndermek, geri döndürmek" anlamındaki fiilin (<*yan-dur-t*) sonundaki *-uy* eki zarf fiil ekidir. Bu konuda bkz. Eckmann, J., s.107.

P 824 būdegülük Kelime "İnsan Faaliyetleri Bölümü" nde *sançayın* ile *talğalap* fiillerinin arasında yer alıyor. Yerine göre bu bir fiil olarak düşünülürse daha uygun olacaktır. Çince anlamına bir kaç çeşit yorum getirilebilir: "iki elle götürmek, kaldırmak (bir şeyi)...aşırı övmek, abartmak, yağ çekmek". Ligeti isim rolünde kelime olarak düşünmüş ve el ile yapılan faaliyet olduğundan *avuçla* ilgilendirerek *bir avuç* olarak yorumlamıştır "poignée, ce qui se trouve entre les deux paumes apposées" bkz. Glos. VSO., 22(I)-20.s. Bizce kelimeye "pohpohlamak, aşırı övmek, abartmak, yağ çekmek" anlamını vermeyi de düşünmek lazımdır. *pūde-* "to blow, to puff" (Jar. s.234). *būte-* fiilinin Çince karşılığı olarak *p'êng* verilmiştir. *p'êng* "to hold up in both hands, to offer respectfully, to scoop up" (Mat. 5066, 701b).

P 826 sapıuçı < *sap-* "ipi iğneye geçirmek, saplamak; bir şeyi sarmak, cinsinden eksik kalan bir şeyi başkasıyla tamamlamak" (Atalay, B., İnds., s. 489), *sapmak* "1. delik içinden geçirmek (iğneye ipi sapmak, burnuna ip geçirmek). 2. giymek, giyinmek" (UL., c.III, 368a.). Ayrıca bkz. ED 784a. Sözlükteki *sapıuçı* iğneye ip geçiren bir alet olarak yorumlanmaktadır. Bkz. Ligeti, L., Glos. VSO., 22(I)-48.s. Fakat, Çince karşılığı olarak verilen *ch'üan*'in anlamı "1. pierce through; penetrate...2. pass through; cross; go through...3. wear; put on; be dressed in; have.. on,..." (Mod.Chin.-Eng.Dict., 127a) olarak verilmektedir. Metnimizde gösterilen anlamını çıkarmak zordur, burada iğneye ip geçiren birisi, yani terzi söz konusu olabilir mi bunu da düşünmek gerek.

P 828 oylan Kelimenin *oşul*'un çokluk şekli olduğu herkesçe bilinen gerçektir. Fakat çokluk şekli olan bu kelimenin anlamı genişleyerek "hizmetçi, uşak" ve "korumacı, muhafız asker" anlamlarına sahip olmuştur (bkz. ED 83b), Osmanlı Devletinde de sarayda çalışan kız, erkek hizmetçilere "oğlan" denilmiştir (bkz. Özyetgin 1996, s.167). Daha sonraları, yani Çağatay döneminde ise Moğol hanlarının oğullarına *oğlan* söylenerek "prens" anlamı da kazandırılmıştır. Bkz. ED., 84a-b; Özyetgin, a.g.e., s. 167. Ancak Sözlükte geçen *oşlan* kelimesinin Çince karşılığı "torun" ile karşılanmıştır. Sözlükte "oğul, evlat" anlamında verilen *oşul* (P264) ve *oşıl* (P248) maddeleri var olduğu halde "torun" için de bu kelimenin kullanılması kelimenin anlamına yeni bir anlam eklemektedir. Clauson Sözlük'ten sadece *oşul* maddesini almış, anlamını vermiş, yerini belirtmiştir, ama "torun" anlamına gelen *oşlan* hakkında söz etmemektedir.

P 842 qauh Bu kelimeyi Ligeti Moğolca alıntı olarak tanımlıyor. Fakat, Çince bir *k'ao-li* kelimesi vardır ve bu kelimenin anlamı: *k'ao-li* (or *sui-k'ao*) "a triennial examination at wich former first degree graduates were tested to ascertain whether they had maintained their scholarship" (Mat. 495b.) olarak yorumlanmaktadır. Ssü-yi-kuan'ın sınav sistemi göz önünde bulundurulduğunda Sözlükte geçen kelimenin bu anlamı ifade ettiği, bu yüzden Çince'den alınmış olabileceği düşünülebilir.

P 857 ärkşingülük "Genel Konular" bölümünde yer alan bu kelimenin Çince olarak verilen tercümesi kelimeye bize malum olan anlamlarının dışında yeni bir anlam kazandırmaktadır. Kelime *ärk+si-n-gülük* olarak açılabilir. *ärksin-* 'to have pover, or authority' ED 227b; Kelimenin Çincesi *chin* "respectful, attentive; cautious, to heed, to be watchfull" (Mat. 1070, 149b) anlamları taşımaktadır, bu yüzden Ligeti de bu maddeye "respectueux; respect" (bkz. Glos. VSO. 22 (I)-11.s) açıklaması getirmiştir.

P 870 boyum Kelimenin Çince karşılığı *shih* "zaman; ömür; evlat; devr; dönem; dünya; nesil" anlamlarını ifade etmektedir. Ayrıca bkz. Mat. 5790, 809b.

P 890 t  pr      "Genel konular Bölümünde yer alan bu kelime Hrith II'de *t  pr     * olarak, Çince fonetik okunuş da "t  -po-la-shih-ku" olarak yazılmıştır. Japon a nüshasında ise *tapr     * Çince fonetik okunuşu ise "t  -po-shih-la-ku" olarak yanlış yazılmıştır. Kelimenin kökü *t  pr  -* fiili ile ilgili olabilir. Sözlükte bu kelime çalışma sonucu elde edilebilen rahatı, huzuru, yani hareketin bedelini (  alı  mak ve dinlenmek) ifade etmektedir. Çince karşılığı *lao-yi* "labor and rest" (Mod. Chin.-Eng. Dict., 534a)dir. Ayrıca bkz. Ligeti, L., Glos. VSO., 22(II)-197.s.

P 903 yaru Kelimenin   incesi *ta-kai* "probably; generally speaking; for the most part" (Mat., 848a) anlamındadır. Ligeti kelimeyi *y  r  * olarak okumuştur (Glos.VSO., 22(II)-213.s) Detaylı bilgi için bkz. ED 955b.

P 904 t  yusmayın Kelimenin Çince karşılığı "bitmez, tükenmez, sınırsız" anlamlarını ifade ediyor. P784 *t  k  di t  y    * maddesindeki *t  y   -* fiili ile ilgili olabilir. Ligeti "  puiser" olarak değerlendiriyor (bkz. Ligeti, L , Glos. VSO., 22(II)-202.s).

P 906 y  t  r boldı Bu maddenin ilk kelimesini *y  t  r* şeklinde okumak daha uygundur. Çince fonetik okunuşu bazı karışıklıklar çıkarsa da Çince karşılığı kelimenin "yetmek, yeterli olmak" anlamlarındaki T  . *yüt-* fiili olduğunu doğrulamaktadır.

P 910 balamut Bu kelimenin anlamını Ligeti "sauvage, fou" (vahşi, yabani) diye vermiştir. Kelimenin Moğolcada yaşamakta olduğu ve *balamad*, *balamud* şekillerinin var olduğu tespit edilmiştir. Bkz. Kow. II 1075; Les. 78. Ayrıca bkz. Ligeti, L., Glos. VSO., 22(I)-13.s. Kelimenin Çince verilen karşılığı *hu-wang* tam olarak sözlüklerde bulunmuyor, fakat ilk karakter *hu* i  in kaynaklarda "eski Çin'de Kuzeydeki ve Batıdaki kavimlere verilen genel addır.   rn: Hunları *hu* diyorlardı..." (bkz. Ts'  -Hai, s.1698) şeklindeki açıklamalar ile sınırlı kalmıştır.

P 914 bo  anmay  l Bu kelime Ligeti tarafından *busanmay  l*, Hu, Huang'lar tarafından *bosanmay  l* olarak okunmuştur. Kelimenin doğru okunuşu *bo  an-* (*boş-a-n-*) olmalıdır. Anlamı ise "boşanmak, serbest kalma" dır. Bu fikrimizi Çince okunuşu "pu-hsien-ma-h  n" ile Çince karşılığı *mo-tou*'un anlamı "boş bırakmamak, tembellik yapmamak, gev  sememek"ler doğrulamaktadır. Kelimeyi krş: *bo  an-* "kadın boşamak; boşanmak, başı       mek" (MK, Atalay, B., İnd  ., s.103) ve *boşu-* "to free, librate (kurtarmak,   zg  r kılmak, serbest bırakmak, salıvermek), *bo  a-* "released" (bkz. ED 377b).

P 915 yır yırın *yır* fiilinin "toplamak, yığmak" anlamı dışında "engellemek, alıkoymak, geri tutmak, manı olmak" gibi anlamları da görülmektedir (bkz. ED 897a; Atalay, B., a.g.e., s.779; Arat, R.R, KB İnds., s.538). *yırın*- "kendi kendini engellemek" (Arat, R.R., a.g.e., s.538); Ayrıca bkz. ED 904a *yığın* ve 904b *yığın*-. *yırın*- ise "engellemek, alıkoymak, manı olmak" anlamındaki *yır* fiilinin dönüşlülük şeklidir. Metnimizde verilen Çince karşılığı *liu-chao*'ın ilk karakteri *liu* kaynaklarda "to detain, to entertain; to keep, to put by" (Mat. 4083, 588c) olarak yorumlanmıştır.

P 927 çorqalıq Bu madde "Genel konular bölümü"nde yer almıştır. Çince karşılığı ise "sapı olan demlik, su kaynatmak için kullanılan tencere" anlamındaki alet ismi ile karşılanmıştır. Fakat Çincesi de kaynaklarda zor bulunmaktadır. Fakat WT'da *sap-lıq çögün* olarak verilen maddenin Çince karşılığı aynen Sözlükte geçen kelimedir (WT', c.III s.3422). *çögün* Uygurcada bakır gibi metallerden yapılan su kaynatmada kullanılan, ağzı olan tencere ya da demliktir (bkz. UL., c.II, 714a.). Kelime kökü için şu ihtimalden söz edilebilir: *çor* < çor (tuzlu alan , çorak)+qa+lıq, *çor* (Turfan ağ.) "sakız lay (çamur) dan yapılan üstek (düdüt) (bkz. Şiv., s.108); *çorqa* (*çoqqa*) Gulca ağ.'nda, tandır yapmakta kullanılan yapışkan sakız topraktır. Kaynaklardan bu konuda bilgi bulamadım, kendim bizzat şahit olduğumdan dolayı bununla bir ilgisi var mı diye burada belirttim.

P 928 nāmürgä Bu kelimenin Moğolca olduğu düşünülebilir. Fakat WT'da Moğolca *nömürgä* olarak verilen kelimenin Uygurcası *yamır-luq* olarak verilmiştir. Sözlükteki *nāmürgä*'nin Çince karşılığı WT' da Uygurca *çäqmän*, Moğolca *könüy* ? maddelerinin karşılığı olarak verilmiştir. Bu kelime WY'da da geçmektedir. Shôgayto *nümärgän* okumuş "felt, shirt" olarak yorumlamıştır (bkz. WY., s.140). Bu kelime için ayrıca bkz: Ligeti, L., Glos.VSO., 22(I)-42.s.

P 942 tıdıy-ı Çince karşılığı *ssü* (ssü) olarak verilen bu kelime *bägläp* kelimesinden hemen sonra sıralanmıştır. *ssü* kelimesi genellikle Çince "şahıs, kişi, kendi" anlamı ifade eder. (bkz. Mat. 5569, 765a.). *tıdıy* ile *ssü* kelimelerini birbiriyle bağlamak oldukça zordur. Kaynaklarda *tıdıy* "engel, mâni, yasak" olarak kullanılmaktadır. MK'da *tıdığlığ neñ* maddesi "kendisine varılması yasak edilmiş nesne" olarak yorumlanmıştır (bkz. Atalay, B., İnds., s.612). Burada belirtilen "kendisi" kelimesi dikkat çekicidir.

P 947 sanaçrıy Kelimenin Çince karşılığı *美* (miao) "Beautiful, excellent; Wonderful; Mysterious; Sbtle" (Mat. 4474, 627b) anlamlarını ifade etmektedir. Kelime sonundaki *-çrıy* eki ise "gibi, benzer" anlamlarını veren ektir. Bu konuda bkz. ATG., 80ş, s.48.

P 950 çola Sözlüğün 21. bölümünde yer almakta olan bu kelimenin Çince karşılığı "iş, vazife, görev" olarak verilmiştir. Bu kelimenin bir de "vakit, zaman, fırsat" anlamları da bulunmaktadır. *çola* "vakit, purset (fırsat)" (bkz. UL., c.II, s.698); *çolo* "svobodnoy vremya, vazmojnostı, sredstvo, sila" (bkz. TENİŞEV 1990, s 40.), Ayrıca bkz. Ligeti, L., Glos. VSO., 22(1)-23.s.

P 960 qan{ı}ar "Yerli Ürünler" bölümünde yer alan bu kelimenin kökü *qan-* "doymak, kanmak (su ve ya başka şeylere)"dir. Metinde gösterilen Çince karşılığı *tsu* "a. enough, satisfied, complete..." (Mat. 6824, 1005a) anlamları da fiilin kesinlikle "doymak, kanmak, yetmek" anlamlarındaki *qan-* fiili olduğunu kanıtlamaktadır. Eski kaynaklarda bu fiile sıkça raslamaktayız. Örn: *qan-* "kanmak, doymak" (Arat, R R., KB. İnds., s.220); *qan-* = su ve başka şeylere kanmak. (Atalay, B., İnds., s.260); *ka:n-* 'to be satisfied, satiated'...ED 632a. Kelimenin Geniş zaman şekli *qanar* şeklinde kaynaklarda mevcuttur. (Bkz. MK., c.I, III; ED 632a.; ATG s.80). Bizce bu kelimenin doğru şekli *qanar* olmalıdır.

P 962 kiçäk ve HII 33b kiçäp Bu kelime Japon a nüshasında *kiçäk* olarak, Hirth ikinci parçasında *kiçäp* olarak yazılmıştır. Biz birisini isim şekli, diğerini fiil şekli olarak düşündük ve ikisini de *Dizin*'de listeye aldık. Fakat Çince verilen anlamı bakımından kelime isim şekliyle alınırsa daha doğru olur kanaatindeyiz.

P 973 tayşı < Çin. *tai-shih*. Kelime Moğolcadan Türkçeye geçmiştir. Moğolcada "vezir, başbakan" anlamındadır (Kow., s.1551) Bu kelime Çincedeki *tai-tsu* "prens" kelimesinden Türkçeye giren *taysı* (ED 570a.), *tajsy* (VEWT 456a) ile bazı karışıklıklar çıkardığı da görülmektedir (bkz. ED 570a.) Çin kaynaklarında ise bu kelimenin oldukça eski dönemlerden itibaren kullanıldığı, ilk başta en yüksek askeri rütbe olduğu, sonraları değişik rütbeler için kullanıldığı gösterilmektedir (bkz. Ts'ü-Hai, 724c.). Ayrıca bkz. Ligeti, L., Glos. VSO., 22(II)-194s.

P 975 tuu-tu <Çin. *tu-tu* "askerî vali, askerî yönetici" (bkz. Mat. 945b). Kelimenin Uygurcası ise kaynaklarda "vali, tutuk" olarak tercüme yapılmıştır (HUTAL s.91). Çoğu kaynaklarda bu kelime *tutuk* şeklinde yazılsa da Sözlükte orta çağ Çincesine daha yakın şekliyle alınmıştır. *tutuk* "askerî vali" (EUS s.167); *tutuk* "militärischer Gouverneur einer Provinz" (VEWT 502b.); Clauson *totok* (ED 453a) olarak almıştır

P 977 sañçim < Çin. *ts'an-chêng* "danışman, vezir". Bu da bir rütbe adıdır. Ligeti "conseillers du gouvernement" olarak yorumlamıştır (bkz. Ligeti, L., Glos. VSO., 22 (I)-47.s). *ts'an-chêng* "muavin vezir (yardımcı vezir)" (bkz. HUTAL s.54); *ts'an-chêng* "to participate in the government; suffrage" (Mat 981a)

P 978 samşı < Çin. *ch'ian-shih*. "ancient office of senior assistant, or secretary to a board, revived in recent years under the republic, and again abolished" (bkz. Mat 126a.). Bu da Sung sülâlesi (960-1279)nden Ch'ing sülâlesinin ortaları, yani Ch'ian-lung dönemi (saltanat yılları 1736-1796)ne kadar kullanıla gelen bir rütbe ismidir (bkz. Ts'ü-Hai, 366c). Kelime Uygurcaya "müfettiş" olarak çevrilmiştir (bkz. Hu, Huang, İMS 28). Ayrıca bakınız Ligeti, L., Glos. VSO, 22(I)- 48.s.

P 981 tuñçı < Çin. *tung-chih*. Bir çeşit **memur** rütbesidir. Çin kaynaklarında Ming ve Ch'ing sülâleleri dönemlerinde vali unvanı olduğu kaydedilmiştir (Ts'ü-Hai, 222a) *tung-chih* "a sub-Prefect" (Mat 967b); *tuñçı* "translator, interpreter..." (Jar 316.s); *tungçi* "sous-prefet" (Ligeti, L., Glos. VSO., 22(II)-203.s); *tuñçı* "ağızça tercüman, tercüman" (UL., c.II, 341a.).

P 982 samqu < Çin. *ch'ian-hu*. Bu Ming, Ch'ing dönemlerinde var olan bir askerî rütbedir. Aslında Çince anlamı "bin aile" olup, askerî politika uygulanmış dönemlerde her bin aileden sorumlu olan (başkanlık yapan) komutanın rütbesi olmuştur. Hu, Huang'lar IMS'de kelimeyi Uygurcaya "ming başı" olarak tercüme edilmiştir (bkz. Hu, Huang, İMS s. 28). Diğer bazı kaynaklarda da *ch'ian-hu*'nun Uygurcası "miñbegi" (binbaşı) olarak geçer (bkz. HUTAL s. 248).

P 990 bo(I)yaq "boya" anlamında gelen bu kelimenin sözlükteki *bolyaq* şekli şekli yanlış yazım olmalıdır. *boyaq* şekli daha uygundur.

P 993 tākū Kelimenin Çincesi *tieh-chiao* (demir boynuz) olarak verilmiştir. Çincesinden bir "boynuzlu hayvan" düşünülebilir. Bu kelime kaynaklarda ister "oğlak" anlamında olsun ister diğer başka anlamlarda olsun bulunmamaktadır. Fakat "Ming-shih" (Ming Tarihi) 332. cilt 8627. sayfa, "Rum ülkesi" bölümünde "Chia-ch'ing (1522-1567, imparator Ming Hou-ts'ung'un saltanat yılları) 27 ve 33 yıllarında saraya hediye edilen mamüller arasında ismi "*tieh-chiao-p'i*" olan bir şey, yani *tieh-chiao* diye hayvanın kürkü (derisi)nün de getirildiği kaydedilmiştir (bkz. Ming-shih, Chung-hua shu-chū yay., 5.baskı, Pekin 1995). Bu, söz konusu hayvanın derisinin de kıymetli olduğunu göstermektedir. Ligeti "oğlak" anlamı vermiş, ve Çincesini de kaynaklara dayanarak anlatmıştır. Bkz. Ligeti, L., Glos. VSO., 22(II)-198.s. *tākū* kelimesi Uygurca ve Moğolca şekilleri aynı olmak üzere WT' III.cilt, 4261. sayfada geçmekte ve Çincesi de *ta-chiao-yang* (karakter karakter tercümesi: "büyük boynuzlu koyun") ile karşılanmıştır. WT'nin III.cilt, 4263. sayfasında ise Çince *pian-chiao-yang* olarak karşılanan kelimenin Uygurcası *yası mūngüz ceren* diye verilmiştir. Aynı cilt, 4299. sayfada da Ligeti'nin Sözlükteki şekline verdiği "erkek keçe" anlamındaki *teke* kelimesinin Çince karşılığı *kung-shan-yang* (*kung* "erkek"- *shan* "dağ"- *yang* "koyun, keçi") "erkek dağ keçisi"

olarak verilmiştir. Bizce Sözlükte geçen *teke* "erkek keçi" (oğlak) değil, boynuzlu bir hayvan (karaca?) olabilir, sonraki *teke* de boynuz karıştırılmamaktadır. Gerçi keçinin de boynuzu vardır, ama burada bu özelliği belirli bir şart olmamıştır.

P 997 tǎgšilip iŝlātǵāç < *tǎg-iŝ-il-ip iŝ-lā-t-gāç*. Maddenin Çince karşılığı *hua-yü* "the transforming and sustaining force-- of Heaven and Earth" (Mat. 328b). Sözlükte geçen bu madde doğanın denkliliğini kasıtlıdır, bu denklik ilahî güç tarafından yer ve göğün değiştirilmesidir. Bu yüzden *tǎgšilip iŝlātǵāç* maddesinin "kısmet, takdir" yönünden ilişkili olup olmadığı düşünülebilir. Ayrıca bkz. Ligeti, L., *Glos. VSO.*, 22(II)-198.s.

P 1002 çılapçı Bu isim Sözlüğün en son ve en uzun maddesi içinde yer almaktadır. *altun yüz-ning yuŝu çılapçı* olarak verilen bu maddede yer alan *çılapçı*'nın nasıl ve nerede kullanılacağı açıkça ifade edilmiştir. Bizce kelime Türk kökenlidir ve *çıla-* (suya batırarak ıslatmak) p - ç (ç) olarak açılabilir. *çır-la-* "to moisten" (bkz. ED 418a); *çil'abçe ~ çil'apçe* "basin, washing-tub for hand washing" (Jar., s.72); *çılapçın* "(demir) leğen" Yudahın, KS, c.I, s.267; *çylapça* "grosse, schüssel, napf...çılapça, çılapçı... <Mo. cilabci "napf". (bkz. VEWT 108a.). *çılapça* (F.) "el yıkamakta kirli suyu akıtmak için tas" (UL., c.II, 780a.); *çılapçı* "cuvette,bassin"...- moyen mong (bkz. Ligeti, L., *Glos.VSO.*, 22(I)-22.s).

H 1036 kâtirkāp Bu kelimenin Çincesi "acımaya değer, acıklı olmak" anlamlarını ifade ediyor. Kaynaklarda pek bir şey bulunmuyor. Ligeti "avoir pitié" diye yorumlamıştır (bkz. Ligeti, L., *Glos.VSO.*, 22(I)-35.s).

H1010 miñ küz Bu kelime Çincenin kelime kelime tercümesi sayılır. Çince *ch'ien* (bin)-*ch'iu* (son bahar, güz) kelimesi çok uzun bir zamanı (bin tane sonbahar kadar) ifade etmekte kullanılmaktadır. Ayrıca bilhassa bir kişinin *uzun* ömürlü olması dileğinde bulunduğu kullanılmaktadır (bkz. Hsian.-Han., 910a) Ligeti "mille autommes = jour de naissance" olarak yorumluyor (bkz. Ligeti, L., *Glos.VSO.*, 22 (I)-40.s).

H1035 nātāg m-ä Sadece Hirth nüshasında bulunmakta olan bu madde aslında *nä*, *tāg* ve *mä* edatlarının birleşmesinden yapılan birleşik edattır. Daha çok bilgi için bkz. ED 775b.

H 1022 öñgārāp < *öñ+gār-āp*. Bkz. Ligeti, L., *Glos. VSO.*, 22(I)-45.s. Kelime kökü *öñ* "ön, ön taraf" ismi olduğu düşünülebilir. Çince karşılığı bir yerden, bir taraftan, bir şeyin önünden "geçmek, geçirmek" olarak verilmiştir. Kelimeyi krş: ED 167b *öñ*.

H 1032 yiliniŝ < *yil-in-ip*. MK'da *yilin-*. "tutulmak, yakalanmak" (Atalay, B., *İnds.*, s.231). Bu kelimenin Çince verilen karşılığı "kanuna aykırı davranma"nın sonucu yakalanmayı

göstermektedir. Eski Türkçede l'den önce y türeme olayı vardır (bkz. ATG 27§, s.39), bu yüzden *ilin-* önüne bir y katılarak *yilin-* olmuştur (bu konuya P671'de değinmiştik). Fiilin kökü *il-*"iliştirmek, asmak" ır. Bu fiil için bkz. ED 148b.

H 1013 saqınıp tōpü Sözlükte kelime "minnettar olmak ve desteklemek, kollamak" anlamında gelmektedir. Fakat bu üst düzeye, hükümete, krala ve yönetici güçlere karşı olan bir itaati, kollayışı gösteriyor. *saqın-* "düşünmek", *tōpü* "tepe, üst, zirve, yukarı". Bu konuda bkz. ED 436a *tōpü* ve 812b-813a.

İDİKUT

MAHKEMESİ SÖZLÜĞÜ'NÜN

ALFABETİK SÖZ DİZİNİ

A

abçam-a	<F. <i>a:b+ca:ma</i> ibrik, kâse a. P441 a. (qaş a. "yeşim ibrik, yeşim kâse") P444
abıq	çit, çevrilen çit a. P72
abıngülük	örü, örten şey, a. P729
abınus	<F. <i>a:bnus</i> . abanoz a. P183
abuğ-a	<Mo. <i>abuğa</i> . amca a. P257
aburı	<F. <i>a:b-ru</i> : onur, karakter, yüz suyu, ahlâk a. P732 a. yori- "ahlâklı yaşamak" P881
abuşq-a	anne; yaşlı, ihtiyar (kadın için) a. P325
aç-	açmak a.-ıp H1003
açıq-ıry	netlik, açıklık a. bir- "açıklamak; önem vermek" P770
açıl-	açılmak (hava) a.-dı bol- P24
adaq	ayak a. P365
adry	ay a. P203
ay-a	ağabey, kardeş a. P253
ayaça	prences; hanım, hanımefendi a. P300
aylıq	hazine, define, mal deposu a. sañ kiler, ambar P385

ayır	ağır a. P862
ayırta-	ağırlamak, değer vermek, saygı göstermek a.-p H1019
ayız	ağız a. P358 a. (tay-nıl a. "geçit, boğaz") P80
aytar-	ahüst etmek; tercüme etmek a.-dı. (bitig a. "kitap, yazı çevirmek") P531
aqar	akan, akar a. suv "akar su (nehir, dere)" P78
aqta	<Mo. <i>ahta</i> . iğdiş (at), kısırlaştırılmış hayvan a. P234
al	al, kırmızı a. P554
al	hile, aldatma, çare, yol, metod a. alday P679
ala	ala, alaca, karışık a. P559 a. bars P244
alday	aldatma, hile; çare, yol, metod a. (al a.) P679
al-	almak a.-ıp P752 a.-yuç "alan, alıcı (müşteri)" P748
alış-	değişmek, değiştirmek a.-tı P806
alıqı	alkış, kutlamak a. H1011
almas	<F. <i>alma:s</i> <Yun. <i>ἀδάμας</i> elmas a. P486
altı	altı a. P572
altıa	alt, alt taraf

	a.	P542
altınç	altıncı	
	a. ay	"6. ay, Haziran" P116
altmış	altmış	
	a.	P582
altın	altın	P473
	a. abçam-a	"altın kase" P443
	a. qapı	"altın kapı" P396
	a. qarşı	"altın köşk" P395
	a. qazuq	"Kutup yıldızı" P42
	a. quur	"altın kemer" P462
	a. tamya	"altın damga" P988
	a. yarmaq-lıq bars	"altın sikkeli pars" P243
	a. yüz-nif yuyı çılapçı	
	"yüz yıkamak için kullanılan	
	altın tas"	P1002
altın-luq	altınla süslenmiş, altınla işlenmiş	
	(kumaş için)	
	a.	P459
	a. sançba	P456
aməslər	doğru, gerçek, hakiki	
	a.	P627
amə<na>t	<Ar. <i>amana:t</i> rehine, emanet	
	a.	P920
amıraq	sevgili	
	a. (birlə a. bol-) "bir kişiyi	
	sevmek, birisiyle iyi anlaşmak"	
		P663
amrılur-	sakinləştirmek	
	a.-miş	P765
amı	şimdi	
	a.-qı	"şimdiki" P102
	a.-qı yitginçə	"bugüne dek,
	şimdiye kadar"	H1018
əna	anne	
	a.	P258
	a. (qadın a. "kayın anne")	P322

anı	O, (teklik 3. şahıs için)	
	a.	P282
	a.-niñ	P933
aram	<Skr. <i>aram, ram</i> 1. ayın adı	
	a. ay	"yılın ilk ayı, Ocak" P111
ara	ara, orta, iç	
	a.-sında	P545
arduç	ardıç ağacı	
	a.	P136
arğa	<Mo. <i>arqa</i> . "plan", akıllılık,	
	zekice fikir, yetki	
	a.	P887
ar-yumaq	1. Batıda bulunan küçük at cinsi;	P240
	2. iyi cins at, argamak	P241
arıy	temiz; kusursuz	
	a. silig	"zarif, nâzik, kibar,
	yakışıklı"	P876
arıya-	küçümsemek, aşağılamak	
	a.-dı	P706
arpa	arpa	
	a.	P134
arslañ	aslan	
	a. şir	P220
artuq	artık, çok, fazla	
	a.	P779
arzi	<Sog. <i>rizai</i> <Skr. <i>rsi</i> evliya,	
	kutsal kişi, münzevi	
	a.	P296
as	kakım, hermelin	
	a.	P227
as-	asmak, takmak	
	a.-ıp	P900
asry	kazanç, fayda	
	a. tısu	P708
asra-	korumak, sakınmak	
	a.-p (il kün-ni a)	P658
asır	gerek, lazım	

	a. P837		(səkkizinç a. "8.ay, Ağustos") P118
asta	< F. <i>a:hista</i> .yavaş, sessiz, dikkətli		(şün a. "ek ay, artık ay") P123
	a. P677		(toqzunç a. "9. ay, Eylül") P119
astalır	< F.+Tü. sessizlik, yavaşlık		(törtünç a. "4. ay, Nisan") P114
	a. P913		(üçünç a. "3. ay, Mart") P113
aş	yemek		(yitünç a. "7. ay, Temmuz") P117
	a. P494	ayaq	kâse, kadeh, çanak
aşlıq	mutfak, aşhane		a. P422
	a. äv "mutfak" P398		a. (çäçäk a. "çiçekli kâse, süslenmiş kâse") P923
aşnı	< F. <i>a:şna:</i> . aşına, tanıdık		a. (sıdam a. "sade, süssüz kase") P924
	a. (qoşnı a. "konu komşu") P929		a. (yürün a. "beyaz kâse") P925
at	at	ayaş-	karşılıklı ululamak, saygı göstermek, hatır saymak
	a. P195		a.-ıp P856
	a. çapruçı "at koşturan; atlı haberci" P936	ayır	aygır
at-	atmak, ağarmak (gün için)		a. P235
	a.-dı (tañ a.) P27	ayır-lır	söz, vaad; emir
at	isim, ad; şan, şöhrət		a. P831
	a.-ı P620	ayıl	<Mo. <i>ayıl</i> köy, yurt
	a.-ın (a. yolın) H1014		a. P57
ata	baba	ay<ı>t-	söylemek, anlatmak; sormak
	a. P247		a.-ıptur (söznı yanıp a.) P690
	a. (qadın a. "kayın peder") P321	aylu*	?
	a. (uluıy a. "amca; ihtiyar kişi") P256		a. küñ "çoluk çocuk" P289
avla-	avlamak	aymaq	<Mo. <i>ayımaq</i> . ilçe
	a.-p (a. kuşlap) P773		a. P71
ay	ay	ayman-	çekinmek, utanmak, korkmak
	a. P4		a.-ıp (qorqup a.) P692
	a. tutul- P22	aynaq	<F. <i>'ainak</i> gözlük
	a. (altınç a. "6.ay, Haziran") P116		a. H1039
	(aram a. "1. ay, Ocak") P111	aytım	söz, konuşma
	(bir yigirmənç a. "11.ay, Kasım") P121		a. P760
	(bişinç a. "5. ay, Mayıs") P115	az	az
	(çayşaput a. "12.ay, Aralık") P122		a. P632
	(ikinti a. "2. ay, Şubat") P112		
	(onunç a. "10. ay, Ekim") P120		

B

bnba	< Çin. <i>ba-bey</i> . b. P347
baça	kayınbirader, bacanak b. P327
badam	< F. <i>ba:da:m</i> . badem b. P138
badıraq	bir çeşit kabak b. P173
bay	< F. <i>ba:y</i> . bəhçe b. borluq "meyve bəhçesi" P69
bayatur	< Mo. <i>bayatur</i> . cesur, kahraman b. P930
bayı	< Çin. <i>po-shih</i> . öğretmen; din hocası b. P267 b. (ulus b. "baş danışman, devlet hocası") P972
baqam	< Ar. <i>baqqam</i> . bakam (kırmızı boya ağacı) b. P181
baqır	1. bakır P477 2. para, sikkə P595
balamut	< Mo. <i>balamud</i> . vahşi, yabanî b. P911
balabana	< F. <i>ba:la: + ha:na:</i> bina, apartman b. (qalıq b. "evin üst katı; katlı bina") P384
balıq	şəhir, kent b. P55
balıq	balık b. tiş sap'lıy bıçlıq "sapı balık dişiyle süslenmiş bıçak" P1001

bandın	< Çin. <i>pan-téng</i> . bank, sandalye, peyke b. P404
bar	var b. Arki "galiba var, var gibi" P621 b.-ında P847
bar-	varmak, gitmek b. P822 b. (narı b. "öteki bir yana gitmek, öbür tarafa geçmek") P938 b. (soyurqap b. "sunmak, hediye etmek için varmak") P940 b.-nın (lavraq b. "çabuk gitmek") P715 b.-dı (uzal b. "uğurlamak, yolculuk etmek") P714
barça	bütün, hep, tamamı b. P866
barış	varış, gidiş b. kəl- "ilişki, temas, alâka" P788
bars	pars, kaplan b. P191 b. (ala b.) P244 b. (altun yarmaq-lıq b.) P243
basın-	basılmak, sıkılmak, tazyik edilmek b.-ıp P686
baş	baş, kelle b. P351 b. çaq- "teslim olmak, baş eğmek" P709 b. çalış- "başını yere değdirerek selam vermek; yalvarmak" P702

	b. (sıtır b. "sikkenin baş ucu") P916		b. P275
	b.-ında P717	bäglä-	bey olmak, bey saymak, bey diye ad vermek
başla-	başlamak; yönetmek, liderlik yapmak		b. -p P941
	b. -p P665	bägläğü	beg olan (kişi), asilzade, büyük insan
başlayıcı	önder, şef, lider		b. P799
	b. P337	bäl	bel
başlıy	...vesaire, gibi		b. P369
	b. P723	bälgülüg	işaretili, belirli, net, açık, tanınan
	b. boyun vesaire,...gibi (kişiler) P792		b. P731
	b. (kişi b. "...gibi kişiler, ...önderliğinde kişiler, .. den ibaret kişiler") P984	bälgür-	göstermek, belirlemek
			b.-ä P738
bat-	batmak (güneş için)	bärkäl	< Mo. <i>berke</i> zor, güç
	b.-dı (kün b.) P32		b. P633
bataq	budak, ağaç dalı	bärü	beri, beriye krş: <i>biri</i>
	b.-ı P841		b. P730
batıraq	süratle, çabuklukla	bışıq	pişmiş (yemek), olgunlaşmış
	b. H1023		b. P504
batman	1. terazi, ölçek P425 2. batman, ölçü birimi P592	bıtatı	pamuk, pamuk tohumu
			b. P178
bayi	Po-yl (Çin'in güneyinde yaşamakta olan Dey kavmi ve onların dili)	bızqınla-	sahtekarlık yapmak, yalancılık yapmak, düzmecilemek
	b. P344		b. -p P628
baytal	kısırak, ana at, dişi at	biçük	bıçak
	b. P237		b. P408
bazar	<F. <i>ba:zar</i> pazar		b (balıq tiş sap'lıq b.) P1001
	b. P70	biçin	< Hind.Av. <i>béçin</i> maymun
bädük	büyük		b. P197
	b. P637	bikäri	şimdi, hemen, biran (çok kısa zaman)
	b. qapı "büyük kapı, ana kapı" P393		b. P683
	b. idiş "fıçı, büyük çanak, büyük tas" P926	bil-	bilmek
bäg	bey; memur		b.-ür P794
		bilä	ile, beraber, birlikte krş: <i>birlä</i>
			b. (ilig b. kötürğü "değnek, trabzon kolonu, asa") P917
			b. (yosun b.) P696

bilbay	kemer b. P469		b. öllüg bğz "beş çeşit renkle süslenmiş kumaş, çiçekli kumaş" P999
bilga	bilge, bilgili kişi, âlim b. titig "bilgili, akıllı, süper zeka" P875	biğinç	beşinci b. ay P115
bilgüçi	bilge, düşünür, yetenekli b. P294	bitig	1. kitap, yazı, mektup P521 2. yazılı belge, vesika P514 b. aqtar- "kitap çevirmek" P531 b. oqı "kitap okumak" P527 b. üşig "yazı yazmak" P528 b. -ning yaraştur- "yazı hazırlamak, ödev yapmak" P529 b. -ning yortığı "yazının yorumu, yazının anlamı, açıklaması" P525 b. (sayurt b. "çeşitli değerlendirmeler kitabı, sözlük") P530 b. (sayurt b. oqı) P532 b. (tuşqul b. "ilân, bildiri, ferman, dayuru") P526
biltür-	bildirmek, anlatmak b.-sün P655		
biltürgülük	duyuru, bildiri, çağrı, yarlık, buyruk b. P523		
bir	bir b. P567 b. bölük P902 b. on P577 b. yigirmiş ay "on birinci ay, Kasım" P121		
bir-	vermek, sunmak b.-di (açıqlıq b. "açıklık getirmek; önem vermek, faydası olmak") P770 b.-di (toy b. "toy, ziyafet vermek") P662 b.-dim P874 b.-ip P726	biz-lär	biz, bizler b. P332
biri	beri; sağ, güney krş: <i>barä</i> b. käl P937	bodun (?budün)	vücut, beden b.-ni yasap "kendini yetiştirmek, manevi ve ahlaki yönden terbiye edilmek, perhizli yaşamak (dinî terim)" P675
biriktür-	yığmak, biriktirmek, toplamak b. -üp P769	boydas	< Mo. <i>boyda</i> . taun, kral, kutsal adam, sofu, evliya b. P295
birilä	ile, beraber, birlikte krş: <i>bilä</i> b. P851 b. amaraq bol- P663	boyum	nesil, halk, toplum; bitişme yer b. P870 b. -ı "hece; bitişme yeri" P744
birök	eğer, fakat b. mä H1025	bol-	olmak b.-mas P910 b. -up P719
biş	beş b. P521		

b. -up yaraştır-	"yakaşır biçimde yapmak, güzel bir şekilde yapmak, iyi yapmak" P878
b.-dı (açıldı b.)	P24
(âsin b. "rüzgar esmek")	P35
(bolı b.)	P23
(bürküt b. "hava karmak")	P28
(bülüân b. "ılık olmak, ısınmak (hava)"	P95
(isig b. "sıcaklaşmak, sıcak olmak (hava)"	P90
(qarañıy b. "akşam olmak, karanlık olmak")	P30
(quryaq b. "kuraklık olmak")	P25
(kâçârık b. "çok geç olmak, gece yansı olmak")	P97
(öl b. "ıslanmak; yağmurlu olmak")	P26
(soy-uq b. "soğumak, soğuk olmak (hava)"	P96
(yılâñ b. "serinleşmek, serin olmak (hava)"	P89
bolıyıcı	olan, yapan (kimse)
b. P740	
bolot	<F. <i>pulad</i> bulat, demir
b. P487	
bolur	<? F. <i>billur</i> , kristal
b. P484	
bo(l)yay	boya, boya malzemesi
b. P990	
borluq	üzümlük; meyve bahçesi
b. (bay b.)	P69
boşan-	boş bırakmak, gevşemek, serbest olmak
b.-mayıl	P914
boşu-	affetmek, izin verip bırakmak, boş bırakmak
b.-maz	H1034
bota	deve yavrusu
b. H1041	
boyun	boyun
b. (başlıy b.)	P792
bödi	alçak, alt, çukur, derin
b. P62	
bölük	bölük, parça, kusun
b. P522 ve P861	
b. (bir b.)	P902
böri	kurt
b. P211	
böryan	<? fırtına, kasırga
b. P36	
börk	börk, şapka
b. (tumar-a b. "bir çeşit bayan şapkası")	P470
börköl	şapka, bork
b. P446	
börtä	< Mo. <i>börte</i> , <i>börtü</i> . beyaz at, kır at
b. P232	
böz	boz renk at, boz at
b. P299	
böz	<Yun. <i>bussos</i> keten bezi, pamuklu kumaş
b. P451	
bu	bu
b. kün bugün	P103
b. yıl bu yıl, bu sene	P105
bıryu	geyik, karaca
b. P202	
buqar	< Sog. <i>βhar</i> < Skr. <i>viḥara</i> manastır, mabet, tapınak
b. P389	

boz	<Yun. <i>bussos</i> kelen bezi, pamuklu kumaş b. P451	burun-qı	önceki, geçmişteki b. H1017
bu	bu b. kün bugün P103 b yıl bu yıl, bu sene P105		b. irtâ-ki P101
buçu	geyik, karaca b. P202	buşu	keder, kaygı, can sıkıntısı b. P603
buqar	<Sog. <i>βrhar</i> <Skr. <i>vihara</i> manastır, mabet, tapınak b. P389 b. (mâçit b.) P400	but	but, bacak b. P364
buqur-	indirmek b. -yuluq "azaltmak, bir kısmını çıkartmak, indirmek (sayılarını)" H1029	buyan	<Skr. <i>punya</i> fazilet, liyakat; değer, kıymet b. kul "mutluluk, saadet" P698
bulaq	pınar, çeşme, kaynak b. P54	buzumla	armut b. P147
bulu	bulut b. P8 b. bol- P23	budin	beden, vücut, gövde krş: <i>budin</i> , <i>bodun</i> b. P349
buluq	bulut b. P8 b. bol- P23	budün	mahiyet, özü, kökü, esas krş: <i>budin</i> , <i>bodun</i> b. P858
bulturqı	bir önceki (yıl), geçen yıl b. yıl P110	buq-	dans etmek, oynamak b.-di. P614
buluđ	köşe, bucak; taraf, cihet, yön b. (tört b.) P546	buliyân	<Mo. sıcak, ılık, b. bol- P95
burçaq	burçak b. P133	bürkü	akşam, gece, karanlık b. bol- P28
burqan	Buddha; put b. P273	bıdırâğölük	<Mo.+Tü. mektup, belge b. P800
burun	burun b. P357	büt-	bitmek, tamamlanmak b.-di. P678
		bütâğölük	aşırı övme, yağ çekme, pohpohlama; iki elle götürme b. P824

C

cabdu-	hazırlamak, donatmak; tanzim etmek, düşmek c.-sun P681
cayla-	< ?Mo. <i>cayila-</i> gizlemek, sakınmak, kaçınmak c.-dı (yaltandı c. "saklanmak, gizlenmek, kaçınmak") P684
cıquy	< Çin. <i>chih-hui</i> . (askerî rütbe) kaptan, kumandan, şef c. P976
cin-fuu	< Çin. <i>chên-fu</i> . (askerî rütbe) c. P983

Ç

ça	< Çin. <i>ch'a</i> . çay, çay yaprağı ç P501
çay	çağ, vakit, zaman ç. (sâkiz ç. "sekiz mevsim, sekiz dönem") P126
çayrı	< Çin. <i>ts'ê-tzü</i> . not, yazı; broşür ç. P516
çayur	< ? "imparatora selam verme, imparatorun dergâhında bulunma (vezirlerin)" ç. P710
çaq-	kırmak, vurmak, parçalamak ç.-ıp (baş ç.) P709
çaqda	bardak, kadeh; demlik ç.-sı H1040
çaqıl	parlak, kamaştırıcı (renk) ç. (çigil ç. "parlak renk, güzel renk") P562
çaqıl-	çakılmak, ateş çakmak

ç-dı (oot ç. "yıldırım, şimşek çakmak") P10	
çaqşaput	< Sog. <i>çx'pδ</i> < Skr. <i>sikşapada</i> kural, akide, talimat ç. ay "Uygur takviminde 12. ayın ismi, Aralık ay" P122
çalış-	vurmak, darbe vurmak; eğilmek ç.-dı (baş ç.) P702
çam	< F. <i>ca:m</i> . kâse, şişe, çanak, kâse, çömlek ç. P420
çapıuçı	koşturan, koşan ç. (at ç.) P936
çatır	< Skr. <i>chattra</i> . çadır ç. P464
çäçäk	çiçek ç. P127
ç. ayaq	P923
ç. (qadıç ç. "tarçın çiçeği")	P179
çäğü	< Çin. <i>ch'ê-chü</i> . değerli midye kabuğu ç. P482
çäkräk	pamuk gömlek ç. P467
çäpiñir	opal, panzehir taşı ç. P485
çärig	asker, ordu, çeri ç. P276
ç.-ni tapla-	"askeri sevmek, orduya tapmak" P657
çäskä	zencefil ç. P159
çibıq	dal, çubuk (ağacın) ç.-ı P150

çibryan	< ? lezzet, koku, tat; şekerleme, tatlılar ç. P512	çini	< Fa. <i>çl:ni</i> : Çine ait, porselen ç. qapqu "porselen (bardak, tabak)" P439
çida	< Mo. <i>cida</i> . mızrak, süngü ç. P407	çirdä	< Mo. <i>cerde</i> . kırmızı at (at cinsi) ç. P231
çidayuçı	< Mo.+ Tü. sabırlı, dayanıklı ç. P297	çiy-ä	< Mo <i>cige</i> kız kardeşlerin oğulları ç. P330
çry	perde (çığ, kamaş, hasırdan yapılmış) ç. P419	çoy	ateş, alev; parlak ç. yalın "heybetli, şahane; ateşli; göz kamaştırıcı" P685
çryay	çile, zor, güç; fakir, sefil ç. P687	çola	iş, vazife, görev; zaman ç. P950 ç.-sı P787
çıq-	çıkma ç.-ıp P829 ç.-dı (kün ç.-dı) P31	çolpan	Çoban yıldızı, Venüs ç. P39
çıqı	ürün ç.- lar (topraq ç. "toprakta çıkan şeyler, toprak ürünleri, yerli ürünler") P790	çorqalıq	sapı olan demlik, bir çeşit demlik s. P927
çılapçı	mahsus yüz ve el yıkamakta kullanılan tas ç (altun yüz-nuñ yuyı ç.) P1002	çorıq	< Mo. <i>jorıq</i> . konu, esas anlam ç. -ı P883
çımat	< ? Mo. öfke, kızgınlık, hiddet P600	çöbrık	son, son nokta, sonu; sonunda kalan ç. P718
çın	< Çin. <i>chên</i> . gerçek, hakikat, ç. kirtü "samımı, hakiki" P673 ç. oq "muakkak, kesin" P884	çök-	diz çökmek, diz bükerek çömelmek ç. P616 ç.-gäli "sunmak, takdim etmek (hana, saraya)" P834
çından	<Skr. <i>candana</i> . sandal ağacı ç. P184	çökl	yemekte kullanılan çubuk ç. P430
çigil	parlak, gösterişli renk ç. çaqıl P562		

çöpşig	şeftali renk, pembe ç. P560	älinçük	< Mo. <i>elinçük</i> . dedenin babası; atalar, ecdatlar ä.-i. (ä äbugäm) P319
çubuyan	< ? Hint. hünnap ç. P146	ällig	elli ä. P581
çuñ	<Çin. <i>chung</i> . saat c. P421	ämgä-	acı çekmek, ıstırap çekmek ä. P604
çur	menfaat, kazanç, avantaj, özellik ç.-ip P735	äöl	omuz ä. P367
çurçük	Juçen ç. P343	äñit-	eğilmek, saygı duruşunda bulunmak, eğilerek selam vermek ä. P701
çuşüm	dut ağacı, dut meyvesi ç. P139	än(ä)tkä(k)	< Sog. <i>yutkk</i> . Hint, Hintli ä. P346
Ä		är	erkek, koca, bey ä. P249
äbçi	(< äb+çi) eş, kadın, bayan ä. P250	är-	imek, olmak, var olmak, ait olmak ä.-mäs P624 ä.-miş P854 ä.-sün P835 ä.-ür P623
äbugä	<Mo. <i>ebüge</i> . büyük baba; ecdat ä.-m (älinçük-i ä. "ecdatlar, dedeler") P319	ärdim	erdem, fazilet; yetenek, erkeklik, kafalılık ä. P895
äbugān	<Mo. <i>ebügen</i> . ecdat, dedeler; büyük baba, yaşlı dede ä. P255	ärin	dudak ä. P362
ädiz	yüksek yer, tepe ä. P61	ärki	şüphe ve tahmin bildiren edat ä. (bar ä.) P621
ädgü	iyi, güzel ä.-nı P961	ärksin-	güçlenmek, kudretlenmek; dikkatli, saygılı olmak, nazik davranmak
ägsük	eksik, eksiklik ä. P839		

ä.-gölük	P857			I
ärtä	sabah, erken; yarın			
ä.	P91	ıb(ı)ı-	saklanmak, korunmak	
ä. tur-	erken kalkmak	P897	ı.-ıp	P750
ä. (laqay ä. "daha erken")	P871	ıduq	mübarek, kutsal, mukaddes; tanrı	
ä. (tañ ä. "sabahleyin, güneş doğduğu vakit)	P29	ııya-	seçmek, ayıklamak	
ärtä-ki	önceki, erken zamandaki		ı.-p	P877
ä. (burun-qı ä.)	P101	ımayat	< Ar. 'ına:yat lütuf, merhamet, iyi niyet	
ärtini	< Skr. ratna. cevher, mücevher, kıymetli cevher		ı.	P667
ä.	P475			I
ärük	kayısı	ıç	ıç, arası	
ä.	P144		ı.-in taşın	P786
äsän	esen, sağlam, sıhhatlı	ıçägü	ıç-bağır, bağırsak	
ä. (inç ä. "sakin, huzur, rahat")	P764	ıçıç	kazan, çömlek	
äsın	rüzgar, yel (hafif rüzgar)		ı.	P429
ä. bol- "rüzgar esmek"	P35	ıçkırı	ıçeri, ıç taraf	
äski	eski; kötü		ı.	P543
ä.	P94	ıdär	eyer	
ä yıl	P108		ı.	P433
ät	et	ıdış	fıçı, kap, tas, çanak, kap-kacak	
ä. P374 ve P496			ı (bädük i.)	P926
ätük	çizme, bot	ıgä	sahip, patron, bey	
ä.	P447		ı.-si	P299
äv	ev	ıgöläsküy	şefkat, sevgi, merhamet; şefkat göstermek	
ä	P383		ı.	P797
ä. (aşlıq ä.)	P398	iki	iki	
			ı.	P568
			ı. qapı	"yan kapı, ikinci kapı, ek kapı" P394
		ikinti	ikinci	
			ı. ay	"ikinci ay, Şubat" P112

il	iş, devlet; halk, toplum i. kün "halk, toplum" P317 i. kün-ni asıra- "halkı korumak, halkı sevmek" P658	isig	i. qayaz cömert, cesur, yiğit, kahraman P674 sıcak i. bol- P90 i. özün "hayat, yaşam, can" P676
ilçi	elçi, temsilçi i. P308	iş	eş, dost i. -läri P286
ilig	el, kol i. P363 i. bilä kötürgü P917	iş	iş i. P751 i.-in "hükümet, politika" P889 i. qatay'lap "iş yapmak; yönetmek" P668
ilsän-	teslim olmak, boyun eğmek, dönmek i.-ip P768	işäk	eşek i. P209
in-	aramak, araştırmak (kaybolanı) i -di P695	işin	< Çin. <i>shēng</i> hacim ölçüsünde kullanılan alet; ölçü P423
inäk	inek i. P215	işit-	işitmek, duymak i. P617
inç	sâkin, huzur, rahat; sessiz; barış, sulh i. äsän P764 i. tæg P863	işlät-	işletmek, kullanmak i.-ip P742 i.-ip (köni i. "doğrulukla (yapmak); tam kullanmak, resmi kullanmak") P979 i -ip (tät i.-ip "ek olarak kullanmak, yanısıra kullanmak") P980 i.-gäç (tägşilip i.-gäç ?"kısmet, takdır") P997
inçip	fakat, ancak, yalnız, ama; bunun üzerine i. P720	işlätgü	sarfeden, savurgan i. P944
inçkä	1. ince, zarif, zayıf, yufka P949 2. bilge, aydın; Konfüçyüs'ün talebeleri P274	it	köpek, it i. P199
inçlântür-	sakinleştirmek, rahatlatmak i.-miş P656		Q
ini	küçük erkek kardeş i. P254	qaban	tabak, tepsi q. P421
irin-	azarlamak, suçlamak, kınamak, kızmak i.-di P704		
irinçkä-	acımak, merhamet etmek i -p H9a		
irinçkäñçüçl	acıyan, merhamet eden, şefkatli i. P885		
iris	< Mo. <i>eres</i> erkekler, yiğit		

qabırsıyay	< Mo <i>qabsıyay</i> çabuk, hızlı q. "en iyi, becerikli, uyanık, akıllı" P721	qal-	kalmak q -dı P845
qaç-	kaçmak q. -lı P859	qalayar	<Mo. <i>qalayar</i> yanmak; yanık q. P761
qaçaura	< Mo <i>qaçayura</i> çam ağacı (kızıl çam) q. P135	qalıq	gök, yukarı; kule q. balaqana P384 q. (kök q.) "gök yüzü" P37
qada-	takmak, dikmek q.-mış P969	qalıñ	kalın, koyu q. P645
qadın	kayın q. ana P322 q. ata P321	qalqan	kalkan q. P412
qadıñ	huş ağacı; tahta kâse, tahta tabak (qayın ağacından yapılmış) q. P440	qamay	hepsi, bütün, toplam q. P651 q. ulus "bütün ulus, bütün ülke" P986
qadırqan	küskün otları, mimoza q. P141	qamış	kamış, bambu q. P131 q.-nıñ toyrıçuq-ı "kamış filizi, kamışın ilk filizlenen dalı" P154
qadıız	tarçın q. çäçäk P179		q.-nıñ tozıyaq-ı "bambunun yeni çıkan taze, yumuşak dalı" P163
qay-a	< Mo. <i>ğaqay</i> q. māğāçi "hala" P259	qan	kan q. P337
qayın	kağan, han, kral q. P291	qan	han, kral q. P245
qayac	<F. kağıt q. P517	qan-	kanmak, doymak q.-(l)ar P960
qayas	güçlü, cesur, kahraman q. (iris q.) P674	qañlı	araba, iki tekerlekli yük arabası q. P403
qayı	ocak q. P390		
qayun	kavun q. P172		

qapçuq	küçük çanta, kese, cüzdan	q. P171	
	q. P466	qarçayana	< Mo. atmaca, şahin
qapı	kapı	q. P816	
	q. P387	qarğaç	kara ağaç (ağaç türü)
	q. (altun q.) P396	q. P140	
	q. (bādük q.) P393	qarı	yaşlı, yaşlanmış, kocamış
	q. (iki q.) P394	q. P277	
qapqu	kutu, torba, çuval	q. kişi P287	
	q. (çini q.) P439	qarın	karın
qar	kar	q. P372	
	q. P12	qarış-	kavga etmek, karşı karşıya gelmek, zıtlaşmak, düşmanlaşmak
qar-a	kara, siyah; güç, kuvvet	q.ıp H1033	
	q. P553	qarqumı	< F. qarqumı: çiçekli, süslü ipek kumaş, dıba
	q. at P233	q. P968	
	q. qulaq "bir çeşit hayvan" P242	q. sançba "sırma, gümüş işlemeli ipek kumaş, brokar, dıba" P457	
	krş. qaraqulaq	qarşı	< Toh. kerçiye. saray, köşk
qaraçu	baş vezir, başbakan	q. P382	
	q. P243	q. (altun q.) P395	
qarayul	< Mo. qarayul. nöbetçi, gözetti	qas	kaş
	q. P772	q. P355	
	q. kişi P934	qas	yeşim, yeşim taşı
qaraqçı	eşkiya, yağmacı, haydut	q. abçam-a P444	
	q. P284	q. quur "yeşim kemer (yeşim taşlı kemer)" P461	
qaraqulaq	vaşak, karakulak krş. qara qulaq	q taş "yeşim taşı" P481	
	q. P204	qat	tek boynuzlu efsanevi bir hayvan
qarañyu	karanlık, gece		
	q. bol- P30		
	q. (käch q.) P97		
qarbuzz	karpuz		

	q. P218		q. m-a "herhangi, nasılsa" P893
qatay'la-	uğraşmak, meşgul olmak, yapmak, yerine getirmek	qaz	kaz
	q. -p P955		q. P207
	q. (iş q.) P668	qaznaq	hazine, ambar, kiler, depo
qatay'layu	korumak, saklamak, mesul olmak		q. P386
	q. (tamya-nı q. "damga sahibi olmak, damga tutmak, damga saklamak") P669	qazuq	kazık, direk
			q. (altun q.) P42
qatar	? görünüş, tarz, tutum	qıdru	kıyı, sınır,
	q. P746		q. yır "sınır yeri, hudut" P76
qatıl-	katılmak, bir araya toplanmak, birleşmek, karışmak	qılıç	kılıç
	q.-ip P894		q. P996
qatır	<F. katır	qımbaq	<Çin. <i>chin-po.</i> yaprak altın
	q. P210		q. P989
qatun	kadın; kraliçe	qırarvu	kırağı, çiğ
	q. kişi "kadın, bayan" P323		q. P15
qauh	<? Çin. <i>kao-li.</i> âdet, kural, nizam; sınav, süreklilik	qırq	kırk
	q. P842		q. P580
qavla	sebze	qısqaq	kısa, küçük, ufak
	q. P158		q. P648
qavşur-	kavuşmak	qış	kış
	q.-up P755		q. P84
qayyu	kaygı, keder, acı	qıt-	katmak, katılmak
	q. P601		q. -ip "eş olmak, yoldaş olmak" P919
qayıñ	kayın ağacı	qıtat	Çinli
	q. P182		q. kişi P335
qayu	hangi, hangisi; ne	qıu	<Çin. <i>hai.</i> kumaştan yapılan ayakkabı
			q. P449

qız	kız q. P265	quç-	kuçaklamak q.-up tur P918
qızıl	kızıl, kırmızı q. P551	quduy	kuyu q. P52
qod-	koymak, bırakmak, yerleştirmek q.-up P630 q. -up (yı < >qıların q. "hayvan sürüsünü otlatmaya götürmek, hayvan sürüsünü bakmak") P774	quyu	kuğu q. P226
qolaz	<F. <i>horus</i> :s horoz q. P214	qul	kul, köle q. kişi P290
qonaq	tahıl, darı, mısır, tarla ürünleri q. P156	qula	bir çeşit at cinsi, sarı at q. P832
qorq-	korkmak, ürkmek, çekinmek q.-up aymanıp P692	qulaç	kulaç q. P832
qoşılayu	sınav, imtihan q. P660	qulan	yabanî katır, yaban eşeği q. tay "yabanî at, yabanı katır" P236
qoşnı	komşu q. aşnı P929	qulaq	kulak q. P359
qoşul-	koşulmak, karışmak, katılmak q. -up P680	qulun	tay, kulun (doğumundan bir yaşa kadar olan at yavrusu) q. P238
qoy	koyun q. P196	qum	kum q. P47
qoyuq	koyu (yemek) q. P506	qupid	<Çin. <i>hu-p'ing</i> . demlik, çaydanlık; vazo q. P427
qubıq	<Çin. <i>hu-po</i> . kehribar q. P483	qurqay	kurak, kuraklık q. bol- P25
qubur	başı büyük yuvarlak, dört tane teli olan klasik müzik aleti q. P442	qurslañ	kaedamon q. P185

quru-	kurumak		k. -ti P867
	q.-dı P100	kāçā	gece, akşam
quruy	boş, kuru, asılsız		k. P88 ve P92
	q. P818		k. qarañyu "gece karanlık" P97
quş	kuş		k. tarqa "gece dağılmak" P898
	q. P187	kāçārāk	daha geç, çok geç
quşla-	kuş avlamak		k. bol- P98
	q.-p (avlap q.-p) P773	kāçik-	gecikmek, mani kalmak
qut	kut, mutluluk, saadet, şans		k.-ür H1031
	q. (buyan q.) P698	kādāz	pamuk, pamuk çiçeği
qutluy-la-	kutlamak, alkışlamak		k. P177
	q.-sun H1012	kādio	Batı, arka taraf
quur	kemer, kuşak		k. P534
	q. P450	kāgūrtā	sarımsak, sarımsak yeşili (yaprağı)
	q. (altun q.) P462		k. P161
	q. (qaş q.) P461	kāl-	gelmek
quv'ray	kalabalık, cemaat; toplantı		k. P821
	q. (yırın q. "toplantı, kongre") P682		k. (biri k.) P937
quyaq	zırh, kabuk		k (tartıp k. "hediye götürmek") P939
	q. P406		k (udup k. "izlemek, ardından gelmek, takip etmek") P713
			k.-gin (tavraq k. "çabuk gelmek") P716
	K	kālāmāçi	< Mo.+Tü. kele- tercüman k. P307
karaş-a	< Skr. ka:saya Buddha rahiplerinin cüppesi	kālin	gelin
	k. P992		k. P324
kābit	< Sog. qpyδ dükkan, mağaza		k. (nayaçu k. "karısının erkek kardeşlerinin karıları") P326
	k. P397		
kāç-	geçmek		

käliş	geliş k. (barış k.) P788	kiçäk	çalışkan, gayretli k. P962
kälirki	gelecek, gelmekte olan k. yıl "gelecek sene" P109	kiçig	küçük, ufak, genç k. P638
kämdir	kendir k. P155		k. oğul "küçük oğul, erkek çocuk" P288
käñäş-	danışmak, sohbet etmek, müşavere etmek k. -tük P707	kiläm	< F. kalem k. P519
kärs	< ? gergedan k. P222	kim	kim k. P281
kärüdi	<Skr: <i>garude.</i> en büyük sayılan, altın kanatlı hayali kuşların kralı k. P219	kir-	girmek k. P830
käs-	kesmek k. P759		k. -ip P819
käsäk	parça, tuğla biçimindeki şeylerin mikdar ölçüsü; tuğla k. P836	kirtü	doğru, gerçek k. (çın k.) "samimi, hakiki" P673
käsätgü	yasak, yasaklanmış k. P659	kiş	samur s P226
kätirkä-	acımak (birisine), acıklı olmak k.-p H1036		k. tär ton "samur kürk, samur derisinden yapılmış giysi" P472
käzig	sıra, nöbet k.-i P879	kişi	kişi k. başlıy P984
käyik	vahşi, yabanî, yırtıcı hayvan k. P188		k. (qarayul k.) P934
kiçä-	< Mo. içtihatla çalışmak, gayret etmek, ceht kılmak k.-p HII 33b		k. (qarı k.) P287
			k. (qatun k.) P323
			k. (qıtat k.) P335
			k. (qul k.) P290
			k. (taşqarı k. "yabancı") P336
			k. (tözün k. "iyi insan, güzel huylu insan") P310

k. (uz k. "usta, işinin ustası olan kimse")	P318	k. P644	
k. (yaqşı k. "iyi insan")	P311	k. işlätip	P979
k. (yaman k. "kötü insan")	P312	könüg suv	cıva, gümüşsu
konmao	< Çin. <i>kuan-mao</i> . şapka, börk	k. P490	
	P991	köprüg	köprü
köç-	göçmek, taşınmak	k. P391	
k.-ti	P782	kör-	görmek, bakmak
kög(ü)z	göğüs	k. -miş	P853
k.-üm	P368	k. üp	P618
kögüz-luq	göğüs koruyucu (göğüs için bir nevi giysi)	kösätir	şemsiye, güneşten koruyan alet
k.	P460	k.-i	P418
kök	gök, gök yüzü; mavı, yeşil	köşigä	perde
k.	P549	k.	P463
k. qalıq	P37	kösüoçüg	yorgan
k. (tal-nıñ k. "söğüt ağacı yeşili, yeşil renk")	P565	k.	P453
köl	göl	kötkü	dağlık yüksek yer, tepe
k.	P49	k.	P75
kölmäk	pınar, çeşme	kötürgü	kaldırma, tutma; sap
k.	P67	k. (ilig bile k.)	P917
költn	<Skr. <i>koñi</i> yüzbin; sayısız	köy-	yanmak
k.	P589	k.-ür. (küşi k. "tütsü yanmak")	P921
köndür-	doğrultmak, yola çıkarmak	köz	göz
k.-miş (yir k.)	P654	k.-i	P356
könül	gönül, kalp	közüögü	ayna, gözlük
k. läğür-	"dikkat etmek, gönül vermek (bir işe)"	k.	P416
P699		kuñlao	< Çin. <i>kung-lao</i> . katkı, yardım; emek
köni	gerçek, doğru, dürüst	k.	P780

küdân	misafir	k. P87	
	k. P304	künçit	<Toh. <i>kuñcit.</i> <i>susam</i>
küdâğı	damat, güvey		k. P165
	k.-si P328	kürbük	davul, trampet
küdânlâ-	gütmek, bakmak, göz kulak olmak; beklemek		k. P432
	k.-p P808	kûri	ölçek; kile, hacım ölçüsü (buğday, mısır...gibi ziraatlar için)
kül-	gülmek, gülümsemek		k. P424
	k. P611	küriyân	<Mo. <i>küren.</i> ordugâh, kamp
kümüş	gümüş		k. tur- "ordugâh toparlanmak, kamp kaldırılıp ordun yola çıkmak
	k. P474		P711
	k. tam-y-a "gümüş damga" P988		k. tuş- "ordu kamp kurup yerleşmek, ordugâh kurulmak"
kûn	karı, eş; bayan köle, cariye, karavaş		P712
	k. (aylu k.) P289	kürkürâ-	gök gürlemek
kün	güneş; gün		k.-di P9
	k. P3	küşî	<Sog tütsü, koku, buhur
	k. bat- P32		P157
	k. çık- P31		k. köy- P921
	k. küniñâ "her gün, her zaman" P124	küşilür	ağaç, tahta; materyal, kaynak; netice, sonuç; Çinlilerin cenazesinin adı
	k. tutul- "güneş tutulması" P21		k. P801
	k. (bu k.) P103	küz	sonbahar, küz
	k. (tañda k.) P104		k. P83
kün	halk		k. (miñ k. "çok uzun bir zaman")
	k. (il k.) P317		H1010
	k.-ni (il k.-ni asıra-) P658		
kündin	Güney, Güneyde		
	k. P535		
kündüz	gündüz		

laq3-a	< ? un, şehriye l. P499	manan	< Mo. <i>manan</i> sis, duman m. P17
lākān	< ? saz, hasır krş: <i>limgān</i> (<Çin, ED 764a) l. P137	mañluñ	<Çin. <i>mang-lung</i> . ejderha resmi işlenmiş bir çeşit ipek giysi m. P458
liaxuu-a	<Çin. <i>lien-hua</i> . nilüfer çiçeği l. P180	maral	< Mo. dişi geyik, geyik m. P225
loñq-a	< Mo. <i>loñqa</i> . vazo, çiçek vazosu; şişe l. P435	marcan	< Ar. <i>marca.n.</i> mercan m. P480
luu	<Çin. <i>lung</i> . ejderha (efsanevi hayvan) l. P193	māçit	< Mo. göğe ait cisimler (takım yıldızlar) m. P6
M		māçid	< Ar. <i>mescit</i> . secde yeri, cami, mescit m. buqar "cami" P400
		māçiyān	< F. <i>ma:kiya:n.</i> tavuk (dişi) m. P213
		māgāçi	< Mo. <i>egeçi</i> . abla m. P261
		mākā	<Çin. <i>mo</i> . Çin mürekkebi m. P518
ma / mā	ve, ile, da /de m. (yana ma "yine de, hem de") P850 m. (törü mā yasaqnı "kanun ile yasa") P672 m. (nāgū mā "daha da; nasıl; her hangi; üstelik") P954 m. (nātäg m-ā "nasıl") H1035	mākālik	mürekkep hokkası m. P520
mayat	< Mo. <i>maqat</i> . inanılır, belirli; gerçek, hakikat m. P626	mān	ben m. P290
maqmur	<F., Ar. <i>māhmel</i> . kadife m. H1037	m.-niñ	"benim" P931
mañ-	yürümek, gitmek, adım atmak m. P750	māndān	<Çin. <i>mien-tien</i> . Birmanya, Birmanyalı m. P345

māñi	neşe, sevinç m. P602	mürki	< ? budala, deli; akılsız, kaba m. P314
māñilā-	sevinmek, eğlenmek, keyiflenmek n. -yür P766		N
mārgān	<Mo. nişancı, iyi alan (ok); yetenekli m. P722	naçivar	< F. <i>la:cvard.</i> lâcivert taşı (boya taşı) n. P488
miñ	bin m. P587 m. küz H1010	naçaçı	< Mo. <i>naçaçu.</i> teyze n. P263
moñyol	Moğol m. P339	naçaçu	< Mo. <i>naçaçu.</i> dayı n. P320 n. kâlin P326
möndür	< Mo. <i>mündür.</i> buz yağmuru, dolmuş m. P14	nañkiy-a	ulus adı (Çin'in Güneyinde yaşamış olan eski kavim) n. P265
munta	burada, burda m. P868	nar-a	< F. <i>na:r.</i> nar n. P169
munıñ	bunun m. tæg "buna benzer, bunun gibi" P789	narı	yan, bir yana, bir taraf, ötesi; nere, nereye n. bar- P938
murç	< Skr. <i>marica, mari:ca.</i> kara biber m. P175	narıç	< F. <i>na:renc.</i> portakal ailesinden bir meyve, turunç n. P148
muşurmaq	<<Ar. müslüman m. P340	nayut	< Skr. <i>nayuta.</i> milyon, sayısız n. P590
muz	buz m. P13 m. sız- "buz erimek" P79	nayvasiki	<Skr. <i>naivāsika.</i> doğa üstü ruh (iyi cin) n. P271
mün-	binmek m.-üptür P892	naça	ne kadar, kaç; nasıl, ne n. P594
müräo	< Mo. <i>mören.</i> nehir, dere m. P48		

n. on	"bir kaç on, onlarca" P596	obur	Redüplike kelime
n. yuz	"bir kaç yüz, yüzlerce" P597	o. sobur	"arka arkaya, hiç ara vermeden, sürekli" P781
nâgü	ne, nasıl, niçin; hangi n. H1005	oğyuraq	mutlak, muhakkak, kesin; net, kuvvetli, o. ma "gerekli" P767
nām-ā	nesne, şey; ne, hangi, ne kadar n. P437	oñan	torun, oğul, evlat, çocuk o. P828
nāmā-	< Mo. <i>neme-</i> eklemek, çoğaltmak, güçlendirmek; derecesi yükselmek, şöhret sahibi olmak n.-p P953	oñı	hırsız, yankesici o. P283
nāmürgä	< Mo.? aba, bir çeşit kalın giysi n. P928	oñul	oğul, evlât o. P264
nätäg	nasıl, ne gibi n. m-ä H1035	oñurı-	çalmak, hırsızlık yapmak o. -ptur P817
nom	< Sog. <i>nom</i> < Yun. <i>nomos</i> . kanun, din, dinî eser, dua n. P513	oq	ok o. P410
n-ça	"kanunca, törece" P865	oq	kuvvetlendirme edatı o. (çın o.) P884
noşadır	< F. <i>nuşa: dur.</i> nişadır n. P995	o. (yalnız o. "fakat, sadece")	H1027
nökör	< Mo. <i>nöker.</i> arkadaş, yoldaş, eş n. P305	oqi-	okumak, öğrenmek o. (bitig o.) P527
nuta	< Mo. sadık, samimi, dürüst n. P795	o. (sayurt bitig o.)	P532
		oqı-	okutmak, öğretmek, ezberletmek o.-a P855
		oqşatı	benzer o. H1030
		olar	onlar

	o. P334
otur-	oturmak, oturtmak
	o. P607
	o.-up P734
omay	< Mo. <i>omuğ</i> soy, soyad; aile
	o. P649
omoy	sahip, patron
	o. P303
on	sağ; doğru
	o. P538
on	< Çin. <i>wang</i> han, kral
	o. (ulus o. "devlet başkanı, kral")
	P971
onay	kolay
	o. P634
on	on
	o. P576
	o. (bir o.) P577
	o. (nâçâ o) P596
onunç	onuncu
	o. ay P120
oot	ateş, ot
	o. P815
	o. çaqıl- P10
ordu	saray, orda
	o. P381
ornuq	< Mo. yatak, kalacak yer, yer
	o. P401
osul	gamsız, tembel; kötü
	o. sumtay "gayretsiz, tembel" P688

ot	ot, ilaç
	o. taluq "ilaç malzemesi (ilaç otları, ilaç bitkileri gibi)" P186
otaz	yaban sığırtı, gergedan
	o. P216
otçı	doktor, hekim
	o. P316
otuñ	odun
	o. P814
otuz	otuz
	o. P579
oymañ	oyuk, çukur
	o. P60
oyna-	oynamak, oyun oynamak
	o. P694

Ö

öçi-	< Mo. haber vermek, bilgi vermek, rapor sunmak (krala)
ö.-p	P635
ö.-p lap-	"bulmak, kavuşmak, elde etmek (haber alarak)" P793
öçül-	silinmek, yok edilmek, kökü kurutulmak
	ö. P811
öd	vakit, zaman, an, mevsim
	ö. P86
	ö. (törti ö.) P125

ög-	öğmek, alkışlamak, medhetmek ö. -di P703	ö. P733 ö.-i P747 ö.-ün (isig ö.) P676
ögüz	ırmak, dere ö. P51	
öl	ıslak ö. bol- P26	S
ölür-	öldürmek ö.-üp P844	sa < Çin. so. kilit s. P413
öndün	doğu, doğuda, önde; önceden ö. P533	sabrıq* ?kelime, konuşma s. (üzülk s. "ses; haber; yazı") P776
öngärä-	geçmek (önünden) ö.-p H1022	
öñlög	renkli ö. P566 ö. (biş ö. böz) P999 ö. (şämşä ö. "parlak, koyu renkli, parl pırıl renkli") P561	saç saç s. P354
öpkalı-	hiddetlenmek, öfkelenmek, gazaplanmak; sertleşmek ö. -p P609, P957	saçu fiçı, tahta kup s. P436
ördäk	ördek ö. P208	sayurt* karışık ? çeşitli (kelimeler)? s. bitig P530 s. bitig oqı- P532
örtün-	örtünmek, kapanmak ö.-miş (täñri ö) P653	saqın- düşünmek, endişelenmek, plân kurmak, sanmak s.-ıp P899 s.-ıp töpü "(üst düzey, hükümet, kral, için) minnetdar olmak ve desteklemek" H1013
ötkür-	geçirmek, bir şeyi bir şeyin içinden geçirmek, göndermek ö.-miş H1004	saqındurıuçı bakan, elçi gibi mühim kişi, çevresini düşünen, yardım eden, güçlü insan s. P380
ötmäk	ekmek, çörek ö. P510	saqla- saklamak, korumak, muhafaza etmek; tedbir almak, sağlamak; dikkat etmek s.-p (yiterip s.-p "(yasa, kanunlara) uymak, saygı göstermek") P671
öz	öz, kendi; şahıs; vücut, beden; yaşam, hayat (can)	

saqlayıcı	bekçi, nöbetçi (asker) s. P982	sarı	sarı renk s. P550 s. (tal-niñ s. "söğüt ağacı sarısı") P564
saman	saman s. P132	satır	satış, ticaret s. yuluğ "alım satım" P700
samıqı	< Çin. <i>ch'ien-hu</i> (askeri rütbe) binbaşı s. P778	satırçı	satan, satıcı, tacir s. P302
samşı	< Çin. <i>ch'ien-shih</i> müfettiş s. P978	satun	sarımsak s. P161
samur	çam fıstığı, çam tohumu s. P167	sây	< Çin. <i>tsai</i> a, ah (ton, vurgu edatı, şaşırmaq ifade eder) s. P762
sañ	< Çin. <i>tz'ang</i> ambar, depo s. (aynıq s.) P385	säkiz	sekiz s. P574 s. çay P126 s. on P584 s. yañaq P548
sañçim	< Çin. <i>ts'an-chêng</i> hükümet görevlisi, danışman (rütbe) s. P977	säkri-	zıplamak, sıçramak, atlamak s -p P613
sarı	sayı s. -in P593	säkzinç	sekizinci s. ay P118
sarıyçı	falcı, fala bakan s. P315	sän	sen s. P280 s.-niñ "senin" P932
sarıyçı	harika, uyanık, iyi hesap eden; toplanan, cemlenen, toplam? s. P947	säniñ	sizler s. P333
sarıyuluqsuz	sayısız, pek çok s. P598	säügärl	lacivert, koyu mavi, çivit rengi s. P555
sañç-	vurmak, mızraklamak; delmek s.-ayın P823	sävinç	sevinç, mutluluk s. P599
sañça	diba s. (altunluq s.) P456 s. (qarqumı s.) P457	sıçqan	sıçan, fare s. P189
sap'ıry	sapı olan, saplı s. (balıq tişi s. bıçak) P1001	sıdam	sade renk, bir çeşit renkte olan, süssüz, beyaz s. P558 s. ayaq P824
saparan	< F. <i>za'fara:n</i> safran s. H1042	sıyta-	feryat etmek, sızlamak
sapıyıcı	(iğneye ip) geçiren alet s. P826		
sarı	taraf, yön, cihet s. (tört s.) P547		

	s.-p yırla- "feryat ederek ağlamak, ağıt yakarak ağlamak" P612	sofir-a	sonra, arka s. P540
simtay	tembel, avare, aylak, ihmalkâr s. (osul s.) tembel, gayretsiz P688	sor-	sormak, aramak s.-uptur (söz-ni s. "sual sormak; istemek, talepte bulunmak") P689
simur-y-a	< F. vücudu aslana, ayakları kartala benzeyen efsanevî kuş s. P217	sorma	şarap s. P493
sin	< Çin. ts'in. mezar s. P68	soy-a	<? . karaca boynuzu, ceylan boynuzu s P1000
sıtır	< Sog. st'yr. < Yun. stater. ons, ağırlık ölçüsü (altın, gümüş için); Çin sikkesi s. P591 s. baş "sikkenin baş ucu" P916 s. qıdrı "sikkenin yüzü, sikkenin kenarı" P901	soyuq	soğuk s. bol- P96 s. toñ- "donmak, üşümek" P99
sıyıq	sıvı, koyu olmayan s. P505	soyurqa-	< Çin.+Tü. sunmak, takdim etmek; merhamet etmek, acımak s.-p P661 s.-p bar- P940
sız-	erimek, sızmak s.-dı (muz s.) P79	sögüt	ağaç, söğüt ağacı s. P129
sıbsığır	< F. si:mjinger zincifre s P489	söz	söz, laf, kelime s. (lâk s. "dedikodu, boş gereksiz laf; gevezelik") P912 s.-ni (s. sor-) P689 s.-ni (s. yanıp ayıt-) P690
silig	temiz, saf, ince, nâzik, kibar; yakışıklı s. (arıy s.) P876	sözlä-	söylemek s. P849
siñi< >	kız kardeşlerin küçüğü s. P262	suq-	sokmak, tıkmak, içine koymak; basmak s.-mış P872
sirkä	1. sirke P500 2. ekşi, acı P507	suñbiñ	< Çin. tsung-ping (rütbe) asker başı, tuğgeneral s P974
sobur	Redüllike kelime s. (obur s.) P781	sup	< Ar. su:f bir çeşit resmi kıyafet s. H1038
soğun	soğan s. P160 s.-niñ yürüñ "soğan beyazı (renk)" P563	surv	su s. P46 s. (açar s.) P490 s. (köntüg s.) P78
sol	sol, sol taraf s. P537		

şöğük	kemik s.-i P366	şük	< Sog. <i>şwk.</i> sakin, sessiz, durgun ş. bol- "sakinleşmek, sessiz olmak" P642
	Ş	şün	< Çin. <i>jun.</i> takvime göre ilave edilen yıl, ay, gün ş. ay P123
şabl	<<Skr. <i>śrāmaṇera.</i> şakirt, öğrenci s. P268	şünük	çınar ağacı ş. P145
şäm-şä	< Çin. <i>shan-sê</i> parlak renk ş. önlüg P561		
şigüdürin	< Mo. <i>ši'üder.</i> çiğ, şebnem ş. P16		
şigüsün	< Mo. <i>sigüsün.</i> hazırlamak, tedarik yapmak; (bir kişiye) yiyecek hazırlayıp uğurlamak, yolculuk yemeği hazırlamak ş. P511	taban	dağ tepesi, yokuş, tepe t. P66
şiläsün	< Mo. <i>ši'leüsün.</i> panter, lynx ş. P212	taş	dağ t. P45 t. tiş "azı diş" P379 t.-niñ ayız P80
şilägün	< Mo. <i>şilde'en.</i> köy ş. P58	taşdın	kuzey, kuzeyde t. P536
şipgin	menekşe renk, pembe ş. P557	taş	yabani t. (qulan t.) P236
şir	< F. <i>şir.</i> aslan ş. (arslan ş. "aslan") P220	taşus-	< Mo. <i>daşus-</i> bitmek, tamamlanmak, sona ermek t.-tı (rükâti t.) P784
şir-ä	< Mo. <i>şirege.</i> masa ş. P402	Taiming	< Çin. <i>Ta Ming</i> Büyük Ming sülâlesi t. H1007
şişir	< ? akik taşı ş. P479	taqav	tavuk t. P198
şoldury-a	deve diken (bitki) ş. P166	taqay	daha, hala t. ärtä P871
şoñqar	sonkur kuşu, doğan, şahin ş. P223	taqı	daha, hâlâ; dahi, da; ve t. yimä "yine de, hâlâ, hem de" P741
şor	< İrn. tuz; tuzlu ş. tarqa "tuzlu; acı" P508	tal	tal ağacı, söğüt ağacı; çubuk, dal t. P142 t.-niñ kök P565 t.-niñ sarıy P564
şorba	< F. <i>şu:rba:.</i> çorba ş. P502		

talaş-	dalaşmak, yağma etmek, vuruşmak t.-ıp P844	tañut	Tangut (ulus ismi) t. P348
talaş tığ	münakaşa, tartışma P693	tanur-	tavsiye etmek, önermek; emir vermek t.-mān P771
taldala-	sığınmak, barınmak, örtülmek (rüzgar, yağmur vb. dan) t.-p P825	tap-	bulmak, elde etmek, kavuşmak, kazanmak t.-dı P757 t.-dı (öçip t.) P793
talqan	kavrulmuş un (buğday, arpa, mısır vs.) t. P509	taprıy	hizmet; saygı krş: <i>tapuy</i> t. uduy P691
talıq	ilaç ot, tedavi için gerekli bitki t. (ot t.) P186	tapın-	tapınmak; saygı göstermek t.-ıdur P796
taluy	< Çin. <i>ta-liu.</i> deniz t. P50	tapla-	tapmak, lütfetmek, seçmek t.-p (çerig-ni t.) P657
tam	duvar, dam t. P77	tapuy	ön, ön taraf; baş ucu, baş taraf krş: <i>taprıy</i> t.-ında P539
tamı-a	damga, mühür t. P415 t. (altun t.) P987 t.-nı qatay'la- P669	tarry	kök, soy, nesil; ekin, darı t. (uruy t. "bir soydan gelen, akrabalar") P285 t. yir "tarla, ekin, işlenmiş yer" P73
tamtur-	yakmak, tutuşturmak t. (yula t. "mum yakmak, kandil yakmak, meşale yakmak") P922	tarryuçı	çiftçi t. P301
tana	< İm. krş: F. <i>da:na</i> iyi cins, büyük inci t. P491	tarqa	tuz, tuzlu t. (şor t.) P508
tañ	sabah, fecir t. ardı P27 t. ärtä P29	tarqa-	dağılmak, taramak t. (kää t.) P898
tañda	gelecek, yarın t. kün P104 t. yıl "gelecek sene" P106	tartı-	vergi getirmek, vergi ödemek t.-ıp P666 t.-ıp käl- P939
tañı	Tao dininin rahibi; Tao dini t. P270	taş	taş t. P59 t. (qaş t.) P481 t. (yaqut t. "yakut taşı") P492
tañlaş-	hayret etmek, şaşırmak t.-ıp P803	taş	dış; kabuk t.-ın (için t.) P786
tañsuq	seyrek, nadir, fevkâlade t. P791		

taşqarı	dışarı t. P544 1. kişi P336	t. yultuz "sayısız yıldızlar" P40 2. israf etmek; müsrif t.-ni P943
tasma	tasma, kayış, deri ip t. P994	tāmāçāş- < Mo. <i>temeçe-</i> tartışmak, dalaşmak, rekabetleşmek
taumu	< Çin. <i>t'ou-mu.</i> şef, lider t. P338	t.-ip P813
tavar	satın, atlas kumaş; davar t. P455	tāmiz < Ar. <i>temyiz.</i> alçak gönüllü, mütevazı, iyi yürekli t. P753
tavışqan	tavşan t. P192	t(ā)āri gök, gök yüzü; Allah, ilah, Tanrı t. P1
tavraq	hemen, çabuk, derhâl, tez t. P967 t. bar- P715 t. kâl- P716	t. örtünmüş P653 tāmūr demir t. P478
tayşi	< Çin.+Mo. vezir, başbakan t. P973	tāñşā- denkleştirmek, denk yapmak, benzetmek t.-p P905
täg	gibi, tıpkı, benzetme edatı t. (muniñ t.) P789 t. (talaş t.) P693	täpiñü eğer örtüsü, çaprak t. P434
tägin-	duçar olmak, kabullenmek, erişmek, ulaşmak t.-ip P846	täpsi tepsi, tahta tabak t. P428
tägirmäy	yuvarlak, etrafı çevrilen t. P802	täprä- depremek, sarsılmak, titremek, kımıldamak t.-p P641
täğsil-	değişmek, değişilmek t. -ip işlätgäç P997	täpräşigül kazanç, emek hakkı t. P890
tägür-	dokundurmak, değıdirmek; eriştirmek t.-üp (köñül t.) P699	täprät- depretmek, sarsılmak, kımıldatmak, titretmek t.-di (yäl t. "yel esmek, rüzgar esmek") P33
tägüz	bütün, hep, hepsi t. P749	tär ter 1. tärälä- "terlemek, ter akmak" P376
täk	tek t. söz P912	täri deri; cilt t. P373
täkä	oğlak, teke; karaca? ceylan? t. P993	t. ton "deri don, deri giysi" P468
tälim	1. çok, pek çok, sayısız t. P631	täriñ derin t. P639

tärlä-	terlemek t.-di (tär t.) P376	t. (tay t.) P379
tärs	<F. <i>tarsa</i> : ters, aksine, yanlış t. P643	titig akıllı, zeki, bilge t. (bilgä t.) P875
täv-lüg	hilekârlık, kurnazlık; hileci, aldatıcı, kurnaz, alçı t. P908	tobçıyan <Mo. <i>tobça'an</i> tarih t. P515
täv-ä	deve t. P205	tobıcaq iri ve güçlü olan, iyi cins Ön Asya atı t. P239
tät	<Mo. <i>ded.</i> ikinci, ardından gelen t. işlät- P980	toş toz t. tömäl "çok toz, pislik" P65
täyilä	sincap t. P228	toşurcuq filiz, taze dal krş. Mo. <i>toşurcuq</i> t.-ı P161 t.-ı (qamış-nıñ t.) P164
tıdıy	engel, mânı, set t.-ı P942	toşus- bitirmek, tamamlamak t.-mayın P904
tıltaş	neden, sebep t.-ında (üçün t.) P777	toşuz dokuz t. P575
tıltaşla-	sebepl olmak, mazaret göstermek, bahane bulmak t.-p P958	toşuzon doksan t. P585
tın	nefes, tın, soluk t. P2	toşzunç dokuzuncu t. ay P119
tınlay	canlılar, canlı yaratıklar t. P888	toşyaq acı, ızdırap, eziyet; çile, keder; hastalık, sancı t. P860
tınraq	tırmak t. P378	tolu dolu, çok, tam, tamamıyla t. P736
til	1. dil P361 2. dil, söz; haber t. yitkürgüsi "haberci, müjdeci" P935	tomay-a kürk şapka t. bürk P470
tilä-	dilemek, istemek, yakarmak t.-p P754 t.-ptür P664	ton don, elbise t. P445 t. (täre t.) P468
tiräk	direk, sütun t.-i P392	toñ- donmak, üşümek krş. Çin. <i>tung</i> . t.-dı (soyuq t.) P99
tiş	diş t. P360 t. (balıq t. sap'lıq bıçak) P1001	toñuz domuz t. P200
		topdu- <Mo. <i>doptol-</i> koşmak, çabuk yürümek t. P805

toprak	toprak t. P44 t. çıkılar P790	tuy	tuğ, bayrak, sancak t. P411
torqu	ipek kumaş t. P452	tuy-	doğmak, doğurmak t-up P963
toruy"	? t. (yayal t. "bir çeşit geniş giysi (koluyla gövdesi bir olan) P471	tuytuy-a	< ? miğfer, tolga krş: Mo. <i>duğulğa</i> t. P405
toti	< F. <i>to:ti:</i> . papağan t. P221	tuñçı	< Çin. <i>t'ung-chih.</i> tercüman, ikinci rütbeli memur (vali) t. P981
töy	bayram, tören, eğlence, düğün t. bir- P662	tuñqu	< Mo. <i>tuñqoq</i> ilân, bildiri t. (t bitig) P526
töyin	< Çin. <i>tao-jên.</i> rahip t. P269	tur-	durmak, ayakta durmak, yerinden kalkmak, kalmak (bir yerde) t-ayın P606 t.-up P964 t. (Artâ t.) P897 t.-dı (küriyen t.-dı) P711
tozraq	çiçek tozu; yeni çıkan filizler, taze dal t.-ı (qamış-nın t.-ı) P163	turyuz-	yerinden kaldırmak t.-yaş H1021 t.-up P882
tölä-	ödemek, tediye etmek t.-p P809	tut-	tutmak; sunmak, yakalamak t.-a P743 t-up uzat- "sunmak, takdim etmek (alt tabakanın üst tabakaya) P998
tölägülik	ödenecek şey, ödeme hakkı t. P728	tutul-	tutulmak (ay, güneş, hava) t.-dı P20 t.-dı (ay t.) P22 t.-dı (kün t.) P21
töpü	tepe, üst, zirve t. (saqınıp t.) H1013	tutum	bir avuç, bir tutam t. P721
töpüq	baş, baş üstü, üst t.-ında' P763	tutuz-	emanet etmek, teslim etmek; emretmek, söylemek; idare etmek t.-u P896
tört	dört t. P570 t. bulut P546 t. öd P125 t. sarı P547	tuu-a	< Ar. <i>du'a:</i> dua; Tanrıya dua etmek yumuşak huylu, iyi yürekli (insan) t. P697
törtünç	dörtüncü t. ay P114		
törü	töre, kanun, nizam t. m-â yasaqnı P672		
töşek	döşek, yatılacak yer t. P454		
tözün	asıl, soylu, mertebesi yüksek t. kişi P310		

tuu-tu	<Çin. <i>tu-tu</i> . askerî vali. askerî yönetici t. P975
tuyun-	hissetmek, anlamak, farkına varmak; tartışmak, yarışmak, rekabet etmek t.-mak P612
tuz	tuz t. P498
tübüt	Tibet, Tibetli t. P341
tügi	pirinç t. P495
tuk	tüy, kıl t. tulüg "tüylü, kıllı" P375
tükü-	tükenmek, bitmek t -di taşıtı P784
tulüg	şeftali t. P143
tulüg	tüylü, kıllı t. (tuk t) P375
tümän	<Toh. <i>tma:n, tmane</i> on bin; büyük rakam t. P588 t. yaş "uzun ömür" H1009
tuñluk	pencere t. P388
türüg	türlü, çeşitli; parça, parçalar t. P438
tusu	faýda, kâr, kazanç, menfaat t. (asrı t.) P708
tus-	inmek; kalmak t.-ti (küriyen t.-ti) P712
tüşimel	<Mo. <i>tüşimel</i> . bakan, vezir (rütbe adı) t. P246

tüşit-	belirlmek, isimlendirmek; memur tayin ederek göndermek, vazifeye göndermek t.-ip P873
tutün	duman, is (ateşin) t. P19
tuz	düz, doğru, dürüst t. P896
tüzi	hayır, yokluk, değil, -sız (yokluk bildirir) t. P890

U

uç	uc, ucu (dalın) u.-ı P151
uça	sırt, arka, omuz u. P370
uçayn	uçanlar, uçan şeyler; ölümler u. P804
uçuq	çorap u. P448
ud	emek, sağır u. P190
ud-	takip etmek, izlemek u.-up P951 u.-up kıl P713
uduy	saygı, hürmet, ihtiram u. (taprı u.) P691
uyrayu	özel, mahsus, kişisel u. P869
uqyuçı	bilen, bilge, bilgin, öğrenen u. P289
uqar	leylek, turna u. P201

ula-	kavuşmak; ulamak, bağlamak. uzatmak u.-dı P745	u.-ıp (tutup u.-ıp)	P998
ulam	ek, devam eden, devamı; daimî, kesiksiz u. P952	uzun	uzun u. P647
ulaşçı	hayvanlara bakan kimse, çoban u. P306	ü	ü
ulayatı	< F. <i>vila:yat</i> Batı Bölgesi u. P985	üç	üç ü. P569
uluy	büyük, ulu, ulular u. P251 u. ata P256 u. buyan H1008	üçâyit	< ? Mo.yabanî, terbiye görmemiş ü. P313
ulus	< Mo. <i>ulus</i> ulus, devlet u. P56 u. başı P972 u. oñ P971 u. (qamay u) P986	üçün	sebepe, için ü. tıltayında P777
uruy	tohum, çekirdek, nesil, soy u. tarıy "akrabalar, akraba, soydaşlar" P285 u -ı P153	üçünç	üçünçü ü. ay P113
utlı	ödül, mükâfat, karşılık, iyilik, fazilet; teşekkür, minnettarlık u. P949	ükâr	Ülker yıldızı ü. P41
utlıcı	iyilik yapan, iyilik sahibi, teşekkür edilecek adam u. P309	ülâş-	paylaşmak, bölüşmek, taksım etmek ö. -ip P737
uygur	Uygur u. P342	ünçü	< Çin. <i>chên-chu</i> inci ü. P476
uz	usta, mesleğini iyi bilen, uzman u. P827 u kişi P318	ürgülçi	sürekli, durmaksızın, devamlı, kesiksiz krş: Mo. <i>ürgülji</i> ü. H1015
uzat-	uğurlamak, yolculuk etmek, götlürmek; uzatmak, sunmak, vermek u bardı P714	ürkâç	ebedî, ömür boyu, uzun zaman ü. H1016
		üstün	üst, yukarı, üst taraf ü. P541 ü.-ki "hükmedenler, yöneticiler" P292
		uşık	< Sog. hece, harf, alfabe, yazı krş: <i>üzük</i> ü. (bitig ü.) P528
		üz-ä	her zaman, sürekli, devamlı; sabit ü. P636
		üzil	cin, şeytan, ruh ü. P272

üzük	< Sog. yazı. harf, hece, ses krş: <i>uyik</i> Ü. sabyaq P776	y. (çoy y.) P685	yalıñuz	yalnız, tek başına y. P838 ve P909 y. oq H1027
üzül-	kesilmek, üzöl Ü.-māz H1020		yalpaq	sığ, yalpık y. P640
üzüm	üzüm Ü. P170		yaltan-	gizlenmek, saklanmak; korkmak y -dı (cayladı y.) P684
	Y		yamqa	posta durağı y. P399
y-a	yay y. P409		yamaq	yama, yama parçası y. P652
yay	yağ y. P497		yaman	fena, kötü; her şeyin üstünden gelen y. P620 y. kişi P312
yay-	yağmak y.-dı (yaymur y. "yağmur yağmak") P34		yamanla-	darılmak, kızmak, küsmek y.-p P610
yayal*	?		yan-	dönmek, geri gelmek, y.-ıp P727 y.-ıp (sözün y.-ıp ayıt-) P690 y.-mış "geri çevirmek, kabul etmemek" P948
yaylıq	y. toruq P471 mendil, baş örtüsü y. P465		yana	yine, tekrar y. m-a P850
yaymur	yağmur y. P11 y. yay- P34		yanç-	ezmek, kırmak, çinemek y.-ıp P807
yayşı	< Çin. <i>yao-shih</i> anahtar y. P414		yañ	< Çin. <i>yang</i> . (örnek, model, tür, usul) kaide, nizam, örf, âdet y. P886
yaqın	yakın y. P64		yaña	fil y. P206
yaqqı	iyi, güzel y. P619 y. kişi P311		yañaq	yanak, yüz; taraf, yön y. P353 y. (sekiz y.) P548
yaqut	< Ar. <i>ya 'qu.t.</i> yakut y. taş P492		yañçı	< Çin. <i>yang-tzu</i> . tür, çeşit, usul, tarz, model y. P970
yalbar-	yalvarmak, yakarmak; dilemek y.-ıp P725			
yalyan	yalan, suni, palavra y. P625			
yala	alev, ateş, yalım			

yañı	yeni, taze y. P93 y. yıl "yeni yıl" P107	yarmak-lıy sikkeli y. (altun y. bars) P243
yañıl-at-	yeniletmek, değiştirmek y.-miş P880	yarı tahmin, büyük ihtimal, yarısından fazla olasılık krş: Mo. <i>yerü</i> y. P903
yantıruy	mülkâfat, karşılık, ödül, iyiliğin karşılığı y. P959	yarıuq aydınlık, nur, parlaklık y. yaşuq "parlak, aydın, ışık" P38
yantırt-	geri göndermek, geri çevirmek, döndürmek y. -uy P820	yasa- yapmak, düzene sokmak, hazırlamak y.-p (bodun-nı y.) P675
yapırıyaq	yaprak y. P152	yasaq yasa, kanun y.-nı (törü m-ä y.) P672
yar(a)şı	uyan, itaat eden, uysal y. P756	yasarı- süslenmek, giyinip kuşanmak, hazırlanmak y.-ıp P739
yaray-lıy	yakışan, uygun olan, yarayan, lâyük olan, mümkün olan y. P891	yaş yaş, ömür y. P852 y. (tümän y.) H1009
yaraştır-	bağdaştırmak, yakıştırmak, uygunlaştırmak, ayarlamak; hazırlamak, yapmak; düzenlemek, düzene sokmak, barıştırmak y.-up H1026 y.-up (bitig-niñ y.) P529 y.-up (bolup y. "yakışır biçimde yapmak, uygun şekilde yapmak, uygun şekilde ayarlamak") P878	yaşıl yeşil renk y. P556
yarçım-la-	idare etmek, düzende tutmak; ala koymak, yasaklamak krş: Mo. <i>jarçimla-</i> y.-p P956	yaşuq ışık, parlaklık, nur y. (yarıuq y.) P38
yarlıy	emir, ferman, yarlık, kralın buyruğu y. P524	yaşur- saklamak, gizlemek y.-san P810
yarma	kebabeçin y. P176	yat- yatmak y. P608
		yavaş yavaş; uslu y. (yumşaq y. "yumuşak huylu, yi huylu, uslu") P907
		yay yaz y. P82
		yaz ilk bahar, bahar y. P81
		yazı ova, düzlük, yayla y. yir P74
		yazuq günah, suç, hata y. P848

yəl	yel, rüzgar y. P7 y. təbrət- P33	y. (yañı y.) P107	yılan	yılan y. P194
yəmiş	meyve, yemiş y. P130	yı<l>qı	hayvan sürüsü, yıldı y.-ların qodup P774	
yət-	yetmək, yetecek olmaq, yetiştirmək y. -ər bol- P906	yıldız	kök, soy y. P149	
yəznə	enişte (ablası ya da kız kardeşinin ve halasının kocası) y. P329	yılmaq	ceviz y. P168	
yıy-	yığmaq, toplamak, bir araya gəlmək y.-ıp P629	yıraq	ırak, uzak y. P63	
yıy-	alı koymak, geri tutmaq, engel olmaq y. yıyın- "engel olunmaq, mani olunmaq, alıkoymak" P915	yığar-	takip etmək, takılmək; aslına uyğun düşürmək, benzetmək y.-ıp P783 y.-ıp saqlap P671	
yıyaç	ağac; tahta, odun y. P128	yig	çiğ, ham, pişmemiş y. P503	
yıyış-	toplanışmaq, bir araya gelişmək, yığışmaq y.-ıp P775	yigirmi	yirmi y. P578	
yıyın	toplantı, meclis y. quv'ray "meclis, toplantı, kongre" P682	yigirmənç	yirminci y. (bir y. ay) P121	
yıyın-	engellenmək, mani olunmaq, alıkoymak y. (yıy y.) P915	yigit	yığit, genç, delikanlı; cesur y. P252 ve P278	
yıyta-	ağlamak y.-p (sıyıp y.) P612	yilə	ince; rüzgarlı, serin y. bol- P89	
yıl	yıl, sene y. P85 y. (bu y.) P105 y. (bulturqı y.) P110 y. (əski y.) P108 y. (kəlirki y.) P109 y. (tañda y.) P106	yilin-	tutulmaq, yakalanmaq y.-ıp H1032	
		yilpigü	yelpaze y. P417	
		yimə	yine, dahı, təkrar y. (taqı y.) P741	
		yığğ	yenge y.-si P260	
		yığgil	hafif y. P966	
		yığgillə-	hafifləmək; kolaylaşmaq y.-p P705	
		yığnə	igne	

yır	y. P426 yer, zemin, toprak y. P43 y. köndürmiş P654 y. (tarığ y.) P73 y. (yazı y.) P74	y.-yu (altun yüz-niñ y. çılapçı) P1002
yit-	yetmek, ulaşmak, varmak y.-ıp P965	ynq-a ince, nazik, narin y. P646
yıtlı	yedi y. P573	yula kandil, meşale, mum y. tamtur- "mum yakmak, kandil ve meşale yakmak" P922
yitinq	yedinci y. ay P117	yultuz yıldız y. P5 y. (tälim y.) P40
yitkürgü	aracı, elçi, ulaştırıcı (haberi) y.-si (til y. "haberci, haber götüren, müjdecisi" P935	yulıy satın alma y. (satır y.) P700
yitmiş	yetmiş y. P583	yumşa- görevlendirmek, işe koymak (hükümet işlerinde) y.-p P670
yoyun	yoğun, büyük, kalın y. P945	yumşaq yumuşak, nazik, uslu y. yavaş P907
yoy	yok y. P622	yükün- eğilmek, secde etmek, eğilerek selam vermek y. P615 y.-gäli P833
yol	yol y. P53 y.-ın (atın y. "şöhret, ün") H1014	yuräk yürek, kalp, gönül y. P350
yolaq	gök kuşağı y. P18	yurüd beyaz, açık renk y. P552 y. ayaq P925 y. (soyun-niñ y.) P563
yor	bir çeşit darı; bulgur? y. P174	yüz yüz, çehre y. P352 y.-niñ (altun y. yurı çılapçı) P1002
yort-	yürümek, gitmek y. P605 y. (aburı y.) P881	yüz yüz (100) y. P586 y. (nāçā y.) P596
yosun	kural, tavır, yol, örf adet, gelenek y. bilä P696	
yorüg	izah, açıklama, anlam, tefsir, yorum, tanım y.-i P798 y.-i (bitig-niñ y.) P525	
yu-	yıkamak, temizlemek	

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR

- Aral, R.R., *Kutadgu Bilig*, III İndeks (Hzr. Kemal Arslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce), İstanbul 1979.
- Atalay, B., *Divanü Lugat-it- Türk Dizini* (İndeks), TDK yay, Ankara 1986.
- _____, *Divanü Lugat-it- Türk Tercümesi I-III*, Ankara 1940.
- ATG: Gabain, A.von., *Eski Türkçenin Grameri*, (T.Tü. çevr. Mehmet Akalın), TTK. yay., Ankara 1988.
- Baytur, Enver ve Sidik, Heyrinsa, *Şincangdaki Milletlarning Tarihi*, MN.yay., Pekin 1991.
- ChUEMD: *Chinese- Uigur-English Medical Dictionary*, Ürümqi 1983.
- Chung- Hsi Chiao-tung- shih*, c. 3, Taipei 1955.
- Dolkun Kamberi, İsrail Yusuf, "Bizelikten Yengi Tepilgan Kadimki Uygurca Huccetler Toğrisida Tetkikat", *Türkî Tiller Tetkikati*, c.3, MN yay., 1990 Pekin, s.51-80.
- DTS: V.M. Nadelyaev, D.M. Nasilov, E. R.Tenişev, A.M. Şerbak, *Drevnetyurkskiy Slovar*, Leningrad 1969.
- Eckmann, J., *Çağatayca El Kitabı*, (T.Tü. çevr. Günay Karaağaç), İstanbul 1988.
- ED: Clauson, Sir G., *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972.
- EUS: Caferoğlu, A., *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 1993.
- Jar: Jarring, G., *An Eastern Turki-English Dialect Dictionary*, Lund 1964.
- HÜTA: Henzuçe-Uygurçe Tarihî Atalgular Luğıtı (Çince-Uygurca Tarihî Terimler Sözlüğü), Ürümqi 1990.
- Haneda, Tôru, *Garbı Yurt Medeniyet Tarihi*, (Uyg. çevr. İslamcan Şerip), Ürümqi 1986.
- Hsian.-Han: *Hsian-tai Han-yü Ts'ü-tien* (Modern Çince Sözlük), 176. baskı, Pekin 1995.
- Hsüeh Tzung-chêng, "Ch'ên Ch'êng Hsi-shih chi-ch'i Chi-hsing Shih-wên", *Hsi-yü-shih-lun-ts'ung*, Sayı: 2, 1985.
- Hu Chên-hua, Huang Jun-hua: *İdikut Mahkemesi Sözlüğü*, MN.yay, Pekin 1984.
- _____, "Kao-ch'ang-kuan-k'e-chieh-shao" (İdikut Mahkemesi Raporlarının Tanıtımı), *ŞÜD*, Sayı: 2, Ürümqi 1978.
- _____, "Ming-tai Kao-ch'ang-kuan-lai-wên chi-ch'i li-shih-chia-chih" (Ming sülâlesi dönemindeki İdikut Mahkemesi Belgeleri Ve Onun Tarihi değerleri), *MED*, Sayı:1, Pekin 1982.

- Ming-tai-wên-hstien 'Kao-ch'ang-k'è' (la-ting-tzu-mu-chuan-hsieh-pên) (Ming sülâlesi Dönemindeki Edebî Eser 'İdikut Mahkemesi Raporları' (Latince transkripsiyonu), HN., Ürümçi 1981
- IMS: Bkz. Hu Chên-hua, Huang Jun-hua.
- KB: *Kutadgu Bilig*.
- Klaproth, J., "Abhandlung über die Sprache und Schrift der Uiguren", Paris 1820.
- Kow: J.E. Kowalewski, *Dictionnaire Mogol-Russe-Français*, I-III, Kazan 1844-49.
- Ku.-Tien: *Shih-yung Ku-tai Han-yü Ta-ts'ü-tien* (Klasik Çince Kullanımı İçin Büyük Sözlük) Ho-nan 1995.
- L. Bazin, "Les noms turcs et mongols de la constellation des 'Pléiades'", *AOH*, X, s. 295-297.
- Lessing, F., *Mongolian-English Dictionary*, Berkeley-Los Angeles 1960.
- Ligeti, Louis, "Documents sino-ouigurs Bureau des Traducteurs", *AOH*, XX/III, s. 253-306, XXI/I, s.45-108., 1967.
- _____, Glos. VSO: "Glossaire supplémentaire au vocabulaire sino-ouigour du Bureau des Traducteurs", *AOH*, XX / I, s.1-49, XX / II, s.191-243, 1969.
- _____, VSO: "Un Vocabulaire Sino-ouigour des Ming. Le Kao-tch'ang-kouan Yi-chou du Bureau des Traducteurs", *AOH*, XIX / II, s. 117-199, XIX / III. s. 257-316, 1967.
- Li Tsêng-hsiang, *T'u-Chieh-yü Kai-lun*, ME. yay, Pekin 1992.
- Liu Chih-yang, "Ming-tai Ha-mü, T'u-lu-fan ti-ch'ü Hui-hui-tê ch'êng-fên chi Yi-ssü-lan-chiao-tê shên-t'ou" (Ming sülâlesi dönemindeki Kumul, Turfan bölgelerindeki hui-hui'ların manşeti ve İslam dininin bu bölgelerdeki yayılması üzerine), *MED.*, Sayı:5, s. 75-78, Pekin 1988.
- Lu T'an, "Kuan-yü Li Hsüan chi-ch'i Hsi-hsing" (Li Hsüan ve Batı Seyahati Üzerine), *Hsi-peï -shih-ti*, Sayı: 3, Lan-chou 1983.
- Mat: R. H. Mathews, *Chinese-English Dictionary*, 3. baskı, Cambridge 1975.
- Ming-shih: *Ming sülâlesi Tarihi*, Chung-hua Shu-chü, 5. baskı, 1995 Pekin.
- MK: *Divanü Lugat-it-Türk*.
- ML: Ali Şir Nevayî, *Muhakimetü'l - Lugateyn* (Hzr. Özönder, F. Sema Barutçu), Ankara 1996.
- Mod. Chin.- Eng. Dic: *A Modern Chinese-English Dictionary*, 13. baskı, Pekin 1994.
- Ögel, B., *İslamdan Önceki Türk Kültür Tarihi*, TTK. yay, Ankara 1991
- Özerdin, M. N.: "Acayibul-Letayif. (Hitay Sefaretnamesi) ile Çin Kaynakları Arasında İlgî", *DTCFD.*, sayı:3, Ankara 1950, s.345-371.

- Özkan İzgi, *Çin Elçisi Wang Yen-ie'nin Uygur Seyahatnamesi*, TTK. yay., Ankara 1989.
- Özyetgin 1996: *Altın Ordu, Kırın ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitüklerin Dil ve Üslup İncelemesi*, TDK. yay., Ankara 1996
- Pelliot, P., "Le Hoja et le Sayyid Husain de l'Histoire des Ming". *TP.*, XXXVIII, 1948.
- _____, Uguz: "Sur la Lgende D'uguz-khan En Ecriture Ouigoure", *TP.*, XXVII., s. 247-358, 1930. T. Tü. çvr., Vedat Köken, *Uygur Yazısıyla Yazılmış Uğuz Han Destanı Üzerine*, TDK. yay., Ankara 1995.
- Shên Fu-wei, *Chung-Hsi Wên-hua Chiao-liu-shih* (Çin ile Batı bölgeleri Arasındaki Kültür İlişkileri), 2. baskı, Shanghai 1987.
- Shôgaito, M., "Uiguru-kan Yaku-go Çuruku-go no seikaku ni tsuite" (Wei-wu-erh-kuan-i-yü'nün Türkçesinin özellikleri üzerine)", *Kôbe Gaidai Ronsô*. 33 / 5, s.21-37, Kôbe 1982.
- _____, "Uyguru -Kan Yaku-go no kenkyû; Min-dai Uiguru kô-go no saikô (Wei-wu- erh-kuan- i-yü üzerine araştırmalar, Ming dönemindeki Uygur konuşma dilinin rekonstrüksiyonu)", *NAGK I.*, *KGDGK.*, Kôbe 1983, s 51-172.
- Şiv: Gafur Gulam, *Uygur Şiviliri Sözlüğü*, MN yay., Pekin 1986.
- Radloff, W: *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialekte*, I-IV, St. Peterburg 1893-1911.
- Tenişev 1990: E. R. Tenişev, *Uygurskiy Dialektniy Slovar Nauka*, Moskova 1990.
- T'ien Wei-chiang: "Lun Ch'ên Ch'êng Ch'u-shih Hsi-yü" (Ch'ên Ch'êng'in Batı bölge'lerine Elçi Olarak Gönderilmesi Üzerine), *Hsi-pei-shih-ti*, Sayı: 4, Lan-chou 1984
- _____, "Ming 'Kao-ch'ang-kuan-k'ê' chu-han-wên-nian-tai-kao-yi", *Hsi-pei-shih-ti*, Sayı: 4, Lan-chou 1984;
- _____, "Ku-chi 'Kao-ch'ang-kuan-k'ê'" (Eski Yadigar 'İdikut Mahkemesi Raporları", *Ürümçi ŞG*, 29. 6. 1985.
- Togan, A. Z.V., *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981.
- TS: *Türkçe Sözlük I-II*, TDK. yay., Ankara 1988.
- Ts'ü-Hai, 3. baskı, Shang-hai 1996.
- Ts'ü-Yüan, 5. baskı, Pekin 1995.
- Türkî Tiller Tetkikatı*, c. I-III, Pekin 1981- 90.
- Tzung Lan-chün: "Ch'ên Ch'êng yü 'Hsi-yü-hsing-ch'êng-chi'" (Ch'ên Ch'êng ve 'Batı bölgeler Seyahat Hatıraları'), *Tz'u-lu*, Sayı: 2, 1986.
- UL.: *Uygur Tilining İzahlik Luğiti*, c: I - IV, Pekin 1990-94.
- Veli, Kurban, "IX. asırdaki Çince-Uygurca Luğat Parçaları", *"Bizim Tarihi Alfabelerimiz*, s 10-16, YN.yay., Ürümçi 1986.

VEWT: Räsänen, M., *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuches Der Türkischen Sprachen*, Helsinki 1969.

W, Eberhard, *Çin Tarihi*, TTK. yay., Ankara 1987.

Wang Yüan- hsin, *Çindeki Türk Dialektleri Araştırma Tarihi*, TDK. yay., Ankara 1994.

Wild, Norman., "Materials For The Study Of Ssü I Kuan", *BSOAS.*, Sayı.11.

WT: *Wu-T'i-Ch'ing-Wên-Chien*, c: I- III., Pekin 1957.

WY: *Wei-wu-êrh kuan- i-yü.*

Yang Fu-hsüeh, "Kuan-yü Ch'ên Ch'êng chi-ch'i Hsi-hsing-tê chi-ko Wên-ti" (Ch'ên Ch'êng ve Batı Seyahati Üzerindeki Birkaç Mesele Hakkında), *Hsin-chiang-li-shih- yan-chiu*, Sayı: 1, Ürümçi 1986.

DİĞER KISALTMALAR

a	Metin a yaprağı
A	Amiot nüshası
ağ.	ağız
a.g.e.	adı geçen eser
AOH	Acta Orientalia Hungarica
Ar	Arapça
b	metin b yaprağı
B	Budapeşte nüshası
BM	British Museum
BSOAS:	Bulletin of the School of Oriental and African Studies (University of London)
c.	cilt
Çin.	Çince
DTCFD	Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi.
F	Farsça
FİYE	Fiilden isim yapan ek
EB	Ekleme Bölüm
H	Hrith nüshası
HI	Hrith I nüshası
HIİ	Hrith II nüshası
HH	Hu Chên-hua, Huang Jun-hua
HN	Halk Neşriyatı

Hint.	Hintçe
Hint.Av.	Hindi-Avrupa
Hızr.	Hazırlayan
KGDGK. NAGK	Kôbe-şi Gaikoku-go Daigaku Gaikoku-gaku Kenkyû-co .Nairiku-Acia Gengo no Kenkyû
KL	Klaproth
LL	Louis Ligeti
MED	Milletler Enstitüsü Dergisi
MN	Milletler Neşriyatı
Mo.	Moğolca
P	Pekin nüshası
s	sayfa
Skr.	Sanskritçe
Sog.	Sogudça
ŞG	Şincang Gazetesi
ŞÜD:	Şincang Üniversitesi Dergisi
TDK	Türk Dil Kurumu
Toh.	Toharca
T'P	T'ung Pao
TTK	Türk Tarih Kurumu
T. Tü.	Türkiye Türkçesi
Uyg.Tü	Uygur Türkçesi
vb.	ve başka
vs.	vesaire
yay	yayını
YN	Yaşlar Neşriyatı
Yun.	Yunanca

İŞARETLER

◊	metne eklenmiştir
◊	metinden çıkartılmıştır
◊	parantez içindeki ünlü veya ünsüz metinde gösterilmemiştir
+	(gramer tahlilinde) isim kökü, isim köküne gelen ek

- (gramer tahlilinde) fiil kökü, fiil köküne gelen yapım eki.
Fiil ve isim tabanında çekim eki.
- * tesbit edilmemiş kelimeler
- < (alıntı kelimeler için) bu dilden geçmiştir.
(Gramer tahlilinde) kökü böyledir, böyle açılabilir
- : ünlülerde uzunluğu bildirir
- << diğer dillerin aracılığıyla girmiş alıntılar için

Transkripsiyon sistemi

‘, a, ä, ı, i, o, ö/ö, ü/ü, b, c, ç, d /d, q, f, h/x, g, ğ, k, l, m, n, ñ, p, s/ş, ş, t /t, v /w, y, z /z

(Kemal, Mağfiret " Çin'de Ming Sülâlesi Döneminde Türk Dili İle İlgili Çalışma Ve Faaliyetler ve 'İdikut Mahkemesi Sözlüğü' ", Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Prof. Dr. F. Sema Barutçu ÖZÖNDER, 210 sayfadır).

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, Çin'in Ming sülâlesi döneminde yapılan Türklerle ilgili çalışma ve faaliyetler ve o döneme ait olan Uygurca-Çince karşılaştırmalı, tasnifli sözlük *İdikut Mahkemesi Sözlüğü*'nün yeniden değerlendirilmesidir. Eldeki bu çalışma ile Türkoloji çevrelerinde pek bilinmeyen Türklerle ilgili Ming döneminde yapılan çalışmalar açıklığa kavuşturulmaya, Sözlük çalışmasındaki bazı eksikliklerin yeri doldurulmaya çalışılmıştır.

Toplam sayfadan oluşan çalışmamızın Giriş kısmında 14-15.yy'daki Ming'in ve Batı Bölgesi'nin durumu değerlendirilerek, Türk-Çin ilişkileri üzerinde tanıtım yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü ise İnceleme bölümüdür. Bu bölümde Ming döneminde Türklerle ilgili yapılan çalışma ve faaliyetler üzerinde bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde adı geçen sözlük hakkında ulaşabildiğimiz tüm gerekli bilgiler vermeye çalışılmıştır. Bu bölüme bağlı olarak Sözlüğün çeviri yazılı metni ve Türkiye Türkçesiyle anlamı eklenen Dizin (Endeks)i verilmiştir.

Son olarak Bibliyografya, tezimizde kullandığımız özel işaretler ve transkripsiyon sistemi de gösterilmiştir.

(Kemal, Mağfiret "*Çin'de Ming Sülâlesi Döneminde Türk Dili İle İlgili Çalışma Ve Faaliyetler ve 'İdikut Mahkemesi Sözlüğü'* ", Master Thesis. Supervisor: Prof. Dr. F. Sema Barutçu ÖZÖNDER, 210 pages).

SUMMARY

The present work is intended to study the activities of the Ming Dynasty relevant to the Turks; and to re-evaluate the *Kao-ch'ang-kuan Tsa-tsu* (The İdikut Court Dictionary), a comparative classified Uigur- Chinese dictionary.

In this thesis attempt is made to highlight the rather obscure aspects of the activities relevant to the Turks during the Ming period

The Introduction Chapter of the present work, which consists of 210 pages, is devoted to a review of the Fourteenth-Fifteenth Century history of the Min Dynasty, and the Hsi-Yu (The Western Territories), with emphasis on the Turkic-Chinese relations.

Chapter two covers an analytical treatment of the subject matter, with special emphasis on the language, history and culture of the Turk peoples during the Ming period.

Chapter Three covers all the information I had access to on the *The İdikut Court Dictionary*. To this chapter is added a transliteration of the whole of the said dictionary, along with an index of corresponding words in the Republican Turkish.

Finally, the last Chapter consists of a bibliography, and a list of special signs and a note on the transcription system I have used.

Mağfiret Kemal
Ankara, July 10, 1997.